

KIRK HADİS ŞERHİ

**İMAM HUMEYİNİ
(RA)**

1

İÇİNDEKİLER

Müellifin Önsözü	6
ÖNSÖZ	6
Rahman Ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla	6
İmam Humeyni'nin (R) Kısa Biyografisi	7
1- NEFSLE CİHAD	9
Şerh	9
Birinci Makam	9
Nefsin Zahirî ve Mülkî Makamı	9
Tefekkür	9
Azim	10
Azmin Afatı	10
Muşarete, Murakabe ve Muhasebe	11
Tezekkür	11
İkinci Makam	12
Nefsin Batını ve Melekutî Makamı	12
Nefsin Batındaki Şeytanî ve Rahmanî Ordularının Nizası	12
Bazı Batınî Kuvvetlere Kısaca Bir İşaret	13
Enbiyanın, Tabiatların Aşırılığını Önlemesinin Beyanı	14
Hayalin Önlenmesi	14
Muvazene	15
Ahlakî Fesadların Tedavisi	17
2- RİYA	19
Şerh	19
Birinci Makam	19
Riyanın Kısımları	19
İlmin İmandan Ayrı Olduğu Beyanında	20
Riyanın Vehameti	20
Riya Hastalığını Giderebilmek İçin İlmî Bir Deva	21
İhlâsa Davet	22
İkinci Makam	23
Fasıl	24
Üçüncü Makam	24
Riya Konusuna Dikkat Hususunda	24
İhlâsa Davet	26
Hadis-i Ulvinin Beyanı Hakkında	28
4- UCB	29
Şerh	29
Ucb Mertebelerinde	30

Bazen Fesad Ehli Kimselerin de Fesadları Hakkında Ucba Kapıldıklarının Beyanı	31
Şeytanın Hilelerinin Ölçü Ve Mizan Üzere Olduğu Beyanında	31
Ucbun Fesadları	32
Ucbun Menşeinin Nefs Sevgisi Olduğu Beyanında	34

3- KİBİR36

Şerh.....	36
Kibrin Dereceleri	37
Tekebbürün Asıl Sebebi	37
Kibrin Fesadları	39
Kibrin Bazı Sebepleri	41
Tekebbürün Tedavisi	43
Hasedin de Bazen Tekebbürün Mebdei Olduğu Beyanında	46

5- HASED46

Şerh.....	46
Hasedin Bazı Sebepleri.....	47
Hasedin Bazı Fesadları	47
Ahlakî Fesadların Kökleri	49
Hasedin Amelî İlacı	50
Ref Hadisinin Zikri Beyanında	50

6- DÜNYA SEVGİSİ51

Şerh.....	51
Mevlanâ Meclisi'nin (r.a) Kınanmış Dünyaya İlişkin Sözlerinin Açıklanmasına Dair	51
Dünya Sevgisinin Artış Nedenlerine Dair	52
Dünyevî Hazların Kalbe Te'siri ve Bunun Fesatlarına Dair	53
Dünyayı Sevmenin Fesatlarına Dair	54

7- GAZAB55

Şerh.....	55
İbn Miskeveyh'in Gazab ile İlgili Tanımı	56
Gazab Kuvvesinin Faydalarına Dair	56
Öfkede Aşırıya Gitmenin Kötülüğüne Dair	56
Alevlenmiş Durumdaki Öfkenin Tedavisine Dair	58
Öfkenin Sebeplerini Yok Etme Yoluyla Tedavi Edilmesine Dair	59

8- ASABİYET60

Şerh.....	60
Asabiyetin Fesatlarına Dair	60
Asabiyetin Melekutî Suretine Dair	61
İlim Ehlinin Asabiyetine Dair	62

9- MÜNAFIKLİK63

Şerh.....	63
Nifakın Aşamalarına Dair	63
Nifak ve İkiyüzlülüğün Pekçok Fesada Kaynaklık Ettiğine Dair	64
Nifakın Tedavisine Dair	64
Nifakın Bazı Kısımlarına Dair	65

10- NEFSİN AMEL VE HEVASI66

Şerh.....	66
Nefsin Hevasına Tabi Olmanın Kötülüğüne Dair.....	67
1. Bölüm: İnsanın Başlangıçta Fiilen Hayvan Olduğuna Dair.....	67
2. Bölüm: Hevaya Tabi olmanın Kötülüğüne Dair.....	67
3. Bölüm: Nefsani Hevaların Çeşitlerine Dair.....	69
Uzun Emelliliğin Kötülüğüne Dair.....	69
1. Bölüm: Uzun Emelliliğin Ahireti Unutturduğuna Dair	69
2. Bölüm: Uzun Emelliliğin Tedavisine Dair	69

11- FITRAT70

Şerh.....	70
1. Bölüm: Fıtratın Anlamına Dair.....	71
2. Bölüm: Fıtratın Ahkâmına Dair	71
3. Bölüm: Dinin Fıtrî Oluşuna Dair	71
Allah Celle Ve Alâ'nın Varlığının Aslının Fıtrîliklerden Olduğuna Dair	72
Hakk'ın Tevhid Ve Diğer Sıfatlarını Fıtrî Olduklarına Dair	73
Meâd'ın Fıtrîliklerden Olduğuna Dair	73

12- DÜŞÜNMEK74

Şerh.....	74
1. Bölüm: Düşünmenin Faziletine Dair	74
Tamamlama: Hakk'ın Zâtını Düşünmenin Uygun Ve Yasak Yanlarına Dair	75
2. Bölüm: Yaratılmışlar Hakkında Düşünmeye Dair.....	76
3. Bölüm: Nefsin Hallerini Düşünmeye Dair	77
4. Bölüm: Gece İbadetinin Faziletine Dair	79
5. Bölüm: Takvaya Dair	80
6. Bölüm: Halk Genelinin Takvasına Dair	81

13- TEVEKKÜL82

Şerh.....	82
1. Bölüm: Tevekkülün Anlam ve Derecelerine Dair	82
2. Bölüm: Tevekkül İle Rıza Arasındaki Farka Dair	83
3. Bölüm: Tefviz, Tevekkül ve Sıka Arasındaki Farka Dair	84

14- HAVF VE RECA84

Şerh.....	84
1. Bölüm: Arif İnsanın İki Bakışı Olduğuna Dair.....	85
2. Bölüm: Havf Ve Reca'nın Aşamalarına Dair.....	85
3. Bölüm: Reca İle Gurur Arasındaki Farka Dair	87
4. Bölüm: Havf Ve Reca'nın Yekdiğerine Denk Olması Gerektiğine Dair	88

15- MÜMİNLERİN İMTİHAN EDİLİP DENENMESİ88

Şerh.....	89
1. Bölüm: İmtihanın Anlamı, Sonucu Ve Hak Teala'yla İlgisine Dair	89
2. Bölüm: Enbiya, Asfiya ve Mü'minlerin İptilasının Şiddetine Dair	90
3. Bölüm: Peygamberlerin Nefret Edilen Hastalıklara Mübtela Olmalarına Dair	91
4. Bölüm: Dünyanın Hak Teala'nın Mükafat Ve Ceza Diyarı Olmadığına Dair	92
5. Bölüm: Ruhsal İptilanın Şiddetin İdrakin Şiddetine Tabi Olduğuna Dair	93

16- SABIR93

1. Bölüm: Şehvete Esir Olmanın Bütün Esaretlerin Kaynağı Olduğuna Dair93
2. Bölüm: Nefse Esir Olmanın Kötü Sonuçları ve Fesatları95
3. Bölüm: Sabrın Anlamına Ve Sabrın Nefsin Boyunduruğundan Kurtulmanın Sonucu Olduğuna Dair95
4. Bölüm: Sabrın Sonuçlarına Dair.....96
5. Bölüm: Sabrın Derecelerine Dair97
6. Bölüm: Ma'rifet Ehlinin Sabır Dereceleri Dair.....98

17- TEVBE98

- Şerh.....99
1. Bölüm: Önemli Bir Nokta99
 - Önemli Bir Husus99
 2. Bölüm: Tevbenin Rükünlerine Dair100
 3. Bölüm: Tevbenin Şartlarına Dair.....101
 4. Bölüm: İstiğfarın Sonucuna Dair.....102
 5. Bölüm: Tevbe-i Nasûh'a Dair.....103
 - Bütün Varlıkların İlim ve Hayat Sahibi Olduklarına Dair103

18- ALLAH'I ZİKRETMEK103

- Şerh.....104
- Hak Teala'nın Kuyyûmî Kuşatıcılığına Dair104
1. Bölüm: Allah'ı Zikretmenin Faydalarına Dair104
 2. Bölüm: Düşünme İle Zikretmenin Arasındaki Farka Dair.....105
 3. Bölüm: Mükemmel Zikrin, Hükmü Bütün Beden Ve Varlığa Egemen Olan Zikir Olduğuna Dair105
 4. Bölüm: Allah'ı zikretmeye İlişkin Bazı Hadislere Dair106

19- GIYBET106

1. Bölüm: Gıybetin Tanımına Dair106
2. Bölüm: Gıybetin Haramlığına Dair107
3. Bölüm: Gıybetin Toplumsal Zararlarına Dair.....109
4. Bölüm: Bu Hastalığın Tedavisine Dair.....110
5. Bölüm: Caiz Olan Durumlarda Bile Gıybete Yanaşılmasına Dair111
6. Bölüm: Gıybete Kulak Vermenin de Haram Olduğuna Dair.....112
- Şehid Sani'nin (Rahimehullah) Sözleri112

20- İHLAS113

- Şerh.....113
1. Bölüm: Belaların Hak Teala'ya Nisbet Edilmesinin İzahına Dair113
 2. Bölüm: Amelin Sevabının Allah Korkusu Ve Halis Niyete Bağlı Olduğuna Dair113
 3. Bölüm: İhlasın Tanımına Dair114
 4. Bölüm: İhlasın Amelden Sonra Geldiğine Dair.....114

KIRK HADİS ŞERHİ

Müellifin Önsözü

Allah'ım, Muhammed ve Ehl-i Beyti (salavatullahi aleyhim) hakkı için gönül aynamıza ihlas nuruyla aydınlık bağışla. Gönül levhasından şirk ve seneviye pasını gider. Bu dalalet ve hayret çölünün çaresizlerine, saadet ve necatın ana yolunu göster. Bizleri kerimane ahlak ile ahlaklandır. Dergahının velilerine mahsus kıldığın o has cilve ve esintilerini bizlere de nasib et. Cehalet ve şeytan ordusunu kalpler memleketinden dışarı çıkar ve onların yerine ilim, hikmet ve rahman ordularını yerleştir. Bizleri bu dünyadan kendinin ve dergahına has kullarının sevgisiyle al. Ölüm anında ve ondan sonra bizlere rahmetinle davran. İşlerimizin sonunu saadetle eş kıl!

Zayıf ve sermayesiz olan bu kul, bir müddettir ashab ve ulemanın -Allah onlardan razı olsun- muteber kitaplarında yer alan ismet ve taharet Ehl-i Beyt'inden (aleyhimi's-selam) menkul 40 hadisi bir araya toplamayı ve umurun haliyle bir münasebeti olsun diye de bu hadislerden her birini münasib bir şekilde şerhetmeyi düşünüyordum. Farsça konuşan insanların da faydalanabilmesi için bu eseri Farsça olarak kaleme aldım. Umulur ki, Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve alihi): "*Ümmetimden kim kırk hadis hıfzederse...*" ¹Hadisine şamil kılınırım.

Allah'a hamdolsun, vermiş olduğu güzel tevfiğiyle işe koyuldum. Allah Teala'dan bu eserin tamamlanması için de inayet ve muvaffakiyet dilerim. Şüphesiz ki tevfik ve başarı Allah'tandır.

Ruhullah el-Musavî el-Humeynî ²

ÖNSÖZ

Rahman Ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

"Erbain" (40 hadis) kitapları kırk hadisi veya hadiste kırk babı içeren kitapların adıdır, zahiren bu tür yazımlar H. 4. asırda başlamıştır. Bu kitapların yazım felsefesi ise "*ümme time faydalı olacak kırk hadisi hıfzeden kimseyi Allah Teala kıyamette fakihler ve alimlerle hasreder*"³ hadisi olmuştur. Ebu Bekir Kelabazî (Ö. 380) Ebu Abdurrahman Selemlî, Ebu Naim İsfehanî, Şeyh Behaî vb. alimler bu babda değerli eserler kaleme almışlardır. Bazıları tevhid, bazıları zühd ve bazıları da ibadetlerle ilgili hadisleri cem etmiştir.

İmam Humeyni (r)'in bu "Kırk Hadis Şerhi" de aslında kendi takriratı olup mezaminini Feyziye ve Molla Sadık medresesinde kendi öğrencilerine irad buyurmuşlardır. Daha sonra bu konuda bir kitap yazmayı kararlaştırdı ve "Kırk Hadis Şerhi" kitabını 1979 yılında sona erdirdi. Bu hadislerden 33 tanesi ahlakî diğer yedi tanesi ise itikadî hadislerdir.

İmam (r)'in ahlakî ameli sahasında kaleme aldığı bu eser aslında kendi alanında bir şaheser durumundadır. İmam sadece ahlakî değer ve öğretileri bilen bir ahlak bilgini değil, aynı zamanda bir mürebbi ve pedagog konumundaydı. Hayatı boyunca asla kendisinden bahsetmemiş hatta kendisiyle ilgili özel hususların zikrini bile hoş görmemişti. İmam, "Ben diyen şeytandır" buyurarak Hürremşehr gibi önemli bir şehrin Saddam uşaklarının elinden geri alınmasının karşısında da "Hürremşehri Allah kurtardı" demiş ve ameli ahlakın en büyük tecellisini sergilemiştir. İmam (ra) ümmetin rahmet ve şefkat dolu bir mürebbisiydi. Terbiye ettiği binlerce genç şehadet şerbetini içerek lika cennetine koşmuş, mahbubun visaline ermişlerdi. Tarikatla gerçek İslamî bir irfanın karıştırıldığı ve bu yüzden İslamî mücadelede büyük yenilgi ve gerilemelere şahid olduğu Türkiye'de böyle bir eserin faydasını, olumlu etkilerini ve yapıcı yönlerini tartışmaya bile gerek görmüyoruz. Nitekim bu kitabın Farsçasını görür görmez çok beğenmiş sevmiş ve tercüme etmeye başlamıştım. Ama sadece bir bölümünü tercüme ettikten sonra bazı sebeplerden Ötürü tercümesinden el çektim. Uzun bir müddet geçtikten sonra bu değerli eserin Türkiye müslümanlarına kazandırılmasının gereğine inandım. En küçük bir fırsatını da elde edince yeniden tercüme etmeye başladım. İnşallah 1. cildinin hemen ardından 2. cildi de yayınlanacak ve bu önemli eser Türkçeye kazandırılacaktır.

Aslında tercüme de bir sanat ve kabiliyet işidir, insan bir mütercim olarak yetişir ve tercüme ederse faydalı olur. Yoksa "dostlar pazarda görsün" kabilinden yapılan tercümelerin İslamî bir sorumluluk da getirdiği bilenen bir gerçektir. Hayatı boyunca bir tek irfanî ve felsefî kitap okumamış insanların kalkıp da bu dalda önemli eserler yazması muhal olduğu gibi böylesi ilmi kitapları sağlıklı tercüme etmesi de imkansızdır. "Körler diyarının şaşı kralları bazı mütercimler ne yazık ki piyasaya büyük ölçüde hakim durumda. İmam, Mutahhari, Ali Şeriati vb. mütefekkir insanların eserleri birbiri ardınca tercüme edilmektedir. Uzun bir zamandır Farsçaya aşina olduğum, kırkın üzerinde kitap tercüme ettiğim ve bazı kitapların derkinde dahi zorlandığım halde bir de bakıyorsun bu kitaplar tercüme edilip piyasaya sürülüyor. İmam, Mutahhari, Şeriati vb. şahsiyetlerden haberi olmayan ve hatta onları sevmeyen insanlar kalemi eline alıp tercüme koyuluyorlar.

İnsanın bilmediği işe burnunu sokmaması da bir erdemdir ki günümüz Türkiye'sinin tercüme dünyasında bu erdemden mahrum durumdayız. Şüphesiz ki günümüzdeki kavram ve terimler kargaşasında bu sözde

¹ (*) Sahifetu'r-Rıza, 114. hadis, Uyunu ehbarî'r-Rıza, C. 2. b. 31, 99. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 7

² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 7

³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 9

mütercimlerinde payı vardır. İran'da bile imam, Mutahhari, Tabatabaî vb. insanların kitaplarını büyük ayetullahlar ve hüccülislamlar tercüme edip şerh ederken Türkiye'de bunun tam tersi durum söz konusudur. Edebiyat zevkinden bile mahrum insanlar har vurup harman savuruyor ortalığı veryansın ediyorlar. Allah-u Teala tüm müslamanları gösteriş ve yersiz cehdden sakındırsın. Kadri Çelik⁴

İmam Humeyni'nin (R) Kısa Biyografisi

İmam Ruhullah al-Musavi el-Humeyni 24 eylül 1902'de İslamî geleneğe sıkı sıkıya bağlı ve alimlerin olduğu bir ailenin çocuğu olarak Humeyn kasabasında dünyaya geldi. Humeyn kabası Tahran'ın birkaç yüz kilometre güney batısına düşen küçük bir kasabadır. Hem büyük babası ve hem de babası alimdi. Ailesi köken olarak Hindistan'dan geliyordu. Nitekim ailesinin bir bölümü hala Hindistan'da yaşamaktadır. Ayetullah Mustafa Ruhullah'ın doğumundan beş ay önce katledilmiş, bu nedenle Ruhullah'ın bakım ve terbiyesini annesi ve teyzesi üstlenmişti. 16 yaşına geldiğinde hem annesini ve hem de teyzesini kaybetti. Eğitimini, daha sonraki yıllarda ayetullah Pesendide adıyla tanınacak olan büyük ağabeyi Seyyid Mürteza üstlendi. Ayetullah Pesendide daha sonraları bu yılları anlatırken Ayetullah Humeyni'nin ciddiyeti ve zekasına herkes tarafından takdirle karşılandığını da büyük bir övgüyle anlatacaktı, Ayetullah Humeyni 19 yaşına gelince dini bilimler alanında eğitim görmek üzere Şeyh Abdulkarim Hairî'nin yanına Arak kentine gitti. Hem Arak şehri ve hem de Şeyh Hairî, Şii mezhebinin en önemli eğitim merkezi ve en önemli Şii bilginiydi Özellikle de burada tedrisatta; bulunan Mirza Hasan Şirazi daha sonraki dönemlerinde İmam'ı etkileyecek olan en önemli şahsiyetlerin başında geliyordu. Şeyh Hairî genç Humeyni üzerinde geleneksel bilgi donanımı yönünden etki ettiği gibi siyasal aktivite açısından da oldukça etki gösterdi. İmam'ı bu yüksek değerdeki hocalarından aldığı bilgileri kafasının süzgecinden geçirerek pratiğine yansıtıyordu.

Hairî daha sonraki yıllarda eğitim merkezini İran'daki Kum kentine taşıdı, kum kenti tarihi boyunca dini bilimler merkezi olmuştu. Ama Hairî Kum'a ulaştığında buradaki eğitim düzeninde bir dizi değişiklik gerçekleştirerek burada alınan din eğitimini en üst seviyeye çıkardı. Onun yaptığı değişiklikler sonucunda Kum kenti İslamî İran'ın ruhu haline geldi. Tüm bu incelemelerin sonucu İmam'ın Şah'ın monarşisine karşı 1962 yılında başlattığı kıyam ile alındı.

İmam'ın daha sonraki yıllarda elde ettiği başarının özünde burada aldığı eğitimin büyük payı vardı kuşkusuz. Hairî'nin öğrencileri içinde aklı, zekası ve kavrayış gücüyle hemen ön sıralara çıkan Humeyni özellikle irfan konusunda yaptığı araştırma ve bu alanda ileri sürdüğü görüşleriyle tanındı. 27 yaşına geldiğinde ise ilk telif eserini kaleme aldı. Arapça kaleme alınan bu eser Mısbah el-Hidaye adını taşımaktaydı. Ayetullah Humeyni bu döneminde daha sonra devrim yıllarında ve sonrasında yakınında olacak birçok insanı da çevresine toplamış, onlarla sık sık felsefi sohbetler yapmaya başlamıştı. Bu sohbetlere yüzlerce insan katılarak fikir adamlarından ileri sürdüğü görüşlerden yararlanmıştı.

İmam'a bir "Devrim Önderi" sıfatı verecek özellikler bu yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştı. O hem iyi bir öğretmen hem iyi bir alim olurken aynı zamanda siyasi aktivitesi ile bir lider olarak kendini yetiştirmeye çalışıyordu.

İmam'ın devrime kadar geçen hayatını kapsayan belli başlı çizgi de özünü İslam ahlak ve irfanının belirlediği çizgi olmuştur. O daha 1930'lu yıllarda yaptığı konuşma ve münazaralarda sık sık bu temel öğelerden bahsederek bir müslümanın hayatını oluşturacak çizginin ne olması ve nasıl olması gerektiğini anlatmıştır. Dinleyicilerin sorduğu sorulara verdiği cevaplarda ve onların herhangi bir konudaki problemlerini çözerken izlediği yöntemle de bu çizgiyi korumaya gayret göstermiştir. İmam Humeyni'nin Kum ketinde aktif anlamda faaliyet gösterdiği yıllar İran'da Rıza Han Pehlevî Hanedanını kurduğu yıllara rastlamaktadır. Rıza han İran monarşisinde yaptığı değişikliklerle bu monarşiyi acımasız çağdaş bir diktatörlük haline getirmiş. İslam'a karşı geliştirilen bu komplo üzerine İmam Kum kentinden Meşhed, İsfehan, Tebriz kentlerine gönderdiği araştırmaları, fetvalarıyla karşı bir tavır alıyordu. İmam o yıllarda bu tür bir yönetimin nerelere gelebileceğini tahmin ederek kendini uzun soluklu bir mücadele için hazırlıyordu. Pehlevî Hanedanının ikinci ve son temsilcisine karşı yürüttüğü mücadele taktiklerini kullandı. Yani oğul Şah'a karşı yürüttüğü mücadelenin derslerini baba Şah'a karşı yürütürken geliştirmişti. İmam'ın politik içerikli ilk kitabı da 1941 yılında kaleme aldığı keşful Esrar adlı kitabı idi. Bu kitapta dine karşı olan akımların bir eleştirisini yapıyor, ama satır aralarında verdiği mesajlarda Pehlevî hanedanını eleştirip yerden yere vuruyordu.

1937 yılında Şeyh Hairî vefat etti. Kum kentinde ki din eğitimini yürütmek üzere Ayetullah Sadr Hüccet ve Hansari'den oluşan bir üçlü alimler kurulu oluşturuldu. Daha sonra Hairî'ni rolünü üstlenebilecek yetenekte bir alim olan Ayetullah Burucerdî din eğitiminin liderliğini üstlendi. Ayetullah Burucerdî döneminde imanın siyasal aktivitesi durmadı, aksine daha da gelişti. Burucerdî hem en üst düzeyde bir alimde ve hem de öğrencilerini monarşiyeye karşı politik anlamda bilinçlendiren bir liderdi. Burucerdî'nin bu açık şah muhalefetine karşı imam kendi mücadelesini Burucerdî'nin vefatına kadar kapattı sadece Burucerdî'nin muhalefet hareketine destek oldu. 1962 yılında Burucerdî vefat edince O'nun tüm görevlerini üstlendi.

⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 9-10

Bu tarihte Ayetfullah Humeyni dışında en üst dini makama geçecek başka kimse yoktu ve dolayısıyla bu makama o seçildi. Bu aynı zamanda Şah monarşisine karşı yürütülecek mücadeleni de giderek artan boyutta öne alınması anlamına da geliyordu. İlk adım şahın ülkeye getirmek istediği İslam dışı bazı düzenlemeler nedeniyle başlatıldı, imam her tarafa gönderdiği mesajlarıyla yeni hazırlanan ve İslam'ın özüne karşı olan hukuksal düzenlemenin toptan reddedilmesini istiyor, bu konuda halkı direnmeye çağırıyordu. Bir anda ülkenin her tarafında öyle bir muhalefet rüzgarı esmeye başladı ki şah bile halkına böyle bir tepki beklemediği için tasarımı geri çekti ama ilerisi için karşısında olacak kişiyi de tanımıştı artık.

İkinci adım ise çok geçmeden geldi. 1963 yılında Şah, adına "Beyaz Devrim" dediği bir dizi değişikliği gerçekleştirmek üzere ülkenin sosyal, ekonomik, siyasal ve dini kurallarını değiştirmek istedi.

26 Ocak 1963 yılında bu değişikliğe ilişkin bir referandum yapılacağı açıklandı. Bu aslında İran'ın ABD güdümünde bir devlet olması için uygulamaya konulmak istenen bir değişiklikti. Başbakan Musaddık bir CIA darbesiyle devrilince ülkede halk ayağa kalktı. İmam o dönemde Kum kentinde yaptığı bir konuşmayla halkı ayağa kaldırdı. Verdiği mesajda özellikle "devrim" kelimesi arkasına sığınarak gerçekleştirilmek istenenlerin ne olduğunu anlattı.

Şah rejimi buna kayıtsız kalamazdı. 22 Mart 1963 yılında askeri güçleriyle Feyziye medresesine saldırma emri verdi. Bu saldırı sırasında birçok öğrenci katledildi. Artık imam bu olayla birlikte mücadelenin yeni bir boyut kazandığını görüyordu. Çünkü mücadelede Şah silah kullanma emri vermiş ve kan dökülmüştü. Aslında medreseye yaptığı saldırıyla Şah müslüman halkın bağlı olduğu sembolik değerlerin tümüne saldırabileceğini, asıl amacının İslami değerleri yok etmek olduğunu göstermişti.

1963 sonbaharında İmam Şah'a karşı yayınladığı bir bildiriyle ülkenin bir ABD kuklası olması için ne gerekiyorsa yapıldığını buna karşı çıkılması gerektiğini, ABD ve İsrail ile müslüman İran'ın hiçbir şart altında bir araya gelemeyeceğini belirtti. Aynı yılın 10 Muharrem günü Şah'a gönderdiği bir mektupta bunları anlattı ve Şah'tan ya İslami ilkelere dönmelerini ya da sonunu babası gibi olacağını belirtti. Mektubun gönderilmesinden iki gün sonra evinde iken tutuklanıp Tahran'a götürüldü.

İmam'ın Şah'a karşı başlattığı muhalefet hareketi her yerde yankısını buluyordu. Kum'da, Meşhed'de, Şiraz'da, İsfahan'da, Tahran'da, Kaşan'da yapılan gösterileri Şah yine ordusunu kullanarak bastırmaya kalktı. Ordu birliklerinin halkın üzerine açtığı ateş sonunda en az 15.000 kişi hayatını kaybetti. Bu, tarihe 15 Hordad olarak geçecek olan büyük katliamdı. Bu andan sonra artık İmam Şah'a karşı muhalefetin güçlü sesi ve lideri durumuna geldi. Öyle ki yaptığı konuşmalar ülkenin içinde ve dışında binlerce kişiyi harekete geçirmeye yetiyordu. 1978-79 İslam Devrimine kadar 15 Hordad artık İran için önceden planlanmayan fakat en çok kişinin katıldığı eylem günü haline geldi.

Bu olaylı yıllarda ülkeyi terketmek zorunda kalan Şah ABD'ni desteğiyle yeniden İran'a geldi. Artık ABD'nin direkt desteğini sağlayan Şah saldırganlığını daha da artıracak muhaliflerini ezmek için her türlü aracı kullanacaktı. 4 Kasım 1964 yılında İmam Türkiye'ye sürgüne gönderildi.

Önce Ankara'da tutulan İmam daha sonra Bursa'ya gönderildi. Türkiye'deki sürgün yıllarında da Şah'ın baskısı devam edince Ekim 1965 yılında İmam Irak'ın Necef kentine gitmeye karar verdi. Böylece 13 yıl sürgün yaşamı süreceği Irak'ın Necef kentine yerleşti. Şah bu sürgün döneminde de İmam üzerinde baskısını artırarak sürdürdü. İmam ise yaptığı açıklamalarıyla İran'da özellikle halk üzerinde etkinliğini giderek artırmaya devam ediyordu. Buradan halkı zalim Şah rejimine karşı kıyama davet etmeye devam etti.

Bu sürgün döneminde sık sık hacc görevini ifa etmek üzere Mekke'ye giden İmam orada dünyanın her yerinden gelen müslümanlar ve alimlerle fikir teatisinde bulunuyor, dünyanın ve özellikle de müslümanların sorunlarıyla ilgilenerek çözüm yolları aramaya devam ediyordu.

İsim olarak ve şahsiyet olarak imam Humeyni İran'da hiçbir zaman unutulmamıştı. Halk onu seviyor ve onun gösterdiği ilkeler doğrultusunda yaşamaya gayret ediyordu. İmamın yerleştirdiği muhalefet hareketi giderek hem sayıca ve hem de nitelik olarak artmaya devam ediyordu. Yetiştirdiği öğrencileri sayesinde gençlik ve ilim okuyanlar arasında etkisi İran'da yaşadığı dönemden daha etkili hale geliyordu.

23 Kasım 1977'de İmam'ın oğlu Hacı Mustafa Necef'te aniden öldü, aslında olay ABD'nin gizli servisi CIA ve onun güdümünde olan İran gizli servisi SAVAK tarafından gerçekleştirilmişti. Gerçi bu olay İmam'ı çok fazla etkilememişti ama İran'da halk sokaklara dökülerek durumu protesto etti.

8 Ocak 1978 yılında ABD başkanı olan Jimmy Carter İran'ı ziyaret etti ve bu ülkenin bölgede ABD'nin jandarması olduğunu açıkladı. Bu dönemde Şah'ın kontrolündeki basın yayın organları İmam'ı yabancı güçlerin ajanı ilan etti. Akabinde Kum kentinde protesto gösterileri başladı ve birçok insan yaşamını yitirdi. 1978 yılının yaz ve bahar aylarında İmam çeşitli vesilelerle yapmış olduğu açıklamaları, demeçleri ve kutlama mesajları sayesinde ülke içindeki muhalefet hareketlerine direktifler vererek onları yönlendirmeye devam etti.

Nihayet İmam yaptığı açıklamalarında İran'da şah monarşisinin yıkılmasından sonra İran'da bir İslam Cumhuriyeti kurulacağını açıkladı. Artık imam Devrim hareketinin odağı haline gelmişti. Halk ayağa kaldıran sloganlar hep imam lehine olan onu yücelten sloganlardı. Irak'taki BAAS rejimi şahın da bakışıyla İmam'ın Irak'tan ayrılmasını istedi. Bunun üzerine İmam Fransa'ya gitmek zorunda kaldı. İran'da ise bu dönemde artık muhalefet hareketi bir devrim hareketine dönüşerek Şah'ın iktidarını sarsmaya başlamıştı. İmam Fransa'dan yolladığı mesajlarla İslam Devriminin önderliğini yerine getiriyordu. İran'da kıyam eden halk adeta kulağını Fransa'ya açmış oradan,

İmam'dan gelecek işareti bekliyordu.

Şah'ın ülkeyi terketmesiyle artık İslam Devrimi başarıya ulaşmış ve Devrimin önderinin işaret ettiği gibi ülkede bir İslam Cumhuriyeti kurulma çalışmaları başlamıştı. Doğumundan vefat ettiği güne kadar İmam'ın hayatı incelendiğinde görülür ki onu başarılarında temel çizgi İslam'la kendi arasında "kurduğu sıkı ve kopmaz bağıdır. Hayatının her alanında, gündelik yaşamından ailesiyle olan ilişkilerine kadar her noktada bu bağı örnekleriyle hareket etmesi onun başarısının temel motifi olmuştur. İmam hem bir önder, hem bir devlet idarecisi hem müctehid hem arif hem filozof hem ahlak mürebbisi hem de şefkat dolu bir babaydı.

Nihayet 4 Haziran 1989 yılında mahbubunun çağrısına lebbeyk diyerek icabet etti. Fena aleminden beka alemine göçtü.

Allah bizleri onunla mahsur kılsın, şefaatine nail kılsın.

Cennet olsun mekanı, nur içinde yatsın.

KADRI ÇELİK⁵

1- NEFSLE CİHAD

Sekunî'nin Ebu Abdullahî's-Sadık'tan naklettiğine göre hazret şöyle buyurdu:

Rasulullah (günün birinde) bir seriyye gönderdi. Seriyye geri döndüğünde onlara şöyle buyurdu:

"Aferin küçük cihadı yerine getirip de (üzerinde) büyük cihadı baki kalanlara." Denildi ki:

"Ya Rasulullah! Büyük cihad da neyin nesi? Hazret:

*"nefs ile cihad"*⁶ buyurdu.⁷

Şerh

Bil ki insan iki ayrı neş'et ve aleme sahip ilginç bir varlıktır. Onun bedeni olan zahirî, mülkî ve dünyevî neş'et ile diğer bir aleme ait olan batınî, gaybî ve melekûtî neş'et ile gaybî ve melekûtî alemine ait olan nefis ise birçok makam ve derecelere sahiptir ki, bazen genel olarak yedi, bazen dört, bazen üç ve bazen de iki kısma ayırmışlardır. Bu makam ve derecelerden biri için kendisini en yüce melekût alemi ile saadete davet ve cezbeden rahmanî ve aklânî ordular olduğu gibi, kendisini en alçak melekût alemi ile şekavete davet ve cezbeden şeytanî ve cehlânî ordular da vardır. Bu iki ordu arasında daima cidal ve niza vardır. İnsan bu iki taifenin savaş meydanı konumundadır. Eğer rahmanî ordular galip gelecek olursa insan saadet ve rahmet ehli olur. Melekler sulukunda bulunur, enbiya, evliya ve salihler zümresine katılır ve onlarla mahsur olur ama cehalet ordusu galip gelirse, gazap ve şekavet ehli olur ve şeytanlar, kafirler ve (Allah'ın rahmetinden) mahrumlar zümresiyle haşrolur. Bu sayfalarda Allah izin verirse tafsilata kaçmadan nefsin bazı makamlarına işaret edecek, onun saadet ve şekavet şekillerini icmalen beyan edecek ve aynı makamda nefisle cihadın keyfiyetini de açıklamaya çalışacağız.⁸

Birinci Makam

Nefsin Zahirî ve Mülkî Makamı

Bil ki, nefsin ilk makamı ve en düşük menzili, mülk, zahir ve dünya menzilidir ki, bu hissedilir beden ve zahirî bünyeye O'nun gaybî nurları ve ışıkları saçılmış, bu da ona yersel bir hayat bağışlamış ve bu bedende ordular teçhiz etmiştir. Nefsin savaş meydanı işte bu bedendir. Zahirî kuvvesi ise yedi mülkiye iklimine yayılan ordu, yani kulak, göz, dil, mide, tenasül organı, el ve ayakta ibarettir. Bu yedi iklimde yayılan bütün dağınık güçler ise vehm makamından nefsin tasarrufunda bulunmaktadır. Zira vehm, nefsin bütün zahirî ve batınî kuvvetlerinin sultanıdır. O halde eğer vehm şeytanın veya kendisinin tasarrufuyla onların üzerinde hükümet kuracak olursa bu kuvvetler şeytan orduları şekline dönüşür. Bu memleket şeytanın sultanı altına girer, akıl ve rahman orduları izmihlale uğrar, insan dünya ve mülk neş'etinden yenik olarak ayrılır, hicret eder ve orası şeytana ait bir memleket haline gelir. Ama eğer vehm, akıl ve şariat nezaretinde bu güçler üzerinde tasarrufta bulunur, bu güçlerin hareket ve sükunetleri akıl ve şariatın disiplini altına girerse o zaman da bu memleket rahmanî ve aklânî olur ve şeytan tüm ordularıyla birlikte ayrılır, çekip gider. Öyleyse büyük bir cihad olup Allah yolunda öldürülmekten de yüce olan nefisle cihad, bu makamda insanın kendi kuvvetlerine galebe çalmasından, onları yaratıcısının emir ve fermanı altına sokmasından ve bu memleketi şeytan güçlerinin ve ordusunun pisliklerinden temizlemesinden ibarettir.⁹

Tefekkür

⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 11-16

⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 18

⁷ Kafi, C. 5, Kitab ve Cihad, Cihad Çeşitleri Babı. h. 3. 18. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 17-18

⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 18-19

⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 19-20

Bil ki, nefisle mücadele ve Hak Teala'ya doğru hareketin ilk şartı tefekkürdür. Ahlak alimlerinden bazıları, kitaplarının Bedayet ¹⁰ kısmında tefekkürü beşinci mertebede ele almışlardır ki, bu da kendi makamında doğru bir davranıştır. Bu makamda tefekkür, insanın her gece ve gündüz az da olsa bir miktar, kendisini bu dünyaya getiren, rahatlığı için her türlü vesileyi hazırlayan, kendisine salim bir beden ve her birinin kendine has bir faydası olan bunca kusursuz güçleri ve herkesi hayrete düşüren akli ihsan eden mevlamız Maliku'l-Mülûkun (Allah) bunca rahmet ve nimetleri gönderdiği bunca peygamberleri, nazil kıldığı kitapları, ettiği kılavuzluk ve davetleri karşısında ne gibi bir vazife ve sorumluluğu olduğunu düşünmesi ve derince bir fikretmesinden ibarettir.

Acaba bütün bu işler, tüm hayvanlarla ortak yönümüz olan bu şehvetlerin tatmini ve dünyevî hayat için mi öngörülmüştür? Yoksa başka bir maksat mı var işin içinde? Acaba mükerrem nebilerin, muazzam velilerin, büyük hakimlerin, milleti akıl ve şeriat kanunlarına davet eden ve onları hayvani şehvetler ve bu fani dünyadan sakındıran değerli alimlerin insanlara bir düşmanlığı mı vardı veya vardır? Yoksa şehvetlere dalmış biz çaresizlerin ıslah yolunu bizim kadar mı bilmiyorlardı? Akıl sahibi bir insan biraz düşünecek olsa bütün bu işlerden maksadın başka bir şey olduğunu hemen anlar. Bu yaratılıştan maksat, daha yüce ve büyük bir alemdir. Bu hayvani hayat asıl maksat değildir. Akıllı insan kendini düşünmeli, çaresizliğine acımalı ve kendisine şöyle hitap etmelidir. Ey uzun yıllar boyunca şehvetler peşinde koşmakla ömrünü tüketen şaki nefis! Şimdiye kadar eline ne geçti ki? Biraz da kendine acı, Maliku'l-Mülûk'tan haya et ve biraz da ebedi hayat ve daimî saadete sebep olacak olan aslî maksad yolunda yürü. Ebedî saadeti, büyük zahmetler ve takat sınırını aşan meşakkatler sonucu ele geçen ve fani olan birkaç günün şehvetleriyle değiştirme ve onların çektiği zahmet ve meşakkatlerin, elde ettikleri rahatlıklar karşısında ne kadar da büyük ve yüce olduğunu mülâhaza et. Halbuki bu rahatlık ve boşluk da herkes için müyesser değildir. İnsan suretinde, (ama) şeytan ordusundan ve onun elçisi olan insan, seni şehvetlere doğru çağırmakta ve "maddî hayatımızı temin etmeliyiz" demektir. Biraz da onun halini göz önünde bulundur ve onu sorguya çek, bak bakalım kendisi bu durumdan razı mıdır? Yoksa kendisi mübteladır da başka birisini de mübtela kılmak mı istiyor? Her halinde, tam bir acziyet ve yakarıyla Allah Teala'dan seninle O'nun arasında amaç olması gereken vazifelerine seni aşına kılmasını temenni et. Şeytan ve nefis-i emmare ile mücahede maksadıyla yapılan bu tefekkürün senin için başka bir yol açması ve böylece de mücahede menzillerinden bir diğerine geçmekte muvaffak olman ümid edilir.¹¹

Azim

Tefekkür menzilinden sonra mücahid bir insan için azim menzili söz konusudur. (Bu menzil, Şeyhu'r-Reis'in îşarat'ta¹² ariflerin derecelerinin ilki olarak kabul ettiği iradede başka bir şeydir.)

Bazı şeyhlerimiz -Allah ömür versin- buyuruyorlar ki, azim insaniyetin cevheri ve insanın imtiyaz ölçüsüdür. İnsanın derece farklılığı da işte bu azim farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu makamda söz konusu olan azim ise, günahları terketmek üzere karar almak, farzları yerine getirmek ve hayattayken vaktinde eda edemediği ibadetlerini kaza etmekten ibarettir. Bilahare azim, insanın kendi suret ve zahirini aldı ve şer'i bir insan şekline sokabilmesidir ki, şeriat ve akıl da zahire hükmederek bu şahsın bir insan olduğunu söyleyebilsin. Şer'î insan, şeriatın istediği tarzda hareket eden, zahirini Resul-i Ekrem'in (sav) zahiri gibi kılan ve tüm hareket ve sükûnetinde, bütün fiillerinde ve terkettiklerinde hazrete uyabilen kimseden ibarettir. Bu, herkes için müyesser olan bir şeydir. Zira zahirini efendimiz gibi kılmak, Allah'ın tüm kulları için makdur (güç yetirilebilecek) bir şeydir. Bil ki insan ilk etapta şeriatın zahiriyle işe başlamadığı müddetçe ilahî marifet yolunda bir tek adım olsun ileri gidemez. Hak şeriat adabıyla edebilenmediği müddetçe de güzel ahlaklardan hiç birisine (hakkiyla) sahip olamaz ve ilahî marifet nurunun onun kalbinde tecelli etmesi, batın ilminin ve şeriat sırlarının ona keşfolması da mümkün değildir. Haki-katin keşfi ve marifet nurlarının kalbinde tecelli etmesinden sonra da zahiri adabla edebilenmiş olarak kalması gerekir. Öyleyse bazılarının, "zahir terkedilse de batın ilmi elde edilebilir" veya "batın ilmi elde edildikten sonra artık zahiri edeblere riayete gerek yok" diye iddia etmeleri yanlış ve batıl bir şeydir. Bu iddia, sahibinin ibadet makamlarına ve insaniyet derecelerine olan cehaletini göstermektedir. Ben de Allah'ın izniyle muvaffak olursam bu sayfalarda onun bazı makam ve derecelerini beyan etmeye çalışacağım.¹³

Azmin Afatı

Ey aziz, azim ve irade sahibi olabilmek için (ciddi bir şekilde) çalışmalısın. Allah göstermesin, eğer bu dünyadan azimsiz olarak göçecek olursan, batın'ın keşif ve sırların zuhur mahallif olan o alemde akılsız, şekli bir insan olursun. Günah işlemeye cüret etmek ise, insanı yavaş yavaş azimsiz kılar ve bu değerli cevheri insandan çekip alır. Değerli üstadımız -gölgesi başımızdan eksik olmasın- buyuruyorlardı ki, "insanın irade ve azmini her şeyden daha fazla yok eden şey, tağanniyata kulak vermesidir." Öyleyse ey kardeş, günahlardan sakın. Allah'a doğru hicret

¹⁰ (*) Galiba kastedilen şahıs, tanınmış ahlak alimi arif (Abdullah Ensarîdir. Bu alim Menazilu's-Sairin isimli kitabında Seyr'i on kısma ayırmış, bu kısımların ilki olan bedayet'in taksiminde ise tefekkürü beşinci mertebede zikretmiştir.

¹¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 20-22

¹² İbn-i Sina'nın îşarat adlı meşhur kitabı. 22

¹³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 22-23

etmeye azmet, zahirini, insan zahiri kıl, şeriat ehli kimselerin sulûkuna koyul, halvet köşelerinde Allah Teala'dan bu maksadında sana yardımcı olmasını dile. Sana tevfik vermesi ve meydana gelmesi muhtemel sürçmeler karşısında elinden tutması için de Resul-i Ekrem'i (sav) ve Ehl-i Beyt'i şefaathçi kıl. Zira insanın hayatında o kadar derin sürçmeler vardır ki, bir an içinde felaket uçurumuna düşmesi ve böylece de kendisi için hiçbir şey yapamaz bir hale gelmesi mümkündür. Belki de artık kendisi için bir çare bile düşünemez hale gelir ve o zaman da Allah korusun şefaatinde mahrum kalır.¹⁴

Muşarete, Murakabe ve Muhasebe

Mücahid bir insan için gerekli ve lüzumlu işlerden biri de müşarete, murakabe ve muhasebe'dir. Müşarete, insanın, mesela her günün başlangıcında "bugün Allah Tebarek ve Teala'ya karşı muhalefet etmeyeceğine" dair kendisiyle şartlaşması ve bu hususta ciddi bir karar alması demektir. Malumdur ki, insanın bir gün muhalefet etmemesi oldukça kolay bir şekilde uhdesinden gelebileceği bir iştir. Sen azmet, şartlaş ve tecrübe et de bunun ne kadar kolay bir şey olduğunu gör.

Şeytan ve bu mel'un orduları mezkur işi senin gözünde abartıp büyütmeğe çalışabilir, ama bil ki bu şeytanın bir hilesidir. Ona kalben ve gerçek bir şekilde lanet et, batıl evhamları kalbinden dışarı sür ve bir gün (olsun) tecrübe et, o zaman (bu işin ne kadar da kolay olduğunu) sen de tasdik edeceksin.

Bu müşareteden sonra da murakabe menziline girmelisin. Bu da kararlaştırıldığı üzere amel etmeye dikkat etmek ve kendini bu hususta yükümlü bilmekten ibarettir. Allah göstermesin eğer Allah'ın emrinin hilafına olan bir işe bulaşmak gönlünden geçerse, bil ki şeytan ve onun ordusundandır ve seni şartlaştığın husustan saptırmak, kaydırmak istemektedirler. Onlara lanet et ve şerlerinden Allah'a sığın. O batıl hayalleri kalbinden çıkar şeytana deki:

“Ben bu gün Allah Teala'nın emrinin hilafına davranmayacağıma dair kendimle şartlaştım. Velinimetim uzun yıllardır ki bana nimet vermiş, sıhhat, selamet ve emniyet bağışlamış ve ebediyete kadar kendisine hizmet edecek bile olsam şükrünün uhdesinden gelemeyeceğim merhametler ihsan etmiştir. Ümid edilir ki Allah'ın izniyle şeytan tardedilsin, el çektilsin ve böylece de rahman orduları galip gelsin.”

Bu murakabenin, kazanç, seyahat, tahsil ve benzeri işlerinden hiç birisiyle herhangi bir zıddiyet ve aykırılığı yoktur. Akşama kadar da bu hal üzere kal ki artık muhasebe vaktidir. Bu da “Allah ile şartlaştığın hususlara riayet ettin mi veya bu cüz'i muamelede velinimetine ihanette bulundun mu?” Diye nefsini hesaba çekmenden ibarettir. Eğer gerçek bir şekilde vefa etmişsen bu Tevfik sebebiyle Allah'a şükret ve bil ki bir adım ilerledin, ilahi nazar altına girdin. Artık Allah Teala dünya ve ahiret işlerinin ilerlemesi için sana kılavuzluk edecek, böylece de yarın ki işin daha kolaylaşacaktır. Bir müddet bu hal üzere kal. Ümid edilir ki, bu artık senin için bir meleke olsun ve oldukça rahat ve kolay bir iş haline gelsin. O zaman da artık Allah'a itaat etmek ve günahlardan kaçınmaktan (bu dünyada) lezzet alırsın. Burası mükafat ve eza alemleri olmamakla birlikte yine de lezzet alırsın ve ilahi mükafat işe karışıp seni lezzetlere boğar adeta.

Bil ki, Allah Teala sana ağır tekliflerde bulunmamış, uhdesinden gelemeyeceğin ve güç yetiremeyeceğin şeyleri sana tahmil etmemiş, yüklememiştir. Ama şeytan ve ordusu bu işi senin gözünde büyütmeğe ve zor bir şeymiş gibi göstermektedir. Allah göstermesin, muhasebe esnasında şartlaştığın hususta bir gevşeklik ve zaaf gösterecek olursan Allah Teala'dan özür dile ve artık yarın için şartlaştığın üzere amel etmeye dair yeniden söz ver. Bu hal üzere kal, ta ki Allah Teala tevfik ve saadet kapılarını üzerine açsın ve seni insanlığın doğru yoluna ulaştırsın.¹⁵

Tezekkür

Nefs ve şeytanla mücahede insanı tam bir destek sağlayan ve mücahid bir insanın daima dikkat etmesi gereken şeylerden birisi de tezekkürdür. Ve biz onu da zikrederek, birçok konuya değinilmediği halde, bu makamın beyanına son vereceğiz. Bu makamda tezekkür, insanın daima Allah Teala'yı yad etmesi ve kendisine merhamet buyurduğu nimetleri hatırlatmasıdır.

Bil ki, insanın ihsan sahibi birine ihtiram göstermesi, fitrî ve yaratılıştan gelen bir özelliktir. Kendi zat kitabını iyice bir mütalaa eden herkes, orada insanın kendisine herhangi bir nimet ihsan eden kimseye karşı ihtiram ve saygı göstermesi gerektiğinin yazılmış olduğunu görür. Malumdur ki, ihsan edilen nimet ne kadar büyük olur ve ihsan sahibi kimsenin de bunda (herhangi bir) garazı olmazsa fitrat gereği böyle bir kimseye ihtiramın da aynı oranda fazla ve gerekli olduğuna hükmedilir. Mesela size bir at veren kimsenin ihtiram ve saygınlığı ile minnet bile etmeden size bir köy vermek isteyen birinin ihtiram ve saygınlığı arasında oldukça bariz fark vardır. Mesela eğer bir doktor sizi körlükten kurtaracak olursa fitrat gereği hemen ona ihtiram gösterirsiniz. Eğer sizi ölümden kurtaracak olsa daha fazla ihtiram ve saygı gösterirsiniz. Ama gel gör ki, tüm cin ve insanlar Maliku'l-Müluk'un bizlere ihsan ettiği zahirî ve batını nimetlerden sadece birini bile veremezken bizler yine de kalkmış tüm bunlardan gaflet etmekteyiz. Mesela gece gündüz teneffüs ettiğimiz şu hava ve kâinattaki tüm mevcudatın hayatı da ona

¹⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 23-24

¹⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 24-26

bağlıdır. Eğer hava on beş dakika kadar kısa bir zaman bile olmayacak olsa hiçbir canlı hayatta kalmaz. Bu (hava) o kadar büyük bir nimettir ki bütün cin ve insanlar onun bir benzerini bizlere vermeye kalkışsalar şüphesiz ki bundan acze düşerler. Biraz da, beden selameti kabilinden ilahi nimetleri, zahiri kuvvetler kabilinden göz, kulak, tatma ve dokunma organlarını ve batını kuvvetler kabilinden hayal, vehm, akıl ve sayısız faydası bulunan diğer ilahi nimetleri hatırla. Maliku'l-Müluk bütün bu nimetleri bizler istemeden ve üzerimize hiçbir minnet de koymadan inayet etmiştir. Hiçbir itaat ve ibadetimize ihtiyacı yokken ve kendisi için bizlerin itaat ve masiyeti de hiç mi hiç fark etmezken yine de verdiği bunca nimetlerle yetinmemiş, bizlere enbiya ve peygamberler göndermiş, kitaplar nazil buyurmuş, saadet ve şekavet ile cennet ve cehennem yolunu göstermiştir. Dünya ve ahirette ihtiyaç duyduğumuz şeylerin tümünü bizlere inayet etmiş ve sadece bizim yararımıza olan bir takım emir ve nehiylerde bulunmuştur. Cüz'iyatı şöyle dursun, külliyatını bile saymaktan tüm insanlığın aciz kaldığı bu nimetleri ve diğer binlerce nimeti zikrettikten sonra acaba sizin fitrat (ve vicdanınız da) böyle bir ikram sahibine ihtiram ve saygı göstermek gerektiğine hükmetmiyor mu? Acaba böyle bir velinimete hıyanette bulunmanın akla göre hükmü nedir?

Büyük ve azamet sahibi şahıslara ihtiram gösterilmesi hadisesi de fitrat kitabında sabit ve yazılı olan bir şeydir. Halkın dünyaya, servete, sultanlara ve büyük şahsiyetlere karşı kail olduğu ihtiram ve saygı da onları büyük ve azim olarak teşhis ettikleri sebebiyledir. Acaba Maliku'l-Müluk'un azamet ve büyüklüğünden daha üstün bir azamet düşünülebilir mi? O'nun değersiz ve en alçak yarattığı olan şu dünya bile en küçük bir alem ve en dar neş'etler (diyarı) olmasına rağmen şimdiye kadar hiç bir mevcudun aklı ona ermemiş, hakikatine ulaşamamıştır. Diğer güneş sistemlerinden daha küçük ve öbür güneşlere nisbeten hisedilir bir değere de sahip olmayan şu bizim güneş sistemi karşısında bile dünyanın en büyük kâşifleri hiçbir şey söyleyememiş ve şimdiye kadar da hakikati hususunda yeterli bir malumat edinememişlerdir. Acaba bir tek işaretle bütün bu alemleri ve diğer binlerce gaybî alemleri yaratan azim ve azamet sahibi bir kudrete ihtiram ve saygı göstermek akıl ve fitrat nazarında gerekli ve lüzumlu bir şey değil midir?

Hatta inşama huzurunda hazır bulunan bir kimseye ihtiram göstermek de fitrat kitabında yer alan bir husustur. Mesela, Allah göstermesin insan birisinin gıyabında kötü laflar etse de huzurunda kendisine fitrat gereği ihtiram göstermekte ve karşısında sükût etmektedir. Malumdur ki, Allah Tebarek ve Teala her yerde hazır ve nazırdır ve tüm varlık memleketi onun nazarı altında sevk ve idare olmaktadır. Belki hepsi de bizzat huzur olup tüm alemler onun nazarı altında idare edilmektedir. Bütün alemler rububiyet mahzarıdır.

Şimdi söyle bakayım ey yazarın habis nefsi, böyle azametli ve büyük bir zatın mukaddes huzurunda bizzat kendisinin ihsan etmiş olduğu bir nimet olan şu kuvvelerle günah ve maşiyet işlemekten daha büyük bir zulüm ve suç düşünülebilir mi? Acaba bir tek hardal tanesi kadar bile hayran olsa utançtan erimen ve yere yıkılman gerekmez mi?

Öyleyse ey aziz, Allah'ının azametini daima hatırında tut. O'nun nimet ve merhametlerini an ve her zaman-mekan içinde O'nun huzurunda olduğunu aklından çıkarma. O'na karşı günah işlemeyi ve isyankarlığı terket. Bu büyük savaşa şeytan ordularına galebe çal, kendi memleketini rahmani ve hakkanî bir memleket kıl ve şeytan orduları yerine Hak Teala ordularının karargahı haline getir. Böylece Allah Tebarek ve Teala başka bir makamda yapacağın mücahedede ve önünde duran daha büyük bir savaş meydanında sana tevfik inayet etsin. Bu da (mezkur meydan) nefsin ikinci makam sayılan batın aleminde nefisle cihad'dan ibarettir ki Allah izin verirse biraz da ona işaret etmeye çalışacağız. Şunu da yine hatırlatmalıyım ki, Allah Teala'dan başka hiç kimsenin elinden bir şey gelmez diyerek kendi kendine ümitlenmemelisin, tam tersine, ağlayıp yakararak bizzat Allah Teala'dan bu mücahedede sana tevfik inayet etmesini dile, olur ki inşaallah galib gelersin.

Şüphesiz ki, tevfik verici sadece Allah'tır.¹⁶

İkinci Makam

Nefsin Batını ve Melekutî Makamı

Nefsin Batındaki Şeytanî ve Rahmanî Ordularının Nizası

Bil ki, insan nefsi için başka bir memleket ve makam daha vardır. O da batın memleketi ve melekut neş'etidir ki, nefis orduları oradan daha fazla ve zahir memleketine nisbeten daha da bir öneme sahiptir. Orada rahmanî ve şeytanî ordular arasında var olan niza ve cidal daha da büyük ve o neş'ette galibiyetler daha fazla ve ehemmiyetlidir. Hatta zahir memleketinde var olanlar da oradan inmiş ve mülkte zuhur etmiştir. Şeytanî ve rahmani ordulardan birisi orada galib gelecek olursa bu memlekette de galib gelmiş demektir. Ahlak ve sülûk ehli büyük şeyhlerin nezdinde bu makamda nefisle cihad, oldukça büyük bir öneme sahiptir. Belki bu makamı bütün saadet ve şekavetlerin, derece ve basamakların kaynağı olarak değerlendirmek de mümkündür. Dolayısıyla da insan bu cihadda kendisine oldukça dikkat etmelidir. Allah göstermesin bu memlekette rahmanî ordular mağlub olur da iş bu mekan şeytan ordusundan birtakım gasıp ve ehliyetizler tarafından işgal edilecek olursa insan daimi bir helakete doğru

¹⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 26-30

sürüklenir ki, artık bunu telafi edebilmek de müyesser olmaz, şefaâtçilerin şefaati kendisine şamil kılınmaz. Allah korusun Erhamu'r-rahimin ona gazab ve öfke nazarıyla bakar ve belki de şefaâtçiler bile sonunda onun düşmanları olur.

Şefaâtçisi onun düşmanı olan kimsenin vay haline! Allah biliyor ya, bu ilahî gazab ve gerçek velilerin düşmanlığının ardında o kadar azaplar, zulmetler, zorluklar ve bahtsızlıklar vardır ki cehennemın tüm ateşleri bütün zakkumla yılanlar ve akrepler bile onun yanında bir hiç kalmaktadır. Allah göstermesin de hakimler, arifler, riyazet ve sülük ehli kimselerin bu azaplar hakkında verdikleri haberler biz mustaz'af ve çaresizlerin başına gelmesin. Öyle ki tasavvur edebildiğiniz tüm azaplar onun yanında kolay ve rahattır. Duyduğunuz tüm cehennemler onun yanında rahmet ve cennettir.

Genellikle Allah'ın kitabı ile enbiya ve evliyanın haberlerinde vasfedilen cennet ve cehennem, amel cenneti ve cehennemidir ki, iyi ve kötü amellerin cezası (karşılığı) için hazırlanmıştır. Bazen örtülü bir şekilde daha önemli olan ahlak cenneti ve cehennemi, bazen de herşeyden daha mühim olan lika cenneti ile fırak (ayrılık) cehennemi işaret edilmiştir. Ama hepsi de perde arkasında ve o da ehli için... Ben ve sen ise ehli değiliz, ama hiç olmazsa inkar etmeyelim ve Allah Teala ile velilerinin dediklerine iman edelim. Olabilir ki, bu icmalî iman da bizler için bir faydası olsun. Bazen de mümkündür ki, yersiz inkar ile ilim ve idrak olmaksızın zamansız edilen redler insan için büyük zararlara yol açabilir. Ve bu dünya zaten o zararlara iltifat aleminde değildir. Mesela falan hakim ya da falan arif veya falan dervişten senin beğenmediğin ve hoşlanmadığın bir şey söylediğini işitecek olursan hemen batıl ve hayal olduğunu söyleme. Olabilir ki, o konunun kitab, sünnet ve akli bir menşei vardır da siz ona rastlamamış, görmemişsinizdir. Ne farkederek ki, bir fakih mesela az gördüğünüz diyetler babında bir fetva veriyor, ama siz kaynağına müracaat bile etmeden hemen onu reddediyorsunuz veya salık-i ilallah ya da arif-i billah olan kimselerden biri ilahi marifetler veya cennet ve cehennem hali hakkında bir söz söyleyince sizler medrek ve kaynağını bile araştırmadan hemen onu red ve inkar etmeye kalkışıyorsunuz. Yoksa hakaret ve cesaretle bulunmak daha mı kolaydır? Olabilir ki o vadinin ehli ve o fennin sahibi olan mezkur şahsın Allah'ın kitabından veya hidayet imamlarından (masum imamlar) nakledilen hadislerin birinden bir medrek ve kaynağı vardır da sizler ona rastlamamışsınızdır. O zaman da siz Allah ve rasulünü inkar etmiş olursunuz. Dolayısıyla özüünüz de kabul edilmez. "Bana göre doğru değildi" veya "ilimim buraya ermemişti" ya da "minber ehlinin onun hilaf ve aksini işitmişti" gibi özürler kesinlikle makbul değildir. Biz yine de maksadımızdan uzaklaşmayalım; ahlak ve melekeler cenneti ile ahlak ve melekeler cehennemi hakkında söylenenler, duymaya bile takatimizin olmadığı büyük bir musibet konumundadır.

Öyleyse ey aziz, biraz olsun düşün, bir çaresine bak, kendin için necat yolunu ve kurtuluş vesilesini bul, "Erhamu'r-rahimin" olan Allah'a sığın. Karanlık gecelerde ağlayıp yakarak o mukaddes zattan bu nefis cihadında sana yardım inayet etmesini iste, böylelikle inşaallah galip gelesin; memleketi rahmanı kalasın, şeytan ordularını oradan dışarı çıkarıp evi sahibinin eline veresin. Böylece Allah da sana saadet, mutluluk ve rahmetler ihsan etsin ki, cennet, köşklerin nitelikleri hakkında duyduğunuz her şey onun yanı da hiçbir değer ifade etmesin. Bu (rahmet), evliyaullah'ın bu hak dine bağlı olan millete haber verdiği genel ilahî saltanattır ve aslında o şeylerden daha da yücedir ki ne bir kulak işitmiş, ne bir göz görmüş ve ne de bir insanın kalbinden geçmiştir.¹⁷

Bazı Batınî Kuvvetlere Kısaca Bir İşaret

Bil ki, Allah Tebarek ve Teala kendi kudret eli ve hikmetiyle gayb aleminde ve nefsin batınında sayısız menfaatleri bulunan bir çok kuvvetler yaratmıştır. Bizim burada bahsetmek istediğimiz ise vahime, gazabiyye ve şehevîyye kuvvetleridir. Bu kuvvetlerden her birinin, tür ve şahsın muhafazası ile dünya ve ahiretin imarı hususunda ulemanın da zikrettiği sayısız menfaatleri vardır ki şu anda onları zikretmeyi gerekli görmüyoruz. Uyarı makamında söylenmesi gereken şey ise bu üç kuvvetin, tüm güzel ve kötü melekelerin kaynağı ve gaybî-melekutî suretlerin menşei olduğudur. Bunun kısaca izahı şudur: Allah Tebarek ve Teala'nın nihaî bir güzellik, zerafet ve harika bir terkible yarattığı bu insanın dünyada mülkî-dünyevî bir sureti vardır ki, bütün filozof ve büyük şahsiyetlerin aklını hayrete düşürmüş, anatomi ilmi ise şimdiye kadar onun hakkında sağlıklı ve yetkin bir bilgi edinemediştir. Allah insana yaratıkları arasında belirli bir imtiyaz, boy-pos ve oldukça güzel görünümlü bir cemel ihsan etmiştir. Aynı şekilde insanın melekutî- gaybî bir suret ve şekli de vardır ki (ister berzah aleminde olsun isterse kıyamet) ölümden sonraki alemde nefsin melekeleri ile batını huylarına tabiidir.

İnsanın batınî hulku (huyu) ve derunî melekesi insanî olursa, onun melekutî sureti de insanî bir suret olacaktır. Ama eğer melekeleri insanî olmazsa (melekutî sureti de) insanî olmaz ve derunî melekeye tabi olur. Mesela eğer insan, batını şehvet ve hayvanlık melekesine mağlub düşecek olursa batın memleketinin hükmü de hayvani bir hüküm haline gelir. İnsanın melekutî sureti de hulk ve huyuyla münasib bir hayvan şekline bürünür. Ve eğer batınına gazap ve yırtıcılık melekesi galebe çalacak olursa, batın memleketinin hükmü yırtıcılık hükmü olur ve gaybî-melekutî sureti de yırtıcı hayvanlardan biri haline gelir. Eğer vehm ve şeytanlık onda meleke haline gelir, batını şeytanî melekelerle sahip olur ve derunu hile, sahtekarlık, koğuculuk ve gıybet kabilinden şeytanî melekeleri haiz bulunursa o zaman gayb ve melekutî sureti de onunla münasib şeytanlardan biri suretine bürünür. Bazen de

¹⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 30-33

iki veya birkaç melekenin terkihi, melekutî suretin menşei olabilir. O zaman artık hiçbir hayvanın şekline bürünmez; tam tersine oldukça garib bir surete bürünür ki bu alemde ondan daha korkunç ve vahşetli bir suret bulabilmek mümkün olmaz. Peygamber (s.a.v) bir hadisinde şöyle buyuruyor:

*"Bazı insanlar kıyamet gününde maymun ve şempazedan daha çirkin bir surette haşrolacaktır."*¹⁸

Bazen de mümkündür ki, bir insan için o alemde birkaç suret peydahlansın. Zira o alem, herşeyin sadece bir surette görüldüğü bir alem gibi değildir ve bu mesele burhan ile de mutabıktır, bu ayrıca açıklama getirilmesi gereken bir konudur.

Bil ki, sadece birinin insan olduğu bu muhtelif suretler hususunda ölçü, nefsin bu bedenden çıktığı ve berzah memleketi ile evveli berzaha olan ahiret sultanının galebesi peydahlandığı zaman söz konusudur. (Nefs) bedenden çıktığı zaman dünyadan hangi melekeyle ayrılmışsa ahiretteki sureti de o melekeye göre şekillenir ve melekutî-berzahî gözü onu görmektedir. Eğer gözü olursa bizzat kendisi de berzahî gözünü açtığı anda olduğu gibi bizzat kendisini müşahade etmektedir, insanın bu dünyada sahip olduğu surete ahirette de sahip olması diye bir zorunluluk yoktur. Allah Teala haşr zamanında bazılarının şöyle dediğini haber veriyor:

"Allah'ım, niçin beni kör olarak hasrettin, halbuki benim dünyada gözlerim vardı." Onlara şöyle cevap verilecek:

*"Sen ayetlerimizi unuttuğun için bugün de bizzat kendin unutuldun."*¹⁹

Ey zavallı, sen sadece zahiri gören mülkî göze sahiptin, ama batının ve melekutun kör idi, körlüğünü şimdi mi idrak ettin? Halbuki sen daha önce de kördün. Allah'ın ayetlerini gören batını basiret gözünden mahrum idin. Ey zavallı, sen boylu-poslu ve mülkî endamlı birisin. Ama melekut ve batın ölçüsü başka bir şeydir. Batını istikamete sahip olmalısın ki, melekutte de doğru endamlı biri olabilesin. Berzah ve ahiret aleminde insanî bir surete sahip olabilmek için ruhun insanî bir ruh olmalıdır. Yoksa sen sırların keşfi ve melekelerin zuhur aleminde insanî bir surete sahip olabilmek için ruhun insanî bir ruh olmalıdır. Yoksa sen sırların keşfi ve melekelerin zuhur aleminde insanî bir surete sahip olabilmek için ruhun insanî bir ruh olmalıdır. Yoksa sen sırların keşfi ve melekelerin zuhur aleminde insanî bir surete sahip olabilmek için ruhun insanî bir ruh olmalıdır.

Uyan ey aziz, kalb kulağını aç, himmet kemerini kuşan ve kendi bahtsızlığına acı ki, kendine insanî bir suret edinebilesin, necat ve saadet ehli olabilmek için bu alemde insanî bir surette ayrılablesin. Sakın bunları salt bir öğüt ve hitabe olarak değerlendirmeyin. Bütün bunlar büyük filozofların felsefî burhanı ve riyazet sahibi kimselerin keşfi ile sadık ve masumların verdiği haberlerin bir neticesidir. Ama bu sayfalarda burhan ikamesine, haber ve eserlerin nakline niyetli değiliz.²⁰

Enbiyanın, Tabiatların Aşırılığını Önlemesinin Beyanı

Bil ki vehim, gazab ve şehvet kuvvelerini akl-ı selime ve büyük enbiyaya teslim edecek olursan bu kuvveler rahmanı ordular arasına katılır ve insanı saadet ve mutluluk sahibi bir insan kılar. Eğer başıboş bırakır ve dizginlerini kaçıranca vehmi bu iki kuvveye hakim kılacak olursan o zaman da şeytanî ordulardan olur. Şu da açıklanmalıdır ki, büyük enbiyadan (as) hiç biri gazab, vehm ve şehveti tamamıyla önlememiş ve Allah yolunun davetçilerinden hiçbiri de şimdiye kadar "şehveti tamamen yok etmek gerekir, gazab ateşi tamamıyla söndürülmeli ve vehm tedbiri bütünüyle terkedilmelidir" diye bir şey dememiştir. Tam tersine hepsi de "akli mizan ve ilahî kanun gözetiminde vazifesini hakkıyla yapabilmesi için sadece önu alınmalıdır" diye buyurmuşlardır. Zira bu kuvveler, velev ki fesad ve karışıklığa sebep olsun kendi işini yapmak, kendi maksadına erişmek istemektedir. Allah'ın evi Kabe'de evli bir kadınla zina etmek pahasına bile olsa şehvete gömülü hayvani nefis, dizginlerini koparmak ve kendi maksadına erişmek istemektedir. Gazablı nefis de, evliya ve enbiyanın katline sebep bile olsa kendi başına buyruk istediğini yapmak istemektedir. Şeytanî vahime sahibi nefis ise, yeryüzünde fesada ve alemin alt-üst olmasına sebep olsa da kendi istediğini yapmak istemektedir.

Enbiya (a.s) geldiler, kanunlar getirdiler ve onlara semavi kitaplar da nazil oldu ki, tabiatların kayıtsızlık ve aşırılığını önlesinler, insanî nefsi, akıl ve şeriat kanunu altına soksunlar ve akıl ve şeriat ölçüsüne muhalif davranmasını diye de onu zahid ve edebli kılsınlar. Öyleyse kendi melekelerini ilahî kanun ve aklî ölçülere uydurabilen kimse saadetli ve necat ehli bir kimsedir. Aksi takdirde kendisini bekleyen şekavetler, bahtsızlıklar, zulmetler ve zorluklar ile iligine işlemiş fasid bir ahlak ve melekelerin tabii bir neticesi olup berzah, kabir, kıyamet ve cehennemde de kendisiyle birlikte olacak olan o korkunç ve dehşet dolu suretlerden Allah'a sığınmalıdır.²¹

Hayalin Önlenmesi

Bil ki, bu makamda ve diğer makamlarda mücahid için şeytana ve şeytan ordusuna galibiyetin menşei olabilecek ilk şart hayal kuşu'nun kontrol altına alınmasıdır. Zira bu hayal her an yeni bir dala konan ve uçmakta mahir olan bir kuşa benzemektedir. Bu ise birçok bahtsızlıkların kaynağı ve sebebi olmaktadır. Hayal, şeytanın bir bahanesidir ki, insanı onunla zavallılaştırmakta ve şekavete davet etmektedir. Kendisini ıslah etmek isteyen, batınını sefalı kılıp, İblis ordusundan temizlemek isteyen mücahid, hayalin dizginlerini ellerine almalı, onu istediği yere

¹⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 34

¹⁹ Taha Suresi: 124-125.

²⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 33-3

²¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 36-37

uçmaktan alıkoymalı ve (kendisini) günah ve şeytanlık gibi fasid ve batıl hayallere kapılmaktan korumalıdır. Hayalini daima şeref ve izzet dolu işlere yöneltmelidir. Bu iş ilk başlarda biraz zor gözükse veya şeytan ve orduları onu (gözlerde) büyük gösterse de az bir murakebet ve kollama sayesinde oldukça kolay bir iş haline gelecektir.

Tecrübe olarak sen de bir müddet hayalini disipline edebilir ve sıkı bir denetim altına alabilirsin. Alçak ve hasis bir emre yöneldiğini görünce onu bu işten alıkoymaya çalış ve onu helallere veya asil-tercih edilir işlere yönelt. Eğer bir netice aldığın görecektir olursan bu tevfik sebebiyle Allah Teala'ya şükret ve bu işi sürdürmeye çalış. Belki Allah kendi rahmetiyle sana melekut aleminden bir yol açar da insanlığın doğru yoluna hidayet edilirsin ve Allah'a doğru sülûk işi senin için daha da bir kolaylaştırılır.

Dikkatli ol ve bil ki, kabih ve fasid hayaller ve batıl tasavvurlar şeytanın ilka ve telkinleridir ve senin batın memleketine kendi ordularını yerleştirmek istemektedir. Şeytan ordularıyla savaşıyor bir mücahid olduğun ve nefis sayfasını ilahî-rahmanî bir memleket kılmayı istediğin için de o lanetlinin (şeytan) hile ve tuzaklarına dikkat etmeli ve Hâk Teala'nın rızasının hilafına olan evhamları kendinden uzaklaştırmalısın. Ta ki, Allah'ın izniyle bu iç savaşta oldukça önemli olan bu mevziyi şeytan ve ordularının elinden alabilesin. (Zira) bu mevzi hudut konumundadır. Eğer burada galip gelecek olursan ümitli ol.

Ey aziz, her zaman Allah Tebarek ve Teala'dan yardım dile, mabud dergahında yalvarıp yakar ve tam bir acziyet ve ısrarla (şöyle) arzet: İlahî, şeytan öyle büyük bir düşmandır ki (hatta) senin büyük enbiya ve evliyanda dahi gözü vardır ve hala da var. Bizzat sen; kuruntu, batıl vehimler, hayaller ve atıl hurafelere kapılan bu zayıf kuluna yardımcı ol ki, bu güçlü düşmanın hakkından gelebilsin. Bu savaş meydanında saadet ve insanlığı tehdit eden bu güçlü düşman karşısında benimle ol ki, onun ordularını senin özel ve has memleketinden dışarı sürüp, bu gasabın sana mahsus evine uzanan ellerini keseyim.²²

Muvazene

Bu sülûkta insana yardımcı olan ve insanın da kollaması gereken şeylerden biri muvazene'dir. Muvazene, akıllı bir insanın, kendi başına buyruk ve şeytanın tasarrufu altında olan, gazab ve vahimeden kaynaklanan, fasid ahlak ve alçak melekelerin fayda ve zararlarını, akıl ve şeriatın tasarrufunda bulunan güzel ahlak, nefsanî faziletler ve üstün melekelerden kaynaklanan fayda ve zararlarla mukayese etmesi ve hangisi güzelse ona ikdamda bulunması (yönelmesi-çev) demektir. Mesela insanın kendisinde kökleşmiş, yerleşik meleke haline gelmiş, kendisinden birçok melekeler peydahlanmış ve sayısız rezilliklere meydan vermiş olan, kendi başına buyruk şehvetin sahip olduğu faydalar, ulaşabildiği her kötülüğü irtikab etmesi, her ne yoldan olursa olsun eline geçen bir malı geri çevirmemesi ve fasid bir şeye sebep olsa da istediği, arzuladığı herşeyi yapmasından ibarettir. Nefsin bir melekesi haline gelen ve birçok alçak melekeler vücuda getiren gazabın faydaları da elinin ulaştığı herkese kahr ve galebeyle zulmetmesi, kendisine karşı gelen bir kimseye elinden geleni ardına koymaması, en küçük bir uygunsuzluk görünce savaş ve kargaşalık çıkarması ve alemde fesada sebep olarak her vesileyle kendi zarar ve uygunsuzluklarını kendisinden uzaklaştırmaya çalışmasıdır.

Aynı şekilde kendisinde bu melekenin kökleştiği şeytanî vahime sahibi olan nefsin faydaları da; her türlü şeytanlık ve hileye başvurarak gazab ve şehvetin isteklerini yerine getirmesi ve her türlü batıl planla, bir ailenin zavallılaştırılması veya bir şehrin, bir memleketin yoksullaştırılması pahasına bile olsa Allah'ın kulları üzerinde hakimiyet kurmasından ibarettir. Bunlar, bu kuvvetin şeytanın tasarrufu altında bulunduğu bir zamanda sahip olduğu faydalardır. Ama iyice tefekkür edilir ve bu şahısların hali mülâhaza edilecek olursa, her ne kadar güçlü olursa olsun ve her ne kadar da emel ve arzularına kavuşursa kavuşsun neticede bin bir arzu ve emelin daha olduğu ve onlara kavuşamadığı görülür. Bu alemde insanın kendi emellerine kavuşması ve herkesin kendi arzusuna erişmesi mümkün değildir. Zira bu dünya sürtüşmeler dünyasıdır. Bu alemdeki maddeler irademizin icrasına tabi ve musahhar olmadığı gibi arzu ve meyillerimiz de mahdud, sınırlı değildir.

Mesela, şehvet kuvvesi insanda o kadar güçlüdür. Farz-ı muhal bir şehrin tüm kadınlarına bile sahip olsa yine de doymaz, başka şehirlerdeki kadınlara yönelir. O memleketteki kadınlar da nasibi olsa, bu defa diğer şehirlere teveccüh eder. Daima sahip olmadığı şeyleri ister. Halbuki, bu söylenilenler de farz-ı muhal ve ham bir hayalden ibarettir. Ama buna rağmen şehvet tandırı harıl harıl yanmakta ve insan kendi arzularına ulaşamamış bulunmaktadır. Aynı şekilde gazap kuvvesi de insanda öyle bir şekilde yaratılmıştır ki, bir memleketin mutlak hakimi bile olsa, bununla yetinmemekte, eline geçiremediği diğer memleketlere yönelmektedir. Belki eline her ne geçerse bu kuvve onda daha da bir güçleniş kaydetmektedir. İnkâr eden herkes kendi haline ve bu dünya ehlinde sultanların, yöneticilerin, kudret ve haşmet sahibi kimselerin haline müracaat edecek olursa o zaman bizzat kendisi de bizi tasdik edecektir.

Öyleyse insan daima sahip olmadığı ve elinde bulunduramadığı şeylerin aşığıdır. Bu bir fırsat meselesidir ki, büyük şeyhler ve yüce İslam hakimleri (filozofları), hususen de ilahi marifetler dalında üstad ve şeyhimiz olan kâmil, arif Hz. Mirza Muhammed Ali Şahabadi -gölgesi başımızdan eksik olmasın- birçok ilahî marifetleri bununla sabit kılmaktadır ama, maksadımızla ilgisi bulunmadığından değinmeden geçiyoruz. İnsanın sözgelimi kendi maksatlarına eriştiğini kabul bile etsek ondan ne zamana kadar faydalanabilmektedir? Acaba gençlik enerjisi ne

²² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 37-39

zamana kadar söz konusudur? Ömrün baharı bitip de hazana uğradığında, azalardan neşat ve kuvvet gitmekte, zaikalar işlemez hale gelmekte, tatlar doğru dürüst alınamamakta, göz, kulak, dokunma organı ve diğer kuvveler atıl duruma düşmekte, lezzetler tamamıyla nakıs veya yok olmakta, muhtelif hastalıklar akın etmekte, sindirim ve teneffüs organları işlemez duruma gelmektedir. İnsan için soğuk bir ah'tan, dert, hasret ve nedamet dolu bir gönülden başka hiçbir şey baki kalmamaktadır. O halde sağlam ve salim bünyeli kimseler için bile bu cismanî kuvvelerden istifade müddeti, temeyyüz, iyi-kötüyü anladığı andan itibaren bu kuvvelerin işlemez veya nakıs bir hale geldiği müddete kadar, yani takriben otuz, kırk yıllık bir zaman olmaktadır. O da hemen hemen her gün müşahade ettiğimiz ve gafil olduğumuz türden diğer hastalık ve belalara duçar olmazsa.

Şimdilik senin için aslı olmayan hayal aleminde yüzelli yıllık bir ömür ve şehvet, gazab ve şeytanlık vesilelerinin tümünün temin edildiği bir ortam tasavvur edelim. Bir de senin için hiçbir aksiliğin çıkmamış ve maksadına aykırı hiçbir şeyin meydana gelmemiş olduğunu farzedelim. Acaba rüzgar gibi geçen bu kısa müddet sonrasında akıbetin nasıl olacak? Acaba ebedî hayatın için bu lezzetlerden ne gibi şeyler zahire kıldın? Özellikle de zavallılık fakirlik ve yalnızlık günü için? Allah'ın melekleri, velileri ve nebileriyle görüşmek için neler hazırladın? Berzah ve kıyamette sana suretinin verileceği ve Allah'tan başka hiç kimsenin de suretinin ne olduğunu bilmediği kabih ve münker bir amelden başka ne tedarik ettin? Duyduğün ve dünya ateşi ve azabıyla mukayese ettiğin bütün cehennem ateşi, kabir, kıyamet azabı ve diğer şeyleri yanlış anlamışsın, kötü kıyas etmişsin. Bu alemin ateşi soğuk ve arızî bir şeydir. Bu alemin azabı oldukça rahat ve kolaydır. Bu alemin bütün ateşlerini bir araya toplasalar yine de insanın ruhunu yakamaz. Ama oradaki ateş, cismi yaktığı gibi ruhları da yakmaktadır. Kalpleri eritmekte ve yakmaktadır.

Bütün bu duydukların ve şimdiye kadar her kimden ne işittiysen (bir kenara), cehennem senin burada hazır gördüğün amellerinden ibarettir. Nitekim Allah Teala şöyle buyurmaktadır:

*"Ve her ne yaptılarsa hepsini de hazır buldular."*²³

Burada yetim malı yedin ve lezzet aldın ama o alemde cehennemde göreceğin suretin ve bu sebeple sana nasib olacak zilletin ne olduğunu sadece Allah bilir. Burada halka kötü laflar ettin, halkın kalbini kırdın, ama Allah'ın kullarının kalbini kırmanın o dünyada ne gibi bir azabı var Allah bilir.

Kendin için ne gibi bir azap hazırladığını bizzat gördüğün zaman anlayacaksın. Gıybet ettiğinde senin için hemen melekut bir suret vücuda gelir ve (o alemde) sana takdim edilir. O suretle mahsur olacak ve azabını da tadacaksın. Bu kolay, rahat, soğuk ve lezzetli cehennem olan ameller cehennemi, günahkâr kimseler içindir. Dünya, mal ve makam sevgisi, şirret, cidal, inkar, hırs, tamah ve diğer melekeler kabilinden fasid, rezil ve batıl melekeler edinen şahıslar için ise tasavvur bile edilemeyen kötü bir cehennem vardır. Bizzat nefsin kendi batınından zuhur eden öyle bir suretleri vardır ki, benim ve senin kalbinden bile geçmesi mümkün değil. O cehennemin ehli, onların (o suretlerin) azabından firar etmekte ve korku duymaktadır. Bazı güvenilir rivayetlerde yer almıştır:

"Cehennemde mütekebbir kimseler için bir vadi vardır ve adına sakar denmektedir. Bu vadi, şiddetli sıcaklık ve hararet sebebiyle Allah'a şikayette bulundu ve kendisine nefes alması için izin vermesini istedi. Kendisine nefes alması için izin verilince de bir nefes çekti ki, cehennem yandı."²⁴

Bazen de bu melekeler insanın ebedi olarak cehennemde kalmasına sebep olmaktadır. Zira insandan imanı almakta, selbetmektedir. Mesela hased, nitekim sahih rivayetlerimizde ateşin odunu yediği gibi hasedin de imanı yiyip bitirdiği²⁵ yer almıştır. Veya diğer sahih rivayetlerimizde geçtiği şekliyle,

"Biri önden, diğeri ise arkadan çobansız bir sürüye saldıran iki kurt daha sürüyü bitiremeden dünya ve makam sevgisi müminin dinini yer bitirir."²⁶

Allah korusun günahların akıbeti zulmanî ve çirkin meleke ve ahlaka, onlar da insanın imansız ve küfür üzere ölmesine sebep olabilir ki, kafirin ve batıl akidelerin cehennemi o diğer iki cehennemden (ameller cehennemi ile çirkin ve zulmanî meleke ve ahlak cehenneminden) nisbeten daha zor, daha yakıcı ve daha zulmanîdir.

Ey aziz, ulum-i aliyye'de de sabit kılındığı üzere (azabın) şiddeti sonsuzdur. Her ne şekilde tasavvuf ediyorsan azabın şiddeti ondan da şiddetli ve çetindir. Sen, ya hükemanın burhanını görmemişsin veya riyazet ehlinin keşfine inanmıyorsun.

Sen ki elhamdülillah mü'minsin, enbiyayı (salavatullahi aleyhim) sadık kabul ediyorsun.

Sen ki bizim muteber kitaplarımızda yer alan ve tüm imamiye alimlerinin de kabul ettiği haberleri doğru biliyorsun.

Sen ki masum imamlardan (selamullahi aleyhim) nakledilen dualar ve münacatları sahih kabul ediyorsun.

Sen ki muttakilerin mevlası emiru'l-mü'mininin (salamullahi aleyh) münacaatını bizzat gördün.

Sen ki Seyyidu's-Sâcidin'in (İmam Zeynu'l-Abidin) Ebu Hamza duasındaki münacaatını müşahade ettin, biraz da onların mana ve içeriği hakkında teemmül ve tefekkür et. Uzun bir duayı bir defada ivedilikle ve manası hususunda hiç tefekkür etmeden okuman gerekli ve lazım değildir. Ben ve sizler Seyyidu's-Sâcid'in halet-i ruhiyesine sahip değiliz ki o mufassal duayı tam bir manevî huzur içinde okuyabilelim. Bir gecede, üçte veya dörtte birini oku ve üzerinde derince bir tefekkür et ki, belki sen de hal sahibi olursun. Hepsinden öte biraz da Kur'an üzerinde tefekkür et. Bak nasıl bir azab vadetmiştir ki cehennem ehli, Malik'ten (cc) kendilerini öldürmesini istemektedir. Heyhat ki,

²³ Kehf: 49

²⁴ Usul-i Kafi, C.3. S. 424. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 43

²⁵ Usul-i Kafi, C. 3, S. 416.

²⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 43

artık ölüm diye bir şey söz konusu değildir.

Bak Allah Teala ne buyuruyor:

*"Allah'a karşı aşırı gitmemden ötürü bana yazıklar olsun!"*²⁷

Bu nasıl bir hasret ve arzudur ki, Allah Teala onu böylesi bir azametle tabir etmektedir. Kur'an'ın ayet-i şerifeleri üzerinde biraz tedeubbürde bulun. Düşünüp taşınmadan öylece geçme.

*"Onu gördüğünüz gün, bütün emzikli kadınlar, çocuklarını bile unutup bırakır. Her gebe kadın çocuğunu düşürür ve insanları sarhoş görürsün, fakat sarhoş değildir onlar, ancak Allah'ın azabı pek çetindir"*²⁸.

İyice bir düşün azizim! -neuzubillah- Allah'ın kitabı kıssa ve hikaye kitabı değildir. Seninle şaka yapmamaktadır. Bak ne buyuruyor! Bu nasıl bir azaptır ki, insana kendi azizlerini bile unutturmakta, bütün hamile kadınlar düşük yapmaktadır. Acaba bu ne azaptır ki, azametinin had ve sınırı olmayan, izzet ve saltanatı sonsuz olan Allah Teala bu azabı öylesine şiddet ve azametle tavsif buyurmaktadır. Acaba ne olacak? Allah biliyor ya, benim ve senin aklın ve tüm insanların fikri bunun hakikatini tasavvurdan aciz kalmaktadır. İsmet ve taharet Ehl-i Beyt'inin haber ve eserlerine müracaat eder ve üzerinde biraz olsun tefekkür edecek olursan o zaman alemdeki azab kazıyyesinin, bu alemde görüp de fıkrettiğin azaplardan bambaşka bir şey olduğunu anlarsın. Bu alemin azabıyla mukayese etmek batıl ve yanlış bir kıyastır. Ben senin için, kadri yüce Şeyh Sadık Taife'den bir hadis-i şerif nakledeyim de hakikatın ne olduğunu bilesin. Musibetin ne kadar büyük olduğunu anlayasın. Kaldı ki, bu hadis de diğer cehennemlerden nisbeten soğuk olan ameller cehennemi hakkındadır.

İlk önce bilmen gerekir ki, bu hadisi rivayet eden Şeyh Saduk'a tüm İslam alimleri tevazu göstermekte ve onu kadri yüce bir zat olarak kabul etmektedirler. Bu büyük zat, İmam'ın (as) duası üzere dünyaya gelmiş olup hazretin (aleyhi's-selam ve accelallahu fereceh) özel lütuf ve ilgisine mazhardı. Ben de büyük imamiye alimlerinden (aleyhim ridvanullah) bir çok muhtelif yolla bu hadisi Şeyh Saduk'tan naklediyorum. Bizimle Saduk arasında var olan şeyh ve üstadların hepsi de ashabın güvenilir ve büyük olan zatlarıdır. Öyleyse iman sahibi bir kimse bu hadise de inanmalı, tasdik etmelidir.

Es-Saduk, senediyle İmam Sadık'tan (as) naklediyor.

Hazret şöyle buyurdu:

"Bir gün Rasulullah (sav) oturmuş idi ki (birden) Cebrail (as) geldi. Oldukça üzgün ve mahzun olup rengi değişmişti. Peygamber (sav) buyurdu:

"Ey Cebrail, niçin üzgün ve mahzun görünüyorsun?" Cebrail:

"Ey Muhammed, nasıl böyle olmayayım ki, cehennemin nefesleri bugün bırakıldı" dedi. Peygamber: "cehennemin nefesleri nedir?" diye buyurdu. Arzetti:

"Şüphesiz ki, Allah Teala ateşe emretti o da yandı. Kırmızı oluncaya kadar tam bin yıl geçti. Ondan sonra da yanmasını emretti ki, beyaz oluncaya kadar tam bin yıl geçti. Daha sonra da yeniden yanmasını emretti, siyah oluncaya kadar tam bin yıl geçti. (Şu anda da) o ateş siyah ve karanlıktır. Nitekim uzunluğu yetmiş zer'a olan zincirin bir tek halkası dünyanın üzerine bırakılacak olsa şüphesiz ki, dünya onun hararetinden erir ve yok olur. Ve eğer zakkum ve zer'iden bir katre dünya ehlinin sularına düşecek olsaydı, o zaman da insanlar onun pis kokusundan ölürlerdiler."

Daha sonra Rasulullah ve Cebrail birlikte ağlamaya başladılar. Allah Teala onlara bir melek gönderdi ve buyurdu:

*"Sizlere Allah'ınızdan selam var, o buyuruyor ki, ben her ikinizi de azab görmenize sebep olacak herhangi bir günah işlemekten korudum, masum kıldım."*²⁹

Ey azizim! Bu hadis-i şerifin benzeri oldukça fazladır. Cehennem ve onun elim azabının varlığı bütün dinlerin zarurî bir ilkesi ve burhanla sabit kılınmış açık bir itikadadır. Keşif ehli ve kalb erbabı kimseler bizzat bu alemde onun bir benzerini bile görmüşlerdir. Bu bel büken hadisin mazmunu ve içeriği hususunda (biraz olsun) tasavvur ve tedeubbür et. Acaba bu hadisin sıhhatine ihtimal verecek bile olsan yine de deliler gibi çöllerde düşmen gerekmez mi? Ne olmuş ki, bizler bu kadar da gaflet ve cehalet uykusunda mı? Yoksa tıpkı Rasulullah (sav) ve Cebrail (as) gibi bize de Allah'tan bir melek geldi de azaptan masum olduğumuzu mu bildirdi? Halbuki Rasulullah (sav) ve onun velileri ömürlerinin sonuna kadar Allah korkusundan bir an olsun rahat etmemiş, doğru dürüst ne uyumuş ve ne de rahat bir yemek yemişlerdi. Allah'ın (yarattığı şu) kainatın velisi, halifesi Allah korkusundan dolayı bayılıyor, kendinden geçiyordu. Ali b. Hüseyin (ona selam olsun), masum bir imam olmasına rağmen ağlaması, yakarışı, münacaatı, acziyet ifadesi ve inlemeleri insanın kalbini parçalamaktadır. Bizlere ne olmuş ki, haya bile etmeden rububiyet huzurunda böylesine ilahî mukaddesat ve değerleri çiğniyor ayaklar altına alıyoruz? Yazıklar olsun bize ve gafletimize.' Eyvahlar olsun bize ve ölümümüzün şiddetli sekeratına. Eyvahlar olsun bize. Berzahta ve berzahın zorluklarında, cehennemde ve onun zulmetlerinde, cehennemde ve onun azabında eyvahlar olsun halimize...³⁰

Ahlakî Fesadların Tedavisi

²⁷ Zümer: 56.

²⁸ Hacc: 2

²⁹ İlmü'l-Yakîn, Feyz. 4. Maksad, 15. Bab, 1. fasıl, S. 1032, Tefsir-i Kumî, "ne zaman oradan, sarsıcı üzüntüden çıkmak isterlerse.." ayetinin açıklaması. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 46-47

³⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 39-48

Ey aziz! Uykudan uyan, gafletten kurtul ve kendine gel. Himmet kemerini kuşan. Daha vakit varken fırsatı ganimet bil. Daha ömrün bitmemiş, kuvvetin kendi tasarrufundan çıkmamış, gençliğin elden gitmemiş, fasid ahlak karşısında yenik düşmemiş ve alçak melekeler sana hakim olmamışken kendine bir çare ara, fasid ve kabih ahlakın tedavisi için bir deva bul, şehvet ve gazab ateşinin sönməsi için bir yol araştı.

Ahlakî bozukluğun tedavisi için ahlak alimleri ve sülük ehli kimseler tarafından önerilen en iyi deva, insanın kendinde gördüğü kötü melekeleri göz önünde bulundurması, bir müddet onun hilafına erkekçe kıyam etmesi, ikdamda bulunması ve nefsin aksi istikametinde himmet göstermesidir. Bir müddet o alçağın isteklerinin aksine davranmalısın ve Allah Teala'dan tevfiğ taleb etmelisin ki sana bu mücahede yardımcı olsun. Şüphesiz ki çok geçmeden o çirkin huy ortadan kalkacak, şeytan ve ordusu o siperden firar edecek ve onların yerine rahmanı ordular mevzilenecektir.

İnsanın helakına ve kabir azabına sebep olan, insanı her iki dünyada azaba uğratan kötü ahlaktan birisi de insanın kendi ev halkı, komşuları, meslektaşları, pazar veya mahalle efradından birine kötü davranması, ahlaksızlık etmesidir ki, bu da gazab ve şehvetten doğmaktadır. Mücahid bir kimse, karşısına uygun olmayan bir iş çıktığında veya gazab ateşi alevlendiğinde kendi batınını temizlemeyi kararlaştırırsa, kendisini yakışık almayan kötü sözler söylemeye davet ettiğinde nefsin hilafına teşebbüste bulunursa, hulk ve huyun kötü akıbetini hatırlar. Aksine uygun işlerde bulunur, batnında şeytana lanet edip Allah'ına sığınırsa ben söz veriyorum ki, -bir kaç tekrardan sonra- çok geçmeden o kötü huy tamamıyla ortadan kalkacaktır. Batın memleketinde iyi huy istikrar bulacaktır. Ama eğer nefsin istediği şekilde davranacak olursanız evvelen bizzat bu alemde de sizi helak ve yokluk diyarına çekmesi mümkündür. İnsanı bir anda her iki dünyada helak edebilen gazabın şerrinden Allah Teala'ya sığınırım. Gazab, (önü alınmadığı takdirde) pekala herhangi bir cinayete de sebep olabilir. İnsan gazap halinde ilahî mukaddesata yakışık almayan sözler bile söyleyebilir. Nitekim gazab halinde küframiz laflar ederek mürted olan birçok insan görüp müşahade etmekteyiz.

İslam hakimleri; "dev dalgalarla boğuşan kaptansız bir geminin necat bulması, gazab halindeki bir insanın necatından daha kolaydır" demişlerdir. Veya eğer Allah göstermesin cidal ve münakaşa ehliysen -nitekim bizlerden bazı talebeler bu kötü huy ve tabiatın esiri olmuşlardır- bir müddet nefsin hilafına teşebbüste bulun. Alim ve sıradan insanlarla dolup taştan resmî meclislerde herhangi bir mevzu söz konusu edildiğinde muhabatının doğru ve sahih dediğini görünce hemen kendi yanlışlığını itirafıta bulun ve onu tasdik et. Ümid edilir ki, bu kötü huy kısa bir müddet sonra ortadan kalkar. Allah etmesin ki, "ben keşiflerimden birinde cehennem ehlinin birbiriyle tahasüm ve düşmanlığının -ki Allah Teala Kur'an'da haber vermektedir- ilim ve hadis ehlinin mücadelesi olduğunu keşfettim" diyen bazı ilim ehli ve mükāşefe iddiasında bulunan kimselerin sözü doğru olsun.

Eğer insan bu hadisin sıhhatine ihtimal bile verecek olsa hemen bu kötü hasletin ortadan kalkması fikrinde olmalı, bunun için gece-gündüz bir yol düşünmelidir.

Ashabdan bazısından rivayet edilmiştir ki:

"Günün birinde oturmuş dini emirlerden biri hususunda ateşli bir şekilde münakaşa ediyorduk. Aniden Rasulullah yanımıza geldi ve bu halimizi görünce oldukça rahatsız oldu. Sonra şöyle buyurdu:

*"Sizden önce helak olanlar da işte bu yüzden helak oldular. Cidali bırakınız. Zira müminler, cidal etmez. Cidali terkedin ki cidal edenler sonsuz bir hüsrana uğramıştır. Cidali terkedin ki ben kıyamet gününde cidal edenlere şefa'at etmeyeceğim. Ben sözü hak bile olsa cidali terkeden kimseye cennetin bahçesi, ortası ve üstünde üç evi tazmin ediyorum. Cidali terkedin ki, Allah Tela'nın putperestlikten sonra nehyettiği şey de oydu."*³¹

Ve yine o hazretten (s.a.v) nakledilmiştir ki:

*"Sözü hak bile olsa, cidali terketmedikçe kulun imanı kemale ermez."*³²

Bu babda birçok hadis mevcuttur. İnsanın, hiçbir eser ve faydası olmayan cüz'i bir münakaşa yüzünden Resul-i Ekrem'in (sav) şefa'atinden mahkum kalması ve sahih bir niyetle yapıldığı takdirde ibadet ve itaatlerin en efdali olan ilmî bir müzakereyi, putperestliğin hemen ardından yer alan en büyük bir günah haline getirmesi ne kadar da kötü bir şeydir.

İnsan her haliyle bu kabih ve fasid huyları bir bir göz önünde bulundurmalı ve nefsin hilafına davranarak onları ruh memleketinden dışarı etmelidir. Gasıb dışarı edilince de ev sahibi kendi evine geri dönecektir. Başka bir zahmete katlanmak veya vade istemek de gerekmez.

İnsan bu makamda nefisle mücadeleyi sona erdirir de İblis ordusunu bu memlekettten dışarı çıkarır ve (ruh) memleketini melaiketullahın meskeni, Allah'ın salih kullarının bir mabedi haline getirirse artık o zaman Allah'a doğru sülük da kolaylaşır ve rahat bir iş haline gelir. İnsanlığın doğru yolu daha da bir aydın ve vazıh olur, onun yüzüne cennet ve bereket kapıları bir bir açılır. Cehennem kapısı ise tümüyle kapanır. Allah Teala rahmet ve lütuf nazarıyla ona bakar, iman ehlinin arasına katılır, saadet ve ashabu'l-yemin ehlinen olur, ilahî marifetler kapısından kendisi için ins ve cinnin yaratılış gayesi olan bir yol açılır ve Allah Tebarek ve Teala da o tehlikeli yolda kendisinin elinden tutar ve ona yardım eder.

Nefsin üçüncü makamı ve onun mücahede keyfiyeti ile şeytanın o makamdaki hile ve düzenlerine de kısacık bir işaret etmek istiyordum. Ama ortamı münasip görmedim. Bu yüzden de bundan sarf-ı nazar etmek zorunda kaldım.

³¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 50

³² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 50

Allah Teala'dan bu babda ayrı bir risale yazmak hususunda bana tevîik ve te'yid inayet etmesini talep ediyorum.³³

2- RİYA

Mezkur senedle Yezid b. Halife, Hz. Sadık'tan (a.s.) şöyle nakletmektedir:

"Riyanın her türlü şirktir. Şüphesiz ki insanlar için amel eden kimsenin sevabı insanların üzerine, Allah için amel eden kimsenin sevabı ise Allah'ın üzerinedir."³⁴

Şerh

Bil ki, riya insanın başkalarının kalbinde bir makam edinmek veya yanlarında, hiç bir ilahi maksat gözetmeksizin sadece iyilik, doğruluk, emanet ve diyanet ehli bir kimse olarak şöhet kazanmak için iyi bir amelini veya beğenilmiş herhangi bir hasletini ya da hak inancını insanlara göstermesi ve başkalarına gösteriş yapması demektir. Bu, birkaç makamda tahakkuk etmekte, vücuda gelmektedir.

İlk makam: Bunun da iki derecesi vardır. İlki, insanın dindar olarak şöhet kazanmak veya kalplerde makam edinmek için kendi hak akide ve ilahî marifetlerini izhar etmesidir. Mesela; "ben varlık aleminde Allah'tan başka hiç kimseye tevekkül etmiyorum" veya "ben Allah'tan başka hiç kimseye tevekkül etmiyorum" der ya da kinaye ve işaretle kendisini hak inanç ve akide sahibi bir kimse olarak tanıtır, ikinci tür ise daha yaygındır. Mesela: Tevekkül ve ilahî takdire rızayet meselesi konuşulurken, riyakar kimse derin bir ah çeker ve başını (hafif de bir) sallayarak kendisinin de o cemiyetin sülük ve yolunda olduğunu ima etmeye çalışır.

İkinci derece ise insanın lehçe serahatiyle veya işaret ve kinaye ile kalplerde makam ve mevki edinmek maksadıyla batıl akideleri kendisinden uzaklaştırması ve nefsinin onlardan tezkiye etmesidir.

İkinci makam: Bunun da iki derecesi vardır. İlki (insanın) övülmüş hasletler ve faziletli melekeler izharında bulunmasıdır. İkinci derecesi ise (insanın) malum olunan maksud üzere kendisini yerilmiş haslet ve kötü melekelerden teberri etmesi ve nefsinin tezkiye edilmiş göstermesidir.

Üçüncü makam: Özellikle fakihler -Allah onlardan razı olsun- indinde maruf olan riya'dır. O da mezkur iki dereceye haizdir. İlki (insanın) şer'i ibadet ve amellerini veya aklî üstünlüklerini sırf halka göstermek ve böylece de kalpleri kendisine celbetmek maksadıyla izharda bulunmasıdır. İster bu amelin bizzat kendisini, ister onun keyfiyet, şart veya cüz'ünü olsun, fıkıh kitaplarında yerildiği şekilde riya maksadıyla yapmasıdır.

Aynı maksatla herhangi bir ameli terketmesi de böyledir. Biz bu sayfalarda üç mezkur makamdaki her birinin bazı fesad ve bozukluklarını şerh etmeye ve muhtasar bir şekilde bunların deva ve ilacına da işaret etmeye çalışacağız.³⁵

Birinci Makam

Riyanın Kısımları

Bil ki itikad ve ilahî marifetler hususunda söz konusu olan riya, riyanın tüm çeşitlerinden daha zor, akıbeti hepsinden daha kötü, zulmeti tüm riyalardan daha fazla ve büyüktür.

Bu riyanın sahibi, hakikatte izhar ettiği hususa bizzat kendisi inanmıyorsa cehennemde ebedi olarak kalacak olan münafıklar cümlesinden sayılır. Ebedî helake uğrar ve azabı diğer azaplardan en şiddetlisi olur. Ama izhar ettiğini sırf halkın kalbinden mevkii ve makam kazanmak için izhar ediyorsa bu şahıs münafıklar cümlesinden sayılmaz, ama bu riya iman nurunun kalbinden çıkmasına ve onun yerine kalbine küfür zulmetinin yerleşmesine sebep olur. Zira bu şahıs, ilk etapta gizli şirk sebebiyle müşriktir. Çünkü sahibi bizzat Hak Teala olan ve sadece Allah'a halis kılınması gereken ilahî marifetleri ve hak inançları insanlara teslim etmiş, başkalarını buna ortak kılmış ve şeytana onda tasarruf hakkı tanımıştır, dolayısıyla da artık bu kalbin Allah için olmadığı gün gibi aşikârdır.

İleride fasılların birinde de beyan edeceğimiz gibi, iman, kalbî amellerden ibarettir, salt ilimden değil... Öyle ki "riyanın her çeşidi şirktir"³⁶ diye buyuran hadis-i şerif de bu hakikati ifade etmektedir. Nitekim bu helak edici facia, karanlık ve zulmete gömülü fitrat ve habis meleke, sonunda kalb evinin Allah'tan başkalarına mahsus bir hale gelmesine ve bu rezil ve alçağın zulmeti de yavaş yavaş insanın bu dünyadan imansız olarak gitmesine sebep olmaktadır. Sahip olduğu hayalî imanı ise manasız bir suret, ruhsuz bir ceset ve akılsız bir kılıf konumunda olup Allah Teala indinde asla kat görmeyecektir. Nitekim Kâfi'de yer alan Ali b. Salim'den menkul hadis de buna işaret etmektedir.

Ravi, Hz. İmam Sadık'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

Allah Teala şöyle buyuruyor:

"Ben en hayırlı şerikim. Her kim yaptığı herhangi bir amelde bana bir başkasını şerik kılacak olursa, ben sadece

³³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 48-51

³⁴ Kâfi, Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, riya babı, 3. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 53

³⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 53-54

³⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 55

*sırf halisane benim için olanını kabul ederim."*³⁷

Malumdur ki, kalbî ameller halis olmadığı takdirde Hak Teala tarafından kabul görmemekte, itina edilmemektedir. Allah Teala kendisi için olmayan amelleri aslî sahibine, yani insanın amelini, kendisine gösteriş olsun diye yaptığını kimseye iade etmektedir. Kalbî amelleri de o şahsa tahsis edildiğinden artık mezkur şahıs şirk sınırı aşmış ve salt küfre girmiş sayılmaktadır. Belki de denebilir ki, bu şahıs artık münafıklar cümlesine katılmış, onlara mülhak olmuştur. Şirk gizli olduğu gibi nifak da gizlidir. Zavallı, mümin olduğunu zannetmiş, fakat hakikatte evvelen müşrik, sonra da münafık olmuştur. Dolayısıyla münafıkların azabını da tatmalıdır. İşleri nifaka varan kimselerin vay haline.³⁸

İlmin İmandan Ayırıldığı Beyanında

Bil ki Allah, O'nun birliği, selbiye, subutiyye ve celaliye gibi diğer kemal sıfatları ile melaike, resullar, kitaplar ve kıyamet günü hakkında ilim sahibi olmak başka şey, iman ise başka şeydir. Zira bir kimsenin bu ilme sahip olduğu halde imandan mahrum olması da mümkün ve olasıdır. Nitekim şeytan, en azından benim ve senin kadar bu mertebeleri bildiği halde yine de küfretmiş, kafir olmuştur. İman kalbî bir fiildir ki, o olmadığı müddetçe iman da söz konusu değildir. Dolayısıyla, akli delille veya dinlerin gerekliliği ve zarureti bürhanıyla herhangi bir mevzuda ilim sahibi olan bir kimse, kalben de o malumatlarına teslim olmalı ve bir nevi teslim, huzu, mesuliyet ve kabullenmekten ibaret olan kalbî fiilleri de yerine getirmelidir ki, mümin olabilsin. İmanın kemali itmi'nandır. Zira iman kuvvetlendikçe, haliyle ardından kalpte itmi'nan da hasıl olacak, vücuda gelecektir. Bütün bunlar ilim değil, tam tersine başka şeylerdir.

Aynı şekilde bir şeyi burhanla idrak ettiğin halde kalbinin buna teslim olmaması da mümkündür. O zaman bu ilmin hiç bir faydası yoktur. Mesela sizler ölünün hiç kimseye zarar veremeyeceğini, dünyadaki bütün ölülerin bir sinek kadar bile duygu ve hareketinin olmadığını, bütün cismanî ve nefsanî kuvvetlerinin kendisinden ayrıldığını aklınızla anladığınız ve derkettiğiniz halde, sırf kalbiniz bu meseleyi kabullenemediği ve aklınız teslim olamadığı için bir tek gece olsun bir ölüyle aynı odada kalamazsınız. Ama kalb akla teslim olur da bu hükmü kabullenecek olursa bu iş sizin için çok kolay olacaktır. Nitekim birkaç kez teşebbüsten sonra da artık kalb teslim olacak ve ölüden hiç bir şekilde korkmayacak, ürkmeyecektir.

Anlaşıldığı üzere, kalbin hissesi olan teslim, aklın hisesi olan ilimden daha başka bir şeydir. Zira bazen olur ki insan yaratıcıyı, O'nun birliğini, ahiret gününü ve diğer hak inançları akli burhan yoluyla isbatlar da buna rağmen bu akideye iman denmez. Ve bu insan da bir mü'min olarak kabullenilmez. Tam tersine ya kafirler, ya münafıklar ya da müşrikler cümlesine dahil edilir. Ne yazık ki bugün kalb gözleriniz görmüyor ve melekutî basiret sahibi de değilsiniz. Bu mülkî göz de idrak edemiyor. Ama sırların açığa çıktığı, ilahî hak saltanatının zahir olduğu, tabiatın harab olduğu ve hakikatin ikame edildiği gün, gerçekte Allah'a iman etmemiş olduğunuzu ve bu akli hükmün de iman ile hiçbir ilişkisinin olmadığını çok açık bir şekilde anlayacak, derkedeceksiniz. "La ilahe illallah" hakikati akıl kalemiyle kalbin temiz ve halis levhasına nakşedilemediği müddetçe insan, Allah'ın vahdaniyyetine iman etmiş sayılmaz. Ama bu ilahî ve tayyibe kelime kalbe girince kalp saltanatı artık Allah'ın olur ve insan bundan böyle hak memleketinde (kalb) hiç kimseye söz hakkı vermez, müessir olarak kabullenmez. O'ndan başka hiç kimseden makam ve mevki beklentisi içinde olmaz, talepte bulunmaz. Makam ve dereceyi başkalarından istemez. Riya ve gösteriş içine girmez. Öyleyse kalbinizde herhangi bir riya göreceksiniz bilin ki kalbiniz aklınıza teslim olmamış, iman, kalplerinize nur saçmamış ve hakikatte siz tabiat aleminde Allah'ı değil, başka birini müessir olarak kabullenmiş bulunmaktasınız. Dolayısıyla da münafıklar veya müşrikler ya da kafirler zümresinde yer almış menzil edinmişsiniz demektir.³⁹

Riyanın Vehameti

Ey hak inançları ve ilahi marifetleri Allah Teala'nın düşmanı olan şeytanın eline ısmarlayan, Hak Teala'ya özgü hakları başkalarına veren, ruh ve kalbin aydınlık sebebi, ebedî saadet ve necatın sermayesi, likaullah'ın kaynağı ve mahbuba yakınlığın tohumu olan nurları, korku dolu karanlıklar, şekavet, ebedî helaket, mahbubun mukaddes huzurundan uzaklığın ve Hak Teala ile likadan uzak kalmanın sermayesi edinen münafık, ardında nur olmayan zulmetlere, genişliği olmayan darlıklara, şifası olmayan hastalıklara, hayatı olmayan ölüme ve kalbin batınında zuhur edip nefis melekutu ile beden mülkünü benim ve senin kalbinden bile geçemeyecek bir şekilde yakacak olan ateşe hazırlıklı ol. Nitekim Allah Teala kendi münzel kitabında bir ayet-i şerifede şöyle buyuruyor: "*Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir, Öylesine ateş ki, yürekleri arar kaplar.*"⁴⁰

Yani Allah'ın ateşi kalpleri istila etmekte ve yakmaktadır. Allah'ın ateşinden başka hiçbir ateş kalbi yakamamaktadır. Fıtrat-ı ilahî olan tevhid fıtratı gidip de yerine şirk ve küfür yerleşecek olursa artık insan şefaathîlerin şefaatinde de nasiblenemez ve ebedî olarak cehennemde kalır. Hem de nasıl bir azab? Öyle bir azap

³⁷ Kâfî, C. 2, Kitabı'l-İman ve'l-Küfr, Riya Babı. 9. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 56

³⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 55-56

³⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 56-58

⁴⁰ Hümeze: 6-7. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 59

ki, Allah'ın kahrından ve rububiyet gayretinden meydana gelmiştir.

Öyleyse ey aziz, boş bir hayal, Allah'ın zayıf kullarına cüz'î bir muhabbet ve çaresiz halkın bir tek teveccüh ve iltifatı için kendini Allah'ın gazap ve öfkesine uğratma. O ilahî marifetleri sonsuz kerametleri, lütufları ve rububiyet rahmetlerini hiç bir eser ve faydası olmayan, pişmanlık ve hasretten başka bir şey getirmeyen, halk önündeki bir tek mahbubiyet ve sevgiye değiştirme. Zira kesb ve kazanç dünyası olan bu alemde geçiş de amelin sona erecek olursa, artık pişmanlık ve tevbenin hiç bir faide ve neticesi olamaz.⁴¹

Riya Hastalığını Giderebilmek İçin İlmî Bir Deva

Biz bu bölümde, mezkur makamda ve aynı şekilde diğer makamlarda bu kalbî hastalığı gidermede etkili olduğunu umduğumuz bazı şeyler çevresinde hatırlatmalarda bulunacağız. Bu noktalar, burhanla, mükâşefeye, zahirle, masumların verdiği haberlerle ve Allah'ın kitabıyla mutabık olduğu gibi, aklınızca da hemen kabul görecektir ve tasdik edeceğiniz şeylerdir: Allah Tebarek ve Teala bütün mevcudatı kendi kudretiyle ihata etmiş, saltanatının genişliği tüm kainatı kaplamış ve güçlü ihata tüm yaratıkları çepeçevre sarmış olduğundan, bütün kulların kalbi de onun taht-ı tasarrufu, saltanatı ve kudret eli altında bulunmaktadır. Kulların kalbi üzerinde, O'nun muhkem izni ve tekvini müsaadesi olmadığı müddetçe hiç kimse tasarrufta bulunamaz. Hatta kalbin sahibi olan kimseler dahi Hak Teala'nın tasarruf ve izni olmaksızın kendi kalpleri üzerinde tasarrufta bulunamazlar. Kur'an'da ve Ehl-i Beyt'in (s.a.) verdiği haberlerde bazen imayla bazen kinaye yoluyla ve bazen de sarîh bir şekilde bu meseleye değinilmiş, işaret edilmiştir.

Demek ki kalbinizin gerçek sahibi ve onda tasarrufta bulunan zat, Allah Tebarek ve Teala'dır. Zayıf ve aciz bir kul olan sizler ise O'nun izni olmaksızın kalplerde hiçbir tasarrufta bulunamazsınız. Tam tersine O'nun iradesi, sizin ve diğer tüm mevcudatın iradesine galip ve kahir durumdadır. O halde eğer riya ve gösteriş, sırf insanların kalbini kazanmak, gönüllerini ısındırmak, kalplerde değer ve makam sahibi olmak ve iyilik sahibi kimse olarak ün salmak içinse bu olay sizin tasarruf ve kudretinizin dışında olup tamamıyla Allah'ın taht-ı tasarrufu altında bulunmaktadır. Kalplerin rabbi ve gönüllerin gerçek sahibi, insanların kalbini istediği kimseye doğru çevirir. Belki sizler böyle yaptığınızda tam tersi bir neticeyle karşılaşabilirsiniz. Nitekim bizler birçok riyakâr insan gördük ve duyduk ki kalpleri temiz ve pak olmadığından sonunda rüsva oldular ve elde etmek istediklerinin tam tersiyle karşılaştılar. Kâfi'de yer alan bir hadis-i şerif de bu manaya işaret etmektedir. Cerrah-i Medainî'nin naklettiğine göre İmam Sadık (a.s.) Allah Teala'nın (c.c.): *"Rabbi ile mülakat etmeyi ümid eden bir kimse salih amel işlemeli ve rabbine ibadette hiç kimseyi ortak kılmamalıdır"* sözünün tefsirinde şöyle buyurmuştur:

"İyi ve salih bir iş yapıp da bununla rabbiyle mülakat etmeyi dilemeyen, sadece insanların kendisini pakize bir kimse olarak bilmelerini dileyen ve yaptıklarını tüm halkın duymasını isteyen bir kimse Allah'a ibadette ortak koşmuş sayılır." Daha sonra şöyle buyurdu:

"Bir kul iyilik yapar da bunu (halktan) gizlerse Allah günün birinde onun iyiliğini halk arasında yayar. (Hakeza) bir kul kötülük yapar da bunu gizlerse, Allah günün birinde onun da kötülüğünü açığa vurur."⁴²

Öyleyse ey azizim, iyi adı Allah'tan iste, insanların kalbinin seninle olmasını kalbin gerçek sahibinden dile. Sen işlerini Allah için yap. Allah uhrevî bereketler ve o alemdeki nimetlerinin yanı sıra bu dünyada da sana kerametler ihsan eder, seni insanlara mahbub ve sevgili kılar. Kalplerdeki makam ve konumunu daha bir artırır, sabit kılar. Seni her iki dünyada da alnı açık ve izzetli tutar. Ama ilk önce büyük bir mücadele ve zahmetle kalbini bu sevgi ve alakadan tamamıyla temiz ve halis kılmalısın. Amelinin bu cihetten halis olması için batinın sefali olmalı ve kalbin bütünüyle hakka teveccüh etmelidir. Ruh, süs ve tezyinden uzak tutulmalı ve nefsanî bulanıklık giderilmelidir. Zayıf insanların sevgi ve kını ile naçiz insanların yanında meşhur ve ünlü olmanın hiç bir faydası yoktur. Faraza bir faydası olsa da birkaç günlük cüz'î ve değersiz bir faydadır. Bu sevgi, Allah korusun işlerin akıbetinin riyaya varmasına ve insanı müşrik, münafık ve kafir etmesine de sebep olabilir. Bu alemde rüsva olmasa da o alemde adl-i rububiyet huzurunda ve Allah'ın salih kulları, büyük peygamberler ve mukarreb melekleri yanında rüsva olur. Utancından başını önüne eğer ve çaresiz kalır. Üstelik o günde rezil ve rüsva olmanın nasıl bir şey olduğunu tasavvur bile edemiyorsun. Allah'ın huzurunda rezil ve rüsva olmanın ne gibi zulmetleri de peşinden getirdiğini ancak Allah bilir. Allah Teala'nın da buyurduğu gibi, o gün kafirin bile "eyvah keşke toprak olsaydım" dediği gündür.

Ey çaresiz, cüz'î bir muhabbet ve insanlar için de faydası olmayan boş bir şöret için o büyük kerametlerden oldun. Allah'ın rızasından mahrum kaldın ve Hak Teala'nın gazabına uğradın. Kendisiyle dar-ı keramet (keramet yurdu) edinmen, ebedî mutluluğa ermen ve cennetin üst mertebesine erişmen gereken amelleri şirk ve nifak zulmetlerine çevirdin, kendin için hasret, nedamet ve şiddetli azablar satın aldın ve kendini zindan mahkumu kıldın. Kâfi'de yer alan bir hadis-i şerifte, İmam-ı Sadık'tan Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: *"Melek kulun iyi amelleri sevinç içinde yukarı götürünce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır:*

*Bu amellerini siccine (cehenneme) atın, zira bu amellerde istemediği, arzulamadığı tek şey benim."*⁴³

⁴¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 58-61

⁴² Kâfi, 2. C, İman ve Küfür Kitabı, Riya babı. 4. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 61

⁴³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 62-63

Ben ve sen bu halle siccîn'in ne olduğunu tasavvur edemeyiz. Facirlerin amel defterini anlayamayız. Ve bu amellerin siccinde olan suretini (tecessüm etmiş halini, çev) göremeyiz.

İşlerin hakikatini gördüğümüz zaman ise, ellerimiz kesilmiş, çaremizse tamamıyla yok olmuş olacaktır.

Ey aziz, kendine gel. Gaflet ve sarhoşluğu kendinden uzaklaştı. O alemde tartılmadan önce sen kendi amellerini akıl terazisiyle iyice bir tart. Senden hesap sorulmadan önce kendi kendini hesaba çek. Kalb aynanı şirk, nifak ve iki yüzlülükten arı ve temiz kıl. Bırakma fıtrat nuru küfür zulmetine tebdil olsun. Bırakma *"Allah'ın fıtratı ki Allah insanları onun üzerine yaratmıştır."*⁴⁴ Ayetinde buyrulan ilahî fıtrat zayi ve heba olsun. Bu ilahî emanete bu kadar da ihanet etme. Kalbinin aynasını temiz tut ki, Hakk'ın cemal nuru onda tecelli etsin ve seni aleminden ve içinde olanlardan müstağni kılsın, kalbinde öyle bir ilahî ateş tutuşsun ki diğer tüm muhabbetleri yakıp kül etsin. Öyle ki bir lahzasını tüm aleme değiştirmeyesin. Allah'ın yadı ve zikrinden öyle bir lezzet alsın ki, bütün hayvanı zevkleri oyuncak ve hoş bir şey olarak göresin. Eğer bu makamın da ehli değilsen ve bu şeyler sana garib geliyorsa, hiç olmazsa Kur'an-ı Mecid ve masum imamların verdiği haberlerde yer alan o diğer alemdeki ilahî nimetleri elden çıkarma. İnsanların teveccühünü kazanmak için hayalî birkaç günlük şehvet karşılığında onca sevab ve nimetleri zayi ve heba etme, kendini onca kerametlerden mahrum kılma ve ilahî-ebedî saadeti, daimî şekavet mukabilinde satma.⁴⁵

İhlasa Davet

Bil ki, bizlere bütün bu kerametleri ihsan eden, bizler için bunca hazırlıklar yapan, biz daha gelmeden önce bu dünyada zayıf midemize uygun ve faydalı vitaminleri olan latif yiyecekler halk eden, bizler için mürebbilik yapan ve minnetsiz ve zatî sevgisiyle hizmet eden kimseler (anne ve baba) var eden, elverişli hava ve muhit, zahiri ve batını nimetler ve bizler için daha gitmeden ahiret ve berzah aleminde onca hazırlıklar yapan gerçek Maliku'l-Mülûk ve velinimetimiz, bizden sadece bu kalbi kendisi veya kerameti için halis ve temiz tutmamızı istemiştir. Bunun netice ve faydası da hakikatte kendimize dönmektedir. Ama biz yine kulak vermiyor, itaat etmiyor, O'nun rızasının hilafına davranıyoruz. Ne büyük zulme mürtekeb olduk ve ne büyük bir maliku'l-mülûkle savaşa kalkıştık ki, kötü neticesi yine bize geri dönmekte ve O'nun saltanatına en küçük bir zarar bile vermemektedir. Her ne yapsak da O'nun sulta ve saltanatı altından çıkamayız, müşrik de olsak sadece kendimize zarar vermiş oluruz; *"Şüphesiz ki Allah tüm mahlukattan müstağnidir."*⁴⁶

Bizim ibadetlerimize, ihlasımıza ve kulluğumuza hiçbir ihtiyacı yoktur. Bizim itaatsizlik, şirk ve ikiyüzlülüğümüz O'nun saltanat ve kudretine hiç bir zarar veremez. Ama merhametlilerin en merhametlisi olduğundan geniş rahmet ve kamil hikmeti, bizlere hidayet etmeyi, hayır ve güzel ile şer ve çirkin yolları göstermeyi ve insanlık yolunun uçurumu ile saadet yolunun sürçmelerini bizler için gözler önüne sermeyi iktiza etmektedir. Allah Teala, bu hidayet ve yol göstericiliğinde, belki bu ibadetlerde, ihlaslarda ve kulluklarda bile bizlere o kadar büyük nimetler ihsan etmiş ve bizleri minnet altında bırakmıştır ki, basiret ve gerçekleri gören berzah gözü açılmadığı müddetçe bunların hiçbirini anlayamaz ve derkedemeyiz.

Bu dar, daranlık ve zulmet diyarı tabiatıta esir, zamanın teselsülünde mahkum ve mekanın uzunca karanlığında mahbus olduğumuz müddetçe Allah'ın büyük minnetlerini idrak edemeyiz, ibadet ve ihlastaki, hidayet ve yol göstericiliğindeki nimetlerini tasavvur edemeyiz.

Büyük enbiyanın, Allah'ın mükerrer velilerinin ve ümmetinin gerçek alimlerinin bizlere minnet borçlu olduklarını düşünmemelisin. Zira onlar bizim saadet ve kurtuluşumuzun rehberi olup bizleri cehalet, zulmet ve perişanlıklardan kurtardılar.

Bizleri nur, mutluluk, sevinç ve azamet alemine davet ediy durdular. Batıl inanç ve cehl-i mürekkebin (bilmediğini bilmemenin -çev-) ayrılmaz bir parçası olan zulmetlerden, kötü amel ve fiillerimizin melekutu olan korkunç, dehşetli suretlerden kurtuluşumuz ve o tasavvurunu bile edemediğimiz nur, mutluluk, sevinç rahatlık, güzellik ile cennetteki huri ve köşklere kavuşabilmemiz ve terbiye olmamız için onca meşakkat ve büyük zahmetlere katlandılar. Bu mülk alemi, sahip olduğu bütün azametiyle cennette giyilen elbiselerden sadece birini bile içine alamayacak kadar dar ve küçüktür. Bu gözlerimizin, huru'l-ayn'ın bir tek saç telini bile görebilecek kadar takati yoktur. Bütün bunlar, büyük enbiyanın, özellikle de keşf-i küllî⁴⁷ ve destur-i cami sahibi olan hatemu'n-nebiyyin'in (s.a.v) ilahî vahiy aracılığıyla derkettiği gördüğü, duyduğu ve de bizleri de davet ettiği akaid, ahlak ve fiillerin melekutî suretidir. Biz zavallılar ise akıl sahiplerinin hükmüne kulak asmayan, tam tersine akıl sahiplerinin yanlış düşündüklerini kabul eden çocuklar gibi daima onlarla mücadele, savaş ve cidal etmekle meşgulüz. Ama o temiz ve mutmain nefis, tahir ve tayyibe ruhlar, Allah'ın kulları hususunda sahip oldukları şefkat ve rahmet sebebiyle bizim cehaletimiz karşısında kendi davetlerinden el çekmediler. Belki hiç bir ücret ve karşılık istemeksizin zorla-altınla bizleri cennet ve saadete doğru çekip durdular. Resul-i Ekrem (s.a.v) yaptıklarına ecir ve karşılık olarak bizlerden kendi yakınlarını sevmemizi istiyorsa da bu sevgi ve muhabbetin bizler için diğer alemdeki sureti belki

⁴⁴ Rum Suresi: 30

⁴⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 60-64

⁴⁶ Al-i İmran: 98

⁴⁷ Gayb alemindeki hakikatlerin tam keşfi.

bütün suretlerden daha nuranî ve aydınlıktır. Dolayısıyla o da bizim faydamıza, rahmet ve saadete ulaşmamız içindir. Yani risalet ücreti bile bizlere dönmekte ve bizlere nasib olmaktadır. Biz zavallılar o halde onlara niye minnet edelim ki? Bizim ihlas ve sevgimizin onlara ne gibi bir faydası olur ki? Bizim ve sizin, ümmetin uleması üzerinde ne gibi bir hak ve minneti olabilir? Halka meseleleri açıklayan şahıstan Nebiyyi Ekrem'e ve Hak Teala'ya (c.c) kadar herkesin bizlere yol göstermek konusunda sahip olduğu mertebe ve makamı miktarınca üzerimizde hakkı vardır ki, karşılığını bu dünyada vermek mümkün değildir. Zira bu dünya onların hizmet ve ihsanlarının karşılığının verebilecek liyakata sahip değildir. "Minnet, Allah'ın rasulünün ve velilerin hakkıdır."

Nitekim Allah Teala da şöyle buyurmaktadır:

"De ki, Müslümanlığınızdan dolayı beni minnet altında bırakmaya kalkışmayın, hayır, Allah'a karşı siz minnet altundasınız, sizi doğru yola sevk edip imanda başarı verdiğinden... Eğer doğru söylüyorsanız (bunu böyle kabullenmelisiniz). Şüphe yok ki Allah göklerin ve yeryüzünün gizli şeylerini bilir. Allah bütün yaptıklarınızı görür." ⁴⁸

Öyleyse eğer biz gerçekten de iman iddiamızda sadıksak, Allah Teala bizleri bu imanda da minnet altında bırakmıştır. Allah Teala gayb alemini biliyor, ayrıca gayb alemindeki iman, İslam ve amellerimizin suretlerinin ne olduğundan da çok iyi haberi vardır. Ama biz zavallılar hakikattan habersiz olduğumuzdan, meseleleri beyan eden bir şahıstan bir mesele soruyor, ilim öğreniyoruz, sonrada onu minnet altında bırakmaya uğraşıyoruz. Bir alimin arkasında cemaat namazı kılıyor, onu kendimize minnettar kabul ediyoruz. Halbuki onlar bizi minnet altında bırakmıştır. Ama bizim hiçbir şeyden haberimiz yok. Belki bu haksız ve yersiz minnetler amellerimizi baş aşağı etmekte, siccine atmakta ve yokluk rüzgarına savurmaktadır.⁴⁹

İkinci Makam

Bil ki, bu makamda söz konusu olan riya ilk makamdaki gibi şiddetli değildir, ama bir meseleye teveccüh ettikten sonra bu makamdaki riyakar insanın işi de küfre varabilir ki netice itibariyle o ilk makamdaki riyakârla bir ve aynı olur. Önceki hadisın şerhinde de insan için melekût aleminde insanî olmayan birtakım suretlerin olduğunu beyan ettik. O suretler insanın nefis melekûtu ve melekelerine tabiidir. Eğer sizler üstün ve insanî melekelerle sahip olur ve de itidal yolundan çıkmadan o melekelerle haşrolursanız, o zaman bu melekeler suretinizin insani bir suret olmasını sağlar. Melekelerin üstün ve faziletli olması ise nefis-i emmarenin hiçbir tasarrufunun olmadığı ve (melekelerin) teşkilinde nefsin dehalet etmediği surettir. Nitekim üstad ve şeyhimiz de (gölgesi başımızdan eksik olmasını) şöyle buyuruyordu:

"Batıl riyazet ile şer'î ve sahih riyazetler arasındaki ölçü ve mikyas, nefis kademi ile hak kademidir. Eğer sülûk eden kişi nefis kademiyle hareket eder ve riyazeti, nefis kuvvelerinin zuhuru, kudret ve saltanat için olursa riyazeti batıl, sülûku da kötü bir akıbetle sonuçlanacaktır. Ama salık, hak kademiyle sülûk eder ve Allah'a doğru hareket ederse o zaman da riyazeti hak ve meşrudur." Allah Teala:

*"Bizim yolumuzda mücadele eden kimseleri şüphesiz ki kendi yollarımıza hidayet ederiz."*⁵⁰ Diye buyuran ayet-i şerifenin de açık tasrih ve nassıyla böyle bir kimseye yardım eder ve elinden tutar. Dolayısıyla da o kişinin işi saadet ve iyilikle sonuçlanır. Bencillikten kurtulur ve gösterişten uzaklaşır. Malumdur ki, kendi güzel ahlakı ile nefsinin üstün melekelerini halka gösteriş yapan bir kimsenin kademi, nefis kademidir. O şahıs da bencil, hodgam ve nefisperest bir kimsedir. Allah'a ibadet ile bencillik ve hodgamlığın bir arada olabileceğini düşünmek boş ve yersiz bir hayal, batıl ve muhal olan bir şeydir. Sizin vücud memleketinizde nefis sevgisi, makam, celal, şöhrat ve Allah'ın kullarına hükmetme arzusu hakim olduğu müddetçe melekelerinizin üstün ve alıl akınızın ilahî bir ahlak olduğu söylenemez. O zaman, memleketinizde çalışan şeytandır. Melekeler ve batınızın insan suretinde değildir. Berzah ve melekûfî gözünüzü açtığınızda kendinizin gayr-i insan ve şeytanlardan biri suretinde olduğunuzu göreceksiniz. Dolayısıyla ilahî marifetler ile sahih bir tevhidin, şeytanın yuvalandığı böyle bir kalpte husul etmesi ve meydana gelmesi muhaldir. Melekutunuz insanî olmadığı müddetçe kalbiniz de bu sürçme ve sapıklıklardan arı kalmayacak, temizlenmeyecektir.

Allah Teala bir hadis-i kudsîde şöyle buyuruyor:

*"Yer ve gök beni almaz, ama mü'min kulunun kalbi beni alır."*⁵¹

Müminin kalbinin dışında hiçbir mevcut mahbubun cemel aynası olamaz. Müminin kalbinde taarrufta bulunan, nefis değil Hak'tır. Onun vücudunda mahbub hakimdir, söz sahibidir. Müminin kalbi başıboş ve kendi başına buyruk değildir. Boş ve faydasız işlerle uğraşmaz.

"Mü'minin kalbi Rahman'ın iki parmağı arasındadır, onu istediği şekilde değiştirir." ⁵²

Müminin kalp memleketinde Hakk'ın eli hakimdir. Kalbinin değişmesi/değiştirilmesi Hakk Teala'nın elindedir. Ey zavallı, senin ise nefsine ibadet ettiğinden dolayı kalbinde şeytan ve cehalet hakimdir. Hakk'ın tasarrufunu kalbinden kesip dışarı attın. Ne imanın var ki, Hakk'ın ve mutlak saltanatın tecellisine mazhar olabilesin.

⁴⁸ Hucurat Suresi: 17-18

⁴⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 64-67

⁵⁰ Ankebut Suresi, 69

⁵¹ İhyau'l-Ulum, 3. C/12, "Cevaliul-Leali." İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 69

⁵² Sahih-i Müslim, 8. C, 51. Sayfa, 4. C. 7. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 69

Öyleyse bil ki bu hal üzere olduğun ve bu riyakârlık ve gösteriş rezaleti için bulunduğun müddetçe Allah'a kafir olmuş sayılırsın ve münafıklar safına katılırsın. Sen ise kendi ham hayalinle, Müslüman ve Allah'a mü'min bir kimse olduğunu zannediyorsun.

Fasıl

Ey aziz uyan, gaflet uykusundan ayıl ve kendine gel! Bil ki Allah Teala seni yalnız kendisi için yaratmıştır. Nitekim hadis-i kudside şöyle buyurmaktadır:

*"Ey ademoğlu (insan), tüm kainatı senin için yarattım ve seni ise kendim için halkettim."*⁵³

Allah Teala senin kalbini kendine menzil edinmiştir. Sen ve kalbin ilahi namuslardan biri sayılmaktasınız. Allah Teala ise kendi namusuna karşı çok gayretlidir. İlahi namusa karşı bu kadarda hayasızlıkta bulunma, terbiyesizce el uzatma. Allah Teala'nın gayretinden kork ki seni rezil edecek olursa artık ne yapsan ıslah edemez, düzeltemezsin. Sen kendi melekutunda ve mükerrer melekler ile büyük peygamberlerin huzurunda ilahi değer ve namusu çiğnemektesin. Evliyanın, Hakk'a benzemekte vasıta edindiği üstün ve faziletli ahlakı, hak olmayana teslim ediyorsun ve melekut batınında Allah'a şirk koşuyorsun. Allah Teala'nın, senin melekut namusunu çiğnemesinden ve seni büyük peygamberler ile mukarreb melekler huzurunda rezil-rüsva etmesinden kork! Allah Teala'nın seni bu alemde de rezil etmesinden, telafi edilmeyecek bir bela ve rezalete düşür kılmasından ve ismet perdeni artık yamanmayacak bir şekilde yırtılmasından korkmalı, çekinmelisin. Allah Teala settar olduğu gibi eşeddü'l-muâkibin (cezalandıranların en şiddetlisi) de kendisidir. Haddi aşmadığın müddetçe setretmekte, örtmektedir. Ama Allah korusun bu büyük iş ve bu uygunsuz rezalet, hadis-i şerifte de gördüğün gibi, gayyurluğun settarlığa üstün ve galip gelmesine sebep olabilir.

Öyleyse biraz kendine gel Allah'a dön ve O'na doğru dönüş yap ki Allah Teala rahimdir ve birine rahmet edebilmek için adeta bahane aramakta, fırsat kollamaktadır. Eğer gufranına dönecek olursan, eski ayıplarını setreder (örtür). Hiç kimsenin senin o günahlarından haberdar olmasına izin vermez ve seni fazilet sahibi kılar, kerim ahlakı sende tecelli ettirir. Seni kendi sıfatlarının aynası kılar. Bu alemde kendi iradesi nafiz ve geçerli olduğu gibi, senin iradeni de nafiz ve geçerli kılar. Nitekim hadis-i şerifte yer aldığı şekliyle cennet ehli kendi yerlerine yerleştiklerinde Allah Teala tarafından şu içerikte bir mektup gelir:

"Hayy ve kayyum olan Allah'tan, ölmeyen ve ebedî olan yaratığa. Ben vücuda gelmesini istediğim her şeye ol derim, o da oluverir. Bugün ise senin istediğin her şeyin vücuda gelmesini kararlaştırdım. Öyleyse emret, vücuda gelsin."

Sen bu kadar da bencil olma. Kendi iradeni hakka teslim et, Hak Teala da seni kendi iradesinin mazharı kılar. Bu iş, batıl olan tefviz de (işleri tümüyle Allah'a havale etmek, -çev.) değildir. Bu mesele kendi yerinde açıklanmıştır. Uyan ey aziz! Sen bilirsin, istersen bunu kabul et, istersen de onu. Allah Teala bizlerden, tüm mahlukattan, bizim ve bütün mevcudatın ihlasından müstağnidir. O'nun bu gibi şeylere en küçük bir ihtiyacı yoktur.⁵⁴

Üçüncü Makam

Bil ki bu makamlarda var olan riya, diğer makamlarda var olan riya ve gösterişten daha çok ve yaygındır. Zira biz halk, tabiatıyla o iki makamın ehli değiliz. Dolayısıyla şeytan da o iki yoldan bize yaklaşmamaktadır. Ama halkın çoğu müteabbid ve şeklî ibadet ve farizeler ehli olduğundan şeytan bu makamda daha çok tasarrufta bulunmaktadır. Nefsin bu makamdaki hile ve desiseleri de oldukça çoktur. Diğer bir deyişle, halkın geneli cismanî-amelî cennete sahip olduğundan ve iyiliklerle amel etmek ve kötülerden sakınmak sebebiyle uhrevî makamlara sahip olduğundan, şeytan da bu yoldan yaklaşmaktadır. İyiliklerini kötülüğe çevirmesi, onları ibadet ve farizeler yolundan cehennem ve cehennemın en alt tabakalarına koyabilmesi ve dal-budak salması için riya ve gösteriş köklerini (onların amellerinde) sulamakta, yetiştirmektedir. İnsanın, kendisiyle ahiretini abad kılmak istediği şeyleri, bizzat onlar tahrib sebebi kılmaktadır. İlliyyinde yer alan şeylere öyle bir şey yapmaktadır ki neticede Allah'ın emriyle melekler tarafından siccin'de yer verilmesine sebep olmaktadır. Öyleyse sadece bu cihete sahip olan ve amellerden başka hiç bir azık ve zahiresi bulunmayan kimseler, Allah korusun bunun da ellerinden çıkıp cehennemlik oluvmeleri, saadete açılan yollardan mahrum olmaları, cennet kapılarının yüzlerine kapanması ve cehennem kapılarının açılması ihtimali karşısında oldukça dikkatli ve uyanık olmalıdırlar.⁵⁵

Riya Konusuna Dikkat Hususunda

Birçok defasında bizzat riyakâr şahsın kendisi bile amellerine rıyanın sızdığından ve amellerinin gösteriş için olup hiçbir değer ifade etmediğinden habersiz olur. Zira şeytan ve nefsin hile ve desiseleri oldukça dakik ve zariftir. Diğer yandan insanlık yolu da o kadar ince ve karanlıktır ki insan kılı kırk yararcasına araştırmayınca kendisinin

⁵³ El-Menhecû'l-Kavî 5. C. S. 516, İlmu'l-Yakin. C. 1.s. 381. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 70

⁵⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 70-71

⁵⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 72

ne durumda olduğunu anlayamaz. İnsanın kendisi tüm işlerinin Allah için olduğunu sanır, halbuki hakikatte şeytan içindir. İnsanın bizzat kendi fitratında nefis sevgisi bulunduğundan bencillik perdesi tüm ayıplarını ondan gizlemekte ve örtmektedir. Allah'ın izniyle bu konuda bazı hususlara bazı hadislerin zımında değinecek, açıklamaya çalışacağız. Allah Teala'dan bu hususta tevfik diliyorum.

Mesela, itaat ve ibadetlerin önemlilerinden olan dinî ilimlerin tahsilinde bile bazen insan riya ve gösterişe kaçmaktadır. Aynı zamanda nefis sevgisinin kalın perdesi sebebiyle insanın kendisi bunun farkına bile varamamaktadır. Mesela, insan, alimlerin, büyüklerin ve fazıl kimselerin huzurunda, önceden kimsenin çözemediği ve ilk defa o da sadece kendisinin derkettiği önemli ve karışık bir meseleyi çözmek, halletmek ister. Bu meseleyi ne kadar güzel beyan eder ve meclis ehlinin dikkatini kendi üzerine çekerse o kadar sevinir, mutluluk duyar. Aynı zamanda kendisine karşı olan kimseleri de altetmek ve onlara galebe çalmak ister. Naz ve eda ile akıl satmak duygusuna kapılır. Eğer büyüklerden biri de onu tasdik edecek olursa nur üstüne nur olur. Bu zavallı burada alim ve fazılların huzurunda bir makam edindiğini zanneder. Ama bunların Allah'ının, yani tüm alemlerin maliku'l-mülkü'nun nazarından düştüğünü ve bu amelin, Allah'ın emri üzere siccine atıldığını bilemez, bundan gaflet eder. Üstelik bu riya ile yapılan amel birkaç günahla da iç içedir. Mesela iman kardeşini rüsva ve zelil etmek ve ona eziyet etmek gibi... Halbuki mü'min bir insana cesaret ve onu rezil etmek tek başına insanın helak ve cehennemlik olmasına yetmektedir. Eğer nefsin sana yine tuzak kurar da, "benim maksadım şer'i hükümlerin açıklığa kavuşması ve hakkın ortaya çıkmasıdır. Bu da taallerin en üstünüdür. Ben kendini gösterme ve fazilet izharı niyetinde değilim." derse sen buna inanma ve ona şöyle de:

"Eğer bu şer'i hükmü ben değil de dostum veya başka birisi demiş olsaydı ve bu zor meseleyi o halletmiş olsaydı da sen bu mecliste yenik düşseydin, acaba senin için biraz olsun fark eder miydi? Eğer farketmiyorsa o zaman sen sadıksın demektir."

Ama eğer yine nefsin başka bir hileye başvurur da sana "hakkı izhar etmek fazilettir ve Hakk'ın yanında sevabı vardır. Bu fazilete ben nail olmak istiyorum, ahiret yurdunu ümran kılmak arzusundayım" derse sen de hemen ona de ki, "farzedelim ki mağlubiyet ve Hakk'ın tasdiki olduğu zaman da Allah Teala sana bu faziletleri ihsan edecektir. Acaba yine de mağlub olmaya razı mısın?" Sonunda kendi batınına müracaat eder de yine galebe ve istilaya meyilli olduğunu, ulema önünde ilim ve fazilet ehli biri olmakla meşhur olmayı istediğini, taat ve ibadetlerin en üstünü olan bu ilmî müzakereyi onların kalbinde bir makam edinmek için başlattığını göreceksin, o zaman bil ki bu üstün ilmî müzakere hususunda riyakârsın. Bu amel, Kâfi'de nakledilen hadis hasebiyle "siccîn"dedir ve sizler Allah'a şirk koşan müşriklerdensiniz. Bu amel, makam ve şeref sevgisinden kaynaklanmıştır ve rivayet hasebine çobansız bir sürüye saldıran iki kurttan daha fazla zarar vermektedir imana.

Öyleyse ıslah ve ilim ehli, ahiret kılavuzu ve nefis hastalıkların tabibi olan sizler ilk önce kendinizi ıslah etmelisiniz. Nefis mizacınızı salim kılmalısınız ki halleri malumunuz olan amelsiz alimler cümlesinden olmayasınız.

Yarabbi, gönlümüzü şirk ve nifak bulanıklığından arı kıl. Kalbimizi bütün bu şeylerin menşei olan dünya sevgisi paslarından tertemiz eyle ve daima bizimle ol. Nefsanî arzular, makam sevgisi ve şeref tutkusunun esiri olan biz zavallıların bu tehlikeli seyahat, bu zikzaklı yokuş, dar ve karanlıklar dolu yolda yardımcısı ol, ellerimizden tut, şüphesiz ki sen kadir ve her şeye gücü yetensin.

İslam'ın büyük ibadetlerinden biri de cemaattir ve imametin büyük bir fazileti vardır. Dolayısıyla şeytan da bu büyük ibadete daha fazla sızmakta ve cemaat imamına daha çok düşmanlık etmektedir. Onu bu faziletten alıkoymak, mahrum kılmak istemektedir. Amellerini ihlastan uzaklaştırıp siccine koymaya çalışmakta ve onu Allah'a şirk koşan kimselerden etmek için uğraşmaktadır.

Bu yüzden çeşitli yollarla bazı imamların kalbine girmektedir. Mesela kendini beğenmişlik -Allah izin verirse sonradan zikredilecektir- veya kalplerde makam edinmek, azametli ve büyük bir kimse olarak şan-şöhret kazanmak için ibadeti ile halka gösteriş yapmak ve iki yüzlülükte bulunmaktan ibaret olan riyaya bulaşmaktadır. Mesela falan mukaddesatçı cemaat namazında hazır bulununca, imamın kalbini kazanabilmek için daha fazla huşu' göstermekte ve muhtelif yollar ve birçok hilelerle onu tuzağına düşürmeye çalışmaktadır. İmam ise cemaatte bulunmayan kimselere de kendi makamını duyurmak için o mukaddesatçı kimsenin adını zikretmektedir. Halka herhangi bir yolla filanın da kendi cemaat namazlarına katıldığını bildirmektedir. Kalbinde de o kimseye karşı kendi cemaat namazına katılan bir kimse olarak büyük bir sevgi beslemekte ve ömrü boyunca Allah Teala ve O'nun evliyasına göstermediği sevgi ve ihlası o şahsa izhar etmektedir. Özellikle de o mukaddesatçı, tüccar bir kimseyse Eğer Allah etmesin eşraf takımından biri yolunu kaybeder de cemaat saflarına katılacak olursa, o zaman durum daha büyük ve musibet daha da fazla olur. Aynı zamanda şeytan, cemaati az olan imamlardan da el çekmektedir. Onun da yanına giderek kendisine şöyle der:

"Halka zahid bir kimse olduğunu, dünyadan el etek çektiğini, fakirler ve zayıflar mahallasinde küçük bir mescidde bulunduğunu bildir."

Bu şahıs da önceki şahıs gibi ya da ondan daha kötü ve alçaktır. Zira bunda hased rezilliği de vardır. Dünyadan nasibi olmadığı gibi, şeytan ahiret sermayesini de elinden almaktadır. Dünya ve ahirette hüsrana uğramaktadır. Bu şeytan, hiç bir cemaati olmayan ve vesilesizlik kaderiyle yıpranmış olan ben ve sizlerden de el çekmemekte ve bizleri, müslümanların cemaatini yaralamaya, kötülemeye, onlar için yalanlar uydurmaya, cemaatsizliğimizi uzlete çekilmek olarak göstermeye, kendimizi, dünyadan el etek çeken, makam ve nefis sevgisinden münezzeh bir kimse

olarak göstermeye zorlamaktadır. Dolayısıyla bizler bu her iki taifeden de kötüyüz. Ne birinci grubun tam dünyasına ne ikinci grubun nakis dünyasına ve ne de ahirette bir şeye sahip değiliz. Halbuki bizim de elimizde bir şeyler olsa o iki gruptan daha makamperest ve mal, şeref açısından daha düşkün oluruz. Şeytan sadece imamla da yetinmemekte, onu cehennemlik etmekte şehvet ateşi sönmemekte ve dolayısıyla bu defa da me'munların safına girmektedir. Cemaatin ön safının fazileti çoktur. Sağ taraf da sol taraftan faziletlidir. Bu yüzden de şeytan hedef olarak buraları seçmektedir. Zavallı mukaddesatçıyı evinden dışarı çekerek getirip ön safın sağ tarafına oturtmuş ve bu fazileti diğerlerine gösteriş yapması için ona vesvese etmektedir. O zavallı da bunun nereden kaynaklandığını bilmeden naz ve eda ile kendisi için fazilet izharında bulunmaktadır. Gizli şirki ortaya çıkararak, amelini siccine göndermektedir. Şeytan daha sonra diğer saflara geçmekte ve onları da kinaye ve işaretle ön safı reddetmeye, zavallı mukaddesatçıya kötü söz ve sövgüler yağdırmaya ve kendilerinin bu durumdan münezzeh olduğunu belirtmeye teşvik etmektedir. Bazen görülüyor ki, şeytan özellikle de ilim ve fazilet ehli birini tutarak getirip en arka saflarda oturtmaktadır. Zira bununla "ben bu makama layık ve bu makamda namaz kılması gereken bir şahıs değilim, ama dünyadan el etek çektiğimden ve nefsanî arzulardan arındığımdan en son saflarda bile oturmaya razıyım" demek istemektedir. Böyle şahısları hiçbir zaman ön saflarda göremezsiniz. Şeytan, imam ve me'munla da yetinmemekte bu defa da inifadı ve tek başına namaz kılanların sakalından tutmaktadır. Pazar ve evinden tutulup getirilen bu zavallı da büyük bir naz ve eda ile mescidin en dip köşesinde seccadesini sermekte ve hiç bir imamı adil kabul etmeyerek halkın huzurunda uzun secde, rüku ve zikirlerle namaz kılmaktadır.

Bu şahıs da kendi batınında diğerlerine şunu anlatmak istemektedir:

"Ben o kadar mukaddesatçı ve ihtiyatla amel eden bir kimseyim ki, adil olmayan bir kimseye mübtela olmamak için cemaati bile terk ediyorum."

Bu kişi, riyakâr ve kendini beğenmiş bir şahıs olduğu gibi şer'i meseleleri de bilmemektedir. Zira bu şahsın taklid mercii (müctehid) olan zatın, iktida etmenin sıhhati için zahiri takva dışında bir şeyi şart koşmuş olması da belli değildir. Ama mesele bu babdan değildir, kalplerde makam edinmek için halka gösteriş yapmak içindir. Diğer işlerimiz de aynı şekilde şeytanın tasarrufu altındadır. O melun şeytan nerede bulanık ve karanlık bir kalp görse hemen orada menzil edinmekte, batını ve zahiri amelleri yakmakta ve bizleri güzel ameller yolundan alıkoyarak cehennemlik etmektedir.⁵⁶

İhlâsa Davet

Öyleyse ey aziz, işlerinde dikkatli ol, kendi nefsinin tüm işlerde hesaba çek. Her olay ve meselede onu sorguya çek, hayırlı ve şerefli işlerde ne için bulunduğunu sor. Gece namazı-meselelerini niçin sorup öğrenmek veya dualarını öğretmek istediğini araştı. Allah için mi meseleyi öğrenmek veya öğretmek istemektedir, yoksa kendisinin o şeylerin ehli olduğunu bildirmek için mi? Ziyaret için yaptığın seferleri -hatta sayılarını dahi- neden halka anlatmak, sayılarını bildirmek istemektedir? Niçin gizli olarak verdiği ve verdiğini hiç kimsenin de bilmesini istemediği sadakaları daha sonra mümkün olan her yolla söylemekte ve halka göstermektedir? Eğer bu Allah içinse, insanlara örnek olmak ve "*hayır göstericisi, hayır ile amel eden kimse gibidir*"⁵⁷ hadisinde meşmul olmak için ise bunun izharı güzeldir. Bu saf, derun ve tertemiz kalb sebebiyle Allah'a şükretmelidir. Ama kendi nefsiyle münazarada onun oyununa gelmemiş olması için dikkat etmelidir. Riya karışmış ameli, mukaddes bir surette kendisine teslim etmemiş olmasına çok itina göstermeli, titiz davranmalıdır. Eğer o şey Allah için değilse, aksini izhar etmelidir. Zira bu, sum'a'dan (başkaları duysun ve bilsin diye yapılan) ve lanetli riya ağacından kaynaklanan bir şeydir. Onun amelini mennan olan Allah kabul etmez, tam tersine siccine atmalarını emreder. Dolayısıyla da oldukça dakik ve gizli hileleri olan nefsin hilelerinin şerrinden Allah'a sığınmalıyız. Ama icmalen biliyoruz ki amelimiz halis değildir. Eğer biz Allah'ın halis kulu isek o zaman niçin şeytanın üzerimizde bu kadar tasarruf ve hakimiyeti var? Halbuki şeytan Allah'ın halis muhlis kullarına dokunmayacağına ve onların mukaddes haremine el uzatmayacağına dair Allah'a kuvvetli söz vermiştir. (Şeytanın bizlerdeki tasarruf ve hakimiyeti, bizlerde İhlâsın olmadığını gösteriyor. Çev.)

Büyük şeyhimizin ⁵⁸ dediği gibi, şeytan, dergah-i ilahî'nin köpeğidir. Eğer birisi Allah'a yakın olur ve onu tanırsa köpek kendisine saldıramaz, havlamaz ve eziyet etmez. "Ev köpeği ev sahibinin dostlarına saldırmaz." Ama köpek ev sahibinin dostu olmayan kimselerin eve girmelerine müsaade etmez. Öyleyse şeytanın seninle olduğunu ve işlerine karıştığını göreceksin olursan bil ki amelin ihlaslı değildir. Allah için yapmamışsın. Eğer sizler muhlis iseniz niçin hikmet pınarları kalbinizden dilinize akıyor? Halbuki tam kırk yıldır Allah için ibadet ettiğini zannediyorsun. Hadis-i şerifte yer aldığı şekliyle:

"Allah için tam kırk gün ihlasla amel eden kişinin hikmet pınarları kalbinden diline akar."⁵⁹

Bizim amellerimiz Allah için değildir. Bunu kendimiz de bilemiyoruz. Dermansız derd de işte buradadır. Eyvahlar olsun, kıyamet koptuğunda ve (ahirette) gözlerini açtığında kendilerinin büyük günahlar ehlinden, küfür ve şirk ehlinden daha kötü kimseler olduklarını ve amel kitaplarının simsiyah olduğunu göreceksin olan taat, ibadet, ilim,

⁵⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 73-78

⁵⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 78

⁵⁸ Merhum Şahabadi ki, o da şeyh Necmuddin Kubra'dan naklediyor. (Müt.)

⁵⁹ Biharul-Envar, C. 70, S. 240 ve 242. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 79-80

diyanet, cuma ve cemaat ehli kimselere. Eyvahlar olsun namaz ve taatlarıyla cehenneme girecek olan kimselerin haline. Verdikleri sadaka zekat ve kıldıkları namazların suretleri (tecessümü) en çirkin suretlerden olan kimselerden Allah'a sığınırız.

Ey zavallı, sen müşriksin. İsyankâr ve masiyet ehli olan muvahhidleri Allah Teala kendi fazlıyla bağışlar. Ama Allah Teala şirk asla affetmeyeceğini söylemiştir. (Allah korusun) Tevbe etmeden gidecek olursan *"riyakar müşriktir"*⁶⁰ diye buyuran hadis-i şerifin bir mısradaki olursun. Dini riyasetini, imametini, tedrisini, tahsilini, orucunu, namazını, bilahare herhangi bir salih amelini kalplerde yer edinmek için halka gösteriş yapan bir kimse müşriktir, Ehl-i İsmet'ten (salavatullahi aleyhim) nakledilen hadisler ve ayet-i şerife mucibince Allah'ın gufran ve rahmetine şamil olmayacaktır. Keşke büyük günahlar ehli, açıkça günah işleyen ve haramlara mürtekib olan bir muvahhid olsaydın da Allah'a şirk koşmasaydın. Öyleyse ey aziz, düşün ve kendine bir çare bul. Bil ki bu insanların yanında şöhrat kazanmanın hiçbir değeri yoktur. Bir serçeyi bile doyuramayacak kadar küçük olan halkın kalplerinin hiçbir değer ve kabiliyeti yoktur. Bu zayıf mahluk kudret sahibi değildir.

Kudret sadece mukaddes rububiyyet makamında bulunmaktadır. Mutlak fail ve sebeplerin sebebi, o mukaddes zattır. Bütün mahlukat el ele verseler bile tek sinek bile yaratamaz ve eğer sinek onlardan bir şey kapacak olsa onu da geri alamazlar. Kudret Hak Teala'nın elindedir. Bütün mevcudatta tek müessir Allah'tır. Her ne kadar büyük zahmet ve riyazetle de olsa kalbine akıl kalemiyle "varlık aleminde Allah'tan gayri bir müessir yoktur." diye yaz. Tevhidin ilk derecesi olan tevhid-i ef alî (varlık aleminde Allah'tan başka bir müessirin olmadığını kabullenmek - çev.) derecesini mümkün olan her vesileyle kalbine yerleştir. Kalbini bu mübarek kelimeye mümin ve müslim kıl ve kalbine la ilahe illallah mührünü vur. Kalbinin suretini tevhid kelimesinin sureti haline getir ve itmi'nan derecesine ulaştır. Kalbine, halkın hiçbir zarar ve fayda veremeyeceğini, zarar ve fayda verenin (hakikatte) Allah olduğunu bildir. Bu körlük ve amaliği kendinden uzaklaştır. Aksi takdirde, *"yarabbi, niye beni kör olarak haşrettin?"*⁶¹ ayet-i şerifesine meşmul olacağından korkulur. Hak Teala'nın iradesi bütün iradelerin üstündedir. Eğer bu mübarek kelimeye itmi'nan eder ve kalbini bu akideye teslim edecek olursan küfür, nifak, şirk ve riya köklerinin kalbinden sökülüp atılması ve işlerinin hayırla neticelenmesi ümit edilir. Bil ki bu hak inanç, amel ve şeriatle de mutabık ve uyum içindedir. Bunda cebr ve ikrah meselesi söz konusu değildir. Ama bu işin aslından habersiz ve bazı meseleleri duymamış kimseler bunun cebr ve zorlama olduğunu zannedebilirler. Oysa bunun cebr ile hiçbir ilgisi yoktur. Bu tevhiddir, cebr ise şirkittir. Bu hidayettir, cebr ise dalalet... Burası cebr ve kader meselesinin beyanı için münasip değildir. Ama ehli olan kimselerin yanında bu mesele oldukça vazih ve açıktır. Bu meseleye, ehil olan kimselerin dışındakilerin girmeye hakkı yoktur. Nitekim şeriat sahibi de bu meseleye öyle gelişi güzel girmeyi nehyetmiştir. Merhamet sahibi olan Allah'tan her zaman özellikle de halvet köşelerinde yalvarıp yakarak tevazu, acziyet ve mezellet ile seni tevhid nuruna hidayet etmesini ve kalbini gaybî ve tevhidi nurlar ile münevver kılmasını iste ki tüm aleminden azade ve her şeyi değersiz ve naçiz bilen kimselerden olasın. O mukaddes zattan senin amellerini halis kılmasını ve seni ihlas ve gerçek sevgi yoluna hidayet etmesini dile. Bir zaman gelir de hal sahibi olursan, ömrünü heva ve heves yolunda harcamış, kalbin günah kiri ve kalb hastalıklarıyla dolu olduğundan hiç bir nasihat, rivayet, ayet, burhan ve delilin tesir etmediği bu zayıf, güçsüz ve hakikatten yoksun hakir kulu da unutmama ki, belki hiç olmazsa sizin duanızla bir kurtuluşa ve saadete erer. Zira Allah Teala mü'mini kendi dergahından boş çevirmez ve onun duasını kabul eder. Kendinin de önceden bildiği ve yeni bir şey olmayan bu gibi meselelerin tezekküründen sonra bir müddet kendi kalbini, amellerinin davranışlarını, hareket ve sekânatlarını gözaltına al, kalbinin gizliliklerini teftiş et, onu şiddetli bir şekilde hesaba çek. Dünya ehlinin kendi ortağını hesaba çektiği gibi sen de onu muhasebe et. Riya ve gösteriş olduğu şüphesi bulunan amelleri her ne kadar şerif de olsa terket. Hatta eğer vacipleri bile açıkta ihlas ile eda edemiyorsan (her ne kadar açıkta eda etmek mustehab ise de) gizlice eda et. Belki vacibin aslı hususunda riya oldukça az vuku bulur. Riya daha çok hususiyatta, müstehablarda ve fazladan yapılan ibadetlerde meydana gelir. Velhasıl tam bir ciddiyet ve şiddetli bir mücadeleyle kalbini şirk kirinden temizle, sakın Allah korusun bu halle bu dünyadan göçmeysin. Aksi takdirde işin zordur. Senin için hiçbir şekilde kurtuluş ümit edilemez. Allah Tebarek ve Teala sana gazablanır. Vesail adlı kitapta, Kurbu'l-İsnad adlı hadis nakledilmiştir:

Rasullullah şöyle buyurdu:

*"Allah'ın sevdiği bir şeyi insanlar için yapan ve gizlide ise Allah'ın sevmediği bir şeyi izhar eden kimse Allah'ı kendisine gazaplandığı ve öfkelenildiği bir halde mülakat eder."*⁶²

Hadis-i şerifte iki ihtimal vardır. Birinci ihtimal, iyi ve Salih amellerini halka gösteren ve gizlide ise kötü ameller işleyen kimsedir. İkinci ihtimal ise, insanlara gösterdiği amellerini riya kasdıyla yapan kimsedir. Her iki surette de riya vardır. Zira vacipleri ve tercih edilir amelleri riya olmaksızın eda etmek gazabı gerektirmez. Belki de ikinci ihtimal daha iyidir denilebilir. Zira açıkta kötü bir amel işlemenin günah ve şiddeti çoktur. Velhasıl Allah korusun, Maliku'l-Müluk ve Erhemu'r-Rahimin, bir insana gazaplanmış olsun.

*"Halim olan Allah'ın gazabından sana sığınırım."*⁶³

⁶⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 80

⁶¹ Taha: 125.

⁶² Vesailü's-Sia, C. S. 50.

⁶³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 78-83

Hadis-i Ulvinin Beyanı Hakkında

Biz bu makama da Kafi adlı şerif kitabda yer alan müttakilerin mevlası Emiru'l-Mü'minin'den (a.s) nakledilen bir rivayetle son veriyoruz. Şeyh Saduk (rıdvanullahı aleyh) bu hadisin bir benzerini Hz. Sadık'tan (a.s) nakletmiştir ki, Resul-i Ekrem (s.a)'in vasiyetleri cümlesindendir. Hazret, Emiru'l-Müminin'den naklen Rasulullah'ın şöyle buyurduğunu söylüyor:

*"Riyakâr kimsenin üç alameti vardır: insanlar kendisini gördüğü sürece neş'e ve sevinç içinde olur. Tek başına kalınca uyusuk, Üzerine ağırlık çökmüş gibi olur. Ve tüm işlerinde övülmeyi takdir edilmeyi sever."*⁶⁴

Bu habis kötülük (riya) bazen o kadar gizlidir ki, bizzat insanın kendisi bile bundan habersizdir. Batında riya ehli olduğu halde amelinin halis olduğunu zanneder. Bu yüzden de insanın kendi batınından haberdar olması ve tedavisine bir çare araması için riya konusunda bazı alametler zikredilmiştir. İnsan genellikle tek başına olduğunda taat ve ibadete meyilli olmadığını müşahade etmektedir. Bin bir zahmet veya alışkanlık sebebiyle ibadet edecek olursa da bunu hal ile ve tam bir gönül rahatlığı içinde eda etmemektedir. Tam tersine amelin elini ayağını kırmakta ve onu pak ve temiz olarak teslim etmemektedir. Ama mescid ve cemaatlerde hazır bulunur ve umurun huzurunda bir ibadetle meşgul olacak olursa onu tam bir neşat, kalb huzuru, sevinç ve içtenlikle eda eder. Rûku ve sücudlarını uzatmaya, müstehtablarını güzel bir şekilde yerine getirmeye, cüzlerini ve şartlarını doğru bir şekilde eda etmeye meyleder.

Eğer insan biraz dikkatli olur da nefsine bunun illet ve sebebini soracak olursa, hemen (nefs) tuzağını mukaddes bir yola kurar ve insanı kör ve basiretsiz kılarak mesela şöyle der:

"Mescid ve camide ibadetin sevabı daha çok veya cemaat şöyle böyle olduğundan neşat içindesin." Eğer cami ve cemaatin dışında bir yer ise o zaman da şöyle der:

"Başkalarına örnek olmak ve onlara dini sevdirebilmek için halkın önünde ibadetlerini güzel bir surette eda etmek mübtehabdır."

İnsanı mümkün olan her vesileyle kandırmakta, aldatmaktadır. Halbuki bu neşat ve sevinç, çaresiz ve zavallı insanın mübtela olduğu o kalbî hastalıklardan kaynaklanmıştır. Ama o kendisini salim ve afiyette bildiğinden tedavi olmayı aklından bile geçirmemektedir. Kendisini salim bilen bir hastanın iyileşmesi ümid edilemez. Zavallı, kendi batını ve kalbi içinde amellerini insanlara göstermek istemektedir de bundan haberi yoktur. Belki masiyet ve günahı ibadet suretinde göstermekte ve gösteriş yapmayı dini yayma şekil ve kalıbında sunmaktadır. Müstehtab ibadetleri gizlice kılmak müstehtab olduğu halde niçin nefis daima alenen ve açıkta eda etmek istemektedir. Cemaat içinde Allah korkusundan tam bir neşat ve sevinç içinde ağırlanmaktadır. Ama gizlice ve halvet köşelerinde her ne kadar zorlanıyorsa da bir türlü gözleri yaşarmamaktadır.

Allah korkusuna ne oldu ki sadece cemaatlerde ortaya çıkıyor? Kadir gecelerinde binlerce insan içerisinde ah, vah etmekte, ağlayıp sızlamakta, yüz rekat namaz kılmakta, cevşenü's-sağır, cevşenü'l-kebir ve birkaç cüz Kur'an-ı Kerim okumaktadır da en ufak bir yorgunluk ve bitkinlik duymamaktadır. Eğer insanın amelleri sadece Allah rızası ve rahmet vesilesinden veya cennet şevki ve cehennem korkusundan ise niçin insan yaptığı her işinde insanların kendisini övmesini istemektedir? Kulağı halkın dilinde ve gönlü onların yanında olup ne zaman kendisini öveceklerini beklemektedir: "Beyefendi ne kadar da dindar, namazlarını vaktinde kılan ve rnüstehtablarına özen gösteren bir kimse." demelerini veya "beyefendi ne kadar da dürüst ve doğru bir kimse! İşlerinde şöyle veya böyle." diye kendisini övmelerini arzulamaktadır. Eğer maksat Allah'ın rızası ise o zaman bu aşırı sevgi de neyin nesi? Dikkatli ol ki bu sevgi habis riya ağacından kaynaklanmaktadır. Elinden geldiğince ıslah etmeye çalış ve eğer mümkün olursa kendini bu gibi muhabbetlerden halis kılmaya çalış.

Bu makamda bir meseleyi daha hatırlatmak gerekiyor ki o da şudur: İster iyi melekeler ve isterse de kötü melekeler olsun bu nefsanî sıfatlardan her birinin birçok dereceleri vardır. Bazen iyi melekelerin bazı dereceleriyle muttasıf olmak ve kötü melekelerin de bazı (en küçük) derecelerinden münezze olmak Allah'ın velilerinin veya ilahî ariflerinin özelliklerinden sayılır. Sahip oldukları makam hasebiyle birinci grup (evliya) için bir eksiklik olan o sıfatlar, kendileri (halk) için bir eksiklik değildir. Belki de bir bakıma kemaldır de. Veya bir grup için iyi olanlar, diğer grup için de kötü olabilir.

Bunlardan biri de şu anda bahsetmekte olduğumuz riyadır. Riyanın tüm mertebelerinden halis olmak, evliyanın özelliklerindendir. Ve diğer insanlar bunda şerik ve ortak değildirler. Mesela halkın genelinin riyadan bir makam ile muttasıf olmaları, sahip oldukları makam hasebiyle kendileri için bir eksiklik ve naks değildir. Onların iman ve ihlaslarına bir zararı olmaz. Mesela halkın geneli, fitratları gereği iyiliklerinin ve hayırlarının başkaları tarafından bilinmesini ister. Hayırları açığa çıksın niyetiyle yapmasalar da nefisleri fitraten bu sevgiyi beslemektedir. Bu, amelin batıl olmasını veya küfür, şirk ve nifakı gerektirmez. Ama bu mesele evliya için bir eksiklik ve velî veya ilahî ariflerin nazarında şirk ve nifaktır. Şirkin tüm makamlarından münezze ve berî olmak evliyanın makamlarından ilkidir. Onlar için başka makamlar da vardır ki burada zikretmek münasib değildir.

Hatta imamlarımız (aleyhimi's-selam):

⁶⁴ Kâfi, 2. C, Kitabul-İman ve'l-Küfr, Babu'r-Riya. 8. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 84

"Bizim ibadetlerimiz hürlerin ibadetidir. Yani sadece Allah sevgisi içindir, cennet ihtirası veya cehennem korkusu sebebiyle değildir" diye buyurmuşlardır ki bu onların sıradan makamları ve velayetin ilk derecesidir. Onlar için ibadetlerde bazı haller de vardır ki benim ve sizlerin idrakine sığmamakta, aklımız almamaktadır.

Duyduğunuz bu beyan neticesinde Emiru'l-Mu minin vasıtasıyla Rasulullah'tan (s.av) naklettiğimiz mezkur hadis ve Zürrare'nin Hz. Ebi Cafer'den (as) naklettiği hadisin arasını birleştirmek de mümkündür. O hadis şudur:

"Zürrare diyor ki, Hz. Bakır'a (as):

Adamın biri bir hayırlı iş yapıyor ve bu hayırlı iş herhangi bir insan da görüyor. Bu da hayır yapan kimseyi oldukça sevindiriyor dedim. Hazret şöyle buyurdu:

*"Bu hayrı insanlar için yapmadığı takdirde hiçbir mahsuru yoktur. Zira herkes halk içinde kendisi için bir hayrın zahir olmasını sever."*⁶⁵

İki hadisten birinde övülme ve takdir edilme sevgisinin riyanın alameti olduğunu, diğerinde ise hayırların ortaya çıkmasına sevinmenin hiç bir sakıncası olmadığı yer almaktadır. İşte bu, şahısların mertebe farklılıkları sebebiyledir. İki hadis arasında birleştirmenin bir başka hikmeti de vardır ki ondan sarf-ı nazar ettik.

Son bir hatırlatma; bil ki insanların kalbini kazanmak ve kendi iyilik ve hasletlerini insanlara duyurmaktan ibaret olan suma, habis riya ağacındandır. İşte bu yüzden biz de riya ve süm'ayı bir babda zikrettik ve her birini ayrı ayrı zikretmekten ictinab ettik.⁶⁶

4- UCB

Ali b. Sevid diyor ki, Hz. Musa b. Cafer'den (as) ameli ifsad eden ucb (kendini beğenmek) hakkında sorunca, hazret şöyle buyurdu:

"Ucb'un birçok derecesi vardır. Bu derecelerden biri şudur, insana kendi kötü ameli süslü ve güzel gözükür, o da ucb'a kapılarak güzel amel ettiğini sanır. Bu derecelerden biri de şudur: Kul rabbine iman eder ve bununla Allah'a minnet etmeye kalkışır. Halbuki bu imanında Allah'ın ona minneti vardır, kulun değil."⁶⁷

Şerh

Ucb, ulemanın da (r.a) buyurduğu gibi salih amelleri büyük ve çok saymak, bu yüzden oldukça sevinçli ve mutlu olmak, nazlanmak, kendisini taksir ve kusur haddinden münezzeh ve uzak kabullenmektir. Ama bu sevinç ve şadlık, Allah Teala için tevazu ve alçak gönüllülük, bu tevfik sebebiyle Hakkın mukaddes zatına şükretmek ve bu nimet ve tevfinin daha da bir artmasını istemek için olursa kesinlikle ucb değildir ve İslam'da övülmüş, medhedilmiştir.

Büyük muhaddis Meclisi (r.a), büyük alim Şeyh Bahaüddin Amulî'den şöyle naklediyor:

"Oruç ve teheccüd namazı gibi bir takım salih amelleri yerine getiren kimse kalbinde bir sevinç ve mutluluk hisseder. Öyleyse eğer bu sevinç ve şadlık Allah'ın kendisine ihsanda bulunduğunun ve nimet inayet ettiğinin (ki bu ihsan ve nimet salih ameldir) ifadesi ve dolayısıyla da bu nimetin azalacağı veya kendisinden geri alınacağı korkusuyla Allah'tan bu nimetini daha da bir arttırmasını talep etmekle birlikte olursa bu sevinç ve şadlık ucb değildir. Ama bu sevinç ve şadlık bu amelin kendisinden sadır olduğu, bu sığfata sadece kendisinin sahip bulunduğu, amellerini büyük gördüğü, ona itimad ettiği, kendisini kusur ve taksir haddinden münezzeh ve uzak gördüğü içinse, neticede bu salih amelleri sebebiyle Allah'a minnet etmeye kalkışıyorsa bu ucbdur."

Ama bu fakir diyor ki:

Ucbun, zikredildiği şeklindeki tefsiri doğrudur. Ama bu amelleri kalbî ve kalıbî (zahirî) ameller diye genelleştirmek gerekir. Aynı zamanda bu ameller kabih ve hasen (iyi ve kötü) amelleri de içine almaktadır. Zira ucb, cevarihî (dış organlardan sadır olan) amellere varid olup onları fasid ve batıl kıldığı gibi, cevanihî (kalbî) amellere de sızmakta ve onları da aynı şekilde fasid ve batıl kılmaktadır. Aynı şekilde iyi haslet sahibi kendi hasletlerinden ucb'a kapıldığı gibi, uygunsuz amellerin sahibi de kendi hasletlerinden ucb'a kapılmaktadır. Nitekim bu hadis-i şerif de her iki amel çeşidini tasrih etmiş ve özellikle zikretmiştir. Zira insanların çoğu bundan habersizdir. Bu zikirden sonra Allah'ın izniyle her ikisinden de bahsedilecektir.

Yine bilinmelidir ki, ucb olmadığı ve övülmüş sıfatlardan sayıldığı söylenen sevinç de kişiden kişiye değişen nisbî birşeydir. Nitekim ilhak edilmiş fasılların birinde de beyan edilecektir.

Bil ki ucb için, hadis-i şerifte de yer aldığı gibi, bazı dereceler vardır. Birinci derece: İman ve hak marifetler hususunda var olan ucbdur. Bunun mukabilinde ise küfür, şirk ve batıl inançlar hususunda var olan ucb yer alır.

İkinci derece: Fazıl melekeler ile övülmüş sıfatlar ucbudur. Bunu mukabilinde de kötülük, ahlak ve kabih melekeler ucbu yer almaktadır.

Üçüncü derece: Salih ameller ve güzel fiiller ucbudur. Bunun mukabilinde de kabih ameller ve uygunsuz fiiller ucbu yer alır.

⁶⁵ Kâfi, 2. C, Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'r-Riya, 8. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 87

⁶⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 83-87

⁶⁷ Kâfi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Ucb, 3. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 89

Bunların dışında da bazı dereceler vardır ki, bu makamda zikredilmeye değmez. Biz de inşaallah fasılların zımnında bu derecelere, bu derecelerın menşesine ve bu dereceler için ilaç olabilecek şeylere kısaca bir işaret etmeye çalışacağız.

Ucb Mertebelerinde

Daha önceden zikredilen derecelerde ucb için birçok mertebeler vardır. Bu mertebelerden bazıısı oldukça açık ve bellidir ki, insan çok az bir teveccüh ve iltifat neticesinde hemen anlayıp derkedebilir. Ama bu mertebelerden bazıısı o kadar dakik ve zariftir ki, insan tam bir teftiş ve sahih bir dikkatle üzerine eğilmediği müddetçe derkedemez. Aynı şekilde bu mertebelerden bazıısı diğer bazıısından daha şiddetli, zor ve helak edicidir.

Hepsinden büyük ve helak edici olan birinci mertebeye öyle bir haldir ki, insanda ucbun şiddeti vasıtasıyla peydahlanmaktadır. Burada insan, kendi kalbinde velinimetne ve Maliku'l-mülük'a karşı imanı veya diğer hasletleri sebebiyle minnet etme duygusuna kapılır. İmanı sebebiyle hak memleketinde bir genişlik ve Allah'ın dininde bir aydınlık vücudı gelince ya da şeriatı yayma, hidayet, irşad, emri bi'l-ma'ruf ve nehy ani'l-münker, had icrası, mihrab ve minberi sebebiyle Allah'ın dininde bir terakki oluşunca ya da müslümanların onun cemaatine gelmesi ve Hz. Hüseyin için matem ve yas tutmasıyla diyanette bir canlılık peydahlanınca, hemen bu sebeple Allah'a, mazlumlara efendisi Hz. Hüseyin'e ve Resul-i Ekrem (s.a)'e karşı minnet etme duygusuna kapılıyor. Bunu her ne kadar izhar etmese de kalbinde minnet etmeye kalkışıyor. Dinî işlerde Allah'ın kullarına minnet etmeye kalkışmak da bu babdandır. Mesela insan, vacip ve müstehab sadakalar veya fakir ve zayıfların elinden tutma hususunda onlara minnet etmeye kalkışır. Bazen bu minnet etme duygusu bizzat insanın kendisinden bile saklı ve gizli kalmaktadır. (İnsanların Allah'a minnet edemeyeceği, tam tersine Hakk Teala'nın mukaddes zatının onların üzerinde minneti olduğu bahsi, ikinci hadisin şerhinde söz konusu edilmiştir). Bir diğer mertebeye de şudur: Bazen de insan kalbinde var olan ucb sebebiyle Allah Teala'ya karşı nazlanmakta, işve lenmektedir. Bu, minnet etmekten başka birşeydir. Gerçi bazıları bu ikisi arasında hiçbir farkın bulunmadığına kail olmuşlardır. Bu makamın sahibi, kendisini Allah Teala'nın mahbubu saymakta ve sulukta mukarrebîn ve sabikîn kimselerden olduğunu düşünmektedir. Hakk'ın velilerinin adı zikredilince veya mahbublar ve muhiblerden ya da cezbe kapılmış salikten bahsedilince kendisini onlardan saymaktadır. Aynı şekilde riya olarak kendi nefsinı küçültmesi ve onun hilafını izharda bulunması da mümkündür. Veya kendisi için ispatlasın diye o makamı öyle bir şekilde kendisinden selbetmektedir ki, neticede isbatı gerektirmektedir. Eğer Allah Teala kendisini bir belaya duçar edecek olursa hemen "bela, yakınlık ve dostluk yüzündendir" davulunu çalmaya başlar. Arifler ile tasavvuf, sülük ve riyazet ehli olanlar, sair insanlara nisbeten bu tehlikeye daha çok yakındırlar.

Ucbun diğer bir derecesi de insanın iman veya melekeler ve amelleri sebebiyle Allah'ı kendine borçlu zannetmesi ve kendisini sevaba müstehak kabullenmesidir. Aynı şekilde Allah'ın, kendisini bu alemde aziz, ahirette de makamlar sahibi etmesi gerektiğini düşünmesi ve kendisini pak ve saf bir mü'min olarak bilmesidir. Böyle bir insan gaybe inanan müminlerin bahsi edilince başını şöyle bir sallar ve kalbinde şöyle düşünür:

"Eğer Allah Teala bana adaletiyle bile muamele edecek olursa ben sevab ve ecre müstehak biriyim."

Hatta bazıları kabahat ve küstahlıkta daha da bir ileri gederek bu batıl kelamı açıkça dilleriyle de izhar ederler. Eğer kendisine herhangi bir bela ve rahatsızlık gelecek olursa, o zaman da kalbinde Allah'a itirazda bulunur. Mümini belaya mübtela eden, münafıka ise rızık veren adil Allah'ın işleri karşısında şaşkınlığa düşer. Batınında Allah Teala'ya ve O'nun takdirine karşı gazaplanır, öfkelenir, durur. Ama zahirde riyazet ve teslimiyet izharında bulunur. Kendi velinimetne gazabını, mahlukata ise kaza ve kadere riyazetini takdim eder. Allah Teala'nın bu dünyada müminleri bela ve zorluklara mübtela kıldığını duyunca kendi kalbine, kendine adeta başağlığı dilemektedir. Ama münafıklardan da mübtela olanların çok olduğunu ve her mübtela olanın mü'min olmadığını bilememekte, idrak edememektedir.

Ucbun diğer bir mertebesi de insanın kendisini başkalarından üstün ve mümtaz kabullenmesidir. Böyle bir insan da mümin olmayanlara İman, müminlere imanın kemali, güzel sıfatlarla muttasıf olmayanlara bu sıfatlara sahip olma, vacipleri yerine getirmeyen ve haramlara mürtekip olanlara vaciplerle amel ve haramları terketme, sıradan insanlara ise müstehabları yerine getirme, cum'a ve cemaati kaçırmama, mekruhları terketme ve diğer menasıkları eda etme hususunda üstünlük taslamakta, kendisini üstün ve kamil kabullenmekte dolayısıyla da kendisi için bir imtiyaz ve ayrıcalığa kail olmaktadır. Kendisine ve amellerine itimad etmekte, diğer mahlukları ise değersiz ve nakıs saymaktadır. Tüm insanlara tahkir ve aşağılayıcı bir gözle bakmakta ve Allah'ın kullarını kalp veya diliyle ayıplamakta, kınamaktadır. Herkesi herhangi bir vesileyle Hakk'ın rahmet dergahından dışarı edip uzaklaştırarak rahmeti sadece kendisine ve kendisi gibi olanlara has kılmaya çalışmaktadır. Bu makamın sahibi öyle bir yere varır ki, artık başkalarından sadır olan tüm salih ameller hususunda dahi onlarla münakaşada bulunur ve kalbinde herhangi bir şekilde onu karalamaya, kendi amellerini ise münakaşa ve karalamadan uzak ve münezzeh bilmeye başlar. İnsanların güzel amellerini değersiz sayar. Ama aynı amel eğer kendisinden sadır olursa onu büyük görür. Başkalarının ayıp ve eksikliklerini çok dakik bir şekilde derkeder. Ama kendi ayıplarından gaflet eder. Bunların hepsi de ucbun alametlerindendir. Gerçi bizzat insanın kendisi de bundan gaflet etmektedir. Ucb için diğer bazı

dereceler de vardır ki, bazılarını zikretmedik, diğer bazılarından ise mecburen sarf-ı nazar ettik.⁶⁸

Bazen Fesad Ehli Kimselerin de Fesadları Hakkında Ucba Kapıldıklarının Beyanı

Ehl-i küfür ve nifak, müşrikler, mülhidler, kötü ahlak ve rezil meleke sahipleri, masiyet ve isyan ehli kimselerin işleri o noktaya varır ki, kendi küfür ve zındıklıklarıyla veya kötü ahlak ve helak edici amelleri sebebiyle de ucba kapılır, mutluluk izharında bulunurlar. Kendilerini bu sebepler taklidden uzak, özgür bir ruha sahip ve mevhumlara inanmayan kimseler olarak lanse ederler. Şehamet ve mertlik ehli olduklarını sanırlar ve Allah'a imanı vehmiyat, şeriatın emirleri doğrultusunda hareket etmeyi ise küçüklük bilirler. Güzel ahlak ve üstün melekelerin, nefsin zayıflığından ve zavallılığından olduğunu söylerler. Güzel ameller, menasık ve ibadetlerin, idrakin zayıflığı ve şuurların eksikliğinden olduğuna inanırlar. Dolayısıyla da kendilerini, vehmiyata inanmayan özgür bir ruha sahip olmak ve şeriatlere itina göstermemek sebebiyle medh ve senaya müstehak kimseler olarak kabullenirler. Kötü ve uygunsuz hasletler kalplerinde kökleşmiş ve ünsiyet edinmiş, göz ve kulaklarını doldurmuş, gözlerinde süs ve ziynet olarak tecelli etmiş olduğundan, bunların tümünün kemal olduğunu zannederler. Nitekim:

"Ucbun derecelerinden biri de, kula kötü amellerin süslü gözükmesi ve bu sebeple o amelinin iyi olduğunu zannetmesidir"⁶⁹ diye buyuran hadis-i şerif de işbu manaya işaret etmektedir. Bu hadis de şu ayete istinad etmektedir:

"İşlediği kötü amel kendisine bezenen ve onu iyi gören adam, iyiyi kötüyü bilen gibimidir?"⁷⁰

Nitekim "İyi amel ettiğini zannediyor" ifadesi de Allah Teala'nın şu sözüne işaret etmektedir:

"De ki: İşledikleri işler bakımından en fazla ziyan edenler kimlerdir haber vereyim mi size? Onlardır en fazla ziyan edenler ki, dünya yaşayışında bütün çalışmaları boşa gider. Halbuki onlar gerçekten de kendilerinin iyilik ettiklerini, iyi işlerde bulunduklarını sanırlardı. Onlardır kafir olanlar, rablerinin delillerini ve O'na ulaşacaklarını inkâr edenler. Bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve biz kıyamet günü onları hiç bir ölçüye vurmamız, onlara hiç bir değer vermeyiz."⁷¹

Halkı cahil ve habersiz, ama kendisini alim ve haberdar zanneden bu kesim, insanların en zavallısı ve kulların en bahtsızıdır. Nefs tabibleri böyle kimseler için ilaç bulabilmiş değiller. Davet ve nasihat bu şahıslara etki etmemektedir. Belki bazen ters etki bile yaratmaktadır. Bunlar burhan ve delile kulak vermiyorlar. Göz ve kulaklarını enbiyanın hidayeti, filozofların burhanı ve alimlerin nasihati karşısında kapamakta, işitmek dahi istememekteler. İnsanı günaha küfre, küfürden de küfrü sebebiyle ucba düşmeye sürükleyen nefsin hile ve şerrinden Alah'a sığınmak gerekir. Nefs ve şeytan, bazı günahları küçümsemek sebebiyle insanı o büyük masiyet ve günaha mübtela kılmaktadır. Kalpte kökleştikten ve insanın da onu küçümsemesinden sonra, ikinci ve nisbeten biraz daha büyük olan bir başka günaha mübtela kılmaktadır insanı. Bir kaç kez tekrardan sonra o günah da insanın gözünden düşer küçümsemez ve daha sonra da daha büyük günahlara mübtela olur.

Böylece insan adım adım yukarılara çıkmaktadır. Gitgide büyük günahlar da artık insanın gözünde küçülmektedir. Nitekim sonunda artık tüm günahlar gözünden düşmekte ve küçülmektedir. İlahî kanun ve şeriat, peygamber ve hatta Allah dahi gözünde küçülmekte ve sonunda insanı küfür ve zındıklığa, oradan da küfür ve zındıklığı ile ucba kapılmaya sürükler. Belki ileride bu konuda bazı hatırlatmalarda bulunulur.⁷²

Şeytanın Hilelerinin Ölçü Ve Mizan Üzere Olduğu Beyanında

Günahları sebebiyle ucba kapılan kimselerin mertebe mertebe ileri gidip küfür ve zındıklığa varması gibi itaat ve taatte ucba kapılan kimseler de ucbun nakıs derecesinden ucbun en üstün mertebesine dek terakki etmektedirler. Nefs ve şeytanın kalpteki hile ve düzeni, ölçü ve mizan esası üzeredir. Nefs, takva ve Allah korkusu melekisine sahip olan sizlere hiç bir zaman cinayet ve zinayı teklif etmez. Hakeza, şerafet ve nefsanî taharet hasletine sahip kimselerde de hırsızlık ve yol kesicilik işini salık vermez.

İşin başında sizlere bu amel ve imanınız sebebiyle Allah'a minnet etmeye kalkışmanızı söylemez. Kendinizin mahbublar, muhibler ve ilahî dergâhın mukarrebleri zümresinden olduğunuzu ilan etmenizi de teklif etmez. İlk önce en küçük dereceden işe başlamakta ve kalbinize nüfuz edebilmenin yollarına başvurmaktadır. Sizleri müstehablar, zikirler ve virdler hususunda oldukça duyarlı ve hassas olmaya mecbur etmekte ve bunun zımında masiyet ehli birisinin amelini de halinize münasip bir şekilde tecelli ettirmektedir. Sizlere şer"î ve aklî hükümler gereğince bu şahıstan üstün ve daha iyi olduğunuzu ilka etmektedir. Amellerinizin sizin necat vesileniz olduğunuzu, elhamdülillah pak ve pakize bulunduğunuzu ve günahlardan uzak ve berî olduğunuzu telkin edip durur.

Bundan da iki netice almaktadır, biri Allah'ın kullarına karşı kötümserlik ve diğeri de kendini beğenmişlik.. Ki her ikisi de insan için helak edici ve fesadların kaynağı durumundadır. Nefs ve şeytana deyin ki, bu günaha mübtela

⁶⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 89-95

⁶⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 95

⁷⁰ Fatır: 8.

⁷¹ Kehf: 103-104.

⁷² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 95-97

olan şahsın belki de öyle bir meleke veya ameli vardır ki, Allah Teala bu sebeple onu kendi rahmetine mazhar kılar ve hulk ve melekenin nuru o şahsa hidayet eder de sonunda akıbeti hayırlı olur. Belki bu şahsı Allah Teala günaha mübtela kılmıştır ki günahattan daha kötü olan ucba mübtela olmasın. Nitekim Kafi'de yer alan şu hadis-i şerif de bunu işaret etmektedir: "İmam Sadık (a.s) buyurdu ki:

Allah Teala mümin için günahı ucbandan daha hayırlı bilmiştir. Aksi takdirde hiç bir mü'mini günaha mübtela kılmazdı." ⁷³

Ve belki ben bu kötümserliğim sebebiyle akıbeti kötü kimselerden olurum. Büyük şeyh ve kâmil arifimiz Şahabadi (ruhum ona feda olsun) buyuruyorlardı ki:

"Kalbinizde kafiri kınamanız da böyledir. Olabilir ki, fitrat nuru ona hidayet eder de siz bu kötümserliğiniz sebebiyle akıbeti kötü kimselerden olursunuz."

İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, kalben kınamaktan başka birşeydir. Tam tersine buyuruyorlardı ki, "Bu alemde küfür üzere göçeceği malum, olmayan kafiye lanet etmeyiniz. Belki giderken hidayet bulmuştur. O zaman onların ruhaniyeti sizlerin terakkiyatınıza mani olur."

Velhasıl nefis ve şeytan sizleri ucbum ilk mertebesine girmeye zorlamaktadır. Daha sonra da yavaş yavaş bu mertebeden başka bir mertebeye, o dereceden de bambaşka dit dereceye çıkarır. Sonunda insanı öyle bir dereceye vardırı ki, amel ve imanı sebebiyle kendi velinimetini ve Maliku'l-Mulûka minnet etmeye kalkar ve böylece de (ucbum) en son mertebesine ulaşmış olur.⁷⁴

Ucbum Fesadları

Bil ki ucbum, zatı gereği insan için helak edici, yokluk getiricidir, insanın amel ve imanını yokluk rüzgarına vermekte ve fasid kılmaktadır. Nitekim ravi de bu hadisi şerifte, ameli fasid eden ucbum sormuştur. İmam (a.s) onu bu derecesinin iman hususunda ucba kapılmak olduğunu belirtmiştir. Geçen hadis-i şerifte de okudun ki, ucbum Allah katında günahattan daha büyüktür. Allah Teala da işte bu yüzden bazen mümini günaha mübtela kılmaktadır. Böylece onun ucbandan emanda olmasını istemektedir. Resul-i Ekrem de (sav) ucbum insanı helak edici şeylerden saymıştır; "Emali-yi Saduk"da yer aldığı şekliyle Emiru'l-Mü'minin'e ulaşan bir senedle Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ucbum mübtela olan kimse helak olur." ⁷⁵

Bu ucbum ve sevincin berzah ve ölüm sonrasındaki suret ve tecessümü o kadar korkunçtur ki, diğer hiç bir korkuya benzememektedir. Galiba Resul-i Ekrem (sav)'in Emiru'l-Mü'minin'e ettiği vasiyetinde yer alan ifadesi de buna işaret etmektedir:

"Hiç bir yalnızlık ucbandan daha korkunç değildir." ⁷⁶

Musa b. İmran (ala nebiyyina ve âlihi's-selam) şeytana şöyle sordu:

"Bana, ademoğlu işlediği takdirde kendisine musallat ve hakim olduğun günahın ne olduğunu söyle." Şeytan şöyle cevap verdi:

"Kendi nefsi sebebiyle ucba kapıldığı, amellerini büyük, günahlarını ise küçük saydığı zaman." ⁷⁷

Allah Teala Davud'a (as) şöyle buyurmaktadır:

"Ey Davud, günahkârlara müjde ver ve siddıkları korkut! Davud (as) arzetti: 'Nasıl olur da onlara müjde vereyim, bunları ise korkutayım?'" Allah Teala buyurdu: "Günahkârlara müjde ver ki, ben tevbeleri kabul ediyorum ve günahkârları bağışlıyorum. Siddıkları da korkut ki, amellerinden ucba kapılmasınlar. Zira ki ben kullarımdan her kimi (adaletimle) hesaba çekecek olursam mutlaka helak olur."

Siddıkları ve onlardan daha da büyükleri helak eden hesab hususunda münakaşadan Allah'a sığınırım. Şeyh Saduk'un Hisal'inde ⁷⁸ Hz. Sadık (as) vasıtasıyla nakledilen bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Şeytan diyor ki:

Eğer üç şeyde ademoğluna galib gelecek olursam, artık her ne yaparsa yapsın korkmam. Zira ki, artık hiçbir şeyi kabul edilmez ondan! Amellerini büyük ve çok sayar, günahlarını unutur ve ucbum mübtela olur."

Ucbum, duyduğum mefasidlerin yanısıra öyle de bir habis ağaçtır ki, meyvesi birçok büyük günah ve helak edicilerden sayılmaktadır. Kalpte şöyle bir yer edip kökleşince insanı küfür, şirk ve daha yukarılara sürüklemektedir.

Ucbum bir fesadı da günahları küçümsemektir. Bu yüzden de ucbum mübtela olan bir insan kendini ıslah etmeyi aklından bile geçirmez ve kendini daima pak ve pakize olarak kabullenir. Hiçbir zaman kendini günahların pençesinden kurtarmayı düşünmez. Kendini beğenmişliğin kalın hicabı ve ucbum perdesi, onu kendi kötülüğünü görmekten alıkor. Bu da insanı bütün kemallerden alıkoyan ve nakıs birtakım şeylere mübtela kılan büyük bir musibettir. İnsanı ebedî helaka duçar kılan ve nefis tabiblerini ilaç bulmaktan aciz bırakan feci bir felakettir.

Ucbum, insanı kendi nefis ve amellerine itimad etmeye sevkeder. Bu da zavallı ve cahil insanın kendisini Hakk

⁷³ Kafi, C. 2., Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Ucbum, 1. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 98

⁷⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 97-99

⁷⁵ Vesaliu's-Şia, C. 1. Ebvab-i Mukaddemat-i İbadat, sh. 78. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 99

⁷⁶ Aynı bölüm, sh. 77. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 99-100

⁷⁷ Kafi, Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babul-Ucbum, 8. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 100

⁷⁸ Hisal, 3. bab, 86. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 100

Teala'dan müstağni ve niyazsız görmesine ve Hakk Teala'nın fazlına teveccüh etmemesine sebep olur. Kuş kadar küçük beyniyle Allah Teala'nın kendisine ecir ve sevab vermesi gerektiğini düşünmektedir. Kendisine adalet üzere bile muamele edildiği takdirde (lütüfla değil- çev.) sevaba müstehak olduğunu zannetmektedir. (Bundan sonra biraz da bu konu hakkında bahsedilecektir inşaallah).

Ucbun diğer bir fesadı da insanın Allah'ın kullarına hakaret gözüyle bakması, onların amellerini değersiz saymasıdır. Onların amelleri kendi amellerinden ne kadar iyi de olsa beğenmemekte, küçük saymaktadır. Bu da insanın helak yollarından biri olup yolunun dikenini konumundadır.

Ucbun diğer bir fesadı da insanı riyaya zorlamasıdır. Çünkü tabiatıyla kendi amellerini değersiz sayan, ahlakının bozuk ve fasid olduğunu kabullenen, imanının eksik olduğuna inanan ve zat, sıfat ve amelleriyle ucba kapılmayan bir kimse kendisini ve var olan her şeyini değersiz sayar, dolayısıyla da gösteriş yapmaktan ve onları başkalarına göstermekten şiddetle ictinab eder. Fasid ve bozuk metaini fuarda sergilemeye kalkışmaz. Ama kendisini kamil ve amellerini değerli kabullendiği takdirde hemen onu tecelli ettirmeye ve diğerlerine göstermeye kalkışır.

İkinci hadisin şerhinde rıyanın fesad ve bozukluklarından uzun uzadıya bahsettik. Onların tümünü ucbum fesadları olarak da kabullenmek gerekir.

Ucbun diğer bir fesadı da bu rezil sıfatın insanda helak edici kibre yol açmasıdır. İnsanı tekebbür musibetine duçar kılmaktadır. (İnşaallah bundan sonra biraz da bundan bahsedilecektir). Ucbun bizzat kendisinden kaynaklanan (direkt-endirekt) bazı fesadlarının şerrinden ise, bahsin uzamasına sebep olacağından dolayı sarf-ı nazar ediyoruz. Ucba mübtela olan şahıs bilmelidir ki, bu rezil sıfat, birçok rezail ve kötülüklerin tohumu konumundadır. İnsanı ebedî felaket ve azabın kucağına düşürmede müstakil ve yeterli bir sebep olan sayısız meselelerin menşe ve kaynağı durumundadır. Bu fesadları hakkıyla anlar, dikkatle mülhaza eder ve ardından da Resul-i Ekrem ve büyük zatın Ehl-i Beyt'inden (salavatullahi aleyhim ecmain) varid ve menkul olan hadis ve haberlere müracaat edecek olursa, elbette ki, kendi nefsinin ıslah etmeye niyetlenecek, Allah etmesin bu çirkin ve rezil sıfatın diğer aleme sirayet etmemesi için de kendini bu rezil sıfattan temizlemeye ve köklerini kendi nefsinden söküp atmaya çalışacaktır.

Bir zaman gelir de bu dünyevî-mülkî göz kapanır, berzah ve kıyamet sultanı zuhur edecek olursa, büyük günahlar ehlinin durumunun kendi halinden çok daha iyi olduğunu görecektir. Allah Teala, sahip oldukları nedamet veya Hakk Teala'nın fazlına varolan itimadları sebebiyle onları bağışlamıştır. Bu zavallı ise kendisini müstakil ve özerk kabullendiğinden, batnında kendisini Hak Teala'nın fazlından müstağni gördüğünden Allah Teala da onu hesaba çekecek, onu kendi isteği üzere adalet mizanı karşısına alacak. Hakk için hiç bir ibadet etmediğini, tüm ibadetlerinin O'nun dergâhından uzak olduğunu, amel ve imanının da batıl ve değersiz olduğunu bildirecektir. Belki bizzat bunlar onun helaket, elim azab ve cahimde (cehennem) ebedî olarak kalmasına sebep olacaktır. Allah Teala hiç kimseye adaletiyle muamele etmesin. (Belki lütuf ve merhametiyle davranacak ve muamele edecek olursa hiç kimse için bir kurtuluş yolu kalmaz. Hidayet imamları (aleyhimi's-salam) ve büyük peygamberler dua ve münacaatlarında Allah'ın fazlını temenni ediyorlardı. Adalet ve hesapta münakaşa hususunda oldukça korku içinde idiler. Hakk dergâhının hasları ve masum imamların (salavatullahi aleyhim) dua ve münacaatları, kendi kusur ve taksirlerini itiraf ve hakkıyla ubudiyetten aciz olduklarının beyanıyla doludur, öyle ki mevcudatın en efdalı ve mümkünü'l-vücudun Allah'a en yakın olanı (Peygamberimiz (sav) çev.) bile, "*Seni hakkıyla tanıyamadık ve sana hakkıyla ibadet edemedik*"⁷⁹ diye buyurmaktadır. O halde diğer insanların hali ne olacaktır bir düşün.

Evet, onlar Hakk Teala'nın azametini ve mümkün'ün vacip ile olan nisbetini çok iyi anlamışlardır. Onlar biliyorlar ki, dünyadaki tüm ömürlerini ibadet, taat, hamd ve teşbih ile geçirecek olsalar bile Hakk'ın nimetinin şükürünü eda edemezler. Nerede kaldı ki, O'nun zat ve sıfatının hamd ü sena hakkını yerine getirebilsinler... Onlar biliyorlar ki, mevcudlardan hiçbirisi kendiliğinden bir şeye sahip değildir. Hayat, kudret, ilim, kuvvet vesair kemallerin tümü O'un kemal gölgesi altında bulunmaktadır. Mümkün ise fakir, belki salt fakirlik ve bağımlılıktır, müstakil değil. Mümkün'ün ne gibi bir kemali olabilir ki, onunla övünmeye ve diğerlerine üstünlük taslamaya kalkışsın! Ne kudreti vardır ki, amellerini diğerlerine gösteriş etsin. Onlar Allah'ın celal ve cemalinin arifleridir. Onlar ayan ve şuhûd ile kendi acziyet ve noksanlıklarını ve kemal-i vacib'i müşahade ediyorlardı. Ama biz zavallıların göz, akü, idrak vesair müdrikatı, cehalet, bilgisizlik, gaflet, kendini beğenmişlik ve kalbi ve kalıbı (organik) günahların hicab ve perdesiyle örtülü kaldığından Hakkın üstün ve kabir saltanatı mukabilinde arz-ı endamda bulunuyor ve kendimiz için bir istiklal ve değere kail oluyoruz.

Ey kendinden ve halikiyla kendisi arasında var olan nisbetten habersiz olan zavallı mümkün!

Ey Maliku'l-Mülûk karşısında ne gibi bir sorumluluk ve görevi olduğundan gafil olan talihsiz mümkün! Bizler için birçok felaket ve bahtsızlığa sebep olan ve bizleri bunca zulmetler ve bulanıklıklara mübtela kılan da iş bu cehalet ve bilgisizliktir. İşin bozulduğu baştan ve pisliliği kaynaktan. Bizim marifet gözümüz kör ve kalplerimiz ölmüştür. Bu da bütün bu musibetlerin sebebidir. Ama biz ıslah fikrinde dahi değiliz.

Yarabbi, sen bizlere tevfiğ inayet eyle, Sen bizlere vazife ve sorumluluğumuzun ne olduğunu bildir, arif ve evliyanın kalbini dolduran kendi marifet nurlarından bize de nasib et. Kudret ve saltanat ihatanı bana da göster. Bizlere kendi eksiklik ve noksanlıklarımızı göster. Biz çaresiz ve zavallılara elhamdülillahi rabbi'l-alemin'in (ki biz tüm güzellik ve iyilikleri mahluka nisbet ediyoruz) manasını öğret. Sen kalplerimizi mahluklardan hiç birisinin

⁷⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 103

hamde layık olmadığına aşına kıl. Sen bizlere:

*"Sana gelen iyilikler Allah'tandır. Sana gelen kötülükler ise nefsenden"*⁸⁰ hakikatini göster. Sen mübarek tevhid kelimesini bizim kasvetli ve bulanık kalplerimize sok. Biz hicab, zulmet, şirk ve nifak ehliyiz. Biz bencil ve kendini beğenmiş kimseleriz. Sen nefis ve dünya sevgisini kalplerimizden dışarı çıkar. Sen bizleri Allah'ı isteyen ve sadece Allah'a ibadet edenlerden eyle, "Şüphesiz ki sen her şeye kadirsin."⁸¹

Ucbun Menşinin Nefs Sevgisi Olduğu Beyanında

Bil ki ucb rezilliği nefis sevgisinden kaynaklanmaktadır. Zira insan, nefis sevgisi fitratı üzere yaratılmıştır, insanî tüm hataların ve ahlakî rezilliklerin menşei nefis sevgisidir. İşte bu cihettendir ki, insan kendi küçük ve değersiz amellerini büyük olarak görmekte, bu vesileyle Hakk dergahının iyileri ve has kullan arasında olduğunu sanmakta ve bu değersiz amelleri vasıtasıyla sena ve medhe layık bulunduğunu tasavvur etmektedir. Hatta bazen kötü ve kabih amelleri bile gözünde iyi ve güzel olarak tecelli eder. Eğer başkalarından kendi amellerinden daha iyi ve büyük ameller sudur edecek olursa, onlara yeterince ehemmiyet vermemekte ve daima halkın iyi amellerini kötülükten bir mertebeye te'vil ve tevcih etmektedir. Öte yandan kendi çirkin ve uygunsuz işlerini ise iyilikten bir mertebeye te'vil etmektedir. Allah'ın kulları konusunda kötümserdir. Ama kendisi söz konusu olunca iyimser. Bu nefis sevgisi vasıtasıyla, binlerce pislik ve Hak'tan uzaklaştırıcı kötülüklerle yoğrulmuş küçücük bir ameli karşılığında Hakk Teala'yı kendisine borçlu kabul etmekte ve rahmete mazhar olması gerektiğini hayallemektedir. Şimdi de kendi güzel ve iyi amellerimiz üzerinde tefekkür edecek olursak iyi olur sanırım. Bizlerden sudur eden ibadî amellerimizi biraz da olsun aklımızla ele alıp insaf gözüyle değerlendirelim.

O zaman da görelim bakalım bizler bu amellerimiz sebebiyle medh, sena, sevab ve rahmete mi müstehakız, yoksa kınama, ceza, gazab ve azaba mı? Ve eğer Hakk Teala bizim nazarımızda iyi olan bu ameller sebebiyle bizleri kahır ve gazab ateşinde yakacak olursa, bu yerinde ve adaletli birşey midir?

Ben şu anda sizleri, sormak istediğim şu soru hususunda hakem kılıyorum. Ve sizlerden -tefekkür ve teemmülden sonra da tasdik etmenizi istiyorum. Sualim şu:

Eğer sadık ve musaddık olan Nebiyy-i Ekrem (sav), farzen sizlere dese ki:

"Tüm ömrünüz boyunca ister Allah'a ibadet edin, O'nun emirlerine itaat gösterin, şehvetleri ve nefsanî istekleri terkedin, isterse de tüm ömrünüz boyunca O'nun emirlerinin hilafını yapın, nefsanî meyil ve şehvetleriniz doğrultusunda hareket edin. Sizin ahiretteki derece ve mevkiniz açısından hiç farketmez, her iki surette de sizler necat ehlisiniz, cennete gideceksiniz ve azaptan emanda olacaksınız. Namaz kılın veya zina edin hiç farketmez. Ama Hakk Teala sizin kendisine ibadet etmenizi, medh-u senada bulunmanızı, şehvet ve nefsanî arzularınızı bu dünyada terketmenizi istemektedir. Buna karşılık olarak da sizlere hiç bir mükafat vadetmemekte, hiç bir sevab vermemektedir." Şimdi soruyorum, acaba sizler günah ve masiyet ehli mi olurdunuz, yoksa ibadet ve takva ehli mi? Sizler Hakk Teala'nın hatırı ve rızası için nefsanî lezzetleri kendinize haram kılar mıydınız? Sizler yine de müstehablar, cum'a ve cemaat hususunda bu kadar rağbetli olur muydunuz? Yoksa şehvetlere dalıp işret meclislerinde eğlence, müzik ve benzeri şeylerle mi meşgul olurdunuz?

Riyakârlık ve gösterişten uzak tam bir insaf nazarıyla düşünüp de öyle cevap verin.

Ben kendi adıma ve benim gibi olanlar adına diyorum ki masiyet ve günah ehli, itaati terkeden ve nefsanî şehvetlere dalan kimselerden olurdum. Bu neticeden de anlaşıldığı gibi, bizim tüm amellerimiz nefsanî lezzetler ile mide ve tenasül organımızı tatmin ettirmek içindir. Biz mideperest ve şehvetperest kimseleriz. Bazı lezzetleri terkediyorsak da bu daha büyük lezzetleri tatmak içindir. Nazarımızın veçhesi ve arzularımızın kıblesi şehvet güdülerimizi tatmin etmektedir. İlahî yaklaşmanın miracı olan namazı bizler cennet hurilerine kavuşabilmek için kılıyoruz. Namazlarımızın Hakk'a yakın olmakla uzaktan yakından bir ilgisi bulunmamaktadır. Emre itaat ile de bir ilgisi yoktur. Allah'ın rızasını gözetmekten binlerce fersah uzaklardadır.

Ey şehvet ve gazabı dindirmekten başka hiçbir şeyi düşünmeyen ve ilahî marifetlerden habersiz olan zavallı ve sefil! Zikir, vird, müstehablar ve vaciblerle amel, mekruhu ve haramları terketmek, güzel ahlakla ahlaklanmak ve kötü ahlaktan uzak durmak gibi amellerinin tümünü insaf terazisiyle tart. Yapmış olduğun bu amellerin hepsi de nefsanî şehvetlere ulaşmak, zümrüitten tahtlara oturmak, güzel manzaralı kasırlarda sükûnet etmek, güzel ve zarif cennet hurileriyle oturmak, parlak ve ipek elbiseler giymek ve nefsanî arzulara nail olmak içindir. Acaba baştan sona bencillik ve nefisperestlikten kaynaklanan bu amellerin Allah için ve Hakk'a ibadet aşkıyla olduğunu söylemek yakışık alır mı? Acaba sadece ücret için çalışan ve "ben işveren için çalışıyorum" dediğinde herkesçe tekzip edilen işçiden ne farkınız var ki? Acaba, "ben sadece Allah'a yaklaşmak için namaz kılıyorum" demekle yalan söylemiyor musunuz? Acaba sizin bu namazınız Allah'a yakın olmak için midir, yoksa cennet hurileri ve nefsanî şehvetlere nail olmak için mi?

Açıkça söyleyeyim ki, Allah'ın arif ve evliya kullan indinde bizim bütün bu ibadetlerimiz dahi büyük günahlardan sayılmaktadır. Seni zavallı seni, Hz. Hakk'ın (c.c) huzurunda ve O'nun mukarreb meleklerinin önünde Hakk'ın rızasının hilafına hareket etmekte. Hakk'a yaklaşmanın miracı olan ibadeti bile nefis-i emmare ve şeytan için

⁸⁰ Nisa Suresi: 79.

⁸¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 99-105

eda etmektesin. Buna rağmen kalkmış bir de utanmadan ibadetinde, rububiyet ve mukarreb meleklerin huzurunda onca yalan atıyor ve iftira bulunuyorsun. Minnet etmeye kalkışıyor, ucb ve tekebbüre kapılıyorsun. Benim ve senin yaptığın bu ibadet ile en büyüğü riya olan isyan ehlinin günahlarının ne farkı var ki? Zira riya şirkittir. Büyük bir günah olmasının sebebi de ibadetini Allah için eda etmediğindendir. Bizim bütün ibadetlerimiz salt şirkittir. Biraz olsun ihlas ve hulus şekki dahi yoktur. Belki Allah'ın rızası (başkalarıyla ortaklık şeklinde dahi olsun) amellerimizde mevcut değildir. Tam tersine hepsi de şehvetler ile mide ve tenasül organının tatmini içindir. Ey aziz, kadın için kılınan namaz -ister dünyadaki kadın olsun, ister cennetteki farketmez- Allah için kılınan namaz değildir. Dünyevî veya uhrevî emel ve arzular için kılınan namaz ilahî bir namaz değildir ve Allah'la hiçbir ilgisi yoktur. Öyleyse niçin bu kadar kabarıyor nazlanıyorsun, işvelenip tekebbür ediyorsun? Allah'ın kullarına hakaret gözüyle bakıyorsun, kendini Hakk dergahının has kullarından sayıyorsun? Zavallı seni, bizzat bu namazın yüzünden azaba müstehak ve yetmiş zer'alık zincire vurulmaya layıksın. Öyleyse niçin kendini alacaklı zannediyor ve kendin için bu alacaklı zannetme, tekebbür ve ucb sebebiyle başka bir azap daha hazırlıyorsun. Sen yapmaya memur olduğun amelleri yerine getir, ama bil ki amellerin Allah için değildir. Ve yine bil ki, Allah Teala seni kendi fazl ve rahmetiyle cennete götürecektir. Şirkin bir bölümünü Allah Teala kullarının zayıflığı sebebiyle onlar için bağışlamış, gufran ve rahmetiyle üzerine settariyet perdesini örtmüştür. Bırak da bu perde yırtılmasın. Adına ibadet dediğimiz bu kötülük ve günahlar üzerindeki Hakk ve gufran perdesi Öylece kaladursun. Allah korusun sayfa çevrilir de adalet sayfası çıkacak olursa ibadetlerimizin kötü kokusu, günahkârların insanı helak eden günahlarının kokusundan daha az değildir.

Biz daha önce de Sikketül-İslam Kuleynî'nin Kafi'de Hz. Sadık (as) senediyle Rasulullah'dan naklettiği bir hadise işaret etmiştik. Şimdi de o hadisin bazı bölümlerini teberrük olsun diye aynı şekilde ibaresiyle naklediyoruz.

İmam Sadık (as) naklediyor ki, Rasulullah şöyle buyurdu:

"Allah Teala Davud'a şöyle dedi: *Ey Davud, günahkârlara müjde ver ve siddıkları ise korkut.* Davud arzetti:

Nasıl olur da günahkârlara müjde verir, siddıkları ise korkuturum? Allah Teala buyurdu: *Günahkârlara müjde ver ki, ben tevbeleri kabul ederim. Günahları ise bağışlarım. Siddıkları ise korkut ki, amelleriyle ucba mübtela olmasınlar. Zira ki ben kullarımdan her kimi (lütfümle değil de) adaletimle hesaba çekecek olursam mutlaka helak olur.*" ⁸²

Siddıklar günah ve masiyetten uzak ve pak olmalarına rağmen hesapta helak olduktan sonra benim ve senin halin ne olacak? Üstelik bunlar da benim ve senin amellerinin, helak edici ve aynı zamanda haram olan dünyevî riyaan an ve halis olduğu zaman söz konusudur. Halbuki riya ve nifaktan an ve halis olan çok az amellerimiz var. En iyisi söylemeyelim de öylece kalsın.

Şimdi eğer ucb, tekebbür, naz ve işveye yer kalmışsa sen yine yapmaya devam et, ama insaf olarak artık utanma, mahcubiyet ve kusurlarını itiraf zamanıdır. Ciddi ve doğru bir şekilde eda ettiğin her ibadetten sonra Hakk Teala huzurunda attığın onca yalan ve yersiz olarak kendine verdiğin onca nisbetler yüzünden Allah'a tövbe ve istiğfar et. Acaba namaza başlamadan önce Hakk Teala'nın huzurunda:

"Hiç şüphem olmaksızın mabudumu tek tanıyarak, yüzümü gökleri ve yeryüzünü yaratana döndüm ve ben şirk koşanlardan değilim. Şüphesiz ki namazım ibadetlerim, hayatım ve ölümüm alemlerin rabbi olan Allah içindir.." ⁸³

Dediğin için bile olsa tevbe etmen gerekmez mi? Acaba gerçekten de nazar cihetiniz göklerin ve yerin yaratıcısına mıdır? Acaba siz müslüman mısınız yoksa müşrik mi? Acaba, namaz, ibadet, hayat ve ölümünüz gerçekten de Allah için midir? Acaba namazda "Elhamdulillahi rabbi'l-alemin" dediğin için utanman gerekmez mi? Acaba siz hamd ve övgülerin Hakk'a mahsus olduğuna mı inanıyorsunuz, yoksa kullara mı?

Belki O'nun düşmanları için dahi iyiliklere ve güzel hasletlere kailsiniz. Acaba bizzat bu alemde de rububiyeti başkaları için sabit kıldığın halde namazda rabbu'l -alemin demen yalan değil midir? Tövbe etmen gerekmez mi?

"Sadece sana ibadet eder ve sadece senden yardım dileriz" demekten utanmıyor musun? Acaba sen Allah'a mı ibadet ediyorsun yoksa mide ve tenasül organına mı? Acaba sen Allah'ı mı istiyorsun yoksa hurü'l-ayn'ı mı? Acaba sen gerçekten de Allah'tan mı yardım istiyorsun yoksa işlerinde nazar-ı itibara almadığın tek kimse Allah mı? Sen Beytullah'ı ziyaret etmeye giderken maksat ve maksudun Allah, istek ve arzun beytin sahibi midir ve kalbin şairin şu sözünü terennüm ediyor mu? "Evin sevgisi kalbime girmede." Sen şimdi gerçekten de Allah'ı mı istiyorsun? Hakk'ın cemal ve celal eserlerini mi talep ediyorsun? Acaba sen mazlumların efendisi Hz. Hüseyin için mi yas tutuyor ve dövünüyorsun, yoksa kendi arzu ve emellerine kavuşmak için mi? Miden mi seni yas meclisleri düzenlemeye zorluyor? Şehvetlerine nail olma arzusu seni cemaat namazlarına katılmaya zorluyor. Nefsanî heva ve hevesler seni ibadet ve menasiklere doğru çekmektedir. Ey kardeş, nefis ve şeytanın hileleri huusunda oldukça dikkatli ol. Bilki bunlar, senin bir tek halis amelinin olmasını istemezler. Hatta Allah Teala'nın kendi fazlıyla kabullendiği bu halis olmayan amelinin bile menzile ulaşmasını arzulamazlar. Öyle bir şey yaparlar ki bu ucb ve yersiz tekebbür sebebiyle tüm amellerini yok etmeye çalışırlar. Allah'tan ve O'nun rızasından uzaksın, cennet ve huru'l-ayn'a kavuşmamak da kolay birşeydir. Belki üstelik ebedi olarak kahr ateşinde de yanacaksın. Sen bu çürümüş ve kokmuş, eli kolu kırık riya, süm'a ve amellerin sebebiyle Hakk Teala üzerinde bir hakkının olduğunu mu zannediyorsun? Yoksa mahbub ve muhibler zümresine mi katıldın? Ey muhiblerin halinden habersiz olan zavallı! Ey muhiblerin kalbinden ve kalplerinin ateşinden habersiz olan zavallı! Ey muhlislerin yangısından ve

⁸² Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Ucb, 8. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 109-110

⁸³ Namaza başlamadan önce getirilen 7. tekbirden sonra okunan bir duadır ki, En'am suresinin 79 ve 162. ayetlerinden ıktibas edilmiştir.

onların amellerinin nurundan habersiz olan gafil ve çaresiz! Yoksa sen onların amellerinin de benim ve senin amellerin gibi olduğunu mu zannediyorsun? Yoksa sen Hz. Emiru'l-Mü'minin'in namazının bizim namazlarımızdan üstünlüğünün sadece "*vele'd-dâllîn...*" ayetini daha bir uzatarak okuması olduğunu mu zannediyorsun? Yoksa kıraati mi daha doğrudu. Yoksa rükû ve sücudu daha uzun, zikir ve virdleri mi daha çoktu? Veya O hazretin bizlerden ayrıcalığı bir gecede bilmem kaç yüz rekat namaz kılması mıydı? Yoksa Seyyidu's-Sacidin'in (a.s) münacaat ve duası da bizim dualarımız gibi midir? O, hurû'l-ayn, armut ve nar için mi bu kadar ağlıyor, inleyip duruyordu? Onlara kasem "*ve innehu le kasemun azîm*" tüm, melekler ve Rasulullah dışındaki nebiler hep birlikte elele verseler bile Emiru'l-Müminin'in bir tek la ilahe illallah sözünü söyleyemezler. Ali'nin (as) velayet makamına olan kısır marifetim sebebiyle toprak olsun başıma!

Ey aziz! Bu kadar da Allah lafını tekrarlayıp durma. Bu kadar da Allah sevgisinden dem vurma. Ey arif, ey sofî, ey filozof, ey mücahid, ey dervîş, ey fakih, ey muinin, ey muhafazakâr, ey zavallı bahtsızlar, ey nefsin heva ve hilelerine mübtela olan çaresizler, ey emeller, arzular ve nefis sevgisinin esiri sefiller, bilin ki hepiniz çaresiz ve zavallısınız. Hepsiniz ihlas ve Allah'ı istemede oldukça uzaksınız. Kendi kendinize bu kadar hüsn-ü zannınız olmasın. Bu kadar da naz ve işve etmeyin. Kendi kalplerinize sorun bakın, Allah'ımı istiyor yoksa benciliği mi? Muvahhid midir yoksa müşrik mi? Öyleyse bu ucblar da neyin nesi? Amelleriyle bu kadar iftihar etmenin manası da ne? Farzen tüm ayrıntı ve şartları doğru, şîrk, riya ve ucbdan arı ve uzak bir amel bile olsa mide ve tenasül organını tatmin etmekten başka bir garizesi olmayan amelin ne değeri olabilir ki bu kadar gururla meleklerle takdim ediyorsun? Halbuki bu amelleri gözlerden saklı ve gizli tutmak gerekir. Bu ameller çirkin ve feci şeyler cinsindendir. Dolayısıyla da insan bu amellerinden utanmalı ve saklı gizli tutmaya çalışmalıdır.

Yarabbi, şeytanın ve nefs-i emmarenin şerrinden biz zavallılar koşup sana sığınırız. Muhammed ve Ehl-i Beyt'i (s.a) hakkı için sen bizleri şeytanın ve nefs-i emmarenin şerrinden kurtar.⁸⁴

3- KİBİR

Hakim diyor ki, İmam-ı Sadık'a (a.s):

"İlhadın en alçak derecesi nedir?" diye sordum. Şöyle buyurdu:

"İlhadın en aşağı ve alçak derecesi kibirdir."⁸⁵

Şerh

Kibir öyle bir nefsanî halettir ki, insanı kendisinin büyük ve yüce olduğuna inandırmakta ve dolayısıyla da diğer insanlara karşı büyüklük taslamaya teşvik etmektedir. Kibrin eseri ise insandan sadır olan ameller ve dış alemde zuhur e-den belirtileridir. Nitekim 'şu şahıs tekebbür ediyor' derler. Bu sıfat, ucbdan başka birşeydir. Belki önceden de zikredildiği gibi bu çirkin sıfat ve habis, rezil haslet ucubun semere ve ürünü konumundadır. Zira ucub kendini beğenmişliktir. Kibir ise başkalarına büyüklük ve üstünlük taslamaktır. İnsan kendisinde bir kemal ve üstünlük görünce öyle bir naz ve işve içine girer ki, buna ucub derler. Aynı şekilde diğerlerinin bu kemalden yoksun olduğunu zannedince de onlardan üstün ve mukaddem olduğu nazarına gelir, işte bu nazardan diğerlerine karşı büyüklük ve üstünlük taslama haleti ortaya çıkar ki buna da "kibir" derler. Bunların hepsi de insanın kalbinde ve batinında vaki olmaktadır. Ama eser ve belirtileri dışarıya yansıtmakta, hariçte zuhur etmektedir. Bu ister beden heyeti, ister fiiller ve isterse de kavil ve sözlerde olsun fark etmez, hepsi de kibirdir.

Bilcümle sadece kendini düşünen egoist insan bencil olur, bencillikte aşırı gidince kendini beğenmeye başlar ve kendini beğenmişlikte de ifrata varınca başkalarına karşı üstünlük taslamaya kalkışır.

Bil ki nefsanî sıfatlar (ister noksanlık ve rezail cihetinden olsun ve isterse de kemal ve fezail) oldukça dakik ve karmaşık bir şeydir. Dolayısıyla da bazıları ile diğer bazıları arasında belirli bir fark ve ayrıcalık tesbit edebilmek oldukça zordur. Çoğu kez büyük alimler arasında bu nefsanî sıfatların sınırlandırılması hususunda oldukça şiddetli ihtilaflar bile baş göstermiştir. Belki de vicdanî sıfatları noksansız bir şekilde tarif edebilmek mümkün değildir. Dolayısıyla da bu işleri vicdanın bizzat kendisine havale edelim, kendimizi birtakım mefhum ve ıstılah üretimi kaydından kurtararak asıl maksat ve meramımızdan uzaklaşmamaya çalışalım.

Velhasıl bilmek gerekir ki kibrin de, ucub için zikrettiğimiz derecelere benzer birtakım derece ve mertebeleri vardır. Ucubda da bir benzerinin olduğu ve orada sırf önemli olmadığından zikretmediğimiz bazı dereceleri, buradaki önemine binaen zikredeceğiz. Ama ucubda zikredilenlerin bir benzeri altı dereceden ibarettir.

Kibrin derecelerinden biri insanın iman ve hakk inançları sebebiyle tekebbür etmesidir ki, bunun da mukabilinde küfür ve batıl inançları sebebiyle insanın tekebbür etmesi yer almaktadır.

Kibrin diğer bir derecesi de insanın üstün melekeler ve övülmüş sıfatları sebebiyle tekebbür etmesidir ki, mukabilinde insanın ahlakî rezillikler ve uygunsuz melekeleri sebebiyle tekebbür etmesi yer almaktadır.

Kibrin bir diğer derecesi de insanın kendi menasik ibadetler ve salih amelleriyle tekebbür etmesidir ki, mukabilinde

⁸⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 105-113

⁸⁵ Vesail, Kitabu'l-Cihad, bab-ı Tahrimi'l-Kibr- Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, babu'l-Kibr, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 115

insanın günahlar ve kötü amelleriyle tekebbür etmesi yer almaktadır. Bunlardan her biri nefste var olan ucb derecesinden kaynaklanmış olabileceği gibi, başka birtakım sebepleri de olabilir ki, bundan sonra ona işaret edilecektir. Ama burada özellikle üzerinde durmak istediğimiz insanın haseb, neseb, mal, evlad, siyadet, riyaset vb. birtakım haricî şeyler sebebiyle tekebbüre kalkışmasıdır. Aynı şekilde Allah'ın izniyle birkaç faslın zımında kibrin rezil fesadları ile gücümüz yettiği bu fesadların ilacına da işaret etmeye çalışacağız. Allah Teala'dan kendime ve okuyuculara tesir etmesini talep ediyorum.⁸⁶

Kibrin Dereceleri

Bil ki, kibrin başka bir itibarla bazı dereceleri daha vardır.

Birincisi: Allah Teala karşısında kibirlenmek

İkincisi: Enbiya, resuller ve evliya (salavatullahi aleyhim) karşısında kibirlenmek.

Üçüncüsü: Allah Teala'nın emirleri karşısında kibirlenmek ki bu da Allah'a kibirlenmeye dönmektedir.

Dördüncüsü: Allah'ın kullarına kibirlenmek ki, marifet ehli indinde bu da Allah'a kibirlenmeye dönmektedir.

Ama hepsinden daha kabihi, helak edicisi ve üstün derecesi, Allah Teala'ya kibirlenmektir ki bu, küfür ve fücür ehli ile uluhiyet iddiasında bulunan kimselerde peydahlanmaktadır. Bazen bunun bazı numuneleri diyanet ehli kimselerde de görülmektedir, ancak zikri münasib değildir. Bu, cehaletin, bilgisizliğin, mümkünün kendi haddini ve vacibu'l-vücudun makamını bilmemesinin sonucudur.

Ama enbiya ve evliyaya kibirlenmek, enbiya zamanında oldukça fazla vaki oluyordu. Allah Teala onların şöyle dediğini haber veriyor:

"Biz, bizim gibi iki insana mı iman edeceğiz?"⁸⁷

Ve bu dinin ehli olanlara şöyle diyorlardı:

"Ve bu Kur'an dediler, iki şehirden birinin en büyük en ileri gelen adamını inseydi ne olurdu?"⁸⁸

Sadr-ı İslam'da Allah'ın evliya kullarına kibirlenmek oldukça fazlaydı. Günümüzde de İslam ile süslenen bazı kimselerde örnekleri mevcuttur.

Ama Allah'ın emirleri karşısında kibirlenmek bazı günahkar kimselerde peydahlanmaktadır. Bu tür bir insan, mesela ihram elbisesi ve benzeri amellerini kendine yakıştıramadığı için haccı bile terketmektedir. Secde etmeyi gururuna yediremediği için namazı terketmektedir. Bazen menasik, ibadetler; ilim ve diyanet ehli kimselerde de bu durum görülmektedir. Mesela tekebbüre kapıldığından ezam terkeder ve kendisi gibi veya kendisinden aşağı olan kimselerden hak bir söz bile işitmeyi asla kabullenmez.

Bazen de olur ki, insan herhangi bir meseleyi kendi dost veya arkadaşlarından duyunca büyük bir şiddetle reddeder ve bu sözün sahibini kınar, şiddetle eleştirir. Ama aynı meseleyi bir din büyüğünden işitince hemen kabullenir. Hatta ilk önce ciddi bir şekilde reddedip sonra da ciddi bir şekilde kabul ediyor da olabilir. Bu şahıs, hakkın talibi değildir. Sahip olduğu tekebbür, hakkın üzerine perde örtmektedir. Büyüklere yaltaklanmak -ki övülmüş tevazu sıfatından başka bir şeydir- onu sağır ve kör kılmıştır. İşte bu tekebbür yüzünden, kendi makamına yakıştıramadığı bazı ilim ve kitapları tedris ettirmeyi, zahiren hiç bir unvanı olmayan kimselere veya sayısı az olan bir cemaate ders vermeyi, küçük mescidlerde cemaate katılmayı ve Allah'ın rızasının onda olduğunu bilse bile az bir topluluk ve cemaatle kanaat etmeyi dahi terketmekte, şiddetle reddetmektedir. Hatta bazen bu mesele o kadar dakik ve zarif olmaktadır ki, bu sıfatın sahibi bile amelinin kibir bir hulkü üzerine olduğunu anlayamamaktadır. Meğerki kendi nefsinin ıslah etmeyi istesin ve nefsin hile ve desiseleri hususunda oldukça dakik ve dikkatli davranmış olsun.

Ama Allah'ın kullarına daha da kötüsü ilahî alim ve bilginlere tekebbür etmenin fesadı hepsinden daha çok ve zararlı hepsinden daha fazladır. Fakirlerle oturmaktan çekinmek, meclis ve mahfillerde amel ve davranışlarda daima önde bulunmayı istemek işte bu kibirden kaynaklanmaktadır. Ve bu, ayan ve eşref takımından tut, alimlere ve konuşmacılara, zenginlerden tut fakirlere kadar -Allah'ın hıfzettiği kimse hariç- birçok insan arasında yaygın ve revaç halindedir. Bazen tevazu, yaltakçılık ve tekebbürü birbirinden ayırabilmek oldukça zordur. İnsan Allah Teala'ya sığınmalıdır ki, kendisine hidayet yolunu göstere. İnsan kendisini ıslah etmek isterse ve maksuda doğru hareket edecek olursa Hakk Teala'nın mukaddes zatı kendi geniş rahmetiyle ona hidayet ve kılavuzluk eder ve bu seyri onun için oldukça kolay ve rahat bir hale getirir.⁸⁹

Tekebbürün Asıl Sebebi

Kibrin birçok sebebi vardır ve bu sebeplerin hepsi de aslında bir şeye dönmektedir. İnsan, kendisinde bir kemalin bulunduğunu vehmedince ucba kapılır, bu, nefis sevgisiyle de karışınca başkalarının kemalini görmesine hicab teşkil eder ve dolayısıyla da onların kendisinden çok geride ve nakıs olduklarını zanneder. Bu da neticede kalbî veya zahirî büyüklenmeye sebep olmaktadır. Mesela bazen irfan alimlerinde vücuda gelmektedir. Bir kimse kendisini marifetler ve şuhud ehli kabul etmekte, kalb ehli ve geçmişi güzel kimselerden olduğunu zannetmektedir.

⁸⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 115-117

⁸⁷ Mü'minun: 47

⁸⁸ Zuhuruf: 31.

⁸⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 117-120

Başkalarına büyüklük ve üstünlük taslamaktadır. Filozof ve hükemayı kışrı (kabukçu) fakih ve muhaddisleri ise zahiri ve halkı da hayvan gibi görürler. Allah'ın tüm kullarına hakaret ve tahkir gözüyle bakarlar. Bu zavallı, "fena fillah" ve "beka billah" lafını edip tahakkuk davulunu çaldığı halde böyle tasavvur etmektedir. Halbuki ilahî marifetler, insanın Allah'ın kullarına güzel bir gözle bakmasını iktiza etmektedir. Eğer marifetullah'ın kokusunu dahi almış olsaydı, hakkın cemal ve celalinin mazharlarına tekebbürde bulunmazdı. Nitekim beyan ve ilim makamında kendisi de kendi haletinin hilafını tasrih etmektedir. Bütün bunlar aslında kalbine marifetlerin girmemiş olmasından ve bu zavallının daha iman makamına dahi ermeden irfan makamından dem vurmasından ve irfandan hiçbir nasibi olmadığı halde tahakkuk'tan söz etmesinden kaynaklanmaktadır.

Bazen filozoflar arasında da bazı şahıslar ortaya çıkmaktadır ki, kendilerini burhan ve hakikatlerin alimi bildiklerinden ve Allah'a, melaikeye, resullere ve kitaplara yakîn eden kimselerden olduklarını düşündüklerinden dolayı diğer insanlara hakaret gözüyle bakarlar ve diğer ilintleri ilim olarak bile değerlendirmezler. Tüm insanların ilim ve imandan yana nakıs olduğunu düşünürler. Bu yüzden de kalplerinde onlara karşı kibirlenir ve zahirde de onlara karşı tekebbür ile muamelede bulunurlar. Halbuki rububiyet makamı ve mümkün'ün fakirliği hususunda ilim sahibi olmak bunun tersini gerektirmektedir. Aslında filozof, mebde ve meada (evvel ve sona) var olan ilmi vasıtasıyla tevazu melekisine sahip olan kimse demektir. Allah Teala Lokman'a hikmet verdi. Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de o büyük zatın kendi oğluna şöyle nasihatla bulunduğunu haber vermektedir:

*"Ululanıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde kendini beğenerek kibirle yürüme. Şüphe yok ki, Allah ululanıp övünenlerin hiç birini sevmez."*⁹⁰

İrşad, tasavvuf ve nefis tehzibi iddiasında bulunan kimseler arasında da bazı şahıslar çıkar ki, halka karşı kibirlenir tekebbür ederler, alimlere, fakihlere ve onlara tabi olan kimselere karşı kötümser olurlar. Alim ve filozoflara dil uzatır kendilerinin ve kendilerine bağlı olan kimselerin dışındakilerin helak ehli olduklarına inanırlar. Eli ilimden boş olduğu için de ilimleri yol diken sayar ve ilim ehlini de salikin yolunun şeytanı kabullenirler. Halbuki kendi makamlarını iddia ederken bütün bu sözlerin iktizasının hilafını söylemekte. İnsanların hidayetçisi ve sapıkların mürşidi olan kimselerin, insanı helak eden şeylerden müberra olması gerekir. Dünyadan geçerek Hakk'ın cemalinde fani olması, Allah'ın kullarına tekebbür etmemesi ve onlara karşı kötümser olmaması gerekir.

Fakihler, fıkıh ve hadis alimleri ve talebeleri arasında da bazen öyle kimseler çıkmaktadır ki, diğer insanlara tahkir gözüyle bakmakta, onlara karşı üstünlük taslamakta ve kendisini bütün ikram ve büyüklüklere müstehak bir kimse olarak bilmektedir. Tüm halkın kendisine itaat etmesi gerektiğini ve dediği her şeyin harfi harfine yerine getirilmesi lazım geldiğini tasavvur etmektedir. Kendisinin de:

*"O yaptıklarından sorulmaz, fakat onlardır sorumlu olanlar."*⁹¹olduğunu zannediyor. Kendisi ve kendisi gibi olan bir kaç kişi dışında hiç kimsenin cennete giremeyeceğine inanır. Çeşitli ilimlerin mensuplarından söz edilince onlara hemen dil uzatır, kâfi ölçüde nasiplenmediği kendi ilminin dışındaki tüm ilimleri görmeden, ölçüp-biçmeden tartmaya kalkışır ve insanın helak sebepleri olduğunu söyler. Ulema ve sair ilimleri cehalet ve bilgisizliği yüzünden tardeder ve onları böylesine tahkir edip aşağılamasını da dinî bir vecibemiş gibi gösterir. Halbuki ilim ve diyanet, böylesi davranış ve ahlaktan münezzeh ve müberradır.

Herhangi bir hususta ilmi olmadan görüş izharında bulunmayı mutahhar şeriatımız haram kılmış ve müslümana ihtiramı farz kılmıştır. Bu zavallı ise din ve ilimden habersiz Allah ve Rasulünün kavlinin hilafına davranmış, ama buna dinî bir şekil vermeye çalışmıştır. Halbuki halef ve selef alimlerinin siyer ve adeti asla bu olmamıştır.

Şer'î ilimlerin hepsi de alimlerin tevazu sahibi olmaları gerektiğini ve tekebbürü kalplerinden söküp atmaları lazım geldiğini söylemektedir. Aslında hiç bir ilim tekebbüre sebep olmaz ve tevazuya muhalif değildir. Bundan sonra, bu şahısların ilminin amellerine muhalif olmasının sebebini beyan etmeye çalışacağım. Tıp, matematik ve tabii ilimler ile elektrik ve mekanik gibi dakik ve kompleks ilimlerin sahibi kimselerde de büyüklük taslama hastalığı bazen peydahlanmaktadır. Bunlar da diğer alimleri değersiz kabul etmekte ve ehline tahkir nazarıyla bakmaktadırlar. Bunlardan her biri, asıl ilmin kendi yanlarında bulunan ilim olduğunu düşünürler. Zahirde ve kalplerinde insanlara kibriyalık taslamaya kalkışırlar. Halbuki ilimleri bunu gerektirmemektedir. İlim ehli olmayan bazı menasik ve ibadetler ehli de insanlara bazen tekebbür etmekte onları hakir görmekte ve tahkir etmektedirler. Bunlar da sair insanları ve hatta alimleri dahi necat ehli olarak kabullenmezler. İlimden bahsedilince, "amelsiz ilmin ne faydası var? Asl olan ameldir" derler. Özellikle de kendi meşgul oldukları amele oldukça ehemmiyet verirler ve tüm insanlara kibir ve ucb nazarıyla bakarlar. Halbuki hakiki ibadet ve ihlas ehli olmuş olsalardı amellerinin kendilerini ıslah etmiş olması gerekirdi. Namaz, insanı fesad ve münkerden alıkoymakta ve müminin miracı konumunda bulunmaktadır. Bu, elli yıllık namaz kılan, farz ve müstehab amellerini yerine getiren zavallı, ilhad olan kibire ve diğer fesadlardan daha büyük olan ucba mübtela olmuş ve şeytana ve şeytanın hulkuna daha da bir yakınlaşmıştır. İnsanı kötülükten nehyetmeyen ve kalbi korumayan namaz (belki kesret ve çokluğu sebebiyle kalbi zayıf bile edebilen namaz) namaz değildir. Oldukça ehemmiyet ve önemle kıldığın halde seni şeytana ve kibirden ibaret olan şeytanî sıfata yakınlaştıran namaz, aslında namaz değildir. Namaz asla bu gibi şeyleri iktiza etmemektedir. Bunlar ilim ve amelden hasıl olan kibirdendir.

Bunların dışında hasıl olan benzeri şeyler de aslında insanın kendisinde bir kemal görmesi ve başkalarının bu kemalden yoksun olduğunu düşünmesi neticesinde vücuda gelmektedir. Mesela haseb ve neseb sahibi bir kimse

⁹⁰ Lokman Suresi: 18.

⁹¹ Enbiya Suresi: 23.

böyle olmayan kimseye karşı tekebbür etmektedir. Veya cemel ve güzellik sahibi kimse de böyle olmayan veya böyle olmak isteyen kimseye karşı kibirlenir, tekebbürde bulunur. Veya tabîileri, taraftarları, dostları, kabilesi, talebeleri ve benzeri şeyleri olan kimse de bundan yoksun olan bir kimseye karşı tekebbürde bulunur. Demek ki genel olarak kibrin sebebi, insanın kendisinde hayalî bir kemal görmesi, bu sebeple ucba kapılması ve başkalarını bu sıfattan ve kemalden yoksun bilmesindendir. Hatta bazen fasid ahlak ve çirkin ameller sahibi kimseler de başkalarına karşı tekebbürde bulunur. Zira kendisinde var olanı kemal olarak değerlendirmektedir de ondan.

Bil ki kibir sıfatına sahip olan kimse bazen bazı cihetlerden ötürü kibir izharında bulunmaktan sakınır, el çeker. Bunu hiç kimseye belli ettirmez. Ama bu habis ve alçak ağaç, kalbinde kök salmıştır. Bu yüzden de kişi tabii halini kaybedince hemen ortaya çıkar. Mesela kızdığında ve öfkelenildiğinde hemen kibriya ve azamet izharında bulunur ve ilim, amel veya sahib bulunduğu diğer şeylerini diğerlerinin yüzüne vurur ve onunla iftihar eder.

Bazen de kibriya açığa vurur ve dış cihetlerin hiç birine itina göstermez. Kibrinin şiddeti, onu ipini koparmışa döndürür. Velhasıl bazen kibir, ameller, hareketler ve sekenatlarda da zuhur eder. Mesela meclislerde daima başköşede olmaya, giriş-çıkışta diğerlerinden önde bulunmaya çalışır. Fakirleri kendi meclisine koymaz, onlarla oturmaktan, meclis kurmaktan şiddetle kaçınır. Kendisi için bir harim ve dokunmazlığa kail olur. Yol yürümek, bakmak, halkın sorunlarını cevaplandırmak ve benzeri amellerinde tekebbürde bulunur. Bu hadisin şerhinde yer alan meselelerin aslını kendisinden alıp tercüme ettiğimiz bazı muhakkikler diyorlar ki:

"Alimde kibrin en düşük ve alçak derecesi insanlardan yüz-çevirmesi ve onlara hakkıyla teveccüh etmemesidir. Abidde ise insanlara surat asması, yüzünü ekşitmesidir."

Adeta inanlardan uzaklaşıyormuş veya onlara gazaplanıyormuş gibi bir hali vardır. Ama bu zavallı, vera'nın (günahlardan sakınmanın); alında, alnın kırışıklarında, suratını asmasında, başkalarından yüz çevirmesinde, halktan uzaklaşmasında, boynunu büküp başını aşağı salmasında ve kendisine şöyle bir çekidüzen vermesinde olmadığını, tam tersine kalpte olduğunu bilemiyor. Peygamber (sav) göğsüne işaret ederek; *"takva buradadır"*⁹² buyurmuştur.

Bazen de kibir insanın dilinde zahir olur, başkalarına karşı övünür, iftiharda bulunur ve nefsinin temize çıkarmaya çalışır. Abid kimse iftihar makamında:

"ben falan işleri yaptım" der, başkalarının bu hususta nakıs olduğunu düşünür ve kendi amellerini büyük sayar. Bazen de diliyle açıkça bunu tasrih etmemektedir; ama bu sözlerinin lazımesi ve gereği, nefsin tezkiye edilmesi ve temize çıkarılmasıdır. Alim ise diğerlerine:

"Sen ne biliyorsun"? Ben falan kitabı bilmem kaç defa okudum. Yıllar yılı ilmî camiada hazır bulundum. Bir sürü üstad ve büyük şahsiyetleri gördüm, ne kadar zahmet çektim. Bunca kitap yazdım. Tasnif ve teliflerim var vb..." şeyler söyler. Velhasıl nefsin şer ve hilelerinden Allah'a sığınmak gerekir.⁹³

Kibrin Fesadları

Bil ki, bu uygunsuz ve çirkin sıfatın hem bizzat kendisi birçok fesadları haizdir ve hem de birçok fesadların vücuda gelmesine sebep olmaktadır. Bu rezil sıfat, insanı zahiri ve batını kemal ile dünyevî ve uhrevî nasiblerinden de mahrum kılmakta, alıkoymaktadır. Çoğu kere buğz ve düşmanlık vücuda getirmekte, insanı başkalarının gözünden düşürmekte ve değersiz kılmasına sebep olmaktadır. Diğer insanları kendisine aynı şekilde karşı koymaya ve onu hor görmeye ve tahkir etmeye zorlamaktadır.

Kaff'de yer alan bir hadiste İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Her kulun başının üstünde bir dizgin ve yular vardır ve bir melek de onun dizginlerini elinde tutmaktadır. Tekebbür ettiğinde melek o şahsa:

'Allah seni aşağı indirir. Çabuk aşağı in' der. Velhasıl o kendi nazarında insanların en büyüğüdür. Ama halkın nazarında ise insanların en değersiz ve küçük olanıdır. Tevazu ettiğinde ise onun başının üzerinde var olan dizginlerden tutup çekerek ona:

'büyük ol, Allah Teala seni büyük ve yüce kılar' der. Bu ise kendi yanında insanların en küçüğü, halkın nazarında ise insanların en büyüğü ve yücesidir."⁹⁴

Ey aziz, sende olan akıl diğerlerinde de var. Eğer sen tevazu gösterecek olursan, mecburen halk da sana ihtiram gösterecek ve seni büyük tutacaktır. Ama eğer tekebbür edecek olursan hiçbir yere varamazsın. Ellerinden gelse seni hor ve hakir eder ve sana hiç mi hiç itina göstermezler. Bir şey yapmasalar bile kalplerinde hor, gözlerinde zelil ve hiçbir makamı olmayan bir kimse haline gelirsin. Sen tevazu ile halkın kalplerini fethetmeye çalış, kalpler sana yönelince hemen eserlerini zahir eder ve eğer kalpler senden yüz çevirecek olursa o zaman da senin istediğinin tersine birtakım eserler zahir edecektir.

Öyleyse sen farzen ihtiram delisi ve büyüklük isteyen bir kimse dahi olsan, mutlaka insanlarla iyi geçinmek ve tevazu göstermek zorundasın. Tekebbürün neticesi senin maksud ve taleb ettiğin şeylerin tam tersidir. Öyleyse dünyevî hiç bir neticesini alamadığın gibi, belki beklediğinin de tam tersini göreceksin. Üstelik bu haslet ve hulk insanın ahirette de hor ve zelil olmasına sebep olmaktadır. Bu alemde insanları hakir gördün, onlara büyüklük

⁹² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 125

⁹³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 120-126

⁹⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 126

tasladın, azamet, celal, izzet ve haşmet izharında bulundun, bütün bunların ahiretteki suret ve tecesümü, zillet ve horluktur. Nitekim Kafi'de yer alan şu hadis-i şerif de bu meseleye işaret etmektedir:

"Davud b. Ferkad'ın kardeşi diyor ki, Hz. Sadık'ın (as) şöyle buyurduğunu işittim:

(Ahirette) Mütekebbirler zayıf karıncalar halinde tecesüm edecekler ve insanlar, Allah Teala hesaptan el çekinceye kadar onları ayakları altında çiğneyecektir.."95

Hz. Sadık'ın (a.s), kendi ashabına ettiği vasiyet ve tavsiyelerinde de şöyle yer almıştır.

"Azamet ve kibir izharından sakının. Zira kibir Allah'a (c.c) mahsustur. Bu hususta Allah'a nız'a etmeye kalkışanı ise Allah Teala kıyamet gününde zelil ve hakir kılar."96 Allah Teala'nın zelil ettiği bir kimseye ne yapacağını ve onu ne gibi bir hale koyacağını ise bilemiyorum. Zira ahiret işleri ile dünya işleri arasında büyük farklılıklar vardır. Ahiretteki zillet, dünyadaki zilletten bambaşka bir şeydir. Nitekim o alemin nimet ve azabı da buraya göre farklıdır. Nimetleri bizim tasavvurlarımızın çok üstünde, idrakimizin ötesindedir. Hakeza ashabı da öyle. Kerameti de bizim hayal ettiğimizden başka bir şeydir ve mütekebbir insanın işlerinin akıbeti ise cehenneme varmaktadır. Bir hadis-i şerifte de yer almıştır ki.

"Kibir ateşin bineğidir."97

Kibir bineğine binen bir kimseyi ise bineği ateşe götürür ve onda bu sıfattan en küçük bir eser olduğu müddetçe de cennet yüzünü göremeyecektir. Nitekim Rasulullah (sav)'tan şöyle nakledilmiştir:

"Kişi, kalbinde hardal tanesi kadar dahi kibir olduğu müddetçe cennete giremez."98

İmam Bakır ve İmam Sadık (aleyhima's-salam) hazretleri de buna yakın izharlarda bulunmuştur. Nitekim Kafi-i Şerifte yer alan bir hadiste Hz. Bakır (a.s) şöyle buyurmaktadır:

"İzzet ve kibriya Allah'a mahsustur. Bunlardan birşeye sahip olmaya kalkışanı Allah Teala yüzüstü cehenneme atar." 99

Üstelik mütekebbirler için hazırlanan cehennem ile sair insanlar için hazırlanan cehennem arasında da büyük farklılıklar vardır. Daha önceden' de tercüme ve naklini yaptığımız, insanın belini kıran mezkur hadis yeterlidir ve burası mahalli olduğundan yeniden naklediyoruz.

Hadis oldukça muteber bir hadistir. Hatta sahih hadisler gibidir. İbn-i Bekir, Hz. Sadık'tan (as) naklediyor ki, Hazret şöyle buyurdu:

"Şüphesiz cehennemde mütekebbirler için bir vadi vardır ki adına sakar derler. Bir defasında hararetinin şiddetinden Allah (aze ve celle)'ye şikayette bulundu. Ve Allah'tan bir nefes alabilmek için kendisine izin vermesini istedi. (Allah Teala da ona izin verince) bir nefes aldı ki cehennem yandı." 100

Kendisi azab yurdu olmasına rağmen harareten şikayette bulunan ve nefesiyle de cehennemi yakan yerden Alah'a sığmıyım, ahiretteki ateşin hararetini, şiddetini bu alemde idrak edemeyiz. Zira azabın şiddet ve za'finin ihtilaf sebeplerinin biri idrakin kuvvet ve za'fidir. Kuvve-i müdrike ne kadar fazla güçlü ve idrak ne kadar daha kamil ve halis olursa, elem ve derdi de o kadar fazla his ve idrak eder.

Bu ihtilafın sebeplerinden biri de harareti kabulde hissin dayandığı maddelerdir. Zira hareketi kabullenmede maddeler farklılık arz etmektedir. Mesela altın ve demir, harareti kurşun ve kalaydan daha fazla kabullenmektedir. Hakeza kurşun ve kalay da tahta ve kömürden, tahta ve kömür de et ve deriden daha olarak harareti kabullenmektedirler.

Bunun başka bir sebebi de idraki kuvvetinin mahall-i kabul (harareti kabullenen mahal) ile var olan irtibatının şiddetli olmasıdır. Mesela insanın beyni kemiklerden daha az harareti kabul ediyor olmasına rağmen, teessür ve etkilenmesi daha fazladır. Zira idrak kuvveti beyinde daha güçlü ve hassastır.

Bunun başka bir sebebi de bizzat hararetin kendi noksanlık ve kemalidir. Mesela, eğer hareket 100 derece olursa 50 derecelik hareketten daha fazla elem vermektedir.

Bunun başka bir sebebi de hararetin fail maddesi ile harareti kabullenen madde arasında irtibatın farklılığıdır. Mesela ateşin ele yakın olması ile ele değmesi arasında oldukça büyük farklılık vardır.

Bütün bu zikredilen beş sebebin hepsi de bulunduğumuz alemde tam anlamıyla nakıs ve noksandır. Ama ahiret aleminde tam anlamıyla kuvvetli ve kamildir. Bu alemde var olan bütün idraklerimiz nakıs, zayıf ve zikri bahsin uzamasına sebep olacak olan ve aynı zamanda da bu makamda zikri münasib görülmeyen birçok hicab ve perdelerle örtülüdür. Bugün gözlerimiz melekleri, cennet ile cehennemi görmemektedir. Kulaklarımız berzahı, berzah aleminde olanları kıyamet ve ehlinin sesini duymamaktadır. His ve duyu organlarımız, orasının hararetini idrak edememektedir. Bunun sebebi de bizzat kendilerinin nakıs ve noksan olmasındandır. Ehl-i Beyt'in (salavatullahi aleyhim) haber ve sözleri de imaen veya açık bir şekilde bu mevzuya işaret ile doludur.

Ama insanın bedeni bu alemde harareti kabul etmemektedir. Bir saat bile bu dünyanın soğuk ateşinde yanacak olsa kül olur gider. Ama kadir olan Allah Teala kıyamette insanın bedenini, cehennem ateşinden (ki Cibril-i Emin'in haber verdiği göre cehennem ehlinin 70 zer'alık zincirinden bir halkasını bu dünyaya getirecek olsalar bütün

95 Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Kibr, 11. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 127

96 Vesailu's-Şia, C. 11., Ebvabu Cihadi'n-Nefs, Babi'l-Tahriri'l-Kibr, 9. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 127-128

97 Aynı eser, 14. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 128

98 Vesailu's-Şia, C. 11. Ebvabu Cihadi'n-Nefs, Babul-Haddi't-Tekebbür, 6. ve 7. hadisler. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 128

99 Vesailu's-Şia, C. 11. Ebvabu Cihadi'n-Nefs, Babu Tanrimi'l-Kibr, 2. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 128

100 Vesailu's-Şia, C. 11. Ebvabu Cihadi'n-Nefs, Babu Tahrimi'l-Kibr, 6. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 129

dağlar onun hararetinden erir gider) daima baki kalacak, erimeyecek ve bitmeyecek bir şekilde yaratacaktır. İnsanın kıyametteki bedeni de bu alemdeki bedeniyle kıyas edilemez.

Bu alemde nefis ile beden arasındaki irtibat da oldukça zayıf ve nakıstır. Bu alem, nefsin kendi kuvvetiyle kendisinde (alemden) zahir olmasına izin vermemektedir. Ama o alem nefsin zuhur diyarıdır. Nefsin bedenle olan nisbeti, faaliyetin hallakîyet ile var olan nisbeti gibidir. Nitekim bu mesele kendi mahallinde sabit ve müşahhasdır. Bu nisbet, nisbetler ve irtibatların en kamili ve tamam olanıdır.

Bu dünyanın ateşi, soluk ve de soğuk bir ateştir. Halis olmayan haricî maddeler ile karışık arazi (cevheri değil, çev) bir şeydir. Ama cehennem ateşi halis, katıksız, zatıyla kaim olan cevher, canlı ve irade sahibi bir ateştir ki, ehlini tam bir şuur ve idrak ile yakmaktadır. Me'mur olduğunca kendi ehlini şiddetle sıkıkmaktadır. Sadık-ı Musaddık Cibril-i Emin'in cehennemi vasfını okudun, ayrıca Kur'an-ı Kerim ve nakledilen haberler de cehennemi vasfeden ifadelerle doludur.

Ama cehennem ateşinin bedene ilişme irtibatının bu alemde şebih ve benzeri yoktur. Bu dünyadaki tüm ateşler insanı ihata edecek olsa, sadece satıh ve yüzeysel olarak ihata edebilir. Ama cehennem ateşi batını, zahiri müdrikatı ve müdrikatla ilgili her şeyi ihata etmektedir. O öyle bir ateştir ki, kalb, ruh ve kuvveleri yakmakta ve onlarla bir nev'i ittihat ve birlik meydana getirmektedir ki bu alemde bir benzerini bulabilmek mümkün değildir.

Velhasıl malum oldu ki, bu dünyada azabın esbab ve vesileleri hiç bir surette mevcut değildir. Ne buranın maddesinin kabul liyakati vardır ve ne de hararetin faili tammu'l faaliyedir ve ne de idrakler kâmil ve tamdır. Cehennem dahi kendisinin bir tek nefesiyle yandığı ateşi ne derk edebiliriz ve ne de tasavur. Meğerki, Allah etmesin mütekebbirlerden olalım, bu çirkin ve uygunsuz hulkumuzu ıslah edemeden bu alemden göçelim ve ahirette bizzat muayene ve müşahade edelim.

"Mütekebbirlerin yurdu ne de kötüdür." ¹⁰¹

Kibrin Bazı Sebepleri

Bil ki, daha önceden de zikredildiği gibi tekebbür etmenin sebeplerinden biri de aklın küçüklüğü, kabiliyetin zayıflığı, alçaklık, düşkünlük, sabırsızlık ve tahammülsüzlüktür. Kişi bilcümle kapasitesiz ve sabırsız bir insan olduğundan kendisinde bir kemal görünce veya bir üstünlük ve imtiyaz müşahade edince hemen bir mevki ve makam sahibi olduğu vehmine kapılır. Halbuki sahip olduğu her bransa ve muttasıf olduğu her kemale insaf ve İbret gözüyle bakacak olsa, kemal sandığı ve kendisiyle iftihar ve tekebbürde bulunduğu her şeyin ya aslında hiç mi hiç kemal olmadığını ya da kemal olsa bile diğer kemaller karşısında kayda değer bir değer ifade etmediğini ve zavallının suratının tokatla kıpkırmızı olduğunu (şişmanlıktan değil- çev.) hemen anlayacak, derkedecek, "şişkinliği, şişmanlık zannetmiş" olduğunun farkına varacaktır.

Mesela sahip olduğu irfan ilmi sebebiyle diğer insanlara hakaret gözüyle bakan, tekebbürde bulunan, onların kışrı (kabuğa önem veren) ve zahiri olduğunu söyleyen bir arifin; tamamıyla hakikatlerin hicabı ve yolunun engeli olan bir avuç mefhumdan, ilahî marifetlerle hiç bir ilgisi olmayan ilahiyat ve ilahî isim ve sıfatlar ilminden fersahlarca uzakta bulunan tumturaklı, debdebeli ve kandırıcı bir miktar ıstılahat ve kavramlardan başka neyi var ki? Marifetler kalbin sıfatıdır ve bu satırların yazarının inancına göre bütün bu ilimler aslında amelidir, mefhumları bilmek ve kendinden habire ıstılah ve kavramlar çıkarmak değil. Ben kısa ve her şeyden habersiz yaşadığını bu ömrümde dahi ıstılahı arifler ile sair ilimlerin alimleri arasında öyle şahıslar gördüm ki, irfan ve ilmin hakkına andolsun ki bu ıstılah ve kavramlar onların kalbine olumlu yönde etki etmemiş, belki tam tersi yönde tesir ettiği bile olmuştur. Ey aziz, ilahî irfan, senin de dediğin ve kabullendiğin gibi, kalbi, ilahî esma ve sıfatların tecellisi, zatı-ı mukaddesin civesi ve hakiki sultanın giriş mahalli kılmaktadır ki, tüm eserleri mahvetmekte, renkleri silmekte, makam ve mevkileri, büyüklük ve ululanmaları tamamıyla yok etmektedir:

"Şüphesiz ki padişah ve melikler bir şehre girdiler mi o şehri harab ederler ve halkın azizlerini zelil bir hale getirirler." ¹⁰²

Kalbi, Ahmedî tevhide erdirir. Öyleyse niçin kalbini cemalinde mahvetmiş, renkleri daha da bir arttırmış, makam ve mevkileri büyüklük ve yücelikleri çoğaltmış, kendini Hakk Teala'dan ve isimlerinden mahrum bırakmış, kalbini şeytanın barınağı kılmışsın ve de Allah'ın kullarına, Hakk dergahının hasslarına ve mahbubun cemalinin civelere tahkir ve aşağılık gözüyle bakıyorsun? Eyvahar olsun senin gibi arifin haline ki, herkesin halinden daha kötü bir hale sahipsin, hüccet sana tamam olmuş, hiç bir özür ve mazeretin de kalmamış! Sen Hakk'a tekebbür ediyorsun, O'nun mukaddes zatının tecellilerine, sıfat ve isimlerine karşı firavunluk taslıyorsun!

Ey mefhumlar talibi, ey hakikatleri kaybetmiş zavallı, biraz olsun düşün. Marifetlerden neye sahip olduğuna bir bak. Hakk ve sıfatları hususunda kendinde ne gibi bir eser görüyorsun? Musiki ve müzik ilmi belki senin ilminden daha da dakiktir. Hey'et, mekanik, riyazi vs. tabii ilimler de ıstılahlar ve dikkat açısından senin ilminle omuz-omuzadır. Onlar insana ilahî irfan hibe etmedikleri gibi, senin ilmin de ıstılahlar hicabı, mefhumlar ve itibarlar perdesi arkasında kaldığı müddetçe ne bir keyfiyet ve ne de bir hal verebilir insana. Belki ilim kanununda, tabii ilimler ve ilm-i riyazî dahi sizin ilimlerinizden daha iyidir. Zira o ilimler bir netice vermektedir, ama sizlerin ilmi

¹⁰¹ Nahl Suresi: 29. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 126-132

¹⁰² Nemi Suresi: 34.

hiç bir müsbet netice vermediği gibi belki bazen aksi netice vermektedir.

Mühendis, hendese ilminin neticesini ve sarraf da kendi sanatının neticesini almaktadır. Ama sizler, dünyevi neticeden mahrum kaldığınız gibi marifetlere de ulaşamamış bulunmaktasınız. Belki sizin hicablarınız daha da bir galiz ve kalındır. Hazret-i esma ve sıfatlar hususunda bir söz işitince sonsuz bir kesret canlanmaktadır gözünüzde. Dolayısıyla da bu ıstılahlar sayesinde hakikatlere ve marifetlere ulaşamadığınız gibi, bizzat bu ıstılahlar, hak alimlerine karşı tekebbür ve iftihara da sebep olmaktadır. Kalbî bulanıklık ve kirlilikleri arttıran marifet, marifet değildir. Eyvahlar olsun o marifetlere ki, sonunda sahibini şeytanın varisi kılmaktadır. Kibir, şeytanın ahlakî özelliklerinden biridir. O senin baban Adem'e karşı tekebbür etti ve dergâhtan kovuldu. Sende tüm Adem ve ademoğullarına karşı tekebbür ettiğinden, kovulmuş ve tardedilmişsin. Şimdi gel de diğer ilimlerin halini bir düşün! Hekim eğer gerçekten de hekim ise, halk ile Hakk ve Hakk ile kendisi arasında var olan nisbeti anlamış ve derketmişse kibriya ve ululuk onun kalbinden dışarı çıkar ve nihayet özgür olur. Ama bu mefhumlar ve ıstılahlar talibi zavallı, hikmetin bunlardan ibaret olduğunu ve hekimin de bunları bilen insandan ibaret olduğunu zannetmiştir. Bazen de kendisinin vacip sıfatlarla muttasıf olduğunu söyler. Hekim'in Hakk'ın sıfatlarından biri olduğunu ifade eder; "Hikmet (kendisini) ilaha benzetmektir. (İlahî ahlakla ahlaklanmaktır. Çev.)

Bazen de kendisini enbiya ve mürselin zümresindenmiş gibi göstermeye çalışır,

*"Onlara kitap ve hikmeti öğretir."*¹⁰³ Ayetini tilavet edip durur. Bazen de "hikmet müminin yitiğidir." ¹⁰⁴ Hadisini ve *"Ve kime hikmet ihsan edilirse şüphesiz ki o çok hayra nail olmuş demektir."*¹⁰⁵ Ayetini kıraat eder. Halbuki kalbi hikmetten habersiz, hayırlardan fersahlarca uzak ve hikmetten mahrumdur.

İlahî hekim ve büyük İslam filozofu Muhakkik Damad (r.a) buyuruyor ki:

"Hekim o kimsedir ki, beden kendisi için bir elbise gibi olsun, islediği anda onu soyup çıkarabilsin," O ne diyor, biz ne diyoruz? O hikmetten ne anlamış ve bizler ne anlıyoruz? Öyleyse sen ki, birkaç mefhum ve bir avuç ıstılah ile övünüyor ve insanlara üstünlük taslıyorsun, bu senin kapasitesizliğini, tahammülünün azlığını ve kabiliyetinin noksanlığını göstermektedir.

Kendisini mahlukatın mürşid ve hidayetçisi bilenlerin ve varlığını tasavvuf makamında karar kılanların hali bu ikisinden daha kötü, tekebbür ve nazı da daha fazladır. Bu iki grubun ıstılahlarını çalmış, kendi pazarının cinslerine şöyle bir çeki düzen vermiş, Allah'ın kullarının kalbini Hakk'tan döndürerek kendisine cezp etmiş, o saf ve sade zavallıyı alimlere ve diğer insanlara karşı kötümser kılmış, kendi pazarını genişletmek için, anladığı veya anlamadığı bir avuç cazib ve ilgi çekici ıstılahı zavallı halka yutturmuş ve "şaha meczub", "şaha mahbuh" lafzıyla cezbe ve hübb halinin elde edileceğini zannetmiştir.

Ey dünya talibi ve mefhumlar hırsız! Seni bu işinin o kadar da kibir ve iftihar edilecek yanı yoktur. Zavallı seni. Sabırsızlık ve aklının küçüklüğünden bazen sen de oyuna geliyor, kendinin bir makam sahibi olduğunu düşünüyorsun. Nefs ve dünya sevgisi, çalıntı malı mefhumlar, nisbetler ve itibarlarla eklenmiş ve uygunsuz bir netice vermiştir. Bunların inzıam ve eklentisiyle de ilginç ve acaib bir macun vücuda gelmiş, sen de kalkmış kendini bütün bu ayıplara rağmen mahlukatın mürşidi, ümmetin necatının hidayetçisi ve şeriat sırrının sahibi ve belki bazen daha da bir küstahlaşarak, velayet-i külliye makamının maliki olduğunu düşünüyorsun. Halbuki bu da istidad ve kabiliyetin eksikliği, göğsün darlığı ve kalbin genişlikten mahrum olmasındandır.

Sen; fıkıh, hadis ve diğer şer'i ilimlerin talebesi de usul ve hadis ilminde sana öğrettikleri bir avuç ıstılahtan başka bir şey bilmiyorsun. Eğer baştan sona amelle ilgili bulunan bu ilim de sen de bir şeyler oluşturamamış, nefsini ıslah etmemiş, tam tersine ahlakî ve amelî fesadlar vücuda getirmişse senin işin zordur ve diğer ilimlerin alimlerinden daha aşağı ve değersiz sayılırsın. Belki sıradan insanlardan da daha aşağısın. Bu arızî mefhumlar, harfî manalar, Allah'ın diniyle hiçbir ilgisi olmayan ve ilmî semereleri var diye tavsif edebileceğin bir ilimden dahi sayılamayacak olan faydasız niza ve ihtilaflar için bunca naz ve tekebbür de neyin nesi? Allah şahiddir ki eğer ilmin neticesi bu olursa ve sana hidayet etmez, ahlakî ve amelî fesadları senden uzaklaştıran azsa, en aşağılık ve iğrenç iş ve mesleklerden daha aşağı ve iğrençtir. Zira bu iş ve mesleklerin seri ve acil neticeleri vardır. Dünyevî-uhrevî fesadları da daha azdır. Ama zavallı sen günah ve vebalden başka bir netice elde edemezsin, ahlakî fesadlar ve uygunsuz amellerden başka bir şey hasılın olmaz. Öyleyse senin ilmin de ilmî itibar nazarıyla dahi bakacak olursan hiç bir değer ifade etmemekte ve dolayısıyla tekebbür edilecek bir yönü bulunmamaktadır. Ama ilmî ufukların oldukça dar ve küçük olduğundan hemen birkaç kavram ve ıstılah öğrenince kendini alim, halkı ise cahil görmeye başlıyorsun. Mukarreb meleklerin kanadını ayakların altına seriyor, meclislerde yeri, sokaklarda ise yolu Allah'ın kullarına daraltıyor, küçültüyorsun.

Bunlardan daha aşağı ve düşük olanı ise mal, evlad, akraba ve taifesi gibi dış ve haricî işlerde tekebbür eden kimsedir. Zavallı, ademi ahlak ve insanî edeblerin hepsinden mahrum ve uzaktır. Eli tüm ilim marifetlerden boştur. Ama elbisesi koyunyününden ve babası falan oğlu filan olduğu için insanlara tekebbürde bulunuyor. Ne kadar küçük bir aklı, dar ve karanlık bir kalbi var ki, tüm kemalleri terketmiş, güzel bir elbise ile kanaat etmekte, tüm güzellikleri külah ve aba ile değişmektedir. Zavallı, hayvanî bir makam ve hayvanî lezzetlerle iktifa etmiş, akıldan yoksun bir suret ve hakikatten mahrum bir şekil karşılığında tüm insanî mevki ve makamları terketmiş, kendisinin bu vasıfla makam sahibi biri olduğunu zannetmektedir. O kadar aşağılık ve liyakatsizdir ki, birisi ondan dünyevî

¹⁰³ Bakara: 129.

¹⁰⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 135

¹⁰⁵ Bakara: 269.

olarak bir derece yukarıda olsa, ona kölenin efendisine davrandığı gibi davranmaktadır.

Elbette ki, tüm arzu ve gayesi dünya olan kimse, dünyanın kulu ve ehlidir. Taptığı şey (dünya) kimin yanındaysa onun önünde zelil ve hakir düşmektedir.

Velhasıl tekebbürün en kuvvetli sebeplerinden biri, fikir ufuklarının küçüklüğü ve kabiliyetin eksikliğidir. Kemal olmayan veya tam bir kemal olmayan şeyler ona şiddetli bir şekilde tesir etmiş ve onu ucb ve kibre zorlamıştır. Dünya ve nefis sevgisi fazla olan kimselerden bu denilenler daha fazla tesir uyandırmaktadır.¹⁰⁶

Tekebbürün Tedavisi

Şimdi de kibrin fesadlarını bildiğin için, nefis ilacını bulmayı düşün. Himmet kemerini kuşan. Kalbi bu bulanıklardan ve gönül aynasını bu galiz tozdan temizlemeye çalış. Eğer nefis kuvveti ve kaib genişliğine sahip isen, dünya sevgisi kalbinde kök salmamışsa, dünya güzellikle kalbinde fazla cilve etmemiş, insaf ve ibret alma gözün açık ise önceki fasılda beyan edilenler en iyi ilmî ilaç konumundadır.

Ama eğer bu merhalede de kendine gelmezsen biraz da kendi haletlerini düşün, belki kalbin uyanır da kendine gelirsin. Ey İlk önceleri bir hiç olan ve sonsuz yılların yokluk gizinde saklı duran insan! Yokluk ve vücud sayfasında mahvolmaktan daha değersiz ne olabilirdi ki? Hakkın iradesi seni yaratmayı dileyince, kabiliyetin nakıs, alçak ve değersiz olduğundan ve feyz-i ilahiyi kabullenme isti'dadından mahrum bulunduğundan seni salt kuvve ve za'fıdan ibaret olan alemin heyulasından, mevcudun ve kainatın en alçak ve değersiz varlığı olan cismî ve unsuri bir şekle büründürdü, oradan da bir nutfeye -ki elinle dokunacak olursan şiddetle tiksindir ve hemen büyük bir zahmetle de olsa temizlemeye çalışırsın- haline getirdi ve seni oldukça dar ve pis bir yerde (kadın ve erkek cinsel organlarında) karar kıldı. Daha sonra da idrar mecrasından fec'i ve çok çirkin bir halde anne rahmine yerleştirdi ve seni, adını dahi anmaktan nefret ettiğin bir menzilde müstakar kıldı. Orada da seni kan pıhtısı ve bir parça et haline getirdi ve seni adını duymaktan dahi korktuğun gıda ve besinlerle besledi ve büyüttü. Bütün bunlardan utanman, ar etmen gerekir. Ama herkes bu belalara duçar olduğundan artık utanç ve ar da kendiliğinden kalkmış oluyor: "bela umumî olursa güzeldir."

Sen bütün bu merhalelerin hepsinde de mevcudatın en rezil, zelil ve alçağı durumundaydın, Zahirî ve batını bütün idraklerden yoksun ve tüm kemallerden beri idin. Daha sonra kendi geniş rahmetiyle sana hayat bağışladı. Hayat ortamında bir kurtçuktan daha aşağı ve nakıs olduğun halde sana hayat verdi. Kabiliyetinin noksanlığı ve kendi rahmetinin genişliği ile sende hayatı ve hayati özellikleri daha da bir fazlalaştırdı. Dünya muhitine gelme liyakatini elde edince de seni en alçak mecralar ve en rezil haletlerde bu fezaya soktu. Halbuki tüm kemaller ve hayati özelliklerde diğer tüm hayvanların yavrusundan daha zayıf ve değersiz idin. Daha sonra da kamil kudretiyle seni zahiri ve batını kuvvelerle donattı ama yine de o kadar değersiz ve zayıfsın ki, kuvvelerinden hiçbirisi senin tasarrufunda değildir. Kendi sıhhatini dahi hıfzedemiyor, kudret ve hayatını koruyamıyorsun. Gençliğini ve cemalini hıfzedemiyorsun. Eğer bir afet ve hastalığa mübtela olursan onu kendinden def edemiyorsun. Bilcümle kuvvelerinden hiçbirinin şekil ve itibarlarına dahi sahip değilsin.

Eğer bir gün aç kalacak olursan en kokmuş murdarı bile yemekten çekinmezsin. Eğer susayacak olursan en pis ve kokmuş suyu bile rahatça içmeye kalkışırsın. Velhasıl tüm hususlarda zelil ve çaresiz bir kulsun ki, hiçbir şeye kadir değilsin. Vücut ve vücudun kemallerinde sahip olduğun hisseyi, diğer mevcudatın sahip olduğu hisselerle mukayese edecek olursan, senin ve bütün yeryüzünün, belki bütün güneş sisteminin en alçak ve basiti tüm neşetlerin en küçüğü olan cismanî alem mukabilinde hiçbir değer ifade etmediğini, hissedilir bir öneme sahip bulunmadığını göreceksin.

Azizim, kendinden başkasını görmemiş, gördüğün şeylere ise ibret ve muvazene gözüyle bakmamışsın. Hayatta sahip olduğun hayatı itibarlar ve dünyevî zinetleri şehrinle, şehrinin ülkenle ve onu da yüzde birini dahi görmediğin dünya ülkeleriyle mukayese et. Tüm ülkeleri yeryüzüyle, yeryüzünü güneş manzumesi ve güneşin nurlu ışığından faydalanan geniş kürelerle, benim ve senin fikir muhitinden hariç olan güneş manzumesini de diğer manzumelerle kıyas et ki bizim güneşimiz tüm gezegeni eriyle, onlardan birinin tek bir gezegeni kadar dahi değildir. Onlardan hiçbirisi bizim güneşimiz ve gezegenleriyle kıyas dahi edilemez. Dediklerine göre şimdiye kadar keşfedilenler bilmem kaç milyon keheşandır ki, bu küçük ve yakın saman yolunda bile bilmem kaç milyon güneş sistemi vardır. Onlardan en küçüğü ise bizim güneş sisteminden milyonlarca defa daha büyük ve nuranidir. Bunların tümü cismanî acemdir ki, miktarını onların halik ve yaratıcısından başka hiç kimse bilmemektedir. Keşf erbabı olanlar ondan sadece az bir bölümünü keşfedebilmişlerdir. Tüm cisimler aleminde ise tabiat ötesi alem mukabilinde hiç bir değer ifade etmemektedir. Orada öyle alemler vardır ki, beşerin akıl ve havsalasına dahi sığmaz.

Bütün bunlar, hayatımızın itibarları ve bu vücud aleminde sahip olduğumuz hisselerdir. Allah Teala senin bu alem-den alınmanı irade edince de tüm kuvvetlerine zayıflamalarını, tüm idraklerinin çalışamaz hale gelmelerini emreder. Vücut fabrikasını bozmalarını buyurur. Duyu ve görme organları ile kuvvet ve kudretini alınca da sen bir cemad haline gelirsin ve birkaç gün geçmeden çıkaracağın koku tüm halka eziyet eder. Suret ve heyetin insanların kaçacağı bir hale gelir. Tüm ecza ve azaların kısa bir müddet sonra dağılır, darmadağın olur. Bunlar senin cisminin akıbeti, mal, akraba ve çocuklarının hali ise mal'undur.

¹⁰⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 132-138

Ama eğer berzahının ıslah edememişsen, Allah biliyor, orada nasıl bir suret ve halete sahipsin. Bu alemin ehlinin idrakleri, bu suret ve halin keyfiyetini ve niteliğini derkten acizdir. Zulmet, korku ve kabir azabı hakkında her ne işittiyisen bu alemin karanlık, korku ve azablarıyla mukayese ediyorsun. Halbuki bu kıyas batıldır. Kendi ihtiyarımızla kendimiz için o alemde hazırladığımız şeyler sebebiyle Allah feryadımıza yetişsin. Kabir azabı ahiret azabının çok bariz bir numunesidir. Bazı rivayetlerden de anlaşıldığı üzere orada şefaatçilerden de mahrum bulunmaktayız. Nasıl bir azab olduğunu sadece Allah biliyor. Bizim ahiretteki neşet halimiz, adı geçen hallerden daha kötü ve korkunçtur. O gün hakikatlerin zuhur ettiği gündür. Sırların keşfedildiği gündür. Ameller ve ahlakın tecessüm ettiği gündür. Hesaba erişme günüdür. Cehennem duraklarında zillate duçar olunduğu gündür. İşte bunlar da kıyametin hali.

Ama kıyametten sonra olan cehennem hali ise zaten malumdur. Cehennem hususunda bir şeyler işitiyor ve biliyorsun. Cehennem azabı sadece ateş değildir. Yüzüne öyle korkunç bir kapı açılacak ki, eğer bu alemde açılacak olsa tüm dünya ehli helak olur. Aynı şekilde bir cehennem kapısı kulağına ve biri de burnuna açılacak ki, bunlardan herhangi biri bu dünya ehli için açılacak olsaydı şiddetli azabı yüzünden hepsi helak olurdu.

Ahiret alimlerinden biri diyor ki, cehennem ateşi sonsuz şiddetli olduğu gibi, soğuğu da oldukça şiddetlidir. Allah Teala soğuk ve sıcak bir araya toplamaya da kadirdir. Bu da akıbetimizin hali! Öyleyse işinin evveli sonsuz yokluk, vücuda geldiği andan itibaren tüm haletleri çirkin ve kabih, tüm hal ve durumu utanç verici, dünya berzah ve ahireti, biri diğerinden daha feci ve rezalet olan bir kimse neyi ile tekebbür ediyor? Hangi cemel ve kemal ile iftihar ediyor?

Öyleyse anlaşıldığı üzere tekebbür sonsuz cehalet ve bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Her kimin cehaleti fazla ve aklı az ise kibri daha fazladır. Ve aynı şekilde her kimin ilmi daha fazla, ruhu daha büyük ve göğsü daha geniş ise daha Çok mütevazî ve alçakgönüllüdür,

Rasulullah (sav)'ın ilmi ilahî vahiyden kaynaklandığından ve ruhu da oldukça büyük olduğundan tek başına milyarlarca insanın ruhiyatına galib geldi. Tüm cahili adetleri ve batıl dinleri ayaklar altına aldı. Tüm kitapları neshetti ve nübüvvet dairesinin hatmini mübarek vücudu kıldı. Dünya ve ahiretin sultanı ve Allah'ın izniyle tüm alemlerde tasarruf sahibi biriydi, ama buna rağmen herkesten daha fazla mütevazî idi. Ashabın kendisine ihtiram için ayağa kalkmasını kerih görüyordu. Bir meclise girdiğinde daima alt köşede otururdu. Yemeğini yerde yer ve yerde otururdu ve *"ben de bir köle gibiyim, bir köle gibi oturur ve bir köle gibi de yerim..."*¹⁰⁷ derdi.

Hz. Sadık (a.s.)'dan nakledildiği üzere Rasulullah (s.a.v) palanı olmayana merkebe binmeyi severdi ve Allah'ın kullarıyla daima alçak bir yerde oturur, yemek yerdi. Fakirlere iki eliyle ihsanda bulunurdu. O hazret merkebe biniyor ve kendi kölesi ile veya diğer kölelerle bir arada oturuyordu.

Ailesine ev işlerinde yardımcı olmak, hazretin siyeri ve adeti idi. Kendi mübarek eliyle koyunları sağıyor, elbise ve ayakkabısını dikiyordu. Kendi kölesiyle el değirmenini çeviriyor ve hamur yoğuruyordu. Kendi geçimini kendisi sağlıyor, fakir ve miskinlerle oturuyor ve onlarla yemek yiyordu. Bunlar ve bunlardan daha büyük işlerin tümü o hazretin siyeri, ahlakı ve tevazusudur. Halbuki manevî makamların yanı sıra hazretin zahirî saltanat ve riyaseti de kemale ermişti.

Aynı şekilde, Ali b. Ebi Talib de (salavatullahi aleyhi) o büyük zata uymuş ve tamamıyla Rasulullah (s.a.v)'ın ahlakıyla ahi aklanmıştı.

Öyleyse ey aziz, eğer tekebbür manevî kemal içinse, onun manevî kemali herkesten daha fazlaydı, eğer riyaset ve saltanat içinse o da buna sahipti. Ama buna rağmen herkesten daha çok mütevazî idi. Öyleyse bil ki tevazu, ilim ve marifetin ürünüdür. Kibir ve tekebbür ise cehalet ve bilgisizliğin, bu cehalet, ar ve aşağılık utancını kendinden uzaklaştırır. Enbiyanın sıfatıyla muttasıf ol, Hakk ile çekişen kimse ise O'nun gazabına uğrayıp ateşe girecektir.

Eğer nefsini ıslah etmeyi istersen onun amelî ve pratik yolu da az bir dikkat ve kollama ile oldukça kolay ve rahat bir hale gelmektedir. Bu yolda erkekçe himmet, fikir hürriyeti ve görüş yüceliği sayesinde hiç bir tehlike ile karşılaşmazsın. Nefs-i emmareyi altetme, nefse galebe çalma ve insanın necat yolu, onların arzu ve isteklerinin hilafına davranmaktır.

Nefsi yok etmek için tevazu sahibi kimselerin sıfatıyla muttasıf olmak ve onlar gibi davranmaktan daha iyi bir yol yoktur. Tekebbürün hangi mertebesinde bulunursan bulun ve hangi ilmî, amelî ve diğer dalların ehli olursan, ol, bir müddet nefsanî arzularının hilafına hareket et. İlmi uyanıklık ve dünyevî-uhrevî akıbeti tefekkür neticesinde yolun kolay ve rahat olması ve güzel bir sonuç elde etmen ümit edilir. Eğer nefsin senden meclisin başköşesinde oturmanı ve başkalarından öne geçmeni temenni ederse sen bunun hilafına davran. Eğer nefsin fakir ve miskinlerle oturmayı ar kabul ediyorsa sen onun burnunu yere sürterek fakirlerle otur, onlarla yemek ye, yolculuk et ve onlara katıl. Nefsin bazen de münazara yoluyla önüne çıkıp der ki:

"Sen makam sahibisin, şeriatın yayılması ve tebliği için makamını hıfz etmen gerekir, fakirlerle oturmak senin kadr-u menziletini kalplerden siler. El altındaki kimselere karışmak insanı hafif kılar. Meclislerde oturmak senin makamını küçültür, o zaman da kendi şer'î vazifelerini hakkıyla yerine getiremezsin."

Bil ki bütün bunların hepsi şeytanın tuzakları ve nefsin hileleridir. Resul-i Ekrem (sav) dünyadaki makam ve mevkisi senden daha fazlaydı. Siyer ve yaşam tarzı da okuduğun gibiydi.

Ben kendi zamanımdaki bazı alimleri de bizzat gördüm ki, bir memleketin veya şia beldesinin tam riyasetine sahip

¹⁰⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 142-143

oldukları halde siyer ve davranışları Rasulullah'ın kinin aynısıydı.

1340 yılından 1355 yılına kadar şia nahiyesinin tam riyaseti ve kamil merciiyeti makamına sahip olan Üstad-ı Azam ve Fakih-i Mükerrerem Hacı Şeyh Abdülkerim Yezdî Hairî'nin nasıl bir ahlak ve siyere sahip olduğunu hepimiz gördük. Hizmetçi ve uşağı ile birlikte oturur yemek yerd. Yere oturur ve küçük talebelerle ilginç bir şekilde kaynaşır, onların arasına katılırdı. Son yıllarda epey yaşlanınca da akşam namazından sonra cübbesiz, başına sade bir parça sarmış, ayağına çarık giymiş vaziyette sokaklarda yürüyordu.

Kalplerdeki makamı daha da bir büyümekteydi ve bu işleri yüzünden makamına hiç bir zarar gelmiyordu.

Bu merhumun dışında Kumun bazı oldukça muhterem alimleri de vardı ki, şeytanınızın sizler için yonttuğu bu kayıtlardan hiç birisi onlarda yoktu. Kendi ihtiyaçlarını bizzat kendileri pazardan alıyor, sarnıçlardan su çekiyor, ev işlerinde ailelerine yardımcı oluyorlardı.

Onların pak nazarında mukaddem ve muahher ile baş ve alt köşenin hiçbir farkı yoktu. Mütevazi insanların alçakgönüllü oluşları insanı şaşırtıyordu. Ama buna rağmen makamları mahfuz idi ve kalplerindeki yerleri gittikçe daha da bir büyüyordu.

Velhasıl Nebiyy-i Ekrem (sav)'in ve Ali b. Ebi Talib'in (as) sıfatı insanı küçük kılmamaktadır. Ama burada nefesine ettiği muhalefette de oldukça dikkatli ve uyanık olmalısın. Zira bazen nefis insan için başka bir yoldan tuzak hazırlamakta ve insanı gafil avlayarak sırt üstü yere vurmaktadır. Mesela bazılarını görürsün, meclisin en alt köşesinde öyle bir otururlar ki, orada hazır bulunanlara, "benim makam ve mevkim buradan çok daha yüksek ve yücedir. Ama ben tevazu gösteriyorum" demek ister. Makamı belli olmayan biri kendisinden önce geçirilince, güya bu yanlışlığı ortadan kaldırmak ve bunun sadece tevazudan olduğunu göstermek için makamı nisbeten düşük olan diğer birini de kendisinden önce geçirir. Bunlar ve buna benzer binlercesi hep nefsin hileleridir. Bütün bunlar ise kibri fazlalaştırmak ve buna da riyakarlık ve dalkavukluğu ilave etmektir.

Halis bir niyetle mücahedeye girişmek gerekiyor. Elbette o zaman nefis mutlaka ıslah olacaktır. Tüm nefsanî sıfatlar, ıslah edilir cinstendir. İlk önceleri biraz zordur. Ama ıslah'a kalkıştın mı rahat ve kolay bir hale gelir. Asıl olan insanın tasfiye ve ıslaha niyetlenmesi ve uykudan uyanmasıdır. İnsanlığın ilk menzili "yakza," "uyanmak"dır. İnsanın gaflet uykusundan uyanması ve tabiat sekrinden kendine gelmesidir. İnsanın, kendisinin bir yolcu olduğunu ve yolculukta insana azık ve binek lazım geldiğini, azık ve bineğin ise insanın kendi hasletleri olduğunu bu tehlike ve korku dolu seferin bu karanlık, oldukça dakik, kılıçtan daha keskin ve kıldan daha ince yolun merkebinin ise erkeklik himmet ve gayreti olduğunu bu karanlık yolun nurunun ise iman ve övülmüş hasletler olduğunu anlamasıdır. Eğer gevşeklik eder ve gecikirse bu sıratı geçemeyip yüzüstü ateşe düşecektir. Zillet toprağıyla yeksan olacak ve helaket uçurumuna yuvarlanacaktır. Bu sıratı geçemeyen insan, ahiret sıratından da asla geçemeyecektir.

Ey aziz! Cehalet ve bilgisizlik perdesini yırt. Bu korkunç uçurumdan kendini kurtar. Muttakilerin mevlası ve bu yolun tek salih ve gerçek kılavuzu mescidde feryad ediyordu. Öyle ki, mescide yakın olanların tümü bunu açıkça duyuyordu.

"Mücehhez olun. Allah sizlere rahmet etsin, şüphesiz ki sizler bir yolculuğa çağırılmışsınız." ¹⁰⁸

Sizler için en iyi ahiret teçhizatı ise nefsanî kemaller, kalb takvası, salih ameller, batın temizliği ile ayıb ve pislikten beri bulunmaktır.

Farzen şekli ve nakıs bir iman ehli bile olsan saadetliler ve salihler zümresine katılmak için bu pisliklerden temizlenmen ve halis olman gerekiyor. Bu manevî pisliklerin giderilmesi ise tevbe ve pişmanlık ateşi, nefsi kınamak ve melamet ocağına atmak, pişmanlık ateşiyle yakıp yok etmek ve Allah'a dönmek ile olur. Bu işi bu dünyada kendin yap. Aksi takdirde ilahî azab ocağında "Allah'ın yakılmış ateşi"¹⁰⁹ kalbini yakar, eritir. Ve bu ıslahın ahiret asırlarıyla kaç asır çekeceğini ise Allah biliyor. Ama bu dünyada temizlenmek ve ıslah olmak kolaydır. Bu neş'ette değişiklik ve tağıyirat, oldukça seri ve çabuk gerçekleşmektedir. Ama o alemde tağıyir ve değişiklik başka bir şekilde vaki olmakta ve nefsin melekelelerinden bir tek melekenin zevali asırları almaktadır.

Öyleyse ey kardeş, ömür, gençlik, kuvvet ve ihtiyarın elinde baki bulunduğu müddetçe kendi nefsini ıslah etmeye çalış. Bu makam ve şereflere önem verme. Mümkündür ki, şeytan bu rezile diğer rezailden daha çok önem vermiş olsun. Bu onun bir sıfatı olduğundan ve Allah'ın dergahından kovulmasının sebebi bu olduğundan, arif, sıradan halk, alim ve cahili de kendisine yoldaş kılmak istiyor. O alemde kendisini bu rezil melekeyle karşılayınca onun da melametine uğramanı arzu ediyor. Der ki, ey ademoğlu! Enbiyalar sana demediler mi ki, ben Hakk dergahında baban Adem'e tekebbürde bulunduğum için kovuldum. Adem'in makamını tahkir ve kendi makamını büyüttüğüm için de mel'un oldum. Ama sen niye kendini bu rezilliğe mübtela kıldın?

O zaman zavallı sen, azabların, belaların, hasletlerin ve nedametlerin (ki insan bunları duymak bile istemiyor) yanı sıra mahlukların en zelili ve mevcudatın en aşağısı tarafından eleştirilecek, kınanacaksın.

Şeytan Allah'a tekebbür etmemiştii ama Hakkın mahluku için kibirlenmiş tekebbür etmiş ve şöyle demişti:

"Beni ateşten, onu ise balçıktan yarattın." ¹¹⁰

O, kendisini büyük, Adem'i ise küçük saydı. Sen de adem oğullarını küçük, kendini ise büyük sayıyorsun. Sen de; "Alçakgönüllü ol. Allah'ın kullarına tevazu göster" diyen ilahî emirlere muhalefet ediyor ve tekebbürde

¹⁰⁸ Nehcu'l-Belağ-i Feyz, 195. hutbe. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 146

¹⁰⁹ Hümeze Suresi: 6.

¹¹⁰ A'raf Suresi: 12.

bulunuyorsun. Üstünlük taşıyorsun. Öyleyse sadece niçin şeytana lanet ediyorsun? Habis nefesine de lanet etsene. Nitekim onunla bu rezil haslette de ortak değil misin? Sen şeytanın mazharlarındanısın. Müccessem şeytansın. Belki berzahî ve kıyameti suretin de şeytandır. Ahiret suretlerinde mizan ve ölçü nefis melekeleridir. Ahiret aleminin ölçü ve mizanları burada olanlardan başkadır.¹¹¹

Hasedin de Bazen Tekebbürün Mebdei Olduğu Beyanında

Bil ki, bazen bir kemale sahip olmayan kimse de kemal sahibi olan kimseye tekebbürde bulunabilir. Mesela, fakir zengine ve cahil alime karşı kibirlenebilir. Bilinmelidir ki, bazen ucb tekebbürün mebdei olduğu gibi, bazen de hased tekebbürün mebdei olabilir. İnsan kendisinin sahip olmadığı bir kemali diğerlerinde görünce ona karşı hasette bulunabilir. Bu da o kimseye karşı tekebbürde bulunmasına ve neticede onu zelil ve hor kılmaya çalışmasına sebep olabilir.

Kafi'yi şerifte Hz. Sadık'ın (as) "kibir, halktan her sınıfın kötü ve şerir fertlerinde bulunur"¹¹² diye buyurduğu yer almıştır. Hazret daha sonra şöyle buyuruyor:

"Rasulullah (sav) Medine sokaklarının birinden geçiyordu. Siyah bir kadın da yolun üstünde durmuş hayvan gübresi topluyordu. Kendisine:

"Rasulullah'ın yolu üzerinden çekil" denilince:

"yol geniştir" diye cevap verdi. Ashab kadına taarruzda bulunmaya kalkışınca, Peygamber:

"Onu bırakın, zira o bir mütekebbirdir."¹¹³ Diye buyurdu.

Bazen de kibir, ilim sahibi kimselerde ortaya çıkmaktadır. Bunlar da tevazünün zenginler için güzel olmadığından dem vururlar. Nefs-i emmare ona zenginler için tevazünün imanı eksilttiğini söyler durur. Zavallı, zenginlere zenginliği için tevazu ile gayrisi arasında hiç bir fark bırakmamaktadır. Bazen dünya sevgisi, mevki ve makam arzusu insanı mütevazi olmaya zorlar. Bu hulk, tevazu değildir. Bu, dalkavukluk ve yağcılıktır. Nefsânî rezailden biridir. Bu hulkun sahibi fakirlere hiç mi hiç tevazu göstermez. Meğerki, onlarda bir fayda ve menfaatin var olduğunu görsün.

Bazen de tevazu hulkı, insanı başkalarına karşı ihtiramlı ve alçakgönüllü olmaya davet eder. Fakir olsun veya zengin tamah nazarı olsun veya olmasın. Yani onun tevazusu gösteriştan uzaktır. Ruhu temiz ve pakdır. Makam ve şeref sevgisi kalbini kendisine cezbe dememiştir. Bu tevazu fakirler için iyi olduğu gibi, zenginler için de iyidir. Herkese kendine yakışır bir şekilde ihtiram göstermektedir. Ama senin makam ve şeref sahibi kimselere tekebbürde bulunman ve onları tahkir etmen sadece dalkavukluk ve yağcı bir kimse olmadığın için değildir. Belki bu, hased ettiğinden dolayıdır. Çok büyük hata ediyorsun. Dolayısıyla, o kişi sana beklenmedik bir şekilde ihtiram edecek olursa o zaman sen de hemen tevazu gösterecek ve ihtiramda bulunacaksın. Velhasıl nefsin hile ve şaheserleri o kadar dakik ve gizlidir ki, insanın Allah'a sığınmaktan başka çaresi yoktur.

"Başta da sonda da hamd Allah'a mahsustur."¹¹⁴

5- HASED

Davud, Hz. Sadık'ın şöyle buyurduğunu naklediyor:

Rasulullah buyurdu ki:

"Allah (azze ve celle) Musa b. İmran'a şöyle dedi:

*Ey İmranoğlu, kendi fazlımdan insanlara verdiğim şey sebebiyle onlara hased etme, gözünü ona dikme ve nefsinin onun ardı sıra gönderme. Zira hased eden kimse aslında benim nimetlerime gazablanır ve kullarım arasında yaptığım taksimden razı olmaz da yüz çevirir. Böyle olan bir kimse benden değildir ve ben de ondan değilim..."*¹¹⁵

Şerh

Hased, nefsanî bir halettir. Bu haletin sahibi, nimet ve kemal diye vehmettiği şeylerin başkalarından alınmasını arzu eder. Kendisi de bu nimete sahip olsun veya olmasın, kendisine de nasib olsun veya olmasın hiç farketmez. Bu, gıbtadan başka bir şeydir. Zira gıbta eden kimse, başkasında nimet diye vehmettiği şeyin, onda zevalini arzu etmeksizin kendisine de nasib olmasını istemektedir. "Vehmî kemal" ve "nimet" dememizin sebebi ise, hased eden kimsenin zevalini arzuladığı o şeyin hadd-i zatında kemal ve nimet olması gerekmediğindendir. Hased eden kimse bazen bizzat nakıs ve rezil olan bir şeyi bile kemal zannetmekte ve de zevalini arzulamaktadır. Veya insanlığın noksanlığı ve hayvanlığın kemalindendir ve hased eden kimse hayvanlık mertebesinde olduğundan onu kemal bilmekte ve dolayısıyla da zevalini istemektedir. Mesela halk arasında bazıları vardır ki, kan dökme ve cinayeti

¹¹¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 138-148

¹¹² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 149

¹¹³ Kafi, 2. C, Kitabul-İman ve'l-Küfr babul-kibr, 2. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 149

¹¹⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 148-150

¹¹⁵ Vesail, Kitabul-Cihad, Bab-u Tahrimi'l-Hased-Kafi, C.2. Kitabul-İman ve'l-Küfr, Babul-Hased, 6. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 151

hüner olarak kabullenmekte ve böyle olan bir şahsa da hased etmektedir. Veya boş konuşmayı kemal zannetmekte ve bu sığfata sahip kimseye hased etmektedir, öyleyse burada mizan kemal bulunduğunu vehmetmek ve o işi bir nimet olarak düşünmektir.

Başkalarında bir nimet görüp de (gerçekten de nimet olsun veya olmasın) bunu zevalini isteyen kimse hased sahibidir.

Bil ki hased hususunda da, hased edilen, hased eden ve bizzat hased hasebiyle bazı derece ve kısımlar vardır. Hased edilen kimsenin hali açısından, aklî kemaller, övölmüş hasletler, menasık, salih ameller ya da mal, evlad, azamet, haşmet vb. dış ve haricî meselelerde hased edildiğı gibi kemal olduğı vehmedilince bunlardan her birinin mukabiline de hased edildiğı görülür.

Hased eden kimsenin hali açısından: Hased, bilindiğı gibi düşmanlık, tekebbür, korku ve sonradan zikredilecek olan birtakım benzeri meseleler yüzünden ortaya çıkmaktadır.

Bizzat hased hali itibarıyla: Denebilir ki, hasedin gerçek taksimat ve dereceleri bunlardır, eskiden zikredilenler değil. Öyleyse şiddet, za'f dereceleri içinde birçok mertebeler vardır ki, sebepler açısından farklılık arz etmektedir. Aynı şekilde etkileri itibarıyla muhtelif halde bulunmaktalar. Biz de inşallah birkaç fasıl zımında hasedin fesadları ve ilacına, makdur olduğı kadarıyla değinecek, açıklık getirmeye çalışacağız. Tevfik Allah'tandır.¹¹⁶

Hasedin Bazı Sebepleri

Hasedin birçok sebebi vardır, ama başlıca sebeplerinden biri, insanın kendi nefsini zelil, hor ve aşağılık görmesidir. Nitekim kibirde, halin farklılığı hasebiyle bunun aksi söz konusuydu. İnsan kendisinin bir kemali olduğunu ve başkalarının da bu kemalden yoksun olduğunu görünce nefsinde bir nev'i üstünlük ve yücelik duygusu uyanır ve tekebbürde bulunur. Başkalarını kamil gördüğünde ise bir nevi aşağılık kompleksine kapılır, dış amiller ile nefsanî maslahatlar olmadığı takdirde bu onda hasedin meydana gelmesine sebep olur. Bazen de bu zebunluğunu başkalarının kendisiyle eşitliğinde düşünür. O zaman da kemal ve nimet sahibi kimse kendisi gibi veya kendisinin ardından gelen kimselere karşı hasedde bulunur. Dolayısıyla da denebilir ki hased, etkisi başkalarından nimet ve kemalin zeval bulmasını istemek olan nefsin zebunluk ve aşağılık kompleksine kapılmasıdır. Allame Meclisi (kuddise sırruhu) gibi bazıları da hasedin sebeplerinin yedi şey olduğunu söylemişlerdir:

1- Adavet: Düşmanlık.

2- Taazzuz: Hased edilen kimsenin sahip olduğı nimet ve kemal sebebiyle kendisine tekebbür ettiğini görünce buna dayanamayıp bu nimetin ondan zevalini arzu etmek.

3- Kibir: Hased eden kimsenin, nimet ve kemal sahibi kimseye karşı tekebbürde bulunmayı istemesi ve bunun da sadece o nimetin zevalıyla mümkün olması.

4- Taaccub: Bu büyük nimetin herhangi bir şahsa verildiğini görünce taaccüb edip şaşkınlığa düşmek. Nitekim Allah Teala önceki ümmetlerin şöyle dediklerini haber veriyor:

*"Sizler de bizim gibi beşersiniz ancak."*¹¹⁷ Aynı şekilde:

*"Bizim gibi beşer olan bu ikisine mi iman edeceğiz."*¹¹⁸ diyorlardı. Kendileri gibi olan kimsenin risalet ve vahiy sahibi olmasına taaccüb ediyor ve dolayısıyla da hasedde bulunuyorlardı.

5- Havf (korku): Nimet sahibi kimsenin, sahip olduğı kemal ve nimet sebebiyle kendisinin mahbub bulduğı maksadları hususunda rahatsızlık çıkarmasından korktuğı için o nimetin zevalini ister.

6- Riyaset sevgisi: Şahsın riyasette bulunması sadece başkalarının nimette kendisiyle müsavi ve ortak olmamasına bağlıysa böyle bir şahıs kendisi dışında hiç kimsenin mezkur nimete sahip olmasını istemez.

7- Yaratılış habisliği: Hiç kimseyi nimet içinde görmek istemez.

Ama bu satırların yazarının inancına göre bu sebeplerin çoğı, belki de hepsi aslında insanın aşağılık kompleksine düşmesi ve kendisini zebun olduğunu tasavvur etmesine dönmektedir, Hasedin direkt sebebi, meşhurun hasede getirdiğı tarif üzere bundan ibarettir. Ama bizim hasede mana verirken, bizzat bu haletin hased olduğunu söylememiz ise zikredilen şeyin sıhhatini zorlaştırmak ve sıkı tutmak demek değildir. Velhasıl bu manalar etrafında bahiste bulunmak bizim maksadımız olmadığı gibi bu sayfalar için de müsait değildir.¹¹⁹

Hasedin Bazı Fesadları

Bil ki hased, insanı helak eden kalbî bir hastalıktır ve ondan, birçok kalbî hastalıklar, kibir ve insanı helak eden amillerden olup insanın helak olması hususundaki birer müstakil sebep konumunda olan amellerin fesadları vücuda gelmektedir. Biz de oldukça açık olan bazılarıyı zikretmeye çalışacağız. Çaresiz bazı gizli fesadlar da vardır ki, yazarın nazarından da saklı ve örtölüdür. Hasedin bizzat fesadı oldukça fazladır. Muaviye b. Veheb'in sahihinde Hz. Sadık-ı Musaddık şöyle buyuruyor:

¹¹⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 151-153

¹¹⁷ Yasin Suresi: 15.

¹¹⁸ Muminun Suresi: 47.

¹¹⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 153-155

"Dinin afeti, hased, ucb ve övünmektir." ¹²⁰

H. Bakır (as), Muhammed b. Müslim'in sahihinde şöyle buyuruyor:

"Kul hangi sürme ile -gazab sebebiyle fiili veya dilinden sadır olan- gelirse gelsin bağışlanır. (Ama) hased, ateşin odunu yediği gibi o da imanı yer bitirir,"¹²¹

Malum olduğu gibi iman, kalbi Hakk'ın (azze ve celle) tecelli ve cilvelerine mazhar kılan bir nurdur. Nitekim hadis-i kudsîde şöyle yer almıştır:

"Yer ve göklerin beni almadı. Ama mü'min kulunun kalbi beni aldı." ¹²²

Kalbi tüm mevcudattan daha geniş karar kılan bu ilahî nur ve manevî ışık, kalpte bu rezil hasletin bulanıklığından vücuda gelen darlık ve karanlık ile çelişki içindedir. Kalb mahzun ve bitkin, sine tutulmuş ve dar, çehre somurtkan ve asık olur. Bu haller iman nurunu batıl kılıyor, insanî kalbi öldürüyor ve ne kadar kuvvet kazanırsa o kadar iman nuru zayıflıyor, sönmeye yüz tutuyor.

Zahir ve batında hased sebebiyle vücuda gelen eserler, mü'minin manevî ve zahiri vasıflarıyla çelişki içindedir. Mü'min Allah Teala'ya nisbeten iyimser ve kulları arasında yaptığı taksimattan ise razı olan kimsedir. Hased eden kimse ise Hakk Teala'ya nisbeten gazablı, O'nun takdirlerine küskün ve yüz çeviren kimsedir. Hadis-i şerifte de yer aldığı gibi mü'minin kötülüğünü istemez. Onun aziz ve kerim olmasını arzu eder. Hased eden kimse ise bunun tersinedir. Mü'min dünya sevgisinin mağlubu, hasud ise dünya sevgisinin şiddetinden bu rezil haslete mübtela olmuştur. Mü'minin hiçbir korku ve hüznü yoktur. Hakk Teala'dan başka hiç kimseden çekinmez. Ama hasudun hüznü ve korkusu hased ettiği şey etrafında döner dolaşır. Mü'minin alnı geniştir. Yüzünden müjde okunur. Hasudun ise yüzü asık ve somurtkandır. Mü'min mütevazidir, ama hasud birçok zamanlar tekebbür eder. Hased imanın afetidir ve ateşin odunu yediği gibi imanı yer bitirir.

Ahiretteki necatın sermayesi ve kalplerin hayatı olan imanı insanın elinden alması ve onu müflis kılması bile bu rezil hasletin çirkinlik ve kötülüğünü göstermeye yeter de artar bile. Hasedin ayrılmaz bir parçası olan büyük fesadlardan biri de Halk'a, hakiki velinimete gazablanmak ve O'nun takdirlerine küsmek ve yüz çevirmektir. Bugün tabiatın zulmanî hicabları ve onunla meşguliyet, tüm müdrikatımız, mahcub (hicablı), göz ve kulaklarımızı ise kor ve sağır yapmıştır. Ne Maliku'l-Müluk'a gazablı ve küskün olduğumuzu biliyoruz ve ne de bu gazab ve küskünlüğün melekût ve aslı-daimî meskenindeki suret ve tecessümün ne olduğunu biliyoruz. Sadece Hz. Sadık'ın (a.s) şu sözünü işitiyoruz:

"Benden yüz çeviren ve bana gazablı olan kimse benden değildir ve ben de ondan değilim." Ama Hakk Teala'nın bizlerden beraati ve bizzatının nasıl bir musibet olduğunu ve altında nelerin bulunduğunu bilemiyoruz? Hakk'ın velayetinden dışarı çıkan ve erhamu'r-rahiminin rahmet perçemi altından dışarı sürülen kimse için hiç mi hiç necat ve kurtuluş ümid edilemez. Şefaathçilerin şefaati de ona nasib olmayacaktır:

"O'nun izni olmadan Allah katında kim şefaath edebilir." ¹²³

Allah'a gazablanan, velayet sığınağından, dışarı çıkan ve kendisiyle maliki arasında dostluk bağını koparmış olan kimseye kim şefaath edebilir? Yazıklar ve eyvanlar olsun, bizzat kendimiz kendi başımıza neler getirdik! Enbiya ve evliya ne kadar feriyad edip bizleri uykudan uyandırmak istediye de biz daha da bir gaflet uykusuna daldık ve şekavetimiz gün geçtikçe daha da bir fazlalaştı.

Bu hulkun fesadlarından biri de ahiret alimlerinin de buyurduğu gibi kabir azabı ve zulmetidir. Zira buyuruyorlar ki ruhi baskı ve kalbi bulanıklığı olan bu alçak ve fasid ahlakın berzahı ve kabri suret ve tecessümü, kabir azabı ve zulmetidir. Kabrin darlık ve ferahlığı, göğüs genişliğinin varlık ve yokluğuna tabiidir.

H. Sadık'tan (a.s) rivayet edilmiştir ki, Rasullah bir gün dışarı çıkarak Sad'ın teşyi merasimine katıldı. Rasullullah (s.a.v) başını semaya kaldırarak şöyle dedi:

"Sad gibi kabir azabı gören var mı?" Ravi İmam'a (a.s) arzetti:

"Fedan olayım, bizlere Sad'ın sadece idrardan sakınmadığı nakledilmişti." Hazret şöyle buyurdu:

"Maazallah, onun hukunda sadece bir kötülük vardı, o da ev halkına karşı kötü davranırdı." ¹²⁴

Hased sebebiyle kalpte vücuda gelen darlık, baskı, bulanıklık ve zulmet, fasid hulkların sadece çok az bir kısmında mevcuttur. Velhasıl bu hulkun sahibi hem dünyada azab görmekte ve mübtela bulunmaktadır, hem de kabirde baskı ve zulmet içindedir ve hem de ahrette zavallı ve çaresiz kalacaktır. Bunlar hasedin bizzat sebep olduğu fesadlardır, o da başka bir fasid hulk ile batıl ve fasid amelin vücuda gelmesine sebep olmazsa.

Başka bir fasada sebep olmaması ihtimali ise oldukça azdır. Belki ondan ahlaki ve ameli birçok kötülükler vücuda gelir. Önceden de zikredildiği gibi, bazı yerlerde kibre, gıybet, koğuculuğa, sövmeye, eziyete ve insanın helakına sebep olmaktadır.

Öyleyse her akıllı insanın himmet kemerini kuşanarak kendisini bu utançtan ve imanını bu yakıcı ateş ve büyük afetten kurtarması gerekir. Kendisini daimi ve ebedi bir azab olan bu alemde, fikri baskı, kalp darlığı, berzah ve

¹²⁰ Kafi, C.2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babul-Hased, 5. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 155

¹²¹ Kafi, C.2. Kitabu'l-İman vel-Küfr, Babu'l-Hased, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 155

¹²² İhyau'l-Ulum, C. 3. S. 12. 156. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 157

¹²³ Bakara: 255.

¹²⁴ Kafi, c.3. Kitabu'l-Canaiz, Babu'l-Mes'ele fi'l-Kabr, 6. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 158

kabir zulmetleri ve ilahi gazabdan kurtarması lazım gelir. Biraz düşünürsen, bunca fesadı olan bir şeyin mutlaka tedavi edilmesi gerektiğini anlarsın. Üstelik senin bu hasedinin hased edilene de hiçbir zararı yoktur. Senin hasedin sebebiyle ondaki nimet zail olmamaktadır. Belki onun için dünyevi ve uhrevi bir faydası bile vardır. Kendisinin nimetler içinde olduğunu senin ise bundan azab çektiğini görmesi bile kendisi için bir nimet sayılır.

Eğer sen bu ikinci nimetin farkına varsan, o zaman da senin için başka bir azab ve fikir baskısı hasıl olur. Bu azabın da onun için bir nimettir. Demek ki, sen daima gam, baskı ve derd içindesin, o ise nimet, ferah ve genişlik. Ahirette de senin bu hasedinin ona faydası dokunacaktır. Özellikle de işi gıybet, iftira ve benzeri eziyetlere vardırmışsan o zaman senin iyilik ve hasenatlarını ona verirler ve sen de zavallı ve iflas etmiş olursun o ise nimet ve azamet sahibi. Eğer biraz olsun bu hususta tefekkür edecek olursan kendini bu rezil hasletten kurtarır ve nefsinin bu helaketten azade kılarısın.

Zannetme ki bu nefsanî rezillikler ve ruhi hulkar asla değişmez, ortadan kalkmaz. Bunlar şeytan ve nefs-i emarenin sana ilka ettikleri bir takım boş hayallerdir ki, seni nefsinin ıslahtan ve ahiret yolunun sülukundan alıkoymaya çalışmaktadır. İnsan bu değişiklikler diyarı ve tebdilatlar neş'etinde olduğu müddetçe tüm vasıf ve hulkarını değiştirebilir. Melekeler her ne kadar sağlam ve muhkem olsalar da bu alemde olduğu müddetçe zail ve yok edilebilirler. Ama şiddet ve za'f ihtilafı sebebiyle tasfiye ve tezkiyenin zahmeti de farklılık arz etmektedir.

Neftse yeni yeni vücuda geldiği sıralarda az bir zahmet ve riyazetle nefsanî bir sıfatı zail ve izale etmek pekala kolaydır. Bu haliyle kökleşmiş ve yere çakılıp kalmamış bir fidana benzemektedir adeta. Ama bu sıfat nefste kökleşir ve nefsin yerleşik melekelerinden biri haline gelirse zevali mümkün olsa da biraz zor ve zahmetlidir. Yaşlanmış ve kökleşmiş bir ağacı sökebilmek biraz zordur. Sen kalb ve ruh fesadlarının kökünü söküp atma fikrinde ne kadar geç hareket edersen, bir o kadar daha fazla zahmet ve riyazet çekmen gerekir.

Ey aziz ilk olarak zahir ve batın memleketinde ahlakî veya amelî fesadın vücuda gelmesine izin verme. Başlangıçta vücuda gelmesine izin vermeyen, girip kökleştikten, tüm vücudunu kapladıktan sonra yok etmeyi ve dışarı çıkarmayı istemenden daha kolaydır. Bu rezilliği yok etmede ne kadar gecikirsen bir o kadar da fazla zahmet çekmen gerekir. Zira dahili kuvveler gittikçe zayıflamakta, kuvvetten düşmektedir.

Büyük şeyhimiz ve değerli arif Şahabâdî (ruhum ona feda olsun) şöyle buyuruyordu:

"Gençlik kuvveti ve neşat olduğu müddetçe insan ahlakî fesadlara karşı daha iyi kıyam edebilir ve insanlık vazifesini daha iyi yerine getirebilir. Bu kuvvenin elinizden çıkıp ihtiyarlığın gelip çatmasına dek gaflet etmeyin. Zira o zaman muvaffak olmak oldukça zordur. Farzen muvaffak olursa da ıslah için çok zahmet çekmek gerekir. Akıllı bir insan herhangi bir şeyin fesadını görecektir -eğer ona bulaşmamışsa- kesinlikle onun etrafında dönüp dolaşmaz ve kendisini o işe bulaştırmaz. Eğer Allah korusun bulaşmışsa da hemen ıslahına çalışır ve kökleşmesine izin vermez. Eğer kökleşmişse büyük bir zahmet ve meşakkate katlanarak berzahı ve uhrevî meyvesini vermesin diye hemen onu söküp atmaya çalışır."

Maddî tebdilatlar ve tağyirler neş'eti olan bu alemde bu fasid hulk üzere göçecek olursa bu habis ağaç meyve verecek ve onu söküp atma işi de artık elinden gelmez olacaktır. Böylece ahiret ve berzah alemine kadar da nefsanî hınklarından birisinin dahi değişmesi çok uzak ve gayri mümkün hale gelecektir.

Rasulullah (sav) bir hadis-i şerifte şöyle buyuruyor:

*"Cennet ehli cennette ve cehennem ehli de cehennemde kendi niyetleri vasıtasıyla ebedî olarak kalacaklardır. Rezil ahlakın bir neticesi olan fasid niyet, menşe ve kaynağı zail olmadığı müddetçe asla zail olmaz."*¹²⁵

O alemde melekeler o kadar kuvvetli ve şiddetli bir şekilde zuhur edecektir ki, ya asla zail olmayacak -ki o zaman ebedî olarak cehennemde kalacaklar- ya da zail olsa bile ilahî asırlar sonunda, o da birçok sıkıntı zorluk ve ateşten sonra olacaktır.

Öyleyse ey akıllı, dünyevî bir aylık veya bir yıllık cüz'i bir zahmet neticesinde ıslah edilmesi mümkün olan ve aynı zamanda dünyevî ve uhrevî bela ve musibetlere de son verecek olan bu meseleyi sonraya bırakma ki helak olursun.¹²⁶

Ahlakî Fesadların Kökleri

Daha önceden de zikredildiği üzere kalb nasibi olan iman, akıl nasibi olan ilimden başka bir şeydir. Tüm ahlakî ve amelî fesadlar, kalbin imansız oluşundan ve aklın, akli burhan yoluyla veya enbiyanın haber vermesiyle derk ve idrak ettiği şeyleri kalbe ulaştırmamasından ve kalbin o şeylerden habersiz bulunmasından vücuda gelmektedir.

Filozof, mütekellim ve şeriat ehli olan tüm herkesin kabul ve tasdik ettiği ve hiç kimsenin şek etmediği bir mesele şudur: Mutlak Hakim'in (cellet kudretuh) vücut, kemalat, nimet genişliği, rızık ve mühlet taksimi gibi hususlarda kudret kalemile cereyan eden her şey en iyi program ve en güzel nizamdır. Ve tam maslahatlarla mutabıktır. Tasavvur edilen nizamların en kamili olan küllî bir nizamdır. Ama herkes kendine has bir dil ve mesleğine uygun bir ıstılahla bu ilahi latife ve kamil hikmeti beyan etmeye çalışmışlardır.

Arif diyor ki mutlak Cemil'in gölgesi de mutlak cemildir. Filozof ise şöyle diyor:

Tabiat aleminde var olan nizam ilmi, nizam ile mutabık olduğu gibi naks ve şerden de beridir. Vehmedilen cüz'î

¹²⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 161

¹²⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 155-161

şeyler, mevcudatı layık olduğu kemallere ulaştırmak içindir. Mütakellim ve şeriat ehli ise şöyle diyor: Hekim'in fiilleri, hikmet ve salah üzeredir. Beşerin cüz'i ve mahdud aklı ise ilahî takdirati ardaki tam maslahatları idrakten acizdir. Bu mesele hepsinin dilinde cereyan etmekte olup herkes ilmi ve akli kapasitesince onun için bir burhan ikame etmektedir. Ama kil-ü kal (söylenti) haddini aşmadığından ve kalble hail mertebesine ulaşamadığından dolayı itiraz dilleri açıktır ve iman nasibi olmayanlar ise bir dille kendi burhan ve kavlini tekzib eder. Ahlakî fesadlar da bu zemin üzerindedir. Hased eden, başkalarından nimetin zail olmasını arzu eden ve nimet sahibine karşı kalbinde kin besleyen kimse Hakk Teala'nın tam salah üzere bu nimeti o şahsa nasib ettiğini ve bizim idrakimizin bunu derk etmekten aciz olduğuna iman etmediğini bilmelidir. Hakikatte Allah Teala'nın adline ve yaptığı taksimatın adilane olduğuna imanı olmadığını bilmelidir. Halbuki sen akaid usullerinin birinde, Allah'ın adil olduğunu söylüyorsun. Bu, lafızdan başka bir şey değildir. Adalete iman ve hased, birbiriyle çelişmektedir. Eğer onu adil biliyorsan, yaptığı taksimi da adilane bil. Nitekim mezkur hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: "Allah Teala buyuruyor ki, Hasud, kullar arasında yaptığım taksimden razı değildir ve nimetlerim için de gazablanmıştır."¹²⁷

Kalb, fitratı gereği adilane taksimat karşısında huzu etmekte ve zulüm ile sitemden, fitratı gereği kaçmakta uzaklaşmaktadır. Beşerin zatının derinliklerinde yoğrulmuş olan ilahî fitrat, adalet sevgisi ve adalet karşısında huzu etmek, zulümden nefret etmek ve önünde teslim olmamaktır. Eğer bunun hilafına bir şey görececek olursa mukaddime ve başlangıçta bir noksanlığın olduğunu bilmelidir. Eğer nimetlere gazablı ve kısmetlerden razı olmayan bir kimse haline gelecek olursa bu O'nu adil kabul etmediğindendir. Belki de neuzu billah, zalimce bir taksim olduğunu düşünüyor, kısmeti adilane bildiği halde yüz çeviren ve programı en kâmil nizam ve tam maslahatların mutabıkı olarak bildiği halde gazablanan bir kimse değildir. Eyyanlar olsun ki, imanımız nakıstır ve aklî-bürhanî meseleler, akıl ve idrak merhalesinden kalb merhalesine ulaşmamıştır. Söylemek, işitmek, oku mak, bahis ve kil-u kal ile iman söz konusu değildir. Burada niyetin halis olması gerekiyor. Allah'ı arayan Allah'ı mutlaka bulacaktır. Marifetleri taleb eden de mutlaka O'na ulaşacaktır.

"Burada kör olan ahiretle de kördür ve yolunu da tam sapılmıştır, şaşırılmış gitmiştir." ¹²⁸

Allah'ın kendisine nur vermediği kimsenin artık hiç bir nuru olamaz. ¹²⁹

Hasedin Amelî İlacı

Çok az bir bölümünü zikrettiğimiz ilmî ilacın yanı sıra bu rezil ve fezalet dolu haslet için amelî ilaçlar da söz konusudur. O da, hased ettiğin kimseye zorla da olsa sevgi ve muhabbet izharında bulunman ve kendisine ihtiram göstermendir. Bundan maksadın, batınî hastalığı tedavi etmek olsun. Nefsin seni ona eziyet etmeye, hakarete bulunmaya ve ona düşmanlık etmeye davet ediyor. Onun kötülük ve fesadlarını sana takdim ediyor. Ama sen nefsanî arzularının hilafına ona merhamet et, teclil ve ihtiramda bulunmaya çalış. Dilini onu hayırla anmaya zorla. Onun iyiliklerini kendine ve başkalarına arzet. Güzel ve cemil sıfatlarını göz önünde bulundur. Gerçi ilk Önceleri bu mesele icbarî bir şeydir. Gerçek ve hakikati yoktur. Ama maksadın nefsin ıslahı olması bu naks ve rezilliğin bertaraf edilmesi olduğundan bilahare hakikate yakınlaşacak, yavaş yavaş icbarî olma durumu ortadan kalkacak, nefis tabii haline kavuşacak ve gerçekliğe erişecektir.

En azından nefsinin bunun da Allah'ın bir kulu olduğunu ve Allah Teala'nın ona lütuf nazarı olduğundan dolayı kendisine nimet verdiğini ve kendi özel ihsanına mahsus kılmış olabileceğini inandırmaya ve anlatmaya çalış. Özellikle de hased edilen bir kimse ilim ve diyanet ehli bir kimseyse ve hased de ilim ve diyanet hususundaysa bu iş daha da bir çirkin ve onlara düşmanlık etmek daha da bir kötüdür. Nefsinin, bunların Allah'ın has kulları olduğu için ilahi tevfiğe mazhar olduklarını ve büyük nimetlere nail olduklarını anlatmaya çalış. Bu nimetler insanın bu nimetlerin sahibine karşı daha da bir sevgi ve muhabbet duymasına vesile olmalıdır. İnsani arı muhterem kılmalı ve bu nimet sahiplerine karşı mütevazî ve alçakgönüllü olmaya çağırmalıdır. Öyleyse nefsinde huzur ve muhabbet vücuda getirmesi gereken şeylerin bunun aksi şeylere sebep olduğunu görünce büyük bir şekavete düştüğünü anlamalı ve hemen ilmî ve amelî yollarla ıslah etmeye çalışmalıdır. Ve bilmelidir ki, muhabbet icad etmek isteyen kimse sonunda mutlaka muvaffak olur. Zira muhabbet nuru zulmet ve bulanıklıklara kahir ve galibdir. Allah Teala mücahedeye yardımcı olacağını, kendi gizli lütuflarıyla tevfiğ inayet edeceğini vadedmiştir. "Şüphesiz ki o tevfiğ ve hidayet sahibidir."¹³⁰

Ref Hadisinin Zikri Beyanında

Bil ki bazı hadis-i şeriflerde Rasulullah (sav şöyle buyurmaktadır:

"Ümmetimden dokuz şey kaldırılmıştır. Bunlardan biri de (el veya dil ile zahir olmadığı müddetçe) hasettir." ¹³¹

¹²⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 163

¹²⁸ İsra Suresi: 72.

¹²⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 161-163

¹³⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 163-165

¹³¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 165

Elbette bu ve benzeri hadis-i şerifler insanın kendi nefisinden bu habis ağacı sökme hususunda ciddiyet göstermesine engel olmamalı, ruhu ve imanı yakan ateşten ve dinin afeti olan bu hasletten kurtarmaya mani olmamalıdır. Zira bu fasid maddenin, nefsi ayaklar altına alarak çeşitli fesadların önünü alması, hiç bir eserin vücuda gelmesine izin vermemesi ve insanın imanını mahfuz kılması oldukça az görülmüştür.

Aynı zamanda diğer sahih hadisler de bu sıfatın imanı yiyip bitirdiği, dinin afeti olduğu, Allah Teala'nın bu hasletin sahibinden beraat ettiği, kendisinin ondan, onun da kendisinden olmadığını bildirdiği yer almıştır.

Öyleyse insan, bu kadar büyük bir iş ve mühim bir fesad olan bu hasletten gaflet etmemeli ve ref hadisi (hasedin ümmetten kaldırıldığını bildiren hadis-i şerif -çev.) ile mağrur olmamalıdır.

Öyleyse sen oldukça ciddi ol. Ve onun dallarını koparmaya çalış. Islah niyetinde ol. Ondan hiç bir eserin zahir olmasına izin verme. O zaman kökleri gevşeyecek, büyüme ve terakkiden geri kalacaktır. Eğer ıslah ve riyazet esnasında birden ölüm gelip çatacak olursa ilahî rahmeti sana da şam olacak ve geniş rahmeti ile Rasulullah'ın (s.a.v) ruhaniyet nuruyla af ve bağışlanmaya mazhar olursun. Rahmaniyyet nuru, onun bakî kalmış olması muhtemel olan tüm eserleri yakmakta ve nefsi temiz ve pak kılmaktadır. Ama Hamza Hamran'ın naklettiği hadiste İmam Sadık (as) şöyle buyuruyor:

"Şu üç şeyden, Nebi de dahil hiç kimse kurtulamamıştı Yaratılıştaki vesveseye kapılmak. Uğursuzluğa inanmak ve hased. Ama mü'min hasedini kullanmaz." ¹³²

Bu rivayette ya mübalağa edilmiştir ve maksad ona ibtilanın kesret ve çokluğudur veya bu terki, ibtila kesretinden kinaye olup maksud bizzat cümlelerin mazmunu değildir ya da mecazen hasedi gıbtadan daha geniş bir anlam ifade ettiğini buyurmaktadır. Belki küffarın kendi batıl dinlerini yaymada kullandıkları nimetlerin zevalini istemeye de hased itlak edilmiş olabilir. Zira enbiya ve evliya, hakiki hasedden uzak ve beridirler. Ahlakî kötülük ve batını pisliklere bulaşan bir kalb, ilahî ilham ve vahye nail olamaz. Hak Teala'nın zati ve sıfata tecellilerine mazhar olamaz. Öyleyse bu hadis zikredildiği şekilde veya başka bir şekilde tevcih edilmelidir. Ya da ilmî kailine (s.a.v) havale edilmelidir. "Evvelde ve sonda da hamd Allah mahsustur." ¹³³

6- DÜNYA SEVGİSİ

İbn Ebi Ya'fur, Hazreti Sadık'ın (as) şöyle dediğini naklediyor:

"Sabah akşam en büyük derdi dünya olan kişiyi Allah yoksulluğa mahkum eder, işlerini sonuçsuz bırakır ve dünyadan kendisine kısmet olanın dışında hiçbir şeyi ona nasib etmez. Sabah akşam en büyük derdi ahiret olan kişiyi ise Allah gönlü gani, gözü tok kılar ve işlerini düzene koyar." ¹³⁴

Şerh

Bil ki, ilim ehli açısından ve onların maarif ve ilimleri hasebiyle dünya ve ahiret hakkında kimi değerlendirmeler vardır ki, bunların ilmî açıdan gerçekliğini tartışmak bizim güttüğümüz maksad bakımından önem taşımamaktadır. Onların terimlerinin anlaşılması, red veya kabul edilmesi ve eleştirilip düzeltilmesi için gayret sarfetmek yolucuyu yolundan alıkoymaktan başka bir işe yaramamaktadır.

Burada asıl önemli olan husus, ahireti talep eden insanın kendisinden sakınması gereken kınanmış dünyanın ve ona bu kurtuluş yolunda yardımcı olacak şeylerin ani aşılmasıdır ki biz bunu inşaallah birkaç bölüm halinde açıklayacağız. Bu yolda ilerlemek için Allah Teala'dan başarı niyaz ediyoruz. ¹³⁵

Mevlanâ Meclisî'nin (r.a) Kınanmış Dünyaya İlişkin Sözlerinin Açıklanmasına Dair

Büyük muhakkik ve eşsiz muhaddis Mevlanâ Meclisî (aleyhibirrahme) hazretleri buyuruyor ki:

"Bil ki, bizim anladığımız kadarıyla ayet ve rivayetler toplamından çıkan sonuca göre kötülenmiş dünya, insanı Allah'a kulluktan, O'un sevgisinden ve ahiretin kazanılmasından alıkoyan şeyler toplamıdır. O halde dünya ve ahiret birbirinin karşısında yer almaktadır. Velez zahiren dünyevî bile olsa, Allah Teala'nın rızasına ve O'na yakınlaşmaya yol açan her şey de ahirete ait sayılır, mesela ticaret, ziraat ve zanaat gibi. Her ne kadar halk bunları dünyevî saysa ve bunlarla meşgul olmaktan maksat aile bireylerinin geçimini sağlamak olsa bile, bu açıdan, Allah'ın buyruğuna uyulmakta, bu kazanç hayırlı işlere harcanmakta, muhtaç olanlara yardım edilmekte, sadaka vererek halkın sorunları giderilmekte ve benzeri işler gerçekleştirilmektedir ki, bütün bunlar ahirete taalluk etmektedir. Oysa gösteriş ve ikiyüzlük maksadıyla gerçekleştirilen riyazetler, her ne kadar zühd ve taat gibi görünseler de aslında dünyevîdirler. Çünkü bunlar kişiyi Allah'tan uzaklaştırmakta ve O'na yakınlaşmaya yol açmamaktadırlar, tıpkı kâfir ve muhalif kişilerin (hayırlı gibi görünen) işlerinde olduğu gibi."

Ve başka bir muhakkikten de şunu nakil buyurmaktadır:

¹³² Vesailu's-Şia, C. 11. Ebvabu Cihadi'n-Nefs, Babu Tahrimi'l-Hased, 8. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 166

¹³³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 165-166

¹³⁴ C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Hub ed-Dunyâ, h. 15. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 167

¹³⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 167-168

"Senin dünya ve ahiretin, kalbinin iki halinden ibarettir. Yakın ve ölümden önce olanının adı dünyadır, bundan sonra gelen ve ölümden sonra olanının adı ise ahiret. Şu halde ölümden önce senin için lezzet nasib, şehvet ve tat kaynağı olan herşey, senin dünyan demektir." Ben fakir de derim ki:

Denilebilir ki dünya, şekillenme değişim ve dönüşüm diyarı olan varlığın aşağı kademesisidir, ahiret ise bundan, sebat, ebediyet ve kararlılık diyarı olan melekûta ve kendi batınına dönmek demektir. Ve bu iki alan her nefis ve şahıs için gerçeklik taşır. Her varlık için aşağı ve dünyevî olan, zuhur, mülk ve şuhûd makamı mevcut olduğu gibi, yüce ve ahiret makamı olan batın, melekût ve gaybî bir makamda mevcuttur. Ve aşağı dünyevî konum her ne kadar varlık mertebelerinin geri ve nakıs bir noktası ise de, kudsi nefsin terbiye beşiği, yüce makamların tahsil diyarı ve ahiretin tarlası olması bakımından evliya ve ahiret yolunun yolcuları açısından varlığının en güzel ve en yararlı hallerinden biridir. Eğer Allah Teala bu durumu meydana getirmemiş ve bu değişim ve dönüşüm ortamını var etmemiş olsaydı, hiç kimse kemale, karar ve sebat diyarına ulaşamazdı ve mülk ve melekutta genel bir noksanlık ortaya çıkardı. Ve Kur'an ile hadislerin bu alemleri kınayıp aşağılamaları da aslında bizzat dünyaya yönelik birşey değil, ona yönelmeye, ona gönülden bağlanmaya ve onu sevmeye yönelik bir durumdur.

Şu halde insanın iki dünyası olduğu anlaşıldı. Biri övülmüş olan, öbürü de yerilmiş olanıdır. Övülmüş olanı, terbiye, tahsil, ticaret, makam ve kemalatı elde etme diyarı olan ve içinden geçmeden elde edilmesi mümkün olmayan ebedî saadetin elde edildiği yerin bir mahsulüdür. Nitekim muvahhidlerin velisi ve müminlerin emiri (salavatullahi aleyh), bir şahsın dünyayı kınadığını görünce bir hutbesinde şöyle buyurdu:

*"Muhakkak ki dünya, ona sert davrananın sadakat diyarı, onu anlayanın afiyet diyarı, ondan yararlanmak isteyen zenginlik diyarı, ondan öğüt almak isteyen öğüt diyarı, Allah'ın dostlarının mescidi, Allah'ın meleklerinin namazgâhı, vahyi ilahînin nüzul yeri, veliullah'ın ticaretgâhı ki onda rahmeti kazandılar ve cennete eriştiler."*¹³⁶

Ve Allah Teala'nın *"Muttakilerin yurdu ne güzeldir."*¹³⁷ sözü de Ayyaşî'nin Hz. Bakır'dan (a.s) rivayet ettiğine göre "dünya" şeklinde tefsir edilmiştir. Şu halde güzellik ve yüceliğin mazharı olan bu dünya kınanmış değildir. Asıl kınanan şey, kişinin sevip bağlandığı ve bütün kalbi ve dışsal fesat ve hataların kaynağı anlamındaki kendi dünyasıdır (kendi alemidir). Nitekim Kafi'de Hz. Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet edilmiştir:

"Dünya sevgisi her kötülüğün başıdır."¹³⁸

"Mal ve şöhrat sevgisinin mü'minin dininde yaptığı tahribat, iki aç kurdun çobansız bir koyun sürüsüne sağdan soldan saldırarak vereceği zarardan daha fazladır."¹³⁹

O halde kınanan dünya, gönül verilip bağlanılan dünyadır ve kişi ne oranda gönül verip bağlanırsa bu dünyaya, kendisiyle Hak Teala arasındaki perdeler de o oranda artıp kalınlaşır. Bazı hadis-i şeriflerde ifade edildiği kadarıyla bu perdeler yetmiş bin aydınlık ve karanlık perdedir. Karanlık perdelerin dünyaya duyulan bu ilgi olması mümkündür ve ilgi ne kadar fazla olursa, örtüler de o kadar çok olacak, ilgi ne kadar şiddetli olursa, örtü de o kadar kalın olacaktır.¹⁴⁰

Dünya Sevgisinin Artış Nedenlerine Dair

Bil ki, insan bu tabiat aleminin evladıdır. Bu dünya bu su ve toprağın çocuğu olduğu için, dünya sevgisi daha başlangıcından itibaren gönlünde mevcuttur. Büyüdükçe bu sevgi de gönlünde gelişip serpilir. Allah Teala'nın ona lütfettiği şehvet kuvveleri ve lezzet araçları sayesinde, şahsını ve türünü koruması için bu sevgi gün be gün artar. Bu alemler lezzetler mekanı olarak değerlendirdiği için de, ölümü bunlardan mahrum kalmak olarak değerlendirir. Bu nedenle de velev filozofların delilleri ve peygamberlerin (salavatullahi aleyhim) haberleri aracılığıyla ahiret alemine ve ondaki nitelik, hayat ve mükemmeliyete inanmak istese bile gönlü buna razı olmaz ve bırakınız mutmain olma derecesine erişmeyi, kabul etmeye bile yanaşmaz ve dünyaya duyduğu sevgi güçlenerek devam eder.

Ayrıca insanlar fitraten ebediyen yaşamaya meyilli olan, yok olmaktan sakınıp nefret eden ve ölmeyi yok olmak sanan bir yapıya sahip olduğundan, velev bu dünyanın fanî ve gelip geçici öte dünyanın ise bakî ve sürekli olduğuna aklen kabul etseler bile asıl önemli olan kalben kabul ve bunun en mükemmel aşaması da itmi'nan mertebesi olduğundan ve Hz. İbrahim Halilurrahman da Hak Teala'dan itmi'nan mertebesini talep edip bu lütfu nail olduğundan, kalpleri ahirete inanç beslemediği için bu durum bir fayda sağlamaz. Bizim kalplerimizde olduğu gibi. Her ne kadar aklen tasdik ediyor olsak bile. İtmi'nana sahip olmadıkları için bu dünyada ebediyen yaşamak isterler ve ölümden yani bu alemde ayrılmaktan korkarlar.

Ama eğer bu dünya aleminin alemlerin en aşağısı, yokluk, değişim ve dönüşüm alemleri ve helak ve noksanlık diyarı olduğunu ve ölümden sonraki alemlerin her birinin ebedi olduğunu, mükemmellik, hayat ve huzur diyarı olduğunu kalben idrak edecek olurlarsa, o alemler fitraten sevgi beslemeye başlar. Ve dünyadan kaçmaya başlarlar. Ve eğer bu alemde yükselip şuhûd ve vicdan makamına erişir ve bu alemin ve ona ilgi duymanın batını suretini görecek

¹³⁶ Feyz, Nehcu'l-Belâge, Hikmet 126.

¹³⁷ Nahl Suresi: 30.

¹³⁸ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Hubb ed-Dunya, 1.hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 170

¹³⁹ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Hubb ed-Dunya, 3. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 170

¹⁴⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 168-171

olurlarsa, bu alem onların gözünde sıkıntı diyarına dönüşür ve ondan nefret ederler, bu karanlık zindandan, zaman ve mekanın zincir ve bukağlarından kurtulmaya can atarlar ki, velilerin sözlerinde de bu anlama işaret edilmektedir.

Ali (a.s) buyuruyor ki:

"Allah'a yemin olsun ki, Ebu Talib'in oğlu Ali bir çocuğun annesinin memesine duyduğu iştiyaktan daha fazla ölüme iştiaak duyar."¹⁴¹ Çünkü o yüce insan bu alemin hakikatini velayet gözüyle müşahade etmişti. Ve Hak Teala'ya yakın olmayı her iki aleme bile değışmezdi. Eğer durum bunu gerektiriyor olmasaydı, onların o pāk nefsi bu karanlık tabiat ortamında bir an bile durmazdı ve bu çokluk, zahir ve mülkî işlerle meşgul olmak şöyle dursun, melekûti te'yidler bile aşıklar ve meczublar için birer sıkıntı ve acı kaynağıdır ki, bizler bunu tasavvur etmekten bile aciziz.

Velilerin inleyip ağlamalarının çoğu, sevgili'den ve kereminden ayrı düşmüş olmaktan kaynaklanmaktadır. Nitekim onlar da bunu dualarında dile getirmişlerdir. Halbuki onlar mülkî ve melekûti herhangi bir ihtiyaca da sahip değillerdi. Tabiat cehenneminden geçmişler ve dünya bağlarından kurtulmuşlardı ve kalpleri tabii hayata sahip değildi ama tabiat aleminde bulunmanın bizatihi kendisi tabii bir haz olduğundan; velev bu zoraki haz çok sınırlı olsa bile bu onları utandırmaya yetiyordu. Nitekim Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.v) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

*"Ben günde yetmiş kez Allah'a tevbe istiğfarda bulunuyorken kalbim yine sıkıntılı. "*¹⁴²

Ve belki de insanların babası Hz. Adem'in hatası, mülkî tedbir ve buğday ile sair tabii şeylere duyduğu tabii ilgiydi ki bu, Allah'ın velileri için bir hata sayılır. Ama eğer Hz. Adem o ilahî cezbeye kalır ve mülke girmeseydi, dünya ve ahiretteki bunca imkan ortaya çıkmazdı.¹⁴³

Dünyevî Hazların Kalbe Te'siri ve Bunun Fesatlarına Dair

Bil ki nefsin bu alemden aldığı bir haz, kalpte etki bırakır ki bu, mülk ve tabiatın ve bunların dünyaya bağılıklarının etkisidir. Haz ne oranda artarsa, kalbin etkilenmesi ve sevip bağlanması o oranda fazlalaşır ve kalp her yönden dünyaya ve içindeki değersiz şeylere bağlanmış olur. Ve bu, pek çok fesatlara kaynaklık eder. İnsanın bütün hataları, masiyet ve kötülöklere yönelmesi, bu sevgi ve bağılıktan gelmektedir. Nitekim bu durum Kafi'den aktarılan hadiste de geçti.

Hz. Şeyh ve arifimizin (ruhî fedahu) de buyurduğu gibi, bunun en büyük fesadı da şudur ki, eğer dünya sevgisi insanın kalbinin sureti haline gelir. İnsan dünyaya şiddetli bir şekilde bağlanırsa, ölüm anında Allah Teala'nın onu sevdiğinden ayırdığını ve kendisiyle istekleri arasına ayrılık soktuğunu sanacak ve O'nun öfkesine muhatap kalarak dünyadan ayrılacaktır. Ve bu yıkıcı durumun kişiyi uyarıp kalbini korumaya çalışmasını sağlaması gerekmektedir. Allah etmesin ki insan velinimetine ve hakiki Maliku'l-Mülûk'a düşman olup O'nun öfkesine muhatap kalsın ki bu öfke ve düşmanlığın suretinin ne olduğunu Alah Teala'dan başkası bilemez.

Büyük şeyhimiz (dâme zilluhu) dedelerinden naklediyorlar ki, ömrünün sonunda çocuklarından birini çok sevdiği için büyük bir korkuya kapılmış ve riyazet çekip bu bağılıktan kurtularak ebedî hayata intikal etmişti, (rıdvanullahi aleyh).

"Hz. Sadık (a.s) buyurdu ki:

"Dünyanın durumu deniz suyunun durumuna benzer. Ne kadar çok içilse susamıştık o oranda artar ve içeni öldürür."¹⁴⁴

Dünya sevgisi insanı ebedi helake sürükler ve batınî ve zahirî bağımlılık ve kötölüklerin kaynağıdır.

Hz.Resul-i Ekrem'den (s.a.v) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

*"Dirhem ve dinar sizden öncekileri öldürdü, sizin katiliniz de bunlardır."*¹⁴⁵

Gerçi uzak bir ihtimal ve hatta mümkün olmayan bir şeydir; ama insan başka hiçbir masiyete mübtela olmasa bile dünyaya bağlanıp sevmek bile tek başına bir iptila kaynağıdır. Ve kabir ile berzah aleminde çekilenlerin ölçüsü de aslında bu bağılılıkla ilgilidir. Bu sevgi ve bağılılık ne kadar az olursa insanın berzah ve kabri o kadar aydınlık ve geniş ve insanın orada çekeceği sıkıntılar o kadar az olur. Bu nedenle de evliyaullah için kabir aleminde (bazı rivayetlerde de geçtiği gibi) üç günden fazla değildir. Ve bu üç gün de onların o tabii ilgi ve bağlanmalarından ötürüdür. Dünya sevgisinin fesadlarından biri de insanı ölümden korkar hale getirmesidir. Dünya sevgisinin ve ona kalbi bağılılığın doğurduğu bu korku, oldukça kınanmış birşeydir. Bu, müminin sıfatlarından biri olan 'dönüş korkusu' değil, bağılılığın kopması ve ölüm korkusunun kendisidir.

Büyük İslam araştırmacı ve incelemecisi, şanı yüce Hz. Seyyid Damâd (keremmellahu vechehu) eşsiz bir kitap olan Qabasat'ın ilgili bölümünde şöyle buyurmaktadır:

"Ölüm seni korkutmasın, çünkü onun acılığı korkusudur."

¹⁴¹ Feyz, Nehcu'l-Belağ, Hutbe 5.

¹⁴² İbn Esir, Nihaye, C. 3. s. 180.- El-Camius-Sağır, C. 1. s. 103. Sahih-i Müslim, C. 8-, S. 72: "Mietin Marre" ifadesiyle. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 173

¹⁴³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 171-173

¹⁴⁴ Kafi, c. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Bab Zemmed-Dünya, h. 24. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 174

¹⁴⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 174

Dünyayı sevmenin büyük fesatlarından biri de insanın şer'i riyazet, ibadet ve menasikten alıkoyması, tabiat yönünü güçlendirmesi ve tabiatın ruha itaat etmeyip ona isyan etmesini sağlaması, insanın azmini gevşetmesi ve iradesini zayıflatmasıdır. Oysa şer'i ibadet ve riyazetlerin büyük sırlarından biri de beden, tabiat güçleri ve mülkî yönün ruha tabi olmasını ve iradenin bedene istediğini yaptırıp istediğinden alıkoymasını sağlamaları, beden mülkünün ve mülkî-zahirî (güçlerin melekûtun emrine girmesini ve isteklerine boyun eğmesini gerçekleştirmeleridir. Zahmetli ibadetler sayesinde insanın azmi bilenir, tabiata galebe çalar ve ona egemen olur. Ve eğer irade tam ve mükemmel olur ve azim kavî ve sağlam olursa, beden mülkü ve onun zahirî ve batını güçleri, meleklerin durumu gibi olur ve Allah'a isyana yeltenmez. Onlara ne buyurursa yerine getirir ve onları hangi şeyden sakındırırsa hiçbir güçlkle karşılaşmadan ondan sakınırlar. İnsanın mülkî güçleri ruha tabi olursa sıkıntı ve zahmetlerin yerini rahatlık alır, mülkün yedi iklimi melekûta teslim olur ve bütün kuvveleri onun hizmetine girer.

Ve bil ki ey aziz! O alemde azim ve irade çok gereklidir ve çok işe yarar. Cennetlerin en yükseklerinden biri olan bir cennet mertebesi var ki, ona ulaşmanın ölçüsü irade ve azimdir ve insan güçlü bir irade ve azme sahip olmadıkça o cennete ve o yüksek makama erişemez.

Rivayetlerde vardır ki, cennet ehli makamlarına yerleştiklerinde mukaddes ilahî makamdan (cellet azametuhu) kendilerine bir ferman gelir ki muhtevası şudur:

"Bu mektup, ebedî ve ölümsüz olandan ebedî ve ölümsüz olan canlıyadır. Ben neye ol dersem, olur. Seni de bu gün neye ol dersin olacak bir imkana sahip kıldım."

Bir bak ki ne büyük bir makam ve saltanattır bu ve ne büyük bir ilahi güçtür ki iradesi Allah'ın iradesinin mazharı olmakta ve yok olana varlık giysisi giydirebilmektedir! İradenin bu güç ve kudreti bütün cismanî cennetlerden daha iyi ve yücedir. Ve bu fermanın saçma ve uydurma olmadığı gayet açıktır.

İradesi hayvanı şehvetlere tabi ve azmi ölü olan kişi bu makama erişemez. Hak Teala'nın işleri belirli bir ölçüye sahiptir. Bu alemde ölçü, sebep ve etkenlerdir. O alemde de durum budur. Ama o alemde sebep ve etkenler sistemi daha keskindir. Ahiret aleminin bütün nizamı uyum ve sebeplere dayalıdır. Bu iradenin bu dünyadan sıyrılması gerekmektedir. Dünya ahiretin tarlası ve bütün cennet nimetleri ve cehennem sıkıntılarının hammeddesidir.

Şu halde şer'i menasik ve ibadetlerin her biri, (delil ve hadislerle mutabık olarak) cismanî cenneti kazandıran melekûti ve uhrevî bir surete sahip olmalarının yanısıra, aynı şekilde, her ibadet nefsi etkilemekte ve onu güçlendirmektedir. Bu nedenle de ibadetlerin zor olanları tercihe daha layıktır. Ve:

"Efzalu'l-e' mâli ehmazuhâ" ¹⁴⁶

Mesela kış soğukunda tatlı uykudan vazgeçip geceleri Hak Teala'ya ibadet etmek ruhu bedene egemen kılar ve iradeyi güçlendirir. Ve bu her ne kadar başlangıçta bir miktar güç olsa da yavaş yavaş kolaylaşır ve beden nefse itaati fazlalaşır. Nitekim bu işin ehli olanların hiç zorlanmadan kalkıp ibadet ettiklerini görüyoruz. Eğer bizler tembellik ediyor ve zorlanıyorsak bu, girişimde bulunmamamızdır. Eğer birkaç kez buna kalkışırsak, zahmetin yerini rahatlığın aldığımız göreceğiz. Hatta bunun ehli olanlar yaptıkları amelden bizim dünya lezzetlerinden aldığımız taddan daha fazla tad almaktadırlar. Şu halde "el-hayru âdetun"; "Hayır adetten ibarettir." yani girişimde bulunmak kolaylık sağlar.

İbadetlerin pekçok meyvesi vardır. Bir tanesi bizahitihî bunların ahiretteki suretleridir ki, bu güzel suretleri dünyada görmek mümkün olmadığı gibi, tasavvur etmek bile mümkün değildir. Ayrıca ibadetler sayesinde nefis, azim ve güce kavuşur. Bunun da pek çok semeresi vardır ki bunlardan birini yukarıda izah etmiştik.

Bir diğeri de kişiyi yavaş yavaş zikir, fikir ve ibadetlere yakınlaştırmasıdır. Ve bu, insanı hakikate yakınlaştırtıp Maliku'l-Mülûk'a kalbî bir ilgi doğurur, gerçek sevgiliye ve güzelliğine sevgi duyulmasını sağlar, kalbin dünyevî ve uhrevî bağımlılık ve sevgisini azaltır.

Rabbani cezbe vücuda gelince ibadet, hatırlama ve düşünmenin hakikati ortaya çıkar, her iki alem gözden düşer. Dost'un cilvesi gönül ikilemi tozunu siler geçer ve Allah'ın böyle bir kula ne tür kerametler bağışlayabileceğini Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Ayrıca azim, şer'i ibadetlerle ve şehvetlerin terkiyle güçlenir ve insan azim ve irade sahibi olur. Oysa masiyetlere yönelmek insanın iradesini zayıflatır. Buna yukarıda kısaca değindik. ¹⁴⁷

Dünyayı Sevmenin Fesatlarına Dair

Vicdan sahibi herkes bilir ki insan aslî yapısı ve fitratı gereği tam ve mutlak olan kemale aşıktır ve gönlü mutlak güzel ve her açıdan mükemmel olana yöneliktir. Ve bu, Allah Tebarek ve Teala'nın insanoğluna bağışladığı ilahî fitrat nimetidir ki, insan bu kemal sevgisiyle mutlak güzelliğe erişsin.

Ama herkes kendi hal ve konumu icabı farklı şeyleri kemal sayar ve gönlü ona yönelir. Ahiret ehli, uhrevî makam ve dereceleri kemal saydığından, gönülleri bunlara yöneliktir. Allah ehli ise Hakk'ın güzelliğinde kemali ve kemalinde güzelliği bulmuş ve "Ben yüzümü tamamen, gökleri ve yeri var edene çevirdim" ¹⁴⁸ derler.

"Li ma'âfahi hal" ¹⁴⁹ buyururlar. O'na varmanın sevgisi ve O'nun güzelliğinin aşkına sahiptirler. Oysa dünya ehli,

¹⁴⁶ İbn Esir'in Nihaye'sinde (C. 1. s. 440. "Hamz" maddesi) yer almıştır: "Rasulullah'a hangi amelin daha faziletli olduğu soruldu. Dedi ki: "Daha zor ve zahmetli olanı." İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 177

¹⁴⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 173-178

¹⁴⁸ Enam Suresi: 79.

¹⁴⁹ Peygamber'den (sav) rivayet edilen şu meşhur hadise işaretir: Benim Allah'la öyle bir halim vardır ki, ona ne en yakın herhangi bir melek

kemali dünyevî lezzetlerde sandıklarından ve bunların güzelliği gözlerini bürüdüğünden, fitraten ona yönelmişlerdir. Ama her şeye rağmen, fitrî eğilim ve zatî aşk mutlak kemale yönelik olduğundan ve diğer ilgiler arızî ve uygulama hatası olduklarından, dünyadan elde ettiği her haz ve eline geçen herşeye rağmen açlığı günden güne çoğalır ve aşk ateşi günbegün daha da palazlanır.

Mesela şehvet sahibi bir nefis bu doğrultuda hangi lezzeti tadarsa, elinde olmayan bir başkasına yönelir ve iştîyak ateşi daha da tutuşur. Aynı şekilde lider olma sevdasındaki nefis de bir yere egemen oldu mu başka bir yerin peşine düşer. Ve eğer bütün yeryüzünü egemenliği altına alsın, başka gezegenlere uçup onları da sahiplenmek ister. Ama biçare insan bilmez ki fitrat başka birşeyi talep etmektedir aslında. Fitrî aşk, mutlak sevgiliye yöneliktir. Onlar bilmeseler de bütün cevheri, tabii ve iradî hareketler ve bütün kalbî ve nefsi eğilimler aslında mutlak güzelin güzelliğine yöneliktir. Ama bunlar bu miraç Burak'ı ve visal refrefi olan sevgi, arzu ve aşkı yersiz bir şekilde kullanmakta ve bağlayıp, zincirleyerek sınırlamaktadırlar.

Asıl maksadımızdan uzaklaştık gibi. Maksat şu: İnsan aslında kalben mutlak kemale eğilimli olduğu için, dünyevî her neyi toplasa açlığı artar. Dünya ve içindeki güzelliklerin kemal olduğunu sanınca hırsı artar, aşkı şiddetlenir, dünyaya duyduğu ihtiyaç fazlalaşır, fakirlik ve ihtiyaç onun devamlı nasibi olur. Oysa ahiret ehlinin durumu bunun tamamen tersinedir. Dünyaya ilgileri azalır ve ahirete ilgileri artıkça bu aleme olan meyilleri ve kalbî ilgileri azalır ve sonunda bu dünyaya ihtiyaç sizi aşırılar, kalplerini zenginlik bürür ve dünya ile dünyevî süsleri naçiz birşey sayarlar. B.una karşılık Allah ehli ise her iki dünyadan da müstağnidirler, biricik ihtiyaçları mutlak gani olandır ve zatıyla gani olanın cilvesi onların kalplerinin sureti haline gelmiştir. "Ne mutlu onlara."

Şu halde:

"Sabah akşam en büyük derdi dünya olan kişiyi Allah yoksulluğa mahkum eder, işlerini sonuçsuz bırakır ve dünyadan kendisine kismet olanın dışında hiçbir şeyi ona nasib etmez. Sabah akşam en büyük derdi ahiret olan kişiyi ise Allah gönlü ganî, gözü tok kılar ve işlerini düzene koyar." ¹⁵⁰ hadis-i şerifinin anlamı budur.

Açıktır ki kalbi ahirete yönelik kişi dünyavî işleri ve dünyanın zor sorunlarını hakir ve kolay görür, bu dünyayı kaypak ve değişken, geçici ve talim diyarı sayar hiçbir hoşluk ve zorluğuna itibar etmez, ihtiyaçları azalır ve dünyevî işler ile dünya halkına ihtiyacı azalır. Öyle bir aşamaya varır ki ihtiyaçsızlaşır, işleri düzene girer, durumunu toparlar, kalbî ve zatî zenginliğe erişir.

O halde bu aleme ne kadar büyüklük ve muhabbet gözüyle bakarsan ve kalbin ona ne kadar ilgi duyarsa, sevginin aşamalı oluşundan ötürü ihtiyacın artar, yoksulluk zahirinde ve batınında serpilir, işlerin birbirine girer, kalbin sarsıntılı, gamlı ve korkulu olur, işlerin arzulanana sonuca erişmez, arzu ve hırsın günden güne artar, gam ve hasret seni çepeçevre kuşatır, gönlünü yeis ve şaşkınlık kuşatır. Nitekim hadis-i şerifte de bunların bir kısmına işaret buyurulmuştur:

"Kişi dünyaya ne oranda bağlanırsa ondan ayrıldığında hasret ve ızdırabı o oranda fazla olur." ¹⁵¹

"Kalbi dünyaya bağlanan kişinin kalbi üç şeyle karşılaşır. Bitmeyen gam, erişilmez arzu, gerçekleşmez umut."

¹⁵² Ama ahiret ehli, Hakk'ın keramet diyarına ne kadar yaklaşırlarsa kalpleri o oranda mutmain ve huzurlu olur, dünya ile içindekilerden o oranda bağımsızlaşır ve ondan nefret edip kaçarlar. Ki eğer Allah Teala onlara bir ecel belirlemiş olmasaydı, bu dünyada bir an bile durmazlardı; Hz. Mevla'yi Muvahhiddin'in buyurduğu gibi. Şu halde onlar bu alemde ehl-i dünya gibi sıkıntı ve eziyette olmadıkları gibi ahirette de Hakkın rahmet deryasına gark olacaklar. "Allah bizi ve sizi onlardan kılsın, inşaallah."

Şu halde ey aziz! Artık bu muhabbet (dünyayı sevmeye) ve ilginin fesatlarını anladığına ve bu sevginin insanı helake sürüklediğini, insanın imanını elinden aldığını ve insanın dünya ve ahiretini darmadağın ettiğini öğrendiğine göre, himmet kemerini kuşan, bu dünyaya olan bağımlılığını azaltabildiğin ölçüde azalt. Muhabbet bağlarını gevşet, şu birkaç günlük Ömrü naçiz say, elem, hüzn ve gama dönüşecek olan bu nimetleri küçük gör. Allah Teala'dan başarı niyaz et ki sana yardım edip bu utanç ve sıkıntıdan kurtarsın ve gönlünü kendi keramet diyarının munisi kılsın:

"Allah'ın katında bulunan ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır." ¹⁵³

7- GAZAB

"Ferkad oğlu Davud naklettiği üzere "Hz. Sadık (a.s) dedi ki:

"Öfke, bütün Şerhlerin anahtarıdır." ¹⁵⁴

Şerh

ve ne de herhangi bir peygamber erişir. (Bkz: "Ehâdis-i Mesnevi, s. 66). İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 179

¹⁵⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 180

¹⁵¹ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Hubb ed-Dünya, 16. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 181

¹⁵² Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman vel-Küfr, Babu'l-Hubb ed-Dünya, 17. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 181

¹⁵³ Kasas Suresi, 60. (ÇN.). İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 178-181

¹⁵⁴ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Gazab, h. 3. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 183

İbn Miskeveyh adıyla tanınan büyük düşünür Ahmed b. Muhammed, Taharet el-A'raq adlı o güzel ve eşi az bulunur nefis kitabında birşeyler buyurmaktadır ki, mazmunu şudur:¹⁵⁵

İbn Miskeveyh'in Gazab ile İlgili Tanımı

Gazab: İntikam arzusuyla meydana gelen bir coşku ve nefsanî bir harekettir. Bu hareket kızıştığında öfke ateşini tutuşturup palazlandırır ve ortaya çıkan kara duman aklı acizleştirip görevini tam ifa edemeyecek hale getirir. Bu duruma mübtela olmuş insanın durumu, filozofların da ifade ettikleri gibi, içinde ateş yanan dumanla dolu bir mağara gibidir ki, bu insan, içinde yanan ateşin şiddetinden ne yapacağını bilemeyecek bir hale gelir. Tedavi edilmesi gittikçe güçleşir, ateşin söndürülmesi gitgide zorlaşır ve sonunda öyle birhal alır ki, söndürmek maksadıyla üstüne atılıp dökülen her şey onu söndürecek yerde daha da alevlenmesine neden olur. Bu sebeple de insan o durumda olgunluk ve hidayet karşısında körleşip sağırlaşır ve onu kurtaracak bütün çareler etkisini yitirir." (İbn Miskeveyh) daha sonra da şöyle buyurmaktadır: Hipokrat diyor ki:

Ben fırtına ve dalgaların pençesinde savrulup duran bir gemiden, ökesi kabarmış kişiye oranla daha umutluyum. Çünkü o durumdaki gemiyi usta denizciler kurtarabilirler. Oysa öfke ateşine yakalanmış bir nefsin kurtuluş umudu kalmamıştır. Hangi çareye başvurup hangi vaaz ve nasihatla bulunsan hiçbir fayda sağlamaz ve öfkenin daha da kızışmasına yol açar.¹⁵⁶

Gazab Kuvvesinin Faydalarına Dair

Bil ki gazab kendisi aracılığıyla dünya ve ahiretin kazanılabileceği, onun sayesinde şahıs, tür ve aile düzeninin korunabileceği ve faziletli bir medeniyet ve genel bir nizamın kurulabileceği büyük bir ilahî nimettir.

Eğer bu şerefli kuvve hayvanlarda bulunmasaydı, doğal güçlüklerle karşı koyamazlardı ve yok olup giderlerdi. Ve eğer insanda bulunmasaydı, yukarıdaki duruma ilaveten, pek çok kemal ve ilerlemelerden de mahrum kalır ve pek çok fesatlarla da yüzyüze gelirdi. Korku, zaaf, gevşeklik, tembellik, tamah, sabırsızlık ve gereken yerde sebatsızlık, rahatlık arzusu, boyunduruğu benimseyiş ve kendisine veya ailesine yönelik bir tehlikeyi savmak maksadıyla rezil kişilere boyun eğiş, utanmazlık ve gayretsizlik gibi.

Allah Teala mü'mini vasfederken şöyle buyurmaktadır:

*"Kâfirlere karşı şiddetli kendi aralarında ise merhametli dirler."*¹⁵⁷

İyiliği emredip kötülükten sakındırma, dinî ve aklî emir ve yasakların uygulanması şerefli gazab kuvvesi olmadan gerçekleştirilemez. Şu halde gazab kuvvesinin öldürülmesi veya söndürülmesinin nefsin kemal ve miracı olduğunu sananlar büyük bir yanılğı içindedirler ve kemalin sınırı ile itidal makamından habersizdirler.

Bu biçareler bilmiyorlar ki, Allah Tebarek ve Teala bütün hayvanlardaki bu değerli kuvveyi boş yere yaratmamış ve onu adem oğulları arasında mülkî ve melekutî yaşantının sermayesi ve hayır ve bereketlerin kaynağı kılmıştır. Din düşmanlarıyla cihad, insanlık ailesinin korunması, can, mal, namus ve sair ilahî özelliklerin muhafazası ve insanın baş düşmanı olan nefisle cihad bu şerefli kuvve olmadan mümkün olmaz. Tecavüz ve eziyetlerin savulması ve toplum ile fertlerden zararlı ve tehlikeli durumların bertaraf edilmesi ancak bu kuvvenin bayrağı altında gerçekleştirilebilir.

Bu nedenledir ki filozoflar onun sönmesi ve etkisini yitirmesini önlemek maksadıyla tedavi yolları geliştirmişler ve onu uyandırıp harekete geçirmek için ilmî ve amelî ilaçlar önermişlerdir ki, savaş meydanlarına gitmek ve gerektiğinde Allah'ın düşmanlarıyla cihad etmek bunlardan birkaçıdır. Hatta bazı felsefecilerin (bile bile) korkutucu yerlere gittikleri, canlarını büyük tehlikelere attıkları, fırtınalı havada gemiye binip denize açıldıkları ve bu yolla nefislerinin korkudan kurtulmasını ve gevşeklikten sıyrılmasını sağlamaya çalıştıkları bile nakledilmektedir.

Her halükarda hayvan ve insanın batınında bu gazab kuvvesi mevcuttur ama bazılarında üstüne kül örtülmüş ateş gibi sönük durumdadır. İnsan kendinde sönüklük, gevşeklik ve gayretsizlik hissetti mi bunu zıtlarıyla tedavi etmeli ve bu durumdan kurtulup nefsinin itidale itmeli ki bu, yiğitliktir ve yiğitlik faziletli kuvvelerden ve güzel sıfatlardan biridir. Ve bundan sonra ona işaret edilecektir.¹⁵⁸

Öfkede Aşırıya Gitmenin Kötülüğüne Dair

İtidal noksanlığı ve tefrit halinin rezil sıfatlar olduğu ve pek çok fesada yol açtığı gibi, aynı şekilde itidali aşma ve ifrat hali de ahlakî rezilliklerdendir ve büyük fesada yol açmaktadır. Bu fesadı anlatmaya Kafi'nin şu hadis-i şerifi yeter: Hz. Sadık'ın (a.s) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Rasulullah (sav) buyurdu ki:

¹⁵⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 183

¹⁵⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 183-184

¹⁵⁷ Fetih Suresi: 29.

¹⁵⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 184-186

"Sirkenin balı bozması gibi, öfkede imanı bozar." ¹⁵⁹

Bazen insanın şiddetli öfkesi onu Allah'ın dininden çıkarır, iman nurunu söndürür, öfkenin zulmet ve ateşi hak itikadı yakar ve insanı derin bir küfre sürükleyip onu ebedî helake ulaştırır, insan öyle bir noktada gafletten uyanır ki artık pişmanlık hiçbir yarar sağlamaz. Böyle bir öfke ateşinin tutuştuğu kalb, Hz. Bakır el-Ülûm'un (as) da buyurduğu gibi, şeytanın boy hedefi haline gelir:

"Muhakkak ki şu öfke, şeytanın edamoğlunun kalbine attığı bir ateştir." ¹⁶⁰

Ve o alemdeki sureti, ilahî öfke ateşinin sureti şeklinde olacaktır. Nitekim Hz. Bakır el-Ülûm (as) Kafi'de yer alan bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Tevrat'ta Allah Teala'nın Musa'yı uyarıp ona şöyle buyurduğu yer almıştır:

"Ey Musa! Senin emrine verdiğim kişilere öfkelenmekten sakın ki ben de öfkemi senden uzak tutayım." ¹⁶¹

Ve bil ki hiçbir ateş, ilahî öfke ateşinden daha yakıcı değildir. Nitekim rivayet edilmiştir ki, havarileri Hz. İsa b. Meryem'e (aleyhima's-selam) sordular:

"En kötü ve şiddetli şey nedir?" Buyurdu:

"En kötü ve şiddetli şey, Allah'ın öfkesidir". Dediler:

"Ne ile koruyalım kendimizi ondan?" Dedi ki:

"Öfkelenmemekle" ¹⁶²

Şu halde anlaşıldı ki Allah'ın öfkesi her şeyden daha tehlikeli ve daha şiddetlidir, onun öfke ateşi (bütün ateşlerden) daha yakıcıdır ve bu alemdeki öfkenin sureti o alemde Allah'ın öfke ateşinin suretidir, ve nasıl ki öfke kalpten kaynaklanmaktadır, öfke ve sair kalbî rezaletlerin şimşeklerini üstüne çektiği ilahî öfke ateşi de belki kalbin batınından kaynaklanıp zahiri idrak kaynaklarından o ateşin şiddetli alevleri fişkirir. Ve belki de bu (göz, kulak, dil vb) kuvveler cehenneme açılan birer kapı olur ve amellerin cehennem ateşi ile eserlerin cismanî cehennemi önce insanın bedenini kuşatır ve oradan batınına geçer.

Şu halde insan, biri kalbin batınından palazlanan ve oradan yükselip bedeni tutuşturan ve öbürü amellerin iğrençliğinin sureti ve fiillerin somutlaşmış hali olan zahirden başlayıp batını etkisi altına alan iki cehennemin baskı ve azabına maruzdur. Ve bunun nasıl bir baskı ve azab olduğunu Allah Tebarek ve Teala bilir. Sen cehennemin kuşatma biçimini, bildiğin kuşatma gibi mi sanıyorsun? Oysa buradaki kuşatma sadece zahire yöneliktir. Oradaki kuşatma ise hem zahiri, hem batını, hem de sathı ve hem de derunu içine almaktadır. Ve eğer, Allah göstermesin öfke insanın çok etkin kuvvelerinden biri haline gelirse, musibet şiddetlenir, berzah ve kıyametteki sureti yırtıcı hayvana döner. Öyle bir yırtıcı hayvan ki, bu dünyada eşi benzeri yoktur. Çünkü bu durumdaki bir insanın canavarlığını hiç bir hayvanla kıyaslamak mümkün değildir.

Nasıl ki kemalde hiçbir varlık insanın dengi olamıyorsa noksanlık ve kötü sıfatlara sahip olmada da hiçbir varlık onunla boy ölçüşemez. *"İşte onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da sapkın..."* ¹⁶³ Ayeti onu nitelemektedir. *"Şimdi o (kaibleriniz) taş gibi, hatta daha da katı..."* ¹⁶⁴ Ayeti de insanların katı kalplerini nitelemek için nazil olmuştur.

Bu duydukların öfke ateşinin fesadından sadece küçük bir bölümdür ki, bu eğer ondan başka fesatlar ortaya çıkmazsa böyledir. Zulmanî-derunî ateş ise batında tütüp palazlanarak iman nurunu boğar, dumanı nuru söndürür. Ve insanın, öfke ateşi palazlandığında sair günahlar ve helak durumlarından uzak durması ise pek uzak bir ihtimaldir.

Bir dakikalık öfke ateşi yüzünden insanın yokluk ve helak uçurumuna yuvarlanması, peygamberlere ve mukadde-sata (neuzu billah) hakaret etmesi, suçsuz bir nefsi öldürüp haramları çiğnemesi ve dünya ile ahiretini yokluk rüzgarına savurması bile mümkündür. Nitekim "Kafi'de yer alan bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

Hz. Sadık (a.s) buyurdu ki:

"Babam şöyle buyurdu:

"Hangi şey öfkeden daha şiddetlidir! Kişi öfkelenince ve bu öfkeyle Allah'ın haram kıldığı bir nefsi öldürür ve namuslu bir kadına iftira eder." ¹⁶⁵

Büyük fitneler ve feci işlerin çoğu, Öfke ve onun alevlenmesi neticesinde meydana gelmişlerdir. Nefsi salim olan insanın, kendi öfkeli halinden çok korkması gerekmektedir, öfke ateşine yakalanmış kişinin ise sakinleştiğinde durumunu tedavi etmeye yönelmesi ve öfkesi şiddetlendiğinde meydana gelen fesatları ve bu fesatların etkilerini düşünüp kendini bu ateşten kurtarmaya çalışması lazımdır.

Allah Teala'nın nizamı alemin korunması, kişi ile türünün bekası, aile nizamının tertib edilmesi, insanoğulunun varlığını sürdürmesi ve hukukun muhafazası için lütfettiği ve kendisi sayesinde zahir ve batın, gayb ve şuhûd aleminin ıslah edilmesi gereken bu öfke kuvvesinin insan tarafından Hak Teala'nın arzu ve maksadının hilafına kullanılmasının ne büyük bir ihanet olduğu ve bunun ne kötü sonuçlara yol açacağını düşünmelidir. Ne kadar zalim ve cahildir ki insan, Hak Teala'nın emanetini reddetmemiş ve tutup bu emaneti düşmanlık yolunda ve onun öfkesini

¹⁵⁹ Kafi, C. 2. Kibatu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Ğazab, 1. hadis. 186. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 186

¹⁶⁰ Kafi, C. 2. Kibatu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Ğazab, 12. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 187

¹⁶¹ Kafi, C. 2. Kibatu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Ğazab, 7. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 187

¹⁶² Vesailu's-Şia, C. 11, Ebvabu Cihad en-Nefs, s. 280.

¹⁶³ Araf Suresi: 179.

¹⁶⁴ Bakara Suresi: 74.

¹⁶⁵ Kaft, C. 2. Kibatu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Ğazab, 4. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 189

üzerine çekmekte kullanmaya kalkışmıştır. Ve böyle birinin ilahî öfkeden masun kalmayacağı da gayet açıktır. Şu halde öfkeden kaynaklanan ahlak ve amelleri ve her biri insanı ilelebed yakabilecek etkilerini bir an önce düşünmeli ve dünyada sıkıntı ve belaya mübteîa olmamaya ve ahirette azabla yuzyüze kalmamaya bakmalıdır.

Allah'ın kullarına kin gütmek gibi, bu öfke huyundan kaynaklanan şeyler ve bunu kimi zaman enbiya ve evliya ve hatta bazen zat-ı mukaddes ve Vacibu'l-Vücut ve Velinimet'e (Allah'a) yönelik kine dönüşmesinin ne büyük fesat ve iğrençlik olduğu gayet açıktır.

Allah Teala'ya sığınırım asi nefsin şerrinden ki eğer gemleri bir an bile gevşetilse insanı zillet çukuruna sürükler ve ebedî helake mahkum eder. Ve kıskançlığın şerrinden ki iğrençliği beşinci hadisin yorumunda dinledin ve benzeri diğer fesatlardan...

Öfkenin amelî fesatları da pek çoktur, kişi o durumda inkara sürüklenebilir, (neûzu billah) enbiya ve evliyaya hakaret edebilir, ilahî haramları çiğneyip saygıdeğer namusları ayaklar altına alabilir, suçsuz birini öldürebilir, namuslu kadınlara iftira edebilir, aile düzenini bozabilir ve sırları açığa vurup bu imanı yakıp insanın evini viran eden ateş yüzünden bunlara benzer daha birçok fesada sürüklenebilir. Şu halde bu huyun bütün nefsanî hastalıkların anası ve bütün serlerin anahtarı olduğu söylenebilir.

Bunun karşısında ise, öfkenin dizginlenmesi ve öfke ateşinin söndürülmesi yer alır ki bu da güzelliklerin sebebi ve kerametlerin kaynağıdır. Nitekim Kafi'de şöyle bir hadis-i şerif vardır: Hz. Sadık (a.s) buyurdu ki:

"Babamın şöyle buyurduğunu işittim: "Bir bedevi Rasulullah'ın (s.a.v) huzuruna geldi ve dedi ki:

"Ben çölde ikamet ediyorum. Bana kelimamın genel hatlarını öğret. (Yani sözü az, anlamı çok şeyleri). Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v) buyurdu ki:

"Sana, öfkelenmemeni emrediyorum." Bedevi, sorusunu üç kere daha tekrar etti (ve her defasında aynı cevabı alınca) nefsin döndü dedi ki:

"Bundan sonra hiçbir şey sormayacağım. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve alihi) bana hayırlı olandan başka birşey emretmedi." Hz. Sadık (a.s) buyuruyor ki: "Babam şöyle buyurdu:

"Hangi şey öfkeden daha şiddetlidir, insan öfkelenince Allah'ın haram kıldığı bir nefsi öldürür ve namuslu bir kadına iftira eder." ¹⁶⁶

Akıllı insan, nefis süküneti ve öfkenin sönük olduğu bir zamanda öfkenin fesatlarını ve ondan kaçınmanın yararlarını düşündükten sonra bu yakıcı ateşi kalbinde ne pahasına olursa olsun yatıştırmaya ve gönlünü onun zulüm ve sıkıntısından kurtarmaya ahdetmelidir.

Ve bu, küçük bir girişim, nefsin arzularının hilafına davranmak ve sonucu kontrol altında tutup nefsin nasihat etmekle gayet mümkün birşeydir.

Aynı şekilde, bütün fasit ahlak ve çirkin melekelerin nefis sahasından kovulması ve bütün güzelliklerin ve güzel melekelerin kalbe yerleştirilmesi ve ruhun bunlarla donatılması da mümkündür.

Alevlenmiş Durumdaki Öfkenin Tedavisine Dair

Alevlenmiş durumdaki öfkenin tedavisi için de ilmî ve amelî ilaçlar vardır.

İlmî ilaç: Belirtilen hususları düşünmektir ki, bu da amelî tedavi yollarından biridir.

Amelî ilaç: Bunun en önemlisi, öfkeyi daha başlangıç noktasındayken terketmektir. Çünkü bu kuvve ateş gibi yavaş yavaş tutuşur ve ağır ağır alevlenip yakıcı bir hal alır, gemi insanın elinden kapıp alır, akıl ve iman nurunu ve hidayet nurunu söndürür, insanı biçare ve zelil kılar.

Daha alevlenmemişken, insan dikkatli davranmalı, bir-şeylerle oyalanmalı veya öfkelenmesine yol açan sebeplerin bulunduğu yerden ayrılmalı yahut halini değiştirmeli, oturuyorsa kalkmalı, ayaktaysa oturmalı veya Allah'ın zikriyle meşgul olmalıdır. Bazıları öfke anında Allah'ı zikretmeyi farz saymaktadırlar. İnsan ya da başka işlerle meşgul olmalıdır.

Her halükarda başlangıcında ondan korunmak çok kolaydır ve bunun iki neticesi vardır:

Birincisi nefsi sakinleştirip öfke ateşini dindirmesi, ikincisi de nefsin esaslı tedavisine sebep olması. Eğer insan birkaç sefer nefsin böyle davranırsa durumu tamamen değişir ve itidale yönelir ki Kafi'nin bazı hadis-i şeriflerinde bu anlama işaret edilmiştir:

Hz. Bakır el-Ulûm (a.s) buyurdu ki:

"Muhakkakk ki şu öfke şeytanın adam oğlunun kalbine ilka ettiği bir ateştir. Eğer sizden biri öfkelenecek olursa gözleri kızarır, boyun damarları kabarır ve ona şeytan dahil olur. Kendini bu durumda hissedeniniz hemen yere otursun, çünkü o durumda şeytanın ilka ettiği pislikten kurtulur." ¹⁶⁷

Ravi diyor ki: "Hz. Bakır'ın (a.s) huzurunda öfkeden söz açıldı, buyurdu ki:

"Muhakkakk ki öfkelenen kişi ateşe girmedikçe yatışmaz. (Yani öfkesini onu cehennem ateşine sürüklemedikçe yatışmaz.) O halde kim bir topluma öfkelenirse ayaktaysa hemen otursun ki bu ondan şeytanın vesvesesini giderir. Ve kim bir yakınına öfkelenirse, yanına gidip ona dokunsun, çünkü merhamet kendi benzerine dokunduğunda sakinleşir."

¹⁶⁶ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, babu'l-Ğazab, 4. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 191

¹⁶⁷ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, babu'l-Ğazab, 12. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 192

Öfkenin yatıştırılması maksadıyla bu hadisten amelî bir ilaç olarak istifade edilmelidir. Bu, oturmak ve durumunu değiştirmektir. Ayrıca başka bir hadiste de otururken öfkelenecek olursa, insanın kalkması tavsiye edilmiştir. . Bir özel ilaç da vardır ki kişi bir yakınına öfkelendiğinde gidip ona dokunursa Öfkesi yatışır. Bunlar, öfkeli şahsın kendini tedavi etme yolları... Ama eğer başka biri öfkelenen kişiyi tedavi etmek isterse, öfkenin başlangıcında, belirtilen ilmi ve amelî yöntemlerden birisiyle bunu gerçekleştirebilir. Ama eğer öfke şiddetlenip alevlenmişse, nasihat tamamen ters bir etki yapar. Bu durumun tedavisi çok zordur. Meğerki kendisinden çekineceği biri tarafından korkutulsun. Çünkü öfke, kişinin kendim karşısında güçlü ve galib hissettiği veya en azından kendi dengi olan kişilere karşı alevlenir. Oysa nefsin kendini karşımda mağlub hissettiği kişilere karşı öfke kendini açığa vurmaz, kalpte mahsur kalır ve orda hüzünlenmeye yol açar. Demek ki, öfkenin feveran ve şiddet hali, çok tehlikeli bir durumdur. "Neûzu billah minh." (Ondan Allah'a sığınırız.)¹⁶⁸

Öfkenin Sebeplerini Yok Etme Yoluyla Tedavi Edilmesine Dair

Öfkenin en esaslı tedavisi, onu alevlendiren sebepleri yok etmektir ki bunlar pek çoktur. Biz bu sayfaların gerektirdiği kadarını zikretmekle yetineceğiz.

Bunlardan biri, nefis sevgisidir ki bundan da, mal, makam, şeref ve egemen olma sevgisi doğar ve bütün bunlar öfke ateşini kızıştıran şeylerdir. Çünkü bu sevgilere sahip insan bunlara çok önem verir ve kalbindeki mevkileri oldukça büyüktür. Bu nedenle de bunlara yönelik herhangi bir müdahale ve saldırı onu öfkelenirip harekete geçirir, nefesine hakim olamayacak bir hale getirir ve nefis sevgisinden kaynaklanan tamah, hırs ve sair fesatlar gemlerini onun elinden kurtararak nefsin işlerini akıl ve şariat caddesinden çıkarırlar. Ama eğer insanın bu sevgisi şiddetli değilse, bu hususlara fazla önem vermez, makam, şeref ve sair hususları sevmekten uzak kalması nefsinin adaletten uzaklaşmamasına yol açar. İnsan hiç zahmet ve sıkıntı çekmeden soğukkanlılığını muhafaza eder, sabır bağları gevşemez ve gereksiz yere öfkeye kapılmaz. Ve eğer dünya sevgisi gönlünden uzaklaşır ve bu fesat kaynağı etkisiz hale gelirse bütün fesatlar kalpten göç eder ve bütün ahlaki güzellikler kalbe yerleşir.

Öfkeyi kızıştıran bir diğer sebep de insanın, en büyük kabahat noksanlık ve rezillik olan öfke ve ondan kaynaklanan fesatları cehalet ve anlayışsızlığından ötürü birer kemal ve güzellik sanmasıdır. Nitekim bazı cahiller bunları mertlik, yiğitlik ve kahramanlık saymakta ve bunlarla övünüp "şöyle ettik, şöyle yaptık" diye böbürlenmekte ve mü'minlerin en büyük ve en güzel sıfatlarından biri olan kahramanlığı bu helaka sürükleyici rezalete benzetmektedirler.

Oysa bilinmelidir ki kahramanlık bunlardan çok başka bir şeydir ve gerekleri, sebepleri, etki ve özellikleri bu rezillikten tamamen farklıdır.

Kahramanlığın kaynağı, nefis kuvvet ve itmi'nani, itidal, iman, dünya süsüne ve onun aşağılık ve yüce yanlarına çok az bulaşmış olmaktır. Oysa öfke, nefis zayıflık ve zilleti, iman gevşekliliği, itidalsizlik, dünya sevgisi, dünyaya önem verme ve insanî lezzetlerin elden gitmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de bu rezalet (yani öfke) kadınlarda erkeklerden, hastalarda sağlamlardan, çocuklarda büyüklerden ve yaşlılarda gençlerden daha fazladır. Oysa kahramanlık bunun tamamen tersinedir. Ahlakî rezilliklere sahip olanlar daha çabuk öfkelenirken, üstünlük taslayanların da çok daha çabuk öfkelenediklerini görmekteyiz.

Bunlar kahramanlık ve öfkenin kaynakları. Ayrıca, meydana getirdikleri eserler bakımından da birbirlerinden farklıdır.

Şiddetli öfke feveranına kapılmış öfkeli şahıs, deliler gibi akılsızca davranır, hayvanlar gibi sonucunu göz önünde bulundurmaksızın vahşice saldırır, iğrenç ve pis amel ve tavırlar gösterir, diline, eline, ayaklarına ve sair azalarına hakim olamaz. Gözleri, dudakları ve ağzı öylesine kötü bir hal alır ki, eğer o haldeyken eline bir ayna tutuşturulsa kendi durumundan hayrete düşüp utanç duyar.

Bu rezil huyun sahipleri, bilinçsiz hayvanlara ve hatta cansızlara bile öfkelenirler. Hava, zemin, kar, rüzgar, yağmur ve sair tabiat olaylarına bile, kendilerinin arzularına aykırı bir şekilde gerçekleştiklerinde küfrederek. Kimi zaman kalem, kitab kase ve testiye öfkelenip kırır parçalarlar. Oysa kahramanın tutumu bunun tamamen tersinedir. İşleri akla, belirli bir düzene ve nefis itminanına göredir. Yerinde öfkelenir ve yerinde yumuşak davranır. Herşeye öfkelenmez. Öfkelenmesi halinde de ölçülü öfkelenir ve intikamını makul biçimde alır. Kimden intikam alacağını, ne oranda ve nasıl intikam alacağını ve kime yumuşak davranıp göz yumacağını bilir. Öfke anında aklının yolları kendisinin elindedir, bu nedenle de kötü söz sarfetmez ve kötü amellere yeltenmez. Bütün işleri akıl, şariat, adalet ve insaf ölçüleri dahilindedir. İşin nihayetinde pişmanlık duymayacağı bir şekilde hareket eder.

Şu halde bilinçli insan, enbiyanın, evliyanın ve mü'minlerin vasıflarından ve nefsin kemallerinden biri olan huy (kahramanlık) ile şeytanın, vesvas-ı hannâs'ın nefsanî rezilliğin ve kalbî noksanlığın eseri olan diğerini (öfkeyi) birbirine karıştırmamalı ve yanlışlığa sürüklenmemelidir. Ama cehalet ve bilinçsizlik örtüsü ve dünya ile nefis sevgisi hicabı, insanın gözünü kulağını örtüp kapatır ve onu biçarelik ve helake sürükler.

Öfkenin bunlardan başka sebepleri de zikredilmiştir. Kendini beğenmişlik, böbürlenme, büyüklük taslama, ikiyüzlülük, laubalilik ve benzerleri.. Ki bunlardan söz etmek sözün uzamasına ve bıkkınlığa yol açacaktır. Ve

¹⁶⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 191-193

belki de bunların bir kısmı veya tamamı yukarıda zikredilen sebeplerle ilintilidir ve dolaylı olarak o sebeplere rücû etmektedirler. "Övgü Allah'a özgüdür."¹⁶⁹

8- ASABİYET

"Sekûnî, Hz. Sadık'ın (as) şöyle buyurduğunu nakletmektedir: "Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

*"Kimin kalbinde bir hardal tanesi kadar olsun asabiyet (tarafgirlik, ırkçılık) varsa, Allah onu kıyamet günü cahiliyet Araplarıyla bir arada haşredecektir."*¹⁷⁰

Şerh

"Hardal"a eski Farsça'da "espendân", günümüz Farsça'sında ise "hardal" derler. Birçok özelliğe sahip bir ilaçtır ve muşamba üretiminde hammadde olarak kullanılır. "Asabî" ise zulümde yakınlarına ve akrabalarına yardımcı olan kimsedir. "Asaba"da baba tarafından akraba (soydaş) demektir. Onlar kendisini kapsar (içine alır) ve o, onlar sayesinde güçlenir. "Asabiyet" ve "taasub" ise himaye etmek ve savunmak (müdafaa etmek) demektir.

Ben fakir derim ki:

(Asabiyet), batınî-nefsanî bir ahlaktır ki, eseri, yakınları, akrabaları ve kendisiyle ilintisi olanları müdafaa ve himaye etmektir. İster dinî taallukat olsun, ister mezhebi meslekî, vatanî, bölgesel ve benzerleri. İş, üstadlık, öğrencilik ve benzerleri ilintiler... Ve bu, pek çok ahlakî ve amelî fesadlara kaynaklık eden bir ahlakî fesad ve rezil melekedir. İster hak adına yapılıyor olsun, ister dinî bir gerekçeyle, maksat hak olmadıktan ve şahsî, meslekî ve ilintisel üstünlük sağlamak hedeflendikten sonra, bu durum zâtı gereği kınanacak, kötü bir durumdur. Ama hakkın izhar edilmesi, hakikate revaç kazandırılması, hak olan şeylerin isbatı ve bu amaçlarla himayeye yeltenilmesi ya "asabiyet" değildir veya "kınanmış asabiyet" değildir.

Burada ölçü, hedef ve maksat, yani nefis ile şeytanın girişimi olması ya da Hak ve Rahman'ın girişimi olmasıdır. Başka bir ifadeyle insan, akraba veya yakınlarına gösterdiği asabiyet ve himayede ya hakkı ortaya koyup batılı defetmeyi hedefler ki bu tür asabiyet övgüye değer bir şeydir. Hak ile hakikati himaye etmek demektir ve insanın en iyi kemalidir, enbiya ve evliyanın ahlakıdır ve alameti, kim haklıysa velev yakınlarından ve akrabalarından olmasa ve hatta düşmanlardan biri bile olsa onu desteklemektir. Ve bunu yapan kişi, hakikati himaye eden, fazilet taraftarları zümresinde yer alan ve medine-i fazılayı koruyan biri sayılır. Toplumun salih bir elemanı ve cemiyet fesadlarının ıslah edicisidir. Veya asabiyette bulunan insanı nefsiyet ve ırkçılık tahrik etmiş ve velev akrabası batıl ve haksız bile olsa ondan yana tavır takınır, haksız da olsalar akrabalarının yanında yer alır, onları her halükarda himaye eder ki böyle bir kişi iğrenç ve cahili bir asabiyete sahiptir, toplumun fasid elemanlarından. Salih ahlakın müfsitlerindendir, cahiliye Arapları zümresi içinde yer alır ki onlar İslam'dan önce çölde yaşayan bir grup Arap idiler. O karanlık, cehalet ve bilinçsizlik çağında ve onlar bu iğrenç asabiyet ahlakına ve bu uygunsuz özelliğe tam anlamıyla sahiptiler. Ve hatta bütün araplarda (ancak hidayet nuruyla muhtedî olanlar müstesna) bu huy diğer ırklara oranla daha fazladır. Nitekim Hz. Emir'den (Ali'den) nakledilen bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Allah Teala altı taifeyi altı şeyden ötürü azablandıracaktır: Arapları asabiyetlerinden ötürü, çiftçileri büyüklük taslamalarından ötürü, yöneticileri zulümlerinden ötürü, fakihleri kıskançlıklarından ötürü, tüccarları ihanetlerinden ötürü ve köylüleri cehaletlerinden ötürü..."¹⁷¹

Asabiyyetin Fesatlarına Dair

İsmet ve paklık Ehl-i Beyt'inin hadislerinden anlaşılan odur ki, asabiyet huyu, insanı imandan çıkaran helak edici ve kötü akıbete uğraticı bir durum ve şeytanî ahlaklardan biridir.

"Kim asabiyet ederse ve kime asabiyet edilirse (kendisinden yana haksız yere tavır alınır) onun boynundan iman bağı çözülür. (Yani, imandan çıkar, imansızlaşır.) Kendisine asabiyet edilen de (asabiyet edenin bu fiiline rıza gösterdiği için) bu cezaya ortaktır."¹⁷² Nitekim başka bir hadiste de:

"Kim bir kavmin yaptığından hoşnut ise, onlardandır" buyrulmuştur. Ama eğer hoşnut değilse ve ahlaklarından rahatsızlık duyup nefret ediyorsa, böyle bir kimse bu hadisin kapsamı dışındadır.

Hz. Sadık (a.s) buyurdu ki:

"Kim asabiyet ederse, Allah onun başına ateşten bir bela sarar."¹⁷³

"Hz. Ali İbn el-Huseyn (aleyhiselam) buyurdu ki:

"Hiçbir hamiyyet (koruyuculuk, himayecilik) cennete girmeyecektir. Hamza b. Abdulmuttalib'in hamiyyetinden başka ki o Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve alihi) olan hamiyyetinden ötürü müslüman olmuştu."¹⁷⁴

¹⁶⁹ İmam Humeyni, Kirk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 193-196

¹⁷⁰ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Asabiye, h. 3. İmam Humeyni, Kirk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 197

¹⁷¹ İmam Humeyni, Kirk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 197-199

¹⁷² Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Asabiyye, 2. hadis. İmam Humeyni, Kirk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 199

¹⁷³ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Asabiyye, 4. hadis. İmam Humeyni, Kirk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 200

¹⁷⁴ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Asabiyye, 5. hadis. İmam Humeyni, Kirk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 200

Hız. Hamza'nın müslüman olma biçimi birkaç şekilde nakledilmiştir ki bunlardan söz etmek konumuzun maksadına uygun düşmemektedir. Bununla birlikte nur-i ilahiden ve Hak Teala'nın has kullarına ve özellikle de insanlık kesiminin muhlislerine bağışladığı gaybî ödüllere olan imanın, hak ve hakikati ayaklar altına alıp doğruluk ve dürüstlüğü cehalet ve bilinçsizliğe çığneten böyle bir huyla (asabiyetle) herhangi bir münasebetinin olamayacağı gayet açıktır.

Elbette ki bencillik ve cahili yersiz asabiyyet pası ile örtülen bir kalb aynasında iman nuru tecelli edemez ve Zülcelali Teala'nın has halvetgahı olamaz o kalb. İnsanın kalbi iman ve marifet nurunun tecelligâhı olur. Ve boynu iman habli metin'i (sağlam iman ipi) ile bağlı olursa böyle bir insan hakikatler ve marifetlerin rehinesi olur ve dinî prensiplere bağlı bir kimsedir, akli esaslara dayanmaktadır ve akıl ile şer'in gösterdiği doğrultuda hareket etmekte ve onu hiçbir adet ve ahlak, yolundan saptıramamaktadır. İnsan o zaman iman ve İslam iddiasında bulunabilir ki, hakikatlere teslim olmuş, onlara boyun bükmüş, ne kadar büyük olurlarsa olsunlar kendi maksatlarını velinimetinin maksatlarında fani kılmış ve kendini ve iradesini Hakiki Mevlasının iradesine feda etmiş olsun. Elbette ki böyle bir şahıs cahili asabiyetten uzak olacak, kalbi hakikatlere yönelik olacak ve karanlık cahiliyet ve asabiyet perdesi onun gözlerini kör edemeyecektir. Hakki uygulayıp hakikati dile getirme konumunda bütün akraba ve yakınlık bağlarını ayaklar altına alacak, bütün yakınlarını ve geleneklerini velinimetin maksadı uğrunda kurban edecek ve eğer cahiliyyet asabiyeti ile İslamiyet asabiyeti karşı karşıya gelirlerse o İslamiyet asabiyetini ve haktan yana olmayı tercih edecektir.

Hakikatlerin arifi insan bilir ki bütün asabiyetler, taallukat ve irtibatlar arızı ve yok olmaya mahkum şeylerdir. Yaratıcı ile yaratılan arasındaki irtibat ile zati ve yok olması mümkün olmayan hakiki asabiyet ise bütün irtibatlardan daha sağlam ve bütün soy sop bağlarından daha yücedirler.

Resul-i Ekrem (sav) bir hadiste şöyle buyuruyor:

*"Kıyamet günü benim soyum ve nesebim hariç, diğer bütün soy ve nesepler sona erip parçalanacaktır."*¹⁷⁵

O yüce insanın soy ve nesebinin ruhanî ve bakî olduğu ve bütün cahili asabiyetlerden uzak olduğu gayet açıktır. O ruhanî soy ve nesebin o alemdeki zuhuru daha güçlü ve kemali daha yücedir. Oysa bu mülkî cismanî irtibatlar (ki beşer oluşun icab ettirdiği adetlerdir) en ufak bir sarsıntıda dağılır gider. İlahi melekutî nizam çerçevesi içinde bulunmadıkça ve şer'î ve akli kurallar dahilinde yer almadıkça bütün bağlar kopmaya ve ayrılığa mahkumdurlar.¹⁷⁶

Asabiyetin Melekutî Suretine Dair

Geçen bazı hadislerin yorumunda herşeyin melekutî, berzahı ve kıyameti suret ölçülerinin, onların melekeleri ve güçleri olduğu ifade edildi. Ve o alem, beden mülkü kendisine isyan edemeyeceği nefis egemenliğinin ortaya çıkış diyarıdır. O alemde insanın hayvan veya şeytan suretinde diriltilmesi mümkündür. Ve şu yorumlamaya çalıştığımız, "Kimin kalbinde bir hardal tanesi kadar olsun asabiyet (tarafgirlik, ırkçılık) varsa, Allah onu kıyamet günü cahiliyyet Araplarıyla bir arada haşredecektir."¹⁷⁷ hadis-i şerifi de bu anlama işaret ediyor olabilir.

Bu rezil huya sahip insan, bu alemden ayrıldığında kendini belki de ne Allah Teala'ya iman eden ve ne de risalet ve nübüvveti itikad besleyen ve onlar hangi durumda iseler kendisi de aynı durumda bulunan cahiliyyet Araplarından biri şeklinde yaratılmış görececek ve dünyada hak bir itikad beslediğini ve peygamberlerin sonuncusunun (salallahu aleyhi ve alihi) ümmetine mensup olduğunu kendisi bile unutacaktır. Nitekim bir hadiste cehennem ehlinin Rasulullahın (sallallahu aleyhi ve alihi) adını unutacakları, kendilerini tanıtmaktan aciz olacakları ve Hak Teala irade edip onları kurtarmadıkça bu durumun devam edeceği ifade edilmiştir. Ve bazı hadislerin belirttiğine göre bu huy şeytanın huylarından olduğu için de cahiliyyet Arapları asabiyetine sahip kişiler belki de şeytan suretinde haşredileceklerdir.

"Melekler şeytanın kendilerinden olduğunu sanıyorlardı ama Allah'ın ilmine göre şeytan onlardan değildi. O (şeytan), nefsinde bulunan hamiyet (şeref, onur) ve asabiyeti (tarafgirlik ve üstünlük taslamayı) açığa vurdu ve: "Beni ateşten yarattın, (oysa) Adem 'i çamurdan..' dedi."¹⁷⁸

Şu halde ey aziz! Bil ki bu iğrenç şey (asabiyet) şeytandandır ve o mel'unun yanılgısı ve batıl kıyası bu kalın hicap yüzünden idi. Bu hicap bütün hakikatlerin üstünü örtüp görünmezi eştirir, bütün rezaletleri güzellik olarak gösterir ve başkalarının bütün güzel yönlerini rezaletmiş gibi lanse eder. Ve herşeyi olduğundan farklı ve aykırı gören insanın sonunun nereye varacağı belli birşeydir. Bu rezillik, insanın helakına yol açmasının yanı sıra, ayrıca daha pek çok nefsanî ve ahlakt ve amelî fesada da yol açmaktadır ki, bunların zikri konuyu uzatacaktır.

O halde bu fasit huydan kaynaklanan fesatları anlayan ve Resul-i Ekrem ile muazzam ehl-i beytinin (salavatullahi aleyhim ve ecmain) dosdoğru şehadetleri ile, bu fesatların insanı helaka sürüklediğini ve ateş ehli kıldığını öğrenen akli başında insanın nefsinin tedavi etmeye çalışması ve Allah göstermesin eğer kalbinde bu huydan bir hardal tanesi kadar eser varsa kendini ondan arıtması gerekir ki bu alemden göç edip ahiret alemine intikal ettiğinde pak bir halde bulunsun ve arınmış bir nefisle intikal etmiş olsun. İnsan bilmelidir ki vakit çok dar ve fırsat çok sınırlıdır,

¹⁷⁵ Gevali el-İzâfî, C. 1; s. 203. -Vesâil eş-Şîa, Kitabu'l-Nikâh, h. 5. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 201

¹⁷⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 199-201

¹⁷⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 202

¹⁷⁸ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Asabiyye, 6. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 202-203

çünkü ne zaman öleceği belli değildir.

Ey, habis nefsim! Belki de sen şu yazıyla meşgul olduğun sırada ecel gelir ve seni bunca ahlaki rezillikle, dönüşü olmayan o aleme nakleder.

Ey aziz! Ey bu sayfaları okuyan kişi! Bu yazarın halinden ibret al ki şu anda toprağın altında ve başka bir alemde kendi çirkin amel ve uygunsuz ahlakının pençesindedir ve fırsat eldeyken aziz ömrünü, o ilahi sermayeyi boş yere kaybedip heva ve hevesine tabi oldu. Kendine dikkat et ki bir gün benim başıma gelen senin başına da gelsin ve o günün nasıl birşey olduğunu tahmin bile edemezsin. Belki de şu satırları okuduğun sırada gelir çatar. Eğer hemen davranmazsan fırsat elden gidebilir.

Ey kardeşim! Bu hususu geciktirme ki geciktirmeye gelen birşey değildir. Ne sağlam adamlar göçtü bu alemde ki şimdi ne haldeler bilmiyoruz. O halde fırsatı elden kaçırma ve her anı ganimet say ki iş oldukça önemli ve yol oldukça tehlikelidir. Bir kez elin şu ahiretin tarlası olan alemde koptu mu artık iş isten geçmiş demektir ve nefsinin fesatlarını ıslah etmen artık mümkün olamaz. Elinde hasret şaşkınlık, azab ve rezillikten başka birşey kalmaz. Allah'ın velileri bir an bile rahat edip bu korkunç ve tehlikeli yolu düşünmekten uzak kalmıyorlardı.

Masum İmam Ali b. Huseyn'in (aleyhima's-selam) hali hayret vericidir, mutlak veli Emiru'l-Mü'minin'in (a.s) inlemeleri şaşkına çeviricidir. Bize ne olmuş ki bu kadar gafil davranıyoruz? Şeytandan başka kim bize garanti vermiştir ki yarına sağ çıkabileceğiz? O (şeytan) dost ve ashabının sayısını artırmaya ve bizi kendi zümresi ve bağlıları arasında kendi huyuyla haşrolmaya itmek istemektedir. O mel'un her zaman uhrevî durumları bize basitmiş gibi göstermeye çalışmakta ve bizi Allah'ın rahmeti ve şefaathçilerin şefaati vaadiyle Allah'ı anmaktan ve O'na itaat etmekten gafil kılmaktadır. Ama ne yazık ki bu umut boşa çıkacaktır ve o mel'unun tuzaklarından biridir bu. Allah'ın rahmeti şu anda seni kuşatmış bulunmaktadır. O'nu sıhhat, selamet, hayat, emniyet, hidayet, akıl ve fırsat rahmeti ve nefsin nasıl ıslah edileceğinin yöntemini gösterme rahmeti şu anda seni kuşatmış haldedir. Hak Teala'nın binlerce rahmetine gark olmuş durumda ama onlardan yararlanmıyor ve şeytana itaat ediyorsun. Eğer bu rahmetlerden bu alemde istifade etmezsen, bil ki o alemde de onlardan hiçbir paya sahip olamazsın. Hakk'ın sonsuz rahmeti ve şefaathçilerin şefaatinde mahrum kalırsın. Şefaathçilerin şefaatinin bu alemdeki tecellisi, onların hidayet yolunu gösterip hidayete erdirmesidir ve o alemde bu hidayet batını da şefaath olacaktır. Eğer bu hidayetten payına düşeni almazsan, şefaatten de nasibini alamazsın, hidayet ne orandaysa, şefaate erişmen de o oranda olacaktır. Resul-i Ekrem'in (s.a.v) şefaati Mutlak Hakk'ın rahmeti gibidir. Gerekli yerde ondan yararlanmak icab etmektedir.

Eğer Allah göstermesin şeytan bu araçlarla imanını elinden kaparsa, artık rahmet ve şefaatin yok demektir. Evet, Hakk'ın rahmeti her iki dünyada da alabildiğinedir. Eğer rahmetin talibiysen, niçin öbür alemdeki rahmetin de tohumu olan bu dünyadaki bunca ilahi rahmetten nasibini almaya çalışmıyorsun? Allah'ın bunca peygamber ve velileri seni Allah'ın nimetine ve ilahi misafirhaneye davet ettikleri halde davetlerine icabet etmedin ve Vesvas-i Hannâs'ın (şeytanın) bir tek vesvese ve ilkasıyla hepsini bir yana ittin. Allah'ın kitabının muhkemlerini, enbiya ve evliyanın mütevatir hadislerini, akıllı kişilerin akıllarının icaplarını ve filozofların kesin delillerini tutup şeytanın ilkalarına ve nefsinin nevalarına feda ettin.

Eyvahlar olsun benim ve senin haline; bu gaflet, bu körlük bu sağırlık ve bu cehaletten ötürü!¹⁷⁹

İlim Ehlinin Asabiyetine Dair

Cahiliyet asabiyetlerinden (tarafgirliklerinden) biri de ilmî hususlarda inat etmek, kendisine, hocasına veya şeyhine ait görüşü, hakkı açıklamak ve batılı iptal etmek maksadının dışında savunup desteklemektir. Böyle bir asabiyetin sair asabiyetlerden daha çirkin ve iğrenç olduğu gayet açıktır. (Böyle olmasının) mutaasıb (asabiyetçi) açısından sebebi, ilim ehlinin insanoğlunun terbiyecisi olmaları gerekmesi, nübüvvet ve velayet ağacının dalları olmaları icab etmesi, bu durumun vehametini ve fasit ahlakın sonuçlarını bilmeleri ve Allah göstermesin, eğer kendileri cahiliyyet asabiyetine sahip olur. Ve şeytanın rezil sıfatlarıyla sıfatlanmış olurlarsa kabahatlerinin daha keskin ve durumlarının sonucunun daha vahim olmasıdır. Kendini hidayet çırağı, insanlığın ışığı, saadetin kılavuzu ve ahiret yollarının göstericisi olarak tanıtan biri eğer, Allah göstermesin, kendi söylediklerine aykırı davranır ve batını zahirine muhalif olursa, böyle bir ikiyüzlülük (riya) ve nifak zümresinde yer alır ve ilminden suistifade eden, amelsiz bir alim sayılır ki, bunun cezası daha büyük ve azabı daha elimdir. Bunların durumu Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir:

"Kendilerde Tevrat yükletilip de onun gereğini yerine getirmeyenlerin durumu, kitaplar taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah'ın ayetlerini yalanlayanların durumu ne kötüdür. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."

¹⁸⁰Şu halde ilim ehlinin bu makamları korumaları ve kendilerini bu fesatlardan tam anlamıyla arındırmaları çok daha gereklidir, ta ki hem kendileri ıslah olsunlar hem de toplumu ıslah etsinler, vaazları daha etkili olsun ve nasihatleri kalplerde yer etsin. Alimin fesadı, ümmetin fesadına sebep olur ve malumdur ki, başka fesatlara kaynaklık eden bir fesat ve başka günahların doğmasına yol açan bir günah, Veliyyu'n-Ni'am'ın (Allah'ın) katında

¹⁷⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 202-205

¹⁸⁰ Cum'a Suresi: 5.

cüz'î ve başkalarını etkilemeyen sair fesat ve günahlardan çok daha büyük ve tehlikelidir.

Bu huyun ilim ehlinde bulunmasının bir diğer iğrençlik ve kötülüğü de bizzat ilmin kendisinden ileri gelmektedir. Çünkü bu asabiyet, ilme hıyanet etmek ve ona karşı değer bilmezlik demektir. Bu emaneti (ilmi) üstlenen ve bu ödülle ödüllenen birinin onu saygınlığını muhafaza etmesi ve onu sahih ve salim bir şekilde iletmesi gerekir. Ve eğer taassub ve cahillik ederse ona hıyanet etmiş, zulüm ve eziyet etmiş demektir ki bu, çok büyük bir günahıdır. Diğer bir kötülüğü de muhatab açısından. Çünkü ilmi toplantılarda muhatab, ilim ehlidir. Bu ilahi ödülle donanmış kişilere saygısızlığın ise çok ağır bir sonucu ve cezası vardır. Çünkü yersiz asabiyetler kimi zaman insanın ilim ehlini horlayıp onlara hakaret etmesine yol açmaktadır. Bu büyük günahıtan Allah Teala'ya sığınırım. Bir diğer kötülüğü de "mutasseblar (kendisi uğrunda taassub gösterilen) açısından ki bu, insanın ya hocası veya şeyhidir ve elbette ki bu tutum ters tepecektir. Çünkü değerli şeyh ve hocalar (nazarallahu vücûhehum) hakkın yanında yer alanlara ilgi gösterir ve cahiliyyet asabetiyle hakkı gücendirip batılı güçlendirenlerden nefret edip kaçınırlar.

Şu halde ilim ehlinin (zadehumu'l-lahu şerefen ve azâmeten) kendilerini ahlakî ve amelî fesatlardan arındırmaları, güzel amellerle ve kerim bir ahlakla donanmaları ve kendilerini Allah Teala'nın onlara bahşettiği şereften uzaklaştırmamaları çok daha gerekli bir farzdır ki, bunun tersine olan bir durumun hüsrânını Allah Teala'dan başkası bilemez. Vesselam.¹⁸¹

9- MÜNAFIKLİK

Hz. Sadık (selamullahi aleyh) buyurdu ki:

"Kim müslümanlara ikiyüzlü ve iki dilli davranırsa, kıyamet günü ateşten iki dil ile gelecektir."¹⁸²

Şerh

Müslümanlara ikiyüzlü davranmanın anlamı, kişinin onlara zahirde, batınında bulunanın aksini göstermesidir. Mesela zahirde sanki onları seviyormuş ve onlara samimiyet gösteriyormuş gibi davranması, ama batında bunun tersine inanması ve yanlarında dostluk ve sevgi gösterisinde bulunurken arkalarında bunun tersini yapması gibi. İki dilli olmanın anlamı ise, kişinin kiminle konuşursa onu övmesi veya dostluk gösterisinde bulunup dalkavukluk etmesi ve o kişinin arkasından onu yalanlayıp gıybetini yapmasıdır.

Bu yoruma göre, nifakın birinci sıfatı, ameldir, ikinci sıfatı, lafzî (sözel) nifaktır. Belki de hadis-i şerif, nifakın çirkin sıfatlarına işaret etmektedir ve bu iki sıfat münafıkların en belirgin sıfatları olduğundan özellikle bunlara değinmiştir.

Nifak, nefsanî bir rezillik ve iğrenç bir melekedir ki bunlar (ikiyüzlülük ve ikidillilik) onun iki belirtisidirler ve bu hususun kimi derece ve aşamaları vardır ki biz, inşaallah birkaç bölüm halinde bunlara değinecek ve tedavi yollarını göstermeye gayret edeceğiz.¹⁸³

Nifakın Aşamalarına Dair

Bil ki, nifak ve ikiyüzlülüğün de sair kötü ve iyi özellik ve melekeler gibi şiddet ve zayıflığı bakımından kimi derece aşamaları vardır.

İnsanın tedavi etmeye kalkışmadığı ve ona olan bağımlılığını sürdürdüğü her rezil özellik, gitgide şiddetlenir ve faziletlerde olduğu gibi rezilliklerde de şiddetlenme oranı sonsuzdur.

Eğer insan nefis-i emmaresini kendi haline terkederse, nefsin kötülüğe olan eğiliminden ve şeytanın yardımından ötürü fesada daha çok yönelir ve gün geçtikçe rezaletleri şiddetini artırır; derken bu rezil özellik, nefsin temel unsurlarından biri haline gelir ve bütün zahiri ve batınî kuvvelerini egemenliği altına alır.

Şu halde eğer rezillik, şeytanî bir rezillikse (o melunun huylarından olan nifak ve ikiyüzlülük gibi) nitekim Kur'an-ı Şerif bunu haber vermiştir: *"Ve onlara: "Elbette ben size öğüt verenlerdenim" diye de yemin etti."*¹⁸⁴ Adem ve Havva'ya (selamullahi aleyhim), *"Ben size öğüt verenlerdenim"* diye yemin ediyor ama aslında bunun tamamen tersini yapıyordu. Şeytanî bir rezillik olan nifak ve ikiyüzlülük yüzünden memleket şeytana teslim olur, nefsin ve zat ile cevherin batım sureti şeytanî bir suret olur, zahiri suretinin de her ne kadar bu dünyada insan şeklindeyse de o alemde şeytan suretinde olması da mümkündür.

O halde eğer insan bu sıfatı dizginlemez ve nefsi kendi haline bırakırsa, kısa bir süre zarfında öyle birhal alır ki, insan bütün zaman ve imkânlarını bu rezillik için harcar, kiminle konuşursa ikiyüzlü ve ikidilli konuşur. Karıştığı her topluluğa nifak tohumları eker, şahsî menfaat, bencillik ve kendine tapmaktan başka birşey düşünemez olur, sadakat, samimiyet, himmet ve mertliği ayaklar altına alır, bütün işleri, hareket ve duruşları ikiyüzlülük kokar ve

¹⁸¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 206-208

¹⁸² Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Zili. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 209

¹⁸³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 209-210

¹⁸⁴ A'raf Suresi: 21

hiçbir fesat, kabahat ve alçaklıktan çekinmez.

Böyle bir şahıs beşeriyet ve insaniyet zümresinden uzaktır ve şeytanla birlikte haşrolacaktır.

Bu söylenenler, bizatihi nifakın cevherindeki şiddet ve zaafla ilgiliydiler ve bu, bu illete yakalananlar açısından da farklılıklar arz etmektedir, çünkü nifakçı bazen Allah'ın dininde nifak saçar, bazen güzel melekeler ve ahlaki faziletlerde, bazen salih amellerde ve ilahi ibaretlerde, bazen sıradan işlerde ve örfi yapıda, aynı şekilde bazen de Rasulullah'a (s.a.v) ve hidayet imamlarına (aleyhimusselam) nifak eder, bazen evliyaya, alimlere ve mü'minlere, bazen de müslümanlara ve Allah'ın sair milletlere mensup kullarına.

Elbette ki bu zikredilenler, iğrençlik, kötülük ve kabahatte birbirlerinden farklı bir yapı arz ederler, ama aslında bunların hepsi, iğrençlik ve kötülüğün içinde yer alırlar ve aynı habis ağacın dalları ve yapraklarıdır.¹⁸⁵

Nifak ve İkiyüzlülüğün Pekçok Fesada Kaynaklık Ettiğine Dair

Nifak ve ikiyüzlülük, şerefli insanın asla onunla sıfatla-namayacağı kötü ve iğrenç bir sıfattır. Bu sıfatın sahibi, insanlık camiasının dışında yer aldığı gibi, hiçbir hayvana da denk değildir, akran ve emsalleri arasında rezalet ve rüsvaylığın mayası olduğu gibi, ahirette de zillet ve elim bir azapla yüzyüze kalacaktır. Ve hadis-i şerifte de belirtildiği gibi, ahiretteki sureti, ateşten iki dili bulunan bir surettir ve bu durum onun Allah'ın yaratıkları arasında rezil rüsva olmasına ve peygamberler, resuller ve melâike-i mukarrabin huzurunda boynu bükük kalmasına yol açacaktır. Ayrıca bu rivayet, karşılaşacağı azabın şiddetini de göstermektedir; çünkü eğer bedeninin cevheri, ateş cevherine dönüşürse, duyumsama daha da artar. (Şiddetinden Allah'a sığınırım).

Başka bir hadiste Resulullah (sav) şöyle buyurmaktadır:

*"İkiyüzlü kişi kıyamet günü dillerinden biri başının arkasından, öbürü önünden çıkmış halde gelir. Her iki dili de yanar haldedir ve bütün bedenini ateş sarmıştır. Sonra da: "İşte dünyada ikiyüzlü ve ikidilli olan şahıs! diye tanıtılır."*¹⁸⁶ Kıyamet günü şu ayet-i şerifenin kapsamına dahil olur:

*"Allah'ın, birleştirilmesini istediği şeyi birbirinden ayıranlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar. İşte lanet onlara ve yurdun kötüsü onlardır!"*¹⁸⁷

Nifak ve ikiyüzlülük pekçok helaka sürükleyici fesada da kaynaklık ederler ki bu fesatların her birinin insanın hem dünyasını hem ahiretini yokluk rüzgarına savurması mümkündür. "Fitne çıkarmak" gibi ki Kur'an-ı Kerim'in nasına göre bu, katilden de daha beterdir ve "kovuculuk, dedikodu" gibi ki Hz. Bakır (a.s) (bu hususta) şöyle buyurdu:

*"İşleri güçleri söz taşımak ve kovuculuk etmek olanlara cennet haram kılınmıştır."*¹⁸⁸

(Ayrıca) "gıybet" gibi ki Peygamber'in (s.av.) buyruğuna göre zina etmekten de beterdir ve müminleri incitmek, hakaret etmek, sırlarını açığa vurmak, herbiri insanın helakine yeter sebeptir.

Ve bil ki, kimilerinin başkalarına yönelik kinaye, işmar ve göz kırpmaya gibi hareketlerde bulunurken öte yandan onlara sevgi ve samimiyet gösterisinde bulunmaları da nifak ve ikiyüzlülük kapsamına girmektedir.

İnsan hal ve hareketlerine çok dikkat etmelidir, çünkü nefis ve şeytanın tuzakları çok incedir ve çok az kimse onlara yakalanmaktan kurtulabilir.

İnsanın, uygunsuz bir tek işareti ve yersiz bir tek kinayesinden ötürü ikiyüzlü ve ikidilli zümreye dahil olması ve ömür boyu bu rezalete mübtela olduğu halde kendini salim ve sağlam sanması da mümkündür.

Şu halde insan mükemmel bir doktor ve işinin ehli bir hastabakıcı gibi, nefsinin hallerini ve amel ve tavırlarını kontrol altında tutup tedavi etmeli, kontrolü hiçbir şekilde gevşetmemeli ve bilmeli ki hiçbir hastalık, kalbi hastalıktan daha gizli ve aynı zamanda daha öldürücü değildir. Ve bu hususta hiçbir hastabakıcının insanın kendisinden daha müşfik ve daha bağıri yanık olmaması gerekir.¹⁸⁹

Nifakın Tedavisine Dair

Bil ki, bu büyük hata ve noksanlığın ilacı iki şeydir:

Birincisi; bu rezil huyun doğurduğu sonuçları düşünmek, bu dünyada bu huyla tanınan insanın başkalarının gözünden düştüğünü ve rezil rüsva olduğunu, bütün, dost ve akranları arasında utanılacak bir duruma düştüğünü, aralarından kovulduğunu ve kemale ulaşip hedefe varmaktan uzak kaldığını unutmamaktır. Şeref ve vicdan sahibi bir insan, kendini bu şerefsizlikten uzak tutmalı ve bu zillet ve düşüklüğe yuvarlanmaktan kaçınmalıdır.

Sırların açığa vurulduğu ve bu dünyada halkın nazarından saklı kalan herşeyin ortaya serildiği alem olan öbür alemde ateşten iki dil ile yaratılacağını ve münafıklar ve şeytanlarla bir arada azaplandırılacağını düşünmektir.

Şu halde, bu fesatları, gören ve bu huyun iğrençlik ve rezaletten başka bir sonuç doğurmadığını anlayan akıllı insanın bu huyu kendinden uzak tutmaya ahdetmesi ve nefsi tedavi etmenin diğer yolu olan amel aşamasına geçmesi gerekmektedir. Bu da, insanı bir süre hal ve hareketlerini kontrol etmesi, dikkatli davranması, nefsinin

¹⁸⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 210-212

¹⁸⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 212

¹⁸⁷ Ra'd Suresi: 25.

¹⁸⁸ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman vel-Küfr, Babu'l-Nemîme, 2. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 213

¹⁸⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 212-213

arzularına aykırı hareket etmesi ve onunla mücadele etmesi, söz ve davranışlarını zahirde ve batında güzelleştirmesi, gösterişten uzak durmasıdır. Allah Teala'dan kendisini nefis-i emmare ve onun hevalarına karşı başarılı kılmasını ve kendisine bu tedavi ve çabada yoldaşlık etmesini niyaz etmesidir. Allah Teala'nın, kullarına fazl ve rahmeti sınırsızdır, kim ona yönelip kendini ıslah etmede bir adım ilerlerse, Allah ona yardım eder. Elinden tutar ve insan bir süre bu durumu sürdürürse, nefsin ıslah olması ve nifak ve ikiyüzlülük sıkıntısının ortadan kalkması, kalp ve batın aynasının bu rezillikten arınması ve Hak Teala'nın lütuf ve rahmetine mazhar olması umulur. Çünkü nefsin bu alemde bulunduğu sürece hem iyi ve hem de kötü huylarından vazgeçebildiği tecrübelerle sabittir. Her amel, nefste bir etki bırakır. Eğer amel iyi ve salih olursa, etkisi nurani ve kemali olur, yok eğer bunun tersine olursa, karanlık ve noksani bir etki bırakır. Ta ki nefis ya tam anlamıyla nurani olur veya tam anlamıyla zulmanî (karanlık) ya mutluluk yolunu izler veya eşkıyanın yolunu.

O halde şu amel diyarı ve ziraat alanında bulunduğumuz sürece, kendi irademizle, kalbimizi mutluluğa veya sıkıntıya yönltebiliriz. Kendi amel ve fiillerimizden kendimiz sorumluyuz.

*"Kim zerre miktarı hayır işlemişse onu görür. Ve kim zerre miktarı şer işlemişse onu görür."*¹⁹⁰

Nifakın Bazı Kısımlarına Dair

Bil ki ey aziz, nifak, ikiyüzlülük ve ikidilliliğin aşamalarından birisi, Allah teala'ya nifak etmek ve Maliku'l-Müluk'a iki yüzlülük etmektir ki bizler bu alemde bunun mübtelasıyız ama bu durumumuzdan gafiliz; cehalet perdesi ve bencillik ile dünya ve nefis sevgisinin karanlık hicapları bu durumumuza öylesine örtmüş ki, bu dünyadan göç edip bu gurur diyarını terketmedikçe uslanmamız çok uzak bir ihtimaldir.

Şimdi gaflet uykusu, tabiat sarhoşluğu ve heva ve heves mestliği bizi çepeçevre kuşatmış, bütün çirkinlikleri ve fasid ahlak, amel ve tavırları bize şirin göstermektedir. Bir an gelecek ki bu uykudan uyanacak ve bu mestlik ve sarhoşluktan ayılacağız ama o zaman iş işten geçmiş olacak ve kendimizi münafıklar, ikiyüzlüler ve ikidilliler zümresi içinde bulacağız ve ateşten iki dil ve çirkin iki suretle haşrolacağız. Ne kadar *"Rabbî irci'uni"* (Rabbim beni geri döndür) ¹⁹¹ diye feryad etsek de "Kella" (Asla!) cevabıyla karşılaşacağız. Ve bu ikiyüzlülük öyle birşeydir ki, ben ve sen bütün ömrümüz boyunca kelime-i tevhidi söylediğimiz ve İslam ve iman iddiasında bulunduğumuz halde buna mübtela olabiliyoruz.

Eğer halk genelinden ve avamdan isek, İslam, iman, zühd ve ihlas peşinde olduğumuzu, eğer ilim ehlinde ve fakihlerden isek kemal-i ihlas ve velayet ve Rasulün halefi olduğumuzu iddia ediyor ve Resul-i Ekrem'den (s.a.v) rivayet edilen şu hadisin: *"Allah'ım, halifelerime merhamet et."* ¹⁹² veya Emiru'l-Mü'minin'in (ruhi lehu'l-feda): *"Onlar benim hüccetim, delilimdir."*¹⁹³ Sözünün veya hidayet imamlarından (selamullahi aleyhim) nakledilen, alimler ve fakihlere ilişkin sözlerin mısradaki olduğumuzu söylüyoruz.

Ve eğer ilim ve akıl ehli isek, hakiki ve delile dayalı iman iddiasında bulunuyor, kendimizi ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn olarak kabul ediyor, başkalarının ilmi ve imanını noksan sayıyor ve ayetlerle hadis-i şerifleri kendimiz için söylenmiş kabul ediyoruz.

Ve eğer irfan ve tasavvuf ehli isek, maarif, cezbe, fenafillah bekabillah, veliyyi emr ve buna benzer bütün güzelliklerle donanmış olduğumuzu iddia ediyoruz.

Bu şekilde her kesimimiz söz ve amelleriyle kendine bir makam biçiyoruz. Eğer gerçekten batınımız da bu zahirimiz gibi ise ve bu iddialarımızda sadık isek ne mutlu bize.

Yok eğer benim gibi rüsva ve yanlış içinde isek, bilinmelidir ki, münafıklar ve ikidilliler zümresindeniz ve hemen tedaviye yönelmeliyiz, daha fırsat eldeyken bu bedbahtlığımızı ve zillet ve karanlık günümüz için bir çare bulmalıyız.

Ey İslam olma iddiasındaki aziz! Kafi'de yer alan bir hadis-i şerifte Hz. Rasul (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: *"Müslüman o kimsedir ki, müslümanlar onun dilinden ve elinden selamettendirler."* ¹⁹⁴

O halde bize ne olmuş ki ben ve sen elimizden geldiğince, gücümüzün yettiği kimselere eziyet ediyor ve onlara cefa çekirtmekten uzak durmuyoruz? Ve eğer elimizle onlara eziyet edemiyorsak, dil okumuzla huzurlarında veya arkalarından onları çekiştirip gıybetlerini yapıyor ve sırlarını açığa vurup onları küçük düşürmeye çalışıyoruz. O halde müslümanlar bizim el ve dilimizden emanda olmadıklarına göre demek ki bizim İslam olma iddiamız hakikate aykırıdır, kalbimiz açığa vurduğumuzun muhalifidir ve münafıklarla ikiyüzlüler zümresinin mensubuyuz biz.

Ey iman ve kalb temizliği iddiacısı! Eğer sen Allah'ın huzurunda tevhide inanıyor ve tek olan'ı isteyip tek Olan'a tapıyorsan ve eğer kalbin zahirine mutabık ise ve batının iddiana muvafık ise, şu halde neden ehl-i dünyanın önünde bu kadar boyun büküyorsun? Niçin onlara kulluk ediyorsun? Acaba bunun, onları bu dünyada etken saymandan, iradelerini egemen ve para ve zorbalıklarını etkili kabul etmeden başka bir sebebi var mı? Bu dünyada etken kabul etmediğin şey, Hak Teala'nın iradesidir. Bütün zahiri sebeplerin önünde eğiliyorsun ama

¹⁹⁰ Mü'minin Suresi: 99. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 214-215

¹⁹¹ Zilzal Suresi: 7- 8.

¹⁹² Vesailu's-Şia, C. 18. Ekvab Sıfat el-Qâzi, S. 100 ve 101. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 216

¹⁹³ Vesailu's-Şia, C. 18. Ekvab Sıfat el-Qâzi, S. 100 ve 101. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 216

¹⁹⁴ Kafi, C. 2. el-İman vel-Küfr, Babu'l-Mumin ve alâmatih, 12. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 217

Hakiki etken ve bütün sebeplerin müsebbibini unutuyorsun? Sen buna rağmen bir de kelime-i tevhid'e iman ettiğini mi iddia ediyorsun? Şu halde sen müminler zümresinin dışındasın ve münafıklar ve ikidillilerle birlikte haşrolacaksın.

Ve sen ey zühd ve ihlas iddiacısı! Sen Allah için mi ihlaslı davranıyorsan, yoksa dünyevî çıkarlar için mi? Sana ne olmuş ki halkın seni ihlaslı bilmesi bu kadar çok hoşuna gidiyor, dünya ehliyle bir arada oturmaya bu kadar can atıyorsun da yoksul ve yoksunlardan bu kadar firar ediyorsun?

Şu halde bil ki bu zühd ve İhlasın hakiki değildir. Dünyadan zühd etmen dünya içindir ve halis kalbin hak için değildir. İddianda yalancısın ve ikiyüzlü ve münafıklardasın.

Ve ey Allah'ın velisinin (Mehdi) temsilcisi ve Rasulullah'ın (sav) halifesi olmanın iddiacısı! Durumun, "Nefsini zabteden, dinini koruyan, hevasına muhalefet eden, mevtasının emrine itaat eden" ¹⁹⁵ hadisine uyuyor, velayet ve risalet ağacının yaprağı ve dalı isen ve dünyaya mayii değilsen sultanlara ve eşrafa eğilimli değilsen ve yoksulların arasında oturmaktan, iğrenmiyorsan Allah'ın halk arasındaki hüccetlerindensin demektir, yoksa kötü alimler ve münafıklar ve zikri geçen sair taifeler zümresine mensupsun. (Eğer bu sonunculara mensupsan bil ki) senin halin daha kötü, ilmin daha çirkin ve geleceğin daha karanlıktır. Çünkü alimler için deliller daha mükemmeldir.

Ve ey ilahi hikmet, hakikatler ve mebde ve mead ilminin sahibi olmanın iddiacısı! Eğer gerçekten berzahî suretlerin ve cennet ile cehennem ahvalinin alimi isen, bir an bile dur durak bilmeden bütün vaktini bakî alemin tamiri için harcaman ve bu alem için içindekilerden firar etmen gerekir. Sen, Önünde ne tür musibetler olduğunu ve ne tür karanlıklar ve katlanılmaz azaplarla karşılaşabileceğini biliyorsun. Şu halde neden hala sözcüklerin ve geçmiştekilerin kavramlarının hicabından sıyrılamamışsın ve onca delil ve hüccet kalbinde en ufak bir etki bile bırakmamıştır? O halde bil ki, sen bu durumunla mü'minler ve filozoflar zümresinin dışındasın ve münafıkların safında haşrolacaksın. Eyvanlar olsun o kişinin haline ki, bütün ömrünü tabiat ötesinin ilmine hasrettiği halde, tabiat sarhoşluğu bir tek hakikatin bile kalbine yerleşmesine izin vermemiştir.

Ey marifet, cezbe, sülûk, muhabbet ve fena (fani oluş) iddiacısı! Eğer gerçekten Ehlululâh'san, ashab-ı kulûb ve hasenât'san, "ne mutlu sana". Ama nefis sevgisinden ve şeytanın vesveselerinden kaynaklanan bunca debdebe, keşmekeş ve iddia, muhabbet ve cezbeye ters düşmektedir.

"Velilerim benim örtümün altındadır, benden başkası bilmez onları." ¹⁹⁶

Sen eğer Hakk'ın velilerinden sen ve muhibler ve meczublardansan, bunu Allah biliyor. O halde halka bu kadar makam ve mertebe izharında bulunma, halkın zayıf kalplerini yaratıcılarından yaratıklara yönlendirme ve Allah'ın evini (müminin kalbini) gasb etme. Bil ki Allah'ın bu kulları değerlidirler ve kalpleri de pek değerlidir. (Bu kalpler) Allah'ın sevgisi için harcanmalıdırlar. Allah'ın eviyle bu kadar oynama ve onun namusuna el uzatma: "Muhakkak evin bir rabbi vardır."

Ve o halde eğer sen iddianda sadık değilsen, ikiyüzlüler ve nifak ehli zümresine dahilsin. Bırakalım, bundan fazla sözü uzatmayalım ki bu, ben yüzü karaya uygun düşmemektedir.

Ey kara gün için bir şeyler yapmak ve kendini bu bedbahtlıktan kurtarmak gerektiğini iddia eden benim kınanmış nefsim! Eğer sözünde sadıksan, kalbin diline yoldaşa ve gizlin açığına muvafıksa, o halde niçin bu kadar gafilsin, niçin kalbin bu kadar siyah, nefsanî şehvetlere neden bu kadar maglubsun ve tehlikeli ölüm yolculuğunu niçin hiç düşünmüyorsun? Ömrün geçti gitti de sen heva ve hevsten el çekmedin. Bütün bir ömrü, şehvet, gaflet ve şekavetle geçirdin.

Aniden ecel erişecek ve kötü amel ve ahlakın sana ayak bağı olacak. Sen va'za kulak vermeyen bir vaizsin ve münafıklar ve ikiyüzlüler zümresine dahilsin. Eğer bu halinle dünyadan göçersen, ateşten iki dil ve iki suretle haşredilmenden korkulur.

Rabbimiz, bizi bu uzun uykudan uyandır, bizi bu mestlik ve gafletten uyandır, gönlümüzü iman nuruyla aydınlat ve halimize acıyıp bize merhamet buyur. Biz bu meydanın yiğitleri değiliz. Sen lütfunla ellerimizden tut ve bizi şeytanın ve nefsin nevasının pençesinden kurtar. Bihaqqi evliyaike muhammed ve âlihi't-tâhirin (salavatullahi aleyhim ecma'in). ¹⁹⁷

10- NEFSİN AMEL VE HEVASI

Yahya b. akil diyor ki: "Emirul'-Mü'minin (a.s) şöyle buyurdu:

"Sizin için iki şeyden korkuyorum: Hevaya tabi olmanız ve uzun emelliliğiniz. Hevaya tabi olmak insanı haktan uzaklaştırır, emel uzunluğu ise ona ahireti unutturur." ¹⁹⁸

Şerh

"Heva"nm sözlük anlamı, "sevgi ve iştah" demektir. Bu sevgi ve iştah ister iyi ve güzel şeylere yönelik olsun, ister kötü ve çirkin şeylere, farketmez. Veya tabiatın bir gereği olarak, nefis, eğer akıl ve şeriat tarafından

¹⁹⁵ İhticâc, C. 2. İhticâcât İmam Hasan Askerî (aleyhisselam), s. 458. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 218

¹⁹⁶ İhya el-Ulûm, C. 4. s. 256.

¹⁹⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 215-220

¹⁹⁸ Kafi, C.2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-İtba'ül-Heva, 3. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 221

dizginlenmezse, batıl şehvetlere ve nefsanî nevalara eğilimlik arzeder.

Biz inşaallah iki makam içinde bu iki özelliği anlatacak, birincisinin haktan uzaklaştırmasının ve ikincisinin ahireti unutturmasının niteliğini açıklamaya çalışacağız. Allah'tan başarı niyaz ediyoruz.

Nefsin Hevasına Tabi Olmanın Kötülüğüne Dair

1. Bölüm: İnsanın Başlangıçta Fiilen Hayvan Olduğuna Dair

Bil ki, insan bir anlamda (ki bunun zikri konumuzun dışında kalmaktadır.) fitraten (yaratılış itibariyle) tevhide ve hatta bütün hak akaide eğilimlidir, ama dünyaya gelişinin başlangıcında ve bu aleme ilk adım atışında nefsanî ve hayvanî şehvetleri gelişir. Gerçi Allah tarafından desteklenmiş olanlar bu kuralın dışında yer alırlar ama bunlar nadir olduklarından, bu hesabın dışındadırlar, çünkü biz bu türün genelini göz önünde bulunduruyoruz.

Kendi alanında delillerle isbatlandığı gibi, insan başlangıçta ve bazı aşamalardan sonra da sair hayvanlardan insanî kabiliyetten başka bir imtiyazı bulunmayan zayıf bir hayvandır. Ve bu kabiliyet, fiilen insan olmanın ölçüsü değildir.

Şu halde insan, bu aleme geliş sırasında fiilen hayvandır ve şehvet ile öfkenin ifadesi olan hayvanlık kurallarının dışında hiçbir ölçüye bağlı değildir. Bu zamanın ucubesi, zat-ı cami' veya buna elverişli olduğundan, o iki kuvvetin idaresi için, yalancılık, aldatma, nifak, kovuculuk ve benzeri şeytanî sıfatları da devreye sokar ve bu fesat ve helakin temel prensipleri olan üç kuvvet sayesinde kendisi terakki edip gelişirken aynı zamanda bu kuvvetler de onda güçlenip serpilirler. Eğer bir terbiyeci ve öğretmenin etkisi altına da girmezse buluş aşamasını katettikten sonra, bütün bu zikredilen hususlarda diğer hayvanları ve şeytanları geride bırakıp onlardan ileriye geçen acaib ve garib bir hayvana dönüşür, hepsinden daha ileri düzeyde bir hayvan ve şeytan olur. Ve eğer bu hali devam eder ve o üç kuvvet hususunda nefsinin hevasına tabi olmaktan başka birşey yapmazsa, onda hiçbir ilahi marifet, fazıl ahlak ve salih amel boy göstermez, hatta bütün fitrî (yaratılışsal) nurları da söner gider.

O halde şu zikredilen üç makamın (yani ilahî marifet, fazıl ahlak ve faziletli melekeler ve salih amellerin) kapsamı içine giren bütün hak mertebeler nefsanî nevaların ayakları altında çiğnendiğinde, nefsanî eğilimler ve hayvanî istekler hakkın hiçbir mertebeye yansımaya izin vermezler. Nefsin hevasının sahip olduğu karanlıklar bütün akıl ve iman nurlarını boğar. Böylece insaniyetin doğuşu olan ikinci doğumun gerçekleşmemesine yol açar ve o kişi o halde varlığını sürdürür. Ta ki o haliyle bu dünyadan göçüp gider. Ve sırların açığa çıktığı o alemde kendini hayvan veya şeytan suretinde bulur. İnsan veya insaniyet ortada kalmaz. Ve Allah'ın dilediği müddetçe o halde, karanlıklar, azablar ve sonsuz vahşetler içinde çırpınıp durur.

Şu halde bu durum, haktan tamamiyle alıkoyan nefsin hevasına tam anlamıyla tabi olma halidir. Burdan yola çıkarak, haktan uzak düşmenin ölçüsünün nefsin nevasına tabi-iyyet olduğunu ve uzak düşmek oranının bu tabiiyyet oranı kadar olduğunu anlayabiliriz. Ama eğer peygamberlerin eğitmesi ve alimlerle terbiyecilerin terbiyesi neticesinde bu insan yavaş yavaş enbiya ve evliyanın (aleyhimusselam) terbiye gücüne teslim olursa mümkündür ki, kendisine fikrî olarak bağışlanmış bulunan o mükemmel insaniyet kuvveti yeniden faaliyete geçsin, mükemmelleşsin ve insan yenibaştan insaniyetine kavuşsun. Şeytanı kendisine teslim olup iman etsin. Tıpkı Resul-i Ekrem'e (s.a.v) teslim olup iman ettiği gibi ki buyurdu:

*"Şeytanım benim elimle imana geldi."*¹⁹⁹

Ve böylece hayvaniyet makamı insaniyete teslim olsun. Öyle ki kendisini ilerleme alemine ulaştıracak bineğe binsin, semavî burak ve ahiret yolunu katetsin şehvet ve öfkenin adalet ve şeriat makamına teslim olmasının ardından bütün yapısını adalet sarsın ve hakimi Hak ile hak kanunlar olan adil bir hükümet tesis edilsin ki onda hakka aykırı bir tek adım bile atılmasın ve batıldan tam anlamıyla arınıp kurtulsun.

Nasıl ki hakkı engellemenin ölçüsü nefsin hevasına tabi olma oranı ise, hakkı isteyip gerçekleştirmenin ölçüsü de şeriata ve akla tabi olma oranıdır. Ve bu ikisinin arasında sonsuz derecede mesafeler vardır; öyle ki nefsin nevasına ne kadar tabi olunursa, o oranda hakka engel olunur, hakikatten uzaklaşılır ve insaniyet kemalinin ve ademiyyet sırlarının nurundan o oranda mahrum kalınır. Aksine, nefsin hevasına ve ne kadar muhalefet edilirse, o oranda engeller ortadan kalkar ve insanda hakkın nuru tecelli eder.²⁰⁰

2. Bölüm: Hevaya Tabi olmanın Kötülüğüne Dair

Nefse ve nefsin hevasına tabi olmanın kötülüğü hakkında Allah Tebarek ve Teala şöyle buyurmaktadır:

*"Hevana uyma, çünkü seni Allah'ın yolundan saptırır."*²⁰¹ Ve başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: *"Allah'tan bir yol göstericiye değil de, kendi hevasına uyandan daha sapkınlı var mıdır?"*²⁰²

Kafî'de senedi Hz. Bakır'a (a.s) ulaşan bir rivayet:

¹⁹⁹ Bu hadisin birer benzeri Gevali el-Leali'de (c. 4, s 97) ve İlm el-Yaqîn'de (c 1, s. 282) mevcuttur. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 224

²⁰⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 222-224

²⁰¹ Sâd Suresi: 26.

²⁰² Kasas Suresi: 50

"Peygamber (s.a.v) buyurdu ki: "Allah (azze ve celle) der ki:

"Andolsun izzetim, celalim, kibriyam, ulviliğim ve makamımın yüceliğine ki, hiçbir kul kendi hevasını benim hevama üstün kılamaz, meğerki işlerini tefrikaya salayım, dünyasını birbirine katayım, kalbini dünyayla meşgul edeyim ve kendisine ondan, takdir edilenin dışında hiçbir şey vermeyeyim. Ve izzetim, celalim, kibriyam, ulviliğim ve makamımın yüceliğine andolsun ki, hiç bir kul benim hevamı kendi hevasına üstün kılamaz, meğerki meleklerim muhafaza etsin onu. Gökler ve yerler rızkını sağlamakla yükümlü olsun onun ve ben olurum her tacirin ticaretinden sonra kazançlı kılan onu (yani ben onun yerine ticaret edip rızkını sağlarım) . Ve dünya zelil bir şekilde önünde eğilir onun (yani o dünyadan sıyrıldıkça dünya ona boyun eğer ve kendisinin zelil bir şekilde teslim olur).

203

Bu hadis-i şerif, hadisin muhkemlerindendir ve muhtevası onun Allah Tebarek ve Teala'nın o arı duru pınarından geldiğine tanıklık etmektedir ki biz şu anda onun yorumlama durumunda değiliz.

Ve Hz. Mevla Emirul-Mü'minin'den (a.s) şu anda yorumlamakta olduğumuz hadisten başka, şöyle buyurduğuna ilişkin bir rivayet de vardır:

"Sizin için korktuğumdan daha korkulu iki şey vardır. Biri hevaya uymak"²⁰⁴ Daha sonraki buyurdukları, İbn Aqil'in hadisine mutabıktır.

Hz. Sadık'tan (as) da Kaff'de şöyle buyurduğu nakledilmektedir:

"Hevanızdan düşmanınızdan korkar gibi korkun, insanlar için hevaya tabi olmaktan ve dillerinin ürünlerinden (yani dillerinin kendilerine kazandırdığından) daha tehlikeli bir düşman yoktur." ²⁰⁵

Ey aziz! Bil ki, nefsin istek ve temennilerinin sonu yoktur ve iştahı asla sona ermez. İnsan onun peşinde bir adım yürüdü mü birkaç adım daha atmak zorunda kalır. Bir nevasına yoldaşlık etti mi, pekçok temennisine de yoldaşlık etmeye mecbur olur. Nefsin isteklerine bir kapı araladın mı pekçok kapı daha aralayacaksın demektir. Nefse bir sefer itaat etmekle pekçok fesada ve o fesatlardan pekçok helak ediciye mübtela olursun. Ta ki, Allah göstermesin en sonunda Hakkın yolunu yüzüne kapatmıca kadar. Nitekim Allah Teala'da Kitab-ı Kerim'inin nassında bunu haber vermiştir. Ve elbette ki Hz. Ali de bunu belirtmiş ve korkusunu dile getirmiştir.

Resul-i Ekrem ve Hidayet İmamları'nın (sallallahu aleyhi ve alihi ve aleyhim ecma'in) mükerrem ruhları ızdırıp ve korku içindedir: Olmaya ki nübüvvet ve velayet ağacının yapraklanyere düşüp hazan olsun!

Hz. Peygamber buyuruyor ki:

"Evlenip çocuk sahibi olun ki ben sizin düşük çocuklarınız aracılığıyla bile diğer ümmetler mukabilinde iftihar ederim." ²⁰⁶

Bunun gibi korkulu ve insanı yokluk uçurumuna yuvarlayan ve hakiki validinin, yani Resul-i Ekrem'in (s.a.v) o "Alemlere rahmet olan"ın öfkesine muhatab kılan bir yola sürüklenen bir insanın ne kadar bedbaht olduğu ve onu ne musibetlerin beklediği malumdur.

Şu halde eğer Rasulullah'a aşına isen ve eğer Mevla Emiru'l-Mü'minin'e muhabbet besliyorsan ve onların o tahir evladının dostu isen, onların o mübarek kalplerini korku, ızdırıp ve sarsıntıdan masun bırak.

Hud suresinin bir ayet-i şerifesinde buyurulmuştur ki:

"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol, seninle birlikte tevbe edenlerle beraber." ²⁰⁷

Yani, görevlendirildiğin doğrultuda istikamet tut ve yerinde karar kıl, seninle birlikte tevbe edenlerle beraber."

Ve hadiste cenabı Rasulullah'ın (sav) şöyle buyurduğu menkuldür:

"Hud suresi bu ayetinden dolayı yaşlandırdı beni."²⁰⁸

Şeyh arif-i kamil Şahabadi (ruhî fedahu) buyurdular ki:

"Her ne kadar bu ayet-i şerife Şura suresinde de mevcut ise de orada içinde "Seninle birlikte tevbe edenlerle beraber" ifadesi bulunmamaktadır. Hz. Resul'ün Hud Suresini (söz konusu ayeti) direkt bir uyarı saymasının sebebi ise Allah Teala'nın ümmetin istikametini o yüce insandan istemesindendir. Ve Hz. Peygamber, bu görevi yerine getirememekten korkuyordu. Değilse, o yüce insan zaten istikamet sahibiydi."

O halde ey kardeşim! Eğer kendini o yüce insanın bağıslı kabul ediyorsan ve o zat-ı mukaddesin görevinin ne olduğundan haberdar isen, gel o yüce insanın senin çirkin ve kötü amllerinden ötürü görevinde mahcub düşmesine sebep olma. Kendini onun yerine koy ve düşün ki eğer çocukların veya diğer yakınların senin anlayışına aykırı kötü ve uygunsuz işler yaparlarsa halka karşı ne kadar mahcub olursun! Bil ki, o yüce zatın da buyurduğu gibi, Resul-i Ekrem (s.a.v) ve Emiru'l-muminin (a.s) ümmetin hakiki babalarıdır:

"Ben ve Ali bu ümmetin babasıyız". ²⁰⁹

Dolayısıyla bizi Rububiyetin huzuruna çağırıp bu iki yüce insanın önünde hesaba çekerlerse ve amel defterimizde çirkinlik ve kötülükten başka birşey olmadığı ortaya çıkarsa bu, yüce insanlara sıkıntı verir. Hak Teala, melekler ve peygamberlerin huzurunda mahcub olurlar. Bir bak ki bizler onlara ne büyük zulümler etmişiz, nasıl musibetlere mübtela olmuşuz ve Alah Teala nasıl davranacak bizlere!

²⁰³ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-İttiba el-Heva, 2. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 225

²⁰⁴ Feyz, Nehcu'l-Belağ, Hutbe 28. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 226

²⁰⁵ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-İttiba el-Heva, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 226

²⁰⁶ Mustedrek el-Vesâil, Kitabu'l-Nikâh, 17. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 227

²⁰⁷ Hud Suresi: 12.

²⁰⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 227

²⁰⁹ Bihar, c.36, s. 11. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 228

Ey zalim ve cahil insan! Sen ki kendine zulmediyorsun ve ayrıca sadece kendine zulmettiğini sansan bile sen kendilerine teşekkür etmen gereken, kendi can, mal ve rahatlarını senin hidayete erişmen ve kurtulman için harcayan en şiddetli musibetlerle öldürülen ve kadın ve çocukları esir ve tutsak edilen velinimetlerine de büyük zulüm ediyorsun. Şu gaflet uykusundan uyan da kendi nefsinden utan ve onlara din düşmanlarından gördükleri zulmü kafi say (bir de sen onlara zulmetme). Sen ki onların dostu olduğunu iddia ediyorsun. O halde zulmetme onlara, dostun ve dostluk iddiasında bulunanın zulmü daha acı ve daha çirkindir çünkü.²¹⁰

3. Bölüm: Nefsani Hevaların Çeşitlerine Dair

Nefsani hevaların aşama ve ilgiler bakımından birbirlerinden oldukça farklı ve çeşitli oldukları bilinmelidir. Bazen öylesine ince ve belirsizdir ki, mübtela olan insan bile onun şeytanın tuzaklarından biri olan nefsanî heva olduğunu bilemeyebilir, meğer ki onu uyarınsınlar ve gaflet uykusundan uyandırsınlar. Ama buna rağmen (nefsanî hevaların) tümü, hakk yolu tıkamak ve Allah'ın yoluna engel olmakla birleşirler, aşama bakımından birbirlerinden farklı bile olsalar, bu böyledir.

Sözelimi, nefsanî hevalarına uyup altın ve benzerlerine ilah imişler gibi kulluk edenler vardır ki, Allah Teala onlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Hevasını ilah edineni gördün mü?"²¹¹

Ve diğer ayetlerin de gösterdiği gibi, bunlar Allah'tan uzak düşmüşlerdir. Hevalarına başka biçimlerde ve başka batıl şeytanî alanlarda tabi olan diğerleri de başka biçimlerde haktan uzak düşerler.

Nefsani hevaya tabi olmanın her biçimi farklı şekillerde halktan uzaklaştırır. Küçük ve büyük günahlar işleyerek nefsanî hevalarına uyanlar bir şekilde nefsanî iştahlarını tatmin için çırpınan ve vaktini bu işe harcıyıp hevasına uyanlar başka bir şekilde, görünürde ibadet ve taatla uğraşanlar ve bu yolla daha yüksek mevkilere gelmeyi umanlar da daha başka bir şekilde haktan ve Allah'ın yolundan uzaklaşmaktadırlar. Zikir ve zühde uğraşıp bu yolla sıfatlar cennetine ulaşmaya çalışanlar ve nefislerini güçlendirenler de haktan ve likaullahtan uzaklaşırlar. Maksatları Hakk'ın likası ve O'na yaklaşmak olmayan marifet ve sülûk ehli de başka bir şekilde haktan uzak düşmektedirler, çünkü onlarda da benlik iddiası mevcuttur.

Daha başka mertebeler de vardır ama burda zikredilmeleri uygun değildir.

Şu halde bu mertebelerin mensuplarının her biri kendi halini kontrol etmeli ve kendilerini nefsanî hevalardan arındırmalı ki Hakk'ın yolundan uzak düşmesinler, hakikat yolundan sapmasınlar ve hangi makamda bulunurlarsa rahmet kapıları yüzlerine açılsın. "Hidayete eriştiren Allah'tır."²¹²

Uzun Emelliliğin Kötülüğüne Dair

1. Bölüm: Uzun Emelliliğin Ahireti Unutturduğuna Dair

Bil ki, insaniyet aşamalarının ilki, "yakza" (uyanıklık) ve bilinç aşamasıdır. Nitekim bunu ehl-i sülûk şeyhleri, salıkların aşamalarından söz ederken açıklamışlardır ve bu aşama için büyük şeyh Şahabâdî (dame zilluhu) hazretleri de on beyit buyurmuşlar ki burada onları zikretmeye kalkışmayacağız. Burada asıl üzerinde durulması gereken husus şudur ki insan bir yolcu olduğunu idrak edip bu yolda ilerlemesi gerektiğini ve bir hedefinin olduğunu ve o hedefe doğru hareket etmesi icab ettiğini anlamadıkça azmi gelişmez ve irade sahibi olamaz. Ve bu hususların her biri uzun açıklamalara sahiptir ki eğer bu işe el atarsak söz çok uzayacaktır.

Bilinmesi gerekir ki bu uyanıklık ve bilinçlenmenin çok büyük engelleri vardır ki bunlar maksadı ve hedefe doğru ilerlemeyi unutturmakta ve insanın azim ve iradesini öldürmektedirler. Bu engellerden ilki de insanın ilerlemek için önünde çok zamanı bulunduğunu sanmasıdır. Eğer bugün hedefe doğru yürümezse yarın yürüyeceğini, bu ay sefer etmezse gelecek ay sefer edebileceğini düşünmesidir. Ve bu durum, bu uzun emellilik ve ebedi oluş hissi, insanı asıl hedef olan ahiretten, ona taraf ilerleme gereğinden ve yanına yoldaş ve azık alma lüzumundan uzaklaştırmakta, insan ahireti bütünüyle unutmakta ve hedef tümüyle aklından çıkmaktadır. Ve Allah etmesin ki insan uzun ve oldukça tehlikeli bir yola sahip olsun ve vakti çok sınırlı olsun da asıl maksadını unutmuş bulunsun. Çünkü eğer bu durumda olursa ve yolculuk için hiçbir araç ve erzak hazırlığına girişmemişse, ister istemez sefere çıkması gerektiğinde perişan olacak, yolda kalacak ve bir yere ulaşmadan helak olup gidecektir.²¹³

2. Bölüm: Uzun Emelliliğin Tedavisine Dair

Şu halde ey aziz! Bil ki önünde binek ve azığı yararlı ilim ve amel olan zorunlu bir yol ve sefer var ve bu seferin vaktinin ne zaman olduğu belli değildir. Mümkündür ki vakit çok dardır ve fırsat elden gitmek üzeredir. İnsan ne

²¹⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 224-228

²¹¹ Casiye Suresi: 23.

²¹² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 229-230

²¹³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 230-231

zaman sefer çanının çalınacağını ve göç etmesi gerekeceğini bilmemektedir. Şu benim ve senin sahip olduğumuz uzun emellilik İse nefis sevgisinden kaynaklanan şeytani bir tuzak ve o mel'unun şaheserlerinden biridir ki bize bu yolla ahireti ve ona hazırlanmayı unutturmaktadır. Eğer sefere çıkmamızı engelleyecek özelliklere sahip ise bunları ıslah etmemize ve tevbe edip Hakk'a yönelmemize engel olmakta ve sefer için hazırlık yapmamızı önlemektedir. Vaad edilen ecel gelecek ve bizi hazırlıksız yakalayıp bineksiz ve azıksız bir şekilde sefere çıkaracaktır. Ne salih amelimiz var ne de yararlı ilmimiz..O alemin ihtiyaçları bu ikisine dayalı olduğu halde biz hiçbirini hazırlamış değiliz. Velez amel etmiş bile olsak bu halis ve katışıksız değildir ve binbir kuşkuyla ifa edilmiştir. Eğer ilim tahsil etmişsek, bu ilim sonuçsuz ve etkisiz bir ilim olmuştur ki bizatihi kendisi ya oyalanmadır ve batıldır veya ahiret yolunun büyük engellerinden biridir. Eğer bu ilim yararlı olsaydı, senelerdir onu tahsil etmekle meşgul olan bizlerde olumlu bir etkisinin görülmesi icab ederdi. Ne olmuş ki, kırk elli yıllık ilim ve amelimiz kalbimizde aksi tesir meydana getirmiş ve gönüllerimizi taştan daha katı kılmıştır.

Müminin miracı olan namazdan istifademiz nedir? İlmin gereği olan o korku ve haşyetten ne haber peki? Allah göstermesin eğer bu halimizle göç edersek, önümüzde telafi edilmesi imkansız çok büyük ziyan ve hasretler var demektir. O halde ahireti unutmak öylesine tehlikeli birşeydir ki, eğer Allah'ın en büyük velisi Emiru'l-mü'mininin (selamullahi aleyh) ondan ve onun gereği olan uzun emellilikten bizim için korkuyorsa revadır. Çünkü o (Hz. Ali) bu seferin ne tehlikeli bir sefer olduğunu, insanın bir an bile gevşeyip rahat etmeden yolculuk için azık toplaması ve bir an bile oturup dinlenmemesi gerektiğini ve eğer o alemi unutarak ve gaflet uykusuna dalıp böyle bir alemin varlığından ve kendisini bir yolculuğun beklediğinden habersiz kalırsa başına nelerin geleceğini ve ne tür bedbahtlıklarla karşılaşacağını biliyordu.

Eğer bir miktar o yüce insanın (Hz. Ali'nin) ve Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.v) ki onlar yaratıkların en şerefli idiler ve hatadan, unutkanlıktan, keşmekeş ve tuğyandan masum idiler, hallerini düşünürsek ve bizim ne halde bulunduğumuzu ve onların ne halde bulunduklarını anlamaya çalışırsak iyi olacak.

Onların seferin büyüklük ve tehlikeliliğine ilişkin bilgileri kendilerinde rahat huzur bırakmamıştı. Bizim cehaletimiz ise unutkanlığımızı artırmıştı. Hz.Peygamber o kadar ibadet ediyor ve Hakk'ın huzurunda namaza duruyordu ki mübarek ayakları şişiyordu ve bu yüzden Hak Teala (celle celaluhu) şu ayeti inzal buyurdu:

"Taha, Biz Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik." ²¹⁴

Cenab-ı Emirul-mü'minin'in (a.s) Hak Teala'ya olan kulluk ve taati ve ondan duyduğu korkunun oranı malumdur. Şu halde bil ki sefer oldukça tehlikelidir ve bu bizdeki durum bir unutkanlık değil, nefis ve şeytanın bir tuzağıdır ve bu uzun emelliğimiz ve umutluluğumuz iblisin büyük kapanlarından ve nefsin tuzaklarından biridir. O halde bu uykudan uyan, ayınlık ve bilinç kazan. Bil ki belirli hedefi olan bir yolcusun sen. Hedefin ve maksadın başka bir alemdir ve istesen de istemesen de bu dünyadan alınıp götürüleceksin. Eğer hazırlıklarını yapar, azık ve bineğini hazırlarsan bu seferde yolda kalmaz ve bu gidişte, perişan olmazsın. Ama eğer elinde avcunda hiçbir şey olmadan çekip gidersen, mutluluğu olmayan bir mutsuzluğa, izzeti olmayan bir zillate, sonu zenginliğe ulaşmayan bir yoksulluğa, rahmeti olmayan bir azaba, sönmeyen bir ateşe, ber taraf edilemeyen bir baskıya, saadetle sonuçlanmayan bir hüzn ve sıkıntıya ve sonu gelmez bir hasret ve pişmanlığa ulaşacaksın.

Ey aziz! Bak ki Mevla (Ali) Kümeyi Duasında ve Allah Teala'ya karışında neler arz ediyor:

"Sen benim dünyamın şu küçük bela ve sonuçları karşısındaki zaafımı biliyorsun" ²¹⁵ Sonra da diyor ki: "Oysa bu, göklerin ve yerin bile taşımaktan kaçındıkları bir yükür." ²¹⁶ Bu ne azaptır ki gökler ve yer bile ona takat yetirememektedir ve de senin için hazırlanmıştır ama sen hala gafletten uyanmıyor ve gafletin gün geçtikçe daha da artmaktadır.

Ey gafil gönül! Uykudan uyan ve ahiret seferine hazır ol. "Göç kervanının sesi gelmekte. Hz. Azrail'in işçileri işbaşındalar ve seni anbe an ahiret mahalline doğru sürüklemekteler ama sen hala cahil ve gafilisin.

"Rabbimiz, beni bu gurur diyarını terketmeye, mutluluk diyarını elde etmeye ve ölüm erişmeden ölmeye muvaffak kılmanı niyaz ediyorum." ²¹⁷

11- FITRAT

Zurare diyor ki: "Hz. Sadık'tan (a.s) Allah Teala'nın:

"Allah'ın fitratı (yaratışı) ki insanları ona uygun yaratmıştır" buyruğunu sordum, buyurdu ki:

"Allah bütün insanları tevhid fitratı üzere yaratmıştır." ²¹⁸

Şerh

Sözlük ve tefsir ehli der ki: "Fıtrat, hilkat (yaradılış) anlamındadır." Sıhah'ta: "esreli haliyle "fitrat", "hilkat" (yaratılış) demektir" denilmiştir.

²¹⁴ Taha Suresi: 1, 2.

²¹⁵ Feyz, Nehcul-Belağ, Hutbe, 195.

²¹⁶ Mefâtiḥ el-Cinân'dan.

²¹⁷ Mefâtiḥ el-Cinân'dan. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 231-234

²¹⁸ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Fıtrat el-Halqi Ala el-Tevhid, h. 3. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 235

Fıtrat, yarmak, parçalamak anlamındaki "fatr"dan gelmiş olması da mümkündür. Çünkü "yaratmak" bir nevi "adem" (yokluk) ve gayb perdesini parçalamaktır. Ve bu anlamda "iftar" (yarmak) olarak isimlendirilmiştir. Ama işin sözlük anlamıyla ilgilenmek bizim maksadımızın dışında kalmaktadır.

Hadis-i şerifte Rum suresinin şu ayetine işaret vardır:

*"Sen yüzünü, Allah'ı birleyici olarak doğru dine çevir, (yani) Allah'ın yaratma yasasına ki, insanları ona uygun yaratmıştır. Allah'ın yaratışı değiştirilemez. İşte doğru din odur. Fakat insanların çoğu bilmezler."*²¹⁹

Biz inşaallah birkaç makam ve bölüm halinde kısaca bu fıtrata ve niteliğine ve halkın ne şekilde tevhid fıtratı üzere olduğuna işaret etmeye çalışacağız.²²⁰

1. Bölüm: Fıtratın Anlamına Dair

Bil ki Allah Teala'nın insanları kendisine uygun yarattığı ilahî fıtrat, insanların hamurunun esasına dayalı olarak yoğrulduğu ve var oluşlarının lüzumu olan bir hal ve yapıdır. Bunun yamsıra, ilahî fıtratlar, Allah Teala tarafından bütün yaratıklar arasında sadece insanoğluna bağışlanmışlardır. Diğer varlıklar ya hiçbir şekilde bu sözü edilen fıtratlara sahip değiller veya bu bakımdan noksandılar ve daha az istifade etmektedirler.

Şunun bilinmesi gerekir ki, her ne kadar bu hadis-i şerifte ve başka hadislerde fıtrat, "tevhid" şeklinde yorumlanmışsa da bu, söylenmek istenenin anlaşılmasını sağlamak veya bir şeyi en üstün özelliğiyle ifade etmek maksadını taşımaktadır. Nitekim İsmet Ehlî'nden (Ehl-i Beyt) (selamullahi aleyhim) gelen yorum ve irade beyanları bu şekil dedir. Herhangi bir husus kastedilerek bir örnek verilmişken, cahiller bunu yanlış anlamaktadırlar. Bu hususta da durumun böyle olduğunun delili, ayet-i şerifede dinin Allah'ın fıtratından ibaret sayılmasıdır ki din, tevhid ve diğer maarifi de kapsamaktadır aslında. Abdullah b. Sinan'ın Sahih'inde de "İslam", Hasene-i, Zurâre'de ise "marifet" biçiminde yorumlanmıştır. *"Her doğan kişi, fıtrat üzere doğar."*²²¹ meşhur hadisinde de "yahudi, hristiyan veya mecusi olmanın karşısı" olarak zikredilmiştir. Yine Hasene-i Zurâre'de Hz. Ebi Cafer, fıtrat hadisini "marifet" olarak tefsir buyurmuşlardır. O halde demek ki fıtrat sadece "tevhid" demek değildir, Hakk'ın (celle şe'nehu) bütün kullarını onların esasî doğrultusunda fıtratlandığı bütün hak maarif fıtratın kapsamına girmektedir.²²²

2. Bölüm: Fıtratın Ahkâmına Dair

Bilinmelidir ki, fıtrat, var oluş ve tiyнетin esasî olduğundan hiç kimsenin onda ihtilafa düşmemesi fıtratın ahkamındandır. Alim ve cahil, vahşi ve medenî, şehirde ikamet eden ve çölde ikamet eden herkes onda fikir birliği içindedir. Hiç bir gelenek, mezhep ve tarikat onda herhangi bir noksan tesbit edememiştir. Herşeyde, hatta akli hükümlerde bile ihtilaf vesilesi olan bölge, iklim, gelenek ve adet farklılıkları, fıtrat alanında kesinlikle herhangi bir etkiye sahip değildir. Anlayış ve idrakin zayıf veya güçlü olması ona etki etmez. Ve bu durumda olmayan şeylerin fıtrat kapsamının dışında tutulması gerekir. Bu nedenle de ayet-i şerifede: *"İnsanları o fıtrat üzere yaratmıştır"* buyurulmuş ve fıtratın belirli bir kesime has kılınmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca "Allah'ın yaratmasında bir değişiklik yoktur" diye buyrularak (fıtratın) gelenek ve benzerleri yüzünden değişikliğe uğrayabilen şeylerden olmadığı ve onu hiçbir şeyin değiştiremeyeceği belirtilmiştir. Ama alemin başlangıcından sonuna kadar hiç kimse fıtratlar hakkında ihtilafa düşmemekle birlikte, uyarılmadıkları takdirde insanlar ittifak içinde olduklarını bilmemekte, ihtilaf içinde olduklarını sanmakta ve bir kez uyarıldılar mı da ihtilafın içindeki ittifakı hemen kavramaktadırlar. Nitekim ileride bu durum açıklığa kavuşturulacaktır inşaallah. Ve bu duruma, söz konusu ayetin sonunda da işaret edilerek şöyle buyurulmuştur: *"Ama insanların çoğu bunu bilmezler."*²²³

3. Bölüm: Dinin Fıtrî Oluşuna Dair

Bil ki müfessirlerin her biri din ve tevhidin fıtrî oluşunu başka türlü açıklamıştır. Biz burada onların görüşlerini ele almayacak, ama bu alanda önemli bir konumu bulunan büyük şeyh ve arif Şahabâdî'nin (dâme zilluhu) görüşlerinden yararlanarak konuyu açıklamaya çalışacağız. Gerçi bu açıklamaların bir kısmı kimi maarif ehlinin kitaplarında remiz ve işaret şeklinde mevcuttur ama geriye kalanı bu nakıs yazarın görüşüdür.

Bilinmelidir ki ilahî fıtratların biri, başlangıç Olan'ın (Teala ve tekaddese) varlığı esasına dayalı, diğeri tevhide dayalı, bir diğeri Zat-ı Mukaddes'in biraraya topladığı bütün mükemmelliklere dayalı, başkası meâd ve kıyamet gününe dayalı, bir başkası peygamberliğe dayalı, başka biri de meleklerle, ruhsal varlıklara, kitaplar inzal edilmesine ve hidayet yollarının ilan edilmesine dayalı olan fıtratlardır ki bu belirtilerden bazıları fıtratın ahkamı, diğer bazıları da fıtratın gerektirdikleridir. Ve Allah Teala'ya, meleklerle, kitaplara, rasullere ve kıyamet gününe iman, insanlık silsilesinin bütün hayatı boyunca Hakk'ın dosdoğru, sağlam ve sarsılmaz dini ola gelmiştir. Biz

²¹⁹ Rum Suresi: 30.

²²⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 235-236

²²¹ Gevalî el-Leâlî, C. 1, s. 35. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 237

²²² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 236-237

²²³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 237-238

burada bunların (yorumlamakta olduğumuz) hadis-i şerifin gerektirdiği kadarlık kısmına işaret etmekle yetineceğiz. Hak Teala'dan başarı niyaz ediyoruz.²²⁴

Allah Celle Ve Alâ'nın Varlığının Aşlının Fitrîliklerden Olduğuna Dair

Bu, dikkat edilince anlaşılan, bütün insanoğulları silsilesinin kendisi doğrultusunda vücuda getirildiği fitratlardan biridir ki bütün insanlar arasında bir tek şahıs yoktur ki buna muhalif biryapı arzetsin ve hiçbir gelenek, ahlak, mezhep, meşrep ve benzeri oluşum bu yapıyı bozama; zira bu mükemmelliğe duyulan aşk fitratıdır. Bütün insanlık tarihini karış karış araştırsan, bu aşk ve sevginin her insanın hamurunda yer aldığını ve her ferdin gönlünün mükemmelliğe eğilimli olduğunu görürsün. İnsanların her birinin bütün hareket, çaba ve gayretlerini bu mükemmellik aşkı vücuda getirmektedir. Ve eğer bir ihtilaf sözkonusuysa bu, mükemmelin ne olduğu ve mahbub ve ma'sukun nerde bulunduğu hususundadır. Sadece ve bu hususta, insanlar arasında sadece bu yönde ciddi bir ihtilaf sözkonusudur.

Herbiri bir şeyi sevgili edinmiş, sevgili olduğunu sanmış, emellerinin kabesi kılıp ona yönelmiştir ve içtenlikle onu istemektedir.

Dünya ve içindeki süslerin ehli, kemali dünyayı elde etmekte sanmış ve onu sevgili edinmişler ve canıgönülden onu elde etmek için çırpınmaktadırlar. Kim neye ilgi duyuyorsa, kemal saydığı için ona yönelmektedir, ilim ve sanat ehline mensup her şahıs da kendi kapasitesince birşeyi kemal saymakta ve onu sevgili edinmektedir. Ahiret ve zikir ve fikir ehli başka bir şeyi. Hasılı herkes kemale eğilimlidir ve neyi kemal sayıyorsa ona ilanı aşk etmektedir.

Ama bilinmelidir ki aslında onların hiçbirinin aşkını o vehimler doyuramaz ve sevgilileri o emellerinin kabesi o vehimleri değildir. Çünkü herkes fitratına dönüp baktığında görecektir ki, neye ilgi duyup sevip bağlansa, ondan iyisini gördü mü bu aşkıdan kopup soğumakta ve bulduğu o daha mükemmeline yönelip bağlanmaktadır. Ve ondan da mükemmelini buldu mu bu kez de ondan vazgeçip öbürüne yönelmektedir. Aşk ve özlem ateşi bu şekilde günden güne artar ve kalb hiçbir durakta durmak istemez ve hiçbir sınıra boyun eğmez.

Sözgelimi siz eğer güzelliğe ve endama gönül vermişseniz ve bunu bir güzelde bulmuşsanız, gönlünüzle o yöne yolcu edersiniz, ama eğer ondan daha güzelini bulursanız derhal buna yönelirsiniz veya en azından her ikisini de istersiniz. Fakat buna rağmen özlem ateşiniz dinmez ve fitratınız "isterim, hepsini isterim, hepsini!" diye inler. Her güzeli elde etmek istersiniz. Hatta muhtemel güzelliklere bile kavuşmayı hayal edersiniz. Eğer elinizde bulunandan daha güzelinin bir yerlerde bulunduğu ihtimal verirsiniz, kalbiniz o diyara sefer eder. "Ben burda aranızdayım ama kalbim başka yerde" diye inlersiniz. Arzuya ve (Allah göstermesin) velev inanmıyor bile olsanız cennetin vasıflarına ve hurilere bile ilanı aşk edersiniz ve fitratınız "Ah, keşke böyle bir cennet gerçekten var olsa da o endamlılar nasibimiz olsa!" diye haykırırsınız!

Aynı şekilde kemali, egemen olma, nüfuz, güç ve geniş mülklere sahip olmada varsayanlar ve bunlara gönül verenler de bir memlekete sahip olsalar bir başkasına yönelirler ve eğer o memleketi de ele geçirirler, ondan da daha yükseğini talep ederler, bir kıtayı ele geçirdiler mi, bir başkasına yönelirler. Özlem ateşleri günbegün artar, eğer bütün yeryüzünü ele geçirirler, başka gezegenleri de elde etmeyi arzularlar ve kalpleri, "ah, keşke o alemlere doğru uçabilsem ve oraları da egemenliğim altına alabilsem!" diye çırpınır.

İlim ve sanat ehlinin durumu da bu doğrultudadır ve hangi kesimden olurlarsa olsunlar bütün insanlar hangi arzularına nail olurlarsa ondan daha mükemmeline ilgi duyarlar. Özlem ateşleri dinmez, günbegün artar da palazlanır.

Şu halde bu fitrat nuru bize, Afrika'nın en ücra köşelerinde bulunanlardan dünyanın en medenî kesimlerine ve her meslek ve meşrepten olanına kadar bütün insanların kalbinin noksanı olmayan bir kemale eğilimli ve hiçbir ayıbı olmayan güzellik ve kemale aşık, cehaleti olmayan bir ilme talib ve acizliği bulunmayan bir güç ve egemenliğe yönelik olduğunu göstermektedir. Sonu olmayan hayat ve hasılı mutlak kemal hepsinin aşkı ve arzusudur. Bütün insanlık açıkça, tek dil ve tek gönül halinde diyor ki: "Biz mutlak kemale aşığız, biz mutlak cemel ve celale sevgi besliyoruz, biz mutlak güç ve mutlak bilginin talibiyiz."

Acaba bütün tasavvur ve hayal varlıklarının arasında Zat-ı Mukaddes-i Mebdei Alem'den (cellet ve azâmetuhu) başka mutlak kemal ve mutlak güzelliğe sahip bir varlık daha var mıdır? Kim ve ne vardır o Mutlak Sevgili'den başka mutlak güzel olan?

Ey şaşkınlık vadisini biçareleri ve ey delalet çölünün yolunu yitirmişleri! Hayır, hayır! Ey Mutlak Güzellik Mumu'nun çevresinde dönüp duran pervaneler ve ey kusuruz ve yok olmayan sevgilini aşıkları! Şu fitrat kitabına biraz dikat edin ve kendi benlik kitabınızın sayfalarını bir miktar çevirip bakın ve görün ki ilahi fitrat onda kudret kalemiyle yazılmıştır: "Yüzümü dosdoğru gökleri ve yeri fatr edene, yaratana çevirdim." "Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrat" acaba mutlak sevgiliye yönlendiren bir fitrat mıdır? Acaba o değişmez fitrat: "La tebdile li-halqillah" ma'rifet fitratı mıdır? Ne zamana kadar batıl hayallerle bu Allah vergisi fitrî aşkı ve bu ilahî armağanı şuna buna harcaacaksınız? Eğer sevgiliniz şu noksan güzellikler ve bu sınırlı mükemmellikler ise, şu halde niçin onlara eriştiğinizde arzu ateşiniz dinmemekte ve iştiyak ateşiniz daha da alevlenmektedir?

²²⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 238-239

Uyanın şu gaflet uykusundan muştulayın ve düğün bayram edin ki sizin yok olmaz bir sevgiliniz, noksanlığı bulunmayan bir mahbubunuz, ayıbı olmayan bir maksudunuz ve parlak nuru "Göklerin ve yerin nurudur Allah" olan bir hedefiniz vardır. Bir sevgiliniz var ki kapsayıcılığı ve ihatası "Yerin en derin noktasına bile inseniz Allah'ın ihatasından kurtulamazsınız" dir.²²⁵

Şu halde sizin bu fiili aşkınız, fiili bir sevgili ister ve bu sevgilinin varsayımsal ve hayali olması mümkün olamaz. Çünkü her varsayımsal ve vehmî şey noksandır ve fitrat kemale yönelik ve eğilimlidir. O halde fiili aşık ve fiili aşk sevgilisiz olamaz ve fitrat, Zat-ı Kamil'den başkasında karar kılamaz. Ve mutlak kemale aşık olmak, mutlak Kamil'in varlığının bir gerçeğidir. Böylece, fitratın ahkâmının ve gereklerinin en vazih ve belirgin hususlardan bile daha belirgin olduğu anlaşılınız oldu.

*"Göklerin ve yerin fâtırı (yaratıcısı) olan Allah hakkında nasıl olur da kuşkuya düşersiniz?"*²²⁶

Hakk'ın Tevhid Ve Diğer Sıfatlarını Fitrî Olduklarına Dair

Hakk'ın (teala ve şe'nuhu) tevhidi (birlik ve tebliği) ve o zatın bütün mükemmelliklere sahip olması fitrîliklerdendir. Birinci makamda zikrettiğimiz hususlar bunu açık bir şekilde göstermektedir, ama biz burada başka hususlara da değinerek bunu isbatlayacağız.

Bil ki, "İnsanları üzerinde yarattığı fitrat" olan fitratlardan biri de noksanlıktan nefret etme" fitratıdır ve insan hangi şeyden nefret etmişse, onda noksanlık ve ayıp bulunduğundan dolayı nefret etmiştir. O halde ayıp ve noksanlık, fitratın nefretini celbetmektedir. Nitekim mutlak kemâl de onun ilgi duyduğu şeylerdendir. Şu halde fitratın ilgi duyup yöneldiği şey, vahid ve ahad (tek ve bir) olmalıdır. Çünkü her çoğul ve bileşik (kesir ve mürekkeb) noksandır, çokluk sınırsız olamaz. Noksan olan her şey de fitratın ilgisini değil, nefretini celbeder. O halde bu iki fitrat, yani kemale ilgi duyma fitratı ile noksanlıktan nefret etme fitratı, tevhidin kanıtıdır. Bu durum aynı zamanda Hakk'ın bütün mükemmellikleri bünyesinde bulundurduğunu ve Zat-ı Mukaddes'in bütün noksanlıklardan beri olduğunu da isbatlamaktadır.

Büyük şeyhimiz (ruhî fedahu) de işaret buyurdıkları gibi, mübarek Tevhid (ihlas) suresi, Hak'tan (celle ve ala) söz ederken "Huve" (O) ifadesiyle başlamakta ve O'nun tekliğine delalet eden altı sıfatından söz etmektedir. Çünkü onun mukaddes zatı, mutlak bir hüviyettir (kimliktir) ve mutlak hüviyetin mutlak kamil olmaması halinde mahdud bir hüviyet sınırlı bir kimlik ve kişilik olur. O halde O, bütün mükemmellikleri ihtiva etmektedir, o halde O Allah'tır ve bütün mükemmellikleri ihtiva etmesine rağmen, O aynı zamanda basittir (mürekkeb, yani bileşik değildir), çünkü aksi takdirde mutlak hüviyet sahibi olamaz. O halde O "Ahad"dır (Tek'tir) ve Ahadiyet, Vahidiyeti (birliği) gerektirmektedir. Bütün mükemmelliklere sahip mutlak hüviyet, tümünün kaynağı mahiyete rücu eden bütün noksanlıklardan beri olduğundan o Zat-ı Mukaddes (aynı zamanda) "Samed"dir. (içi dolu'dur), kof değildir. Mutlak hüviyet olduğu için O'ndan hiçbir şey doğup ayrılmadığı gibi O da hiçbir şeyden kopup ayrılmış değildir. Herşeyin kaynağıdır O ve bütün varlıklar O'na dönücüdür ama bu bir ayrılma ve bütünleşme olayı değildir. Çünkü ayrılma, noksanlığın gereğidir. Mutlak hüviyetin aynı zamanda hiçbir dengi de yoktur, çünkü sırf kemal'de tekrar tasavvur edilemez. Şu halde bu mübarek sure (İhlas Suresi) fitratın ahkâmındandır.²²⁷

Meâd'ın Fitrîliklerden Olduğuna Dair

Mead (dönüş) ve kıyamet günü, insanın yoğrulduğu hamurda mevcut fitrîliklerden biridir. Geçen iki makamda değişik yollardan pek çok fitrîlik isbat edildiği bu makamda da bazılarına işaret edeceğiz.

Bil ki insanların o hamur üzere yoğrulduğu fitrîliklerden biri de "rahat" duyulan sevgi" fitratıdır ki, eğer bu türün bütün medenilik, vahşilik ve dindarlık dönemlerine başvurulsa ve alim, cahil, sıradan ve şerefli, bedevi ve şehirli bir kişiye "Bunca çaba ve farklılık ve çekilen bunca sıkıntı ve zahmet ne içindir?" diye sorulsa tümü tek dil ve tek sade apaçık fitrî bir dil ile "Biz hepimiz kendi rahatımızı sağlamaya çalışıyoruz" diyeceklerdir. Maksadın gayesi, meramin sonu ve arzunun nihayeti, mutlak rahatlık ve sıkıntısız bir istirahattır. Bu tür sıkıntı ve cefasız bir rahatlık ve istirahat herkesin gözdesidir. Ama herkes bu gözde sevgiliyi başka bir alanda varsaymakta ve ne ki ona bu rahatlığı sağlayacakmış gibi görünür, ona sevgi ve ilgi duymaktadır. Oysaki bu dünyanın hiçbir yerinde böylesi bir mutlak rahatlık elde edilemez ve bu tür cefasız bir rahatlık burada kesinlikle mümkün değildir. Bu alemin bütün nimetleri, elde edilebilmeleri için sıkıntı ve zahmet çekilmesini gerektirir. Bu dünyanın bütün lezzetleri bütün acılarla içiçedir. Dert, sıkıntı, zahmet, gam, hüzn ve keder bu alemin baştan başa kuşatmış durumdadır.

Bütün insanlık tarihi boyunca bir tek şahıs bulunamaz ki sıkıntılarını rahatına zahmeti nimetlerine denk olsun. Nerde kaldı halis rahatlık ve mutlak istirahat. O halde insanoğlunun bu gözdesi bu alemde elde edilemez. Bütün insanlık tarihi boyunca varlığı mümkün fiili bir sevgili olmadan, "fiili bir fitrî aşk" söz konusu olmamıştır ve olmayacaktır da. (Eğer fiili ve fitrî bir sevgi söz konusuysa, o halde fiilî ve fitrî bir sevgilinin de olması icab eder).

Şu halde tahakkuk ve varlık alanında bir alem bulunmalıdır ki rahatı, zahmet ve sıkıntıyla içice olmasın, insan

²²⁵ Bkz: Mu'cem-i Ehâdis-i Nebevi, "D-L-V" maddesi. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 242

²²⁶ İbrahim Suresi: 10. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 239-243

²²⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 243-244

dertsiz ve zahmetsiz bir şekilde mutlak bir istirahata kavuşsun ve dertsiz tasasız bir mutluluğa kavuşsun ki o alem, Hakk'ın nimetler diyarı ve Zat-ı Mukaddes'in lütuf ve kerem alemidir (cennettir).

Bu alemin her insanın fitratında mevcut irade gücü ve özgürlük fitratıyla isbat etmek mümkündür. Çünkü dünyanın eşya ve durumları, sıkıntıları, darlık ve sınırlılığı insanın özgürlüğünü ve iradesini dizginlemekte ve sınırlamaktadır. O halde varlık alanında öyle bir alem bulunması icab eder ki insanın iradesi onda tam anlamıyla etkin olsun, eşya muhteviyatı insanın iradesine isyan etmesin ve insan o alemde fitratının gerektirdiği şekilde her istediğini yapabilsin ve her dilediği yerine gelsin.

Şu halde rahatlık sevgisi kanadı ile özgürlük sevgisi kanadı, Allah'ın değişmez fitratı olarak insana bağışlanmış iki kanattır ki insan onlar sayesinde melekût-i alâ'ya ve kurb-i ilahî'ye doğru kanat çırpın.

Bu makamda söylenecek başkaşeyler de vardır ama bu sayfalara mutabık düşmemektedirler. Peygamberlik ve rasullerin gönderilmesi ile kitapların indirilmesini isbat eden fitratlar gibi. Ama aslında o zikredilen fitratlar bile bütün bunları isbata yeterlidir. Ama biz sadece bu kadarıyla yetiniyoruz ki maksadımızın dışına çıkmış olmayalım ve hadi s-i şerif uygunsuz bir şekilde yorumlanmış olmasın.

Buraya kadar anlaşıldı ki, Allah'ın mebd'e' (başlangıç ve başlatıcı) olması, bütün mükemmellikleri ihtiva etmesi ve vahdet (birlik, teklik) sıfatına sahip olması ilmi ile, maad günü ve ahiret alemine ilişkin ilim, fitrîliklerdendir. "Ve'l-hamdu lillah."²²⁸

12- DÜŞÜNMEK

"Hs. Sadık (a.s) buyurdu ki: "Emirülmü'minin (a.s) şöyle buyuruyordu:

"Gönlünü düşünmekle ikaz et. (tenbih et). Geceleri az uyu ve Rabbin Allah'tan kork."²²⁹

Şerh

"Tenbih" kelimesi gafletten uyarmak ve uykudan uyandırmaktır ve burada her iki anlam da uygun düşmektedir, çünkü kalpler düşünmekten önce gaflet ve uyku halindedirler ve düşünmekle uyanıp uykudan uyandırılırlar. Bedenin uyku ve uyanıklığı, gaflet ve gafletsizliği ile nefsinkiler birbirinden farklıdır. Zahiri göz uyanırken, batını gözün ve basiretin derin bir uykuda olması ve nefis melekûtunun gaflet ve bilinçsizlik durumunda bulunması mümkündür.

"Düşünmek" de düşünce üretmektir. Bilinen şeyleri tertip edip onlar aracılığıyla bilinmeyen sonuçlara ulaşabilmektir. Ve bu salikin'in (Allah yolunun yolcularının) makamlarındandır.

"Bil ki düşünmek, rağbet edilip istenen bir hususun idrak edilmesi için, basiretin devreye girip çaba harcamasıdır."²³⁰

Ve kalplerin rağbet edip istediği şeyin "marifet" olduğu açıktır. Bu nedenle de bu hadiste sözü edilen düşünmenin kalplerle ve onların hayatıyla ilgili özel bir anlamı vardır.

Kalbin ne olduğuyla ilgili olarak da pekçok görüş ve değerlendirme mevcuttur. Tabibler ve halk genelinin nazarında kalp, kasılıp gevşemesiyle kanın damarlarda hareket etmesini sağlayan ve hayatiyetin devamını sağlayan bir et parçasıdır. Filozoflar da kalbi, nefsin bazı makamları şeklinde tanımlarlar. İrfan ehli ise kalb için kimi makam ve mertebelere kailler ki onların terimlerinin derinliklerine dalmak konumuzun kapsamı dışında kalmaktadır. Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde de kalb bütün bu anlamlarda kullanılmıştır. Nitekim: "*Zira kalpler (yürekler) gırtlaklara dayanmıştır.*"²³¹ Ayetinde tabiplerin kullandığı anlamda: "*Kalpleri var, fakat onlarla anlamazlar.*"²³² Ayetinde filozofların kullandığı anlamda ve: "*Muhakkak ki bunda kalbi olan şahud şahid olarak (zihnini toplayarak dikkatle) kulak veren kimse için bir öğüt vardır*"²³³ Ayetinde de ariflerin kullandığı anlamdadır. Düşünmeyle ilgili hadis-i şerifteki maksad ise filozofların kullandığı anlamdadır. Çünkü ariflerin terimi olan kalbin düşünmekle bir ilgisi yoktur.

"Geceleri az uyu" ifadesine gelince "Câfi", "ba'ude" (uzaklaşmak, uzak durmak) anlamındadır. "Sıhah"ta ve büyük edip Ağa Şeyh muhammed Rıza İsfehânî'nin "Celliyet el-Hal"inde üzerinde ayrıntısıyla durulduğu gibi, bundan amaç, geceleri uyanıp ibadetle meşgul olmaktır.

Bundan sonra ise takva ve mertebeleri açıklanacaktır inşaallah. Şimdi birkaç bölüm içinde bu hadisi yorumlamaya çalışalım.²³⁴

1. Bölüm: Düşünmenin Faziletine Dair

²²⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 244-246

²²⁹ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Tefekkür, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 247

²³⁰ Menâzil es-Sairin Şerhi, s. 30. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 248

²³¹ Mu'min Suresi: 18.

²³² A'raf Suresi: 179.

²³³ Kaf Suresi: 37.

²³⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 247-248

Bil ki, düşünmenin pek çok fazileti vardır. Düşünmek, marifet kapılarının anahtarı, kemaller ve ilimler hazinesinin kilidi ve insaniyetin sülûk lüzumunun bir gereğidir. Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde pek çok önemi belirtilmiş ve yüceltilmiş onu terkedenler kınanıp reddedilmiştir.

Kafî'de senedi Hz. Sadık'a (a.s) ulaşan şöyle bir rivayet vardır:

"İbadetin en faziletlisi Allah'ı ve O'nun kudretini düşünmektir." ²³⁵

Başka bir hadiste de bir saatlik düşünme, bir gecelik ibadetten üstün sayılmıştır. Peygamber'in (s.a.v) bir hadisinde ise bir saatlik düşünmenin, bir senelik ibadetten daha hayırlı olduğu belirtilmiştir. Başka bir hadiste de "Bir saatlik düşünme, altmış yıllık ibadetten üstündür" ²³⁶ buyurulmuştur. Bir diğer hadiste "yetmiş yıl" ve bazı fıkıh ve hadis alimlerinden "bin yıl" rivayeti de vardır.

Her halükarda düşünmenin pek çok derece ve mertebeleri vardır ve her mertebenin de bir sonuç veya sonuçları vardır ki biz bunlardan bir kısmını zikredeceğiz.

Birincisi: Hakk'ı ve O'nun isim, sıfat ve kemalatını düşünmektir. Bunun sonucu ise, Hakk'ın varlığının ve tecellilerinin ilmine emektir. Ve bu düşünmenin en faziletli mertebesi, ilim mertebelerinin en yücesi ve delil mertebelerinin en keskinidir. Çünkü illetin (neden) zatına bakmak ve mutlak sebep üzerinde düşünmek malul ve müsebbebin ilmine ermeyi sağlar ki bu, sıddıkların kalb tecellilerinin eseridir ve bu nedenle de ona "burhan-ı sıddıkîn" (sıddıkların kanıtı) denilmektedir. Zira sıddıklar, zat'ı müşahade ederek isim ve sıfatların müşahadesine ererler ve isimler aynasında görüntü ve zahirleri müşahade ederler. Bu tür kanıt "burhan-ı sıddıkîn" (Sıddıkların kanıtı) dememizin sebebi, bu kanıt noktasına ulaşanların artık hiçbir kanıt gerek duymamaları, kalın ilim ve kanıt örtüsünden sıyrılıp düşünmeksizin ve herhangi bir delile gereksinim duymaksızın ve hatta başka hiçbir şeyi aracı kılmaksızın Mutlak Güzeli'nin güzelliğini müşahade edebilmeleri, daimi lezzete ermeleri, dünyadan ve içindekilerden sıyrılmaları ve külli faniliğin o yüce örtüsünün altına girip bakışmaları ve onlardan hiçbir isim ve resmin baki kalmaması ve mutlak birer meçhul olmalarıdır. Meğerki Hakk'ın yardımı imdatlarına koşup kendi memleketlerine döndürsün ve Zat'm aynasında isim ve sıfatları müşahade etmeleri sağlayıp onları yeniden zahire döndürsün. Böylece, nübüvvet beratıyla ödüllendirilmiş olur böyleleri. Ve nebiler ile rasuller arasındaki fark bu makamda belirginlik kazanır. Ama bu hususun ayrıntısına girmek, konumuzun dışında kalmaktadır. Şu halde onlardan ve "burhan-ı sıddıkîn"den de sarfı nazar ediyoruz. Çünkü bunları anlatmak sözün çok fazla uzamasına yol açacaktır. ²³⁷

Tamamlama: Hakk'ın Zâtını Düşünmenin Uygun Ve Yasak Yanlarına Dair

Cahillerin bizim "(Allah'ın) zat, isim ve sıfatlarını düşünmek" sözümüze Allah'ın zatını düşünmenin rivayetlerce yasaklandığını belirterek karşı çıkması ve o yasak olan durumun, Allah'ın zatının niteliğine ve ne olduğuna ilişkin düşünme olduğunu göz önünde bulundurmaması mümkündür. Filozofların da ifade ettikleri gibi, Allah hakkında zatının niceliği ve niteliği dışında kalan düşünme pek çok rivayette de yer almaktadır. Ama zatın niteliğini düşünmenin yasaklığı da bu filozofların kitaplarında delilleriyle gerekçelendirilmiş ve bunun niçin yapılmaması gerektiği açık bir şekilde belirtilmiştir. Ayrıca bu alanda serbest olan düşünmenin şartları ve kimlerin bu işe kalkışabileceği hususunu da kitaplarının başında veya sonunda açıklamışlardır. Nitekim İslam'ın iki büyük bilgin ve filozofu, Şeyh Ebu Ali Sina (İbn Sina) ve Sadru'l-Mütecellihini, (Şarat'ın sonunda ve Esfar'ın başında bu hususta belirgin tavsiyelerde bulunmuşlardır.

Allah'ın zatına O'nun varlığını ve birliğini isbat ve O'nu tenzih ve takdis etmek maksadıyla bakmak ise peygamberlerin gönderiliş amacı ve ariflerin hedefi olup Kur'an ve hadisler bunun pek çok örnekleriyle doludur. Usûl-i Kafi ve Şeyh Sadûk'un Tevhid'i gibi muteber kitaplar Allah'ın zatını ve isim ve sıfatlarını isbata gayret göstermişlerdir. Ve peygamberlerin risaleti ile filozofların kitapları arasında bu açıdan mevcut farklılık ise sadece terimlerde ve kısalık ve uzunluktadır. Tıpkı fıkıh alanındaki farklılıkların anlamda değil, terimlerde ve kısalık ve uzunlukta olması gibi. Asıl tehlike ise kimi canilerin ilim kisvesine bürünüp son yüzyılda olduğu gibi kitaba ve sünnete uymayan dayanaktan mahrum esassız iddialarla ve sadece kendi cahilliği esasına dayanarak mebd ve mead ilmini reddetmeye kalkışmalarıdır. Oyunlarını yaygınlaştırmak maksadıyla enbiya ve evliyanın (selamullahi aleyhim) nihaî gayesi olan ve Allah'ın kitabı ve Ehl-i Beyt'in (selamullahi aleyhim) rivayetlerinin kendisiyle dolup taşıdığı marifet alanına uzanmayı haram saymalarıdır. Ve bu alanda çaba harcayanlara ağızlarına geleni söylemeleri, Allah'ın kullarının kalplerini mebd ve mead ilminden uzaklaştırmaları ve bu yolla aralarına ayrılık tohumları ekmeleri ve eğer kendilerine bunun sebebi sorulursa "Allah'ın zatını düşünmeyin" ²³⁸ hadisini delil göstermeleridir. Oysa bu cahiller iki açıdan cehalet ve yanılgı içindedirler:

Birincisi; bunların filozofların zatı düşündüklerini sanmalarıdır. Oysa unutuplar ki, filozoflar da zatı düşünmenin uygunsuzluğunu açık bir şekilde ifade etmişlerdir.

İkincisi de, bunların sözkonusu hadisin anlamını kavrayamamış olmaları ve bu hadisin, "Allah'ın mukaddes zatının ismini bile anmamak" anlamına geldiğini sanmalarıdır.

²³⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 249

²³⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 249

²³⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 249-250

²³⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 252

Şimdi biz (yetersiz anlayışımız arasında) bazı rivayetleri biraraya toplayıp birbiriyle ilişkilendirmeye çalışacak ve insafı hakem kılacağız. Gerçi bu, bizim hadis yorumumuzun bir oranda kapsamı dışına çıkmak olacaktır, ama bu husustaki kuşku ve batıl anlayışın ortadan kalkması için bunun yapılması belki de zorunluluk arz etmektedir.

"Ebu Cafer dedi ki: "Allah hakkında değil, Allah'ın yarattıkları hakkında konuşun. Çünkü Allah hakkında konuşmak, konuşanın hayretini artırmaktan başka birşey sağlamaz."²³⁹

Bu hadis, Allah'ın zatının niteliğini ve ne olduğunu araştırmayı engellemektedir. Çünkü Allah'ı ve O'nun kemalatını, tevhidi ve Allah'ın tenzihini düşünmek kişiyi hayret ve şaşkınlığa itmez, ama bunları düşünmesi bile kendisini hayret ve şaşkınlığa itebilecek kişileri, bunları düşünmekten sakındırıyor da olabilir.

Merhum hadis alimi Meclisi (rahimetullah) da bu iki ihtimali anmış ve ilkinin daha doğru olabileceğini buyurmuştur:

"Herşeyi konuşun, ama Allah'ın zatı hakkında konuşmayın." ²⁴⁰

Buna benzer ifadeler ihtiva eden başka hadisler de var ki tümünün burada zikri zarurî değildir.

"Allah'ı düşünmekten sakının, ama eğer azametini görmek istiyorsanız, O'nun en muazzam yaratığına bakın." ²⁴¹

Bu rivayette de kendisinden sakındırılan şey, Allah'ın zatının niceliği hakkında düşünmektir, çünkü hadisin sonunda "Eğer Allah'ın azametini görmek istiyorsanız, en muazzam yaratığına bakarak bakarak O'nun azameti hakkında fikir edinebilirsiniz" buyrulmuştur. Ve bu, insanların düşünme metoduna uygun birşeydir. Çünkü insan, yaratıkları düşünerek marifetlere erişir.

Görüldüğü gibi bu ve benzeri hadislerin tümü bizim söylemek istediklerimizi desteklemektedir. Ama maksadı daha da açık hale getireni, Kafi'de yer alan şu hadis-i şeriftir:

"İbadetlerin en fazilteli Allah'ı ve O'nun kudretini düşünmektir." ²⁴²

Şu halde, Hakk'ı ve O'nun zatının isbatını düşünmek, kudretini ve sair isim ve sıfatlarını düşünmek, yasak olmak şöyle dursun, ibadetlerin en faziletlisidir aynı zamanda.

Ayrıca Kafi'de yer alan bir diğer hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur:

"Ali b. Huseyn'e (a.s) tevhid hakkında soruldu. Dedi ki:

"Allah (c.c) ahir zamanda (İlimde) derinleşenler olacağını bildiğinden *"Deki: Allah tek'dir"* ayeti ile Hadid Suresinden *"O kalplerin özündekini bilir"* ayetine kadarki ayetleri indirdi. Kim bundan fazlasını araştırıp bulmak isterse helak olur." ²⁴³

Şu halde, Hakk'ın tevhid ve tenzihi ve varlıkların gönderilip ve geriye dönüşüyle ilgili bu ayetlerin ilimde derinleşenler ve dakik fikirlerin sahibi kimseler için olduğu anlaşılmaktadır. Peki buna rağmen Hak Teala hakkında düşünmenin haram olduğu söylenebilir mi? Acaba hangi arif ve filozof, "Hadid" suresinin başlangıcında yer alan marifetleri getirebilmiştir. Bütün yapmak istediklerinin ve marifetlerinin sonucu sadece *"Göklerde ve yerde bulunan herşey Allah'ı teşbih eder"*²⁴⁴ neticesidir, acaba kim, *"O ilktir, sondur, zahirdir, batındır ve herşeyi bilendir O."* ayetinden daha iyi bir şekilde Hak Teala'yı tavsif edip mukaddes zâtının cilvelerini ortaya koyabilir. Dostun canına kasem olsun ki, eğer Kitab-ı Kerim-i İlahî'nin hakkaniyetini göstermek için sadece bu ayet nazil olsaydı bile bu, gönül ehli için kafi gelirdi. Resul-i Ekrem ve Hulefa-i Ma'sumin'in (selamullahi aleyhim) hutbe, eser ve rivayetlerine bakın da hangi filozof ve arifin marifet maksadlarını onlar kadar açıklayabildiğini görün! Onların bütün sözleri, her kesimin kendi anlayışı oranında istifade edebileceği tarzda, Hakk'ın tavsifi ve Zat-ı Mukaddesin zat ve sıfatlarının delilleriyle dopdoludur.

Şu halde, bu rivayetler, zatın niceliği ve niteliği hakkındaki düşünmenin yasak olduğunu göstermektedir. Nitekim Kafi'de yer alan hadiste de bu belirtilmiştir:

"Allah'ın nasıllığını, neligini araştıran, helak olur" ²⁴⁵

Veya bu alana adım atma durumunda bulunmayan kişileri bundan sakındırmaktır. Nitekim bu hususun da rivayetlerde sözü geçti, ama bu işin ehli olanlar için bu, bütün ibadetlerden daha hayırlı ve daha tercihe şayandır. Gerçi, güttüğümüz maksattan epey uzaklaşmış olduk. Ama bu alanda son zamanlarda ortaya çıkan fasid ve yanlış görüşleri bertaraf etmek için başka çıkar yol yoktu. Belki bu sözler bazı kalpleri etkiler ve eğer bir kalbi bile etkilese bu bana yeter. "Ve'l-hamdu lillaki rabbi'l-âlemin."²⁴⁶

2. Bölüm: Yaratılmışlar Hakkında Düşünmeye Dair

Düşünmenin bir diğer derecesi de insan takatinin elverdiği oranda yaratılmışları ve yaratılışın zerafet ve dakikliğini düşünmektir. Bunun sonucu da mebde-i kâmil ve Hakim San'atkar'ın ilmine ermektir, ama bu burhan-ı siddik'in (sadıkların delilinin) tersi bir durumdur. Çünkü onda delil, Hak teala'nın (azze ve celle) kendi makamıdır ve O'ndan yola çıkılarak tecelli, zevahir (zahiri ve görünür şeyler) ve ayetlerin ilmine ulaşılır. Oysa bu makamda delilin

²³⁹ Kafi, C. 1. Kitabut-Tevhid, Bab el-Nehyi ani'l-Kelam fi'l-Keyfiyyeh, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 252-253

²⁴⁰ Kafi, C. 1. Kitabut-Tevhid, Bab el-Nehyi ani'l-Kelam fi'l-Keyfiyyeh, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 253

²⁴¹ Kafi, C. 1. Kitabut-Tevhid, Bab el-Nehyi ani'l-Kelam fi'l-Keyfiyyeh, 7. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 253

²⁴² Kafi, C. 2. Kitabul-İman ve'l-Küfr, Babut-Tefekkur, 3. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 254

²⁴³ Kafi, C. 1. Kitabut-Tevhid, babul-Nisbeh, 3. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 254

²⁴⁴ Hadid Suresi: 1.

²⁴⁵ Kafi, C. 1. Kitabut-Tevhid, Bab el-Nehyi ani'l-Kelam fi'l-Keyfiyyeh, 5. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 255

²⁴⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 251-255

başlangıcı yaratılmışlardır ve yaratılmışlardan yola çıkılarak Allah'a ulaşılmaktadır. Bu ise burhan-i sıddıkî değil, avamın delil ve burhanıdır.

Hasılı yaratılmışların zarif ve dakik durumunu düşünmek, yararlı bir ilim, kalbin faziletli bir ameli ve ibadetlerin en faziletlisidir. Çünkü bu durumun sonucu, sonuçların en şerefliisidir. Gerçek bütün ibadetlerin aslı sonucu ve gerçek sırrı marifetin elde edilmesidir. Ama bu marifet sırrı herkesin ve bizim gibilerin harcı değildir. Bunun ehli olanlar vardır ve onlar için her ibadet Allah'ı tanıma ve müşahede etmenin tohumudur.

Herşeye rağmen, yaratılışın zerafet ve inceliğini hakiki anlamda idrak etmek insanlık için henüz mümkün olamamıştır, asırlar boyunca vücuda getirilen ilim en ufak bir yaratılışın yaratılış zerafetini ve dakiklığını bile tam anlamıyla kavramaktan acizken nasıl olur da bütün yaratılmışlar alemi tam anlamıyla idrak edebilir?

Şimdi nazar-ı dikkatinizi nisbeten kavranabilir ve duyumsanır bir yaratılış inceliğine çekmek istiyoruz. (Artık bu özetten, ayrıntıyı sen kendin oku).

Ey aziz! Güneş ile dünya arasındaki şu orantıya, aralarındaki belirli mesafeye ve dünyanın bu kendine özgü, eksenî etrafında ve güneşin çevresinde belirli bir ölçü dahilinde, geceyle gündüzü ve mevsimleri meydana getirecek tarzda dönmesine bak ve düşün. Bu ne mükemmel sanatkarlık ve hikmettir ki eğer dünya güneşe biraz daha yakın veya daha uzak olsa, birinci durumda sıcaklığın ve ikinci durumda soğukun şiddetinden yeryüzünde ne maden ne bitki ve ne de herhangi bir canlı var olabilirdi. Ve eğer dünya dönüyor olmasaydı ne gece ile gündüz ve ne de mevsimler olabilirdi ve dünyanın büyük bir kesimi veya tamamı yaşamaya elverişli olmayan bir durumda olurdu.

Niçin bu kadar uzağa gittik? İnsan dönüp bir bakıversin kendi yaratılışındaki inceliğe. Öncelikle kendi zahirî idrak kaynaklarına baksın ki her biri belirli bir ölçüye göre yaratılmıştır. Bu dünyada idrak edilebilen herşey için, akılları hayrete sürükleyecek birer idrak kaynağı (duyu organı) var edilmiş ve zahirî duyularla idrak edilemeyen manevî hususlar için de batınî güçler vücuda getirilmiştir. İnsan elinin ulaşmakta aciz kaldığı ruh ilmi ve ruhanî kuvve bir yana, sen şu beden ilmini, beden yapısını ve her biri zahirî ve batınî organını gözünün önüne getirip düşün. Gör ki insanlık binlerce yıllık ilmi çaba ve birikimine rağmen bu beden binde birinin ilmine erişememiş ve bu işin erbabı alimler bu muazzam yapı ve sistem karşısında aczlerini açık bir dille ilan etmişlerdir. Kaldı ki aslında insan bedeni, bütün diğer dünya varlıkları karşısında naçiz bir yapı arz etmekte ve dünya ile bütün içindekiler, güneş sistemi karşısında bir hiç durumunda bulunmaktadır. Bizim güneş sistemimiz de diğer güneş sistemleri arasında naçiz bir konuma sahiptir. Ve bütün bu sistem ve yapılan muazzam bir uyum ve düzen içinde bina edilmiş öyle ki bir tek yapı taşında bile her hangi bir kusur bulunamaz ve bütün insanların akli onun bir tek dakikasını bile kavramaktan acizdir.

Acaba bütün bunlara rağmen aklınız, bu muazzam yapının ve bu dakik ve birbiriyle orantılı sistemler bütününe, başka hiçbir varlığa benzemeyen bir Alim-i Kadir-i Hakim tarafından yaratıldığı hususunda başka bir delile ihtiyaç duyacak mıdır?

*"Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında da şüphe ha?"*²⁴⁷ İnsanların aklının, genelini kavramaktan aciz kaldığı bunca muazzam sanatkarlık, boş yere kendiliğinden ortaya çıkmış değildir. Hakkı görmeyen ve varlıklar arasında Güzel Olan'ın güzelliğini müşahade edemeyen gönül gözü kör olsun! Bunca ayet ve eserlere rağmen hala şüphe ve tereddüt içinde bulunanlar yok olsun! Ama kuruntulara yakalanmış biçare insanın elinden ne gelir?

Siz tutup elinizdeki teşbihin bile kendiliğinden düzenlendiğini ve onu hiç kimsenin bu şekilde tanzim etmediğini iddia etseniz, herkes sizin aklınıza güler. Peki tutup bir saatin sahip olduğu düzen için de aynı iddiayı tekrarlıyorsanız haliniz nice olur acaba? Alemin bütün akıllıları sizi delilik çukuruna atmazlar mı o zaman? Acaba bu sınırlı sistem ve düzeni bile illet ve sebepten arındıran şahsın deli sayılması ve akıllıların sahip olduğu haklardan yoksun bırakılması gerekmez mi?

Peki şu halde, haydi bu alemin nizamı bir yana, şu inşam ve insan bedeninin kendiliğinden var olduğunu iddia eden kimseye ne demeli? Onu da akıllılardan mı saymalı? Peki ama hangi akılsız, bu akılsızdan daha akılsızdır?

*"Kahrolası insanı küfre sürükleyen nedir?"*²⁴⁸

İlimle diri olmayan ve kendi dalalet denizinde boğulan insan kahrolsun.²⁴⁹

3. Bölüm: Nefsin Hallerini Düşünmeye Dair

Düşünmenin derecelerinden biri de, nefsin ahvalini düşünmektir ki, bu pek çok neticeler ve sayısız marifetler doğurur. Biz burada iki neticesi üzerinde duracağız: Birincisi ahiret ilmi, ikincisi peygamberlerin gönderilmesi ve kitapların nüzulü ilmi, yani umumî nübüvvet ve hak şeriat.

Nefsin hallerinden biri, değerli filozofların çok önem vererek üzerinde durdukları mücerredlik (soyutluk) halidir. Konumuz bu olmadığından burada nefsin mücerretliğini isbat etmeye çalışacak değiliz. Bu hususun sadece birkaç deliline değinip asıl konumuza döneceğiz.

Hekimler anatomi bilginleri ve tecrübenin hükmüne göre beden bütün organları otuzbeş yaşından veya otuz yaşından sonra yavaş yavaş zayıflayıp gevşemektedir. Bizler de bunu tecrübeyle yaşıyor ve bütün kuvvelerin, yavaş yavaş zayıfladığını görüyoruz. Oysa (bedenin zayıflamasını tersine) ruhsal ve aklî durum otuz veya kırk

²⁴⁷ İbrahim Suresi: 10.

²⁴⁸ Abese Suresi: 17.

²⁴⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 255-258

yaşından sonra daha da mükemmelleşmekte ve bir gelişim seyrine girmektedir. Buradan yola çıkarak, idrak ve akıl kuvvesinin cismanî bir durum olmadığı anlaşılır. Eğer cismanî olsaydı, bedenın sair unsurları gibi gün geçtikçe güç kaybetmesi gerekirdi çünkü. Ayrıca bu kuvvenin aklın çok fazla işlemeden ve elde edilen tecrübeden dolayı güçlendiği de söylenemez; çünkü bütün bedensel unsurlar, çalıştıkları oranda yıpranıp güç yitirirler. Şu halde akıl ve idrak yetisini gün geçtikçe güçlenmesi, onun cismanî birşey olmamasından ileri gelmektedir.

Bunamayı delil göstererek buna karşı çıkmak yersiz bir durumdur. Çünkü her şeyden önce, hiçbir neden unsuru bunaklığa doğru giderken güçlenme halinde değildir ki filan unsur bunaklık yaşına kadar güçlenmeye devam etti ama ne zaman ki bu unsur zayıf düştü, akıl ve düşünme gücü de zayıfladı denilsin. İkincisi bunaklık çağında zayıflayan şey akıl gücü değil, aklın ihtiyaç duyduğu bedensel güçtür. Ve o durumda da her ne kadar kendilerini gösteremiyorlarsa da aslında idrak ve akıl gücü eskisinden çok daha güçlü bir haldedir. Bu iddiamıza kırk elli yaşlarda idrak kuvvesinin sahip olduğu güç delil olarak kafidir. Daha sonra güç yitirmesi ise nefsin kendini bedenden uzaklaştırmaya başlaması yüzündendir. Hangi güç cismanî aleme daha yakınsa, o güç daha çabuk gevşemekte, hangisi cismanîliğe daha uzaksa daha geç zayıflamaktadır.

Tecerrüd (soyutluk) ve melekût alemine mensup meleke gün geçtikçe güçlenir, gücünü artırır ve bu, nefsin cisim ve cismanî olmamasının delilidir.

Nefsin özellik, eser ve fiilleri, cisimlerin mutlak özellik, eser ve fiilleriyle çelişiktir. Bu da nefsin cisim olmamasının delilidir. Mesela biz zorunlu olarak biliyoruz ki bir cisim tek şekilden başka bir şekil taşıyamaz ve eğer başka bir şekle sahip olmak isterse önceki şeklinden çıkması gerekir ki ikinci şekle bürünebilsin. Mesela bir kağıdın üstüne bir resim çizilirse o resmin bulunduğu yere eskisi tamamen silinmeden yeni bir resim yapılamaz. Aklen bu durum bütün cisimler için geçerlidir. Oysa nefis, sahip olduğu suretten başkasını ve zıttını, daha önceki suretini kaybetmesine gerek olmadan üstlenebilir.

Her cisim sonlu suretlere sahip iken, nefis sonsuz suretlere sahiptir ve bu yüzden nefse sonsuz hususlar hükmeder. Ayrıca kendisinden bir suret ayrılan her cisim, ayrılığa neden olan sebep geri dönmedikçe yerinden o surete sahip olamaz, oysa nefsten ayrılan suret herhangi bir dış sebebe bağlı olmaksızın yeniden geri dönebilir. Demek ki nefis, bütün özellik eser ve fiilleriyle cisimden ayrı ve ona zıttır. Şu halde nefis mücerrettir (soyuttur), cismanîlikten uzaktır, fasit olmaz ve sahip olduğu yapıyı her zaman için muhafaza eder. Çünkü fasit olma, fesadı kabul edecek maddeyi gerektirir, ama mücerredin böyle bir maddesi yoktur; dolayısıyla da mücerred fasit olmaz. Şu halde nefis, bedenın harap olmasıyla ve bedenden ayrılmakla fasit ve harap olmaz. Başka bir alemde varlığını sürdürür. Nefis için yokluk sözkonusu değildir. Bu durum nefislerin kıyamet öncesindeki durumlarıdır; derken Hak Teala irade eder ve yemden bedenlerine bürünürler.

Ve bilinmelidir ki, nefis için sağlık ve hastalık, salah ve fesat, saadet ve sıkıntı da sözkonusudur ama bu durumların nitelik ve niceliğini Hak Teala'dan başkası bilemez. Bilineceği yer, o mükemmel alemdir ki o alemin tanzim eden, Mutlak Hikmet Sahibi'dir. O herşeye vakıftır, saadet ve sıkıntı, hidayet ve fesadın yollarını gösteren, nefsin ne şekilde tedavi edileceğini belirten ve bundan kaçınılmamasını buyurandır. Mutlak kemaldır O ve mükemmel alem O'nun hidayet ve dalalet yollarını açıklama lütfunda bulunmasını gerektirmiştir. Çünkü mülk ile melekûtun irtibatını ve mülkî suretlerin nefsin bâtındaki tesirini vahiy ve ilhamın dışında bir yolla öğrenmek mümkün değildir. Yani bunun Hakk'ın talimiyle gerçekleşmesi gerekmektedir ama herkesin bu talim beratına sahip olması mümkün değildir. Her birkaç asırda bir kişi ortaya çıkar ki bu talime muhatap olur, böyle bir vazifeye vazifelendirilir ve bu ağır sorumluluğu üstlenir. Hak Teala o kişiyi insanlara hidayet ve dalalet yollarını göstermek ve halkı kendisi için uygun olanı seçmeye yönlendirmekle görevlendirir ki bu genel nübüvvettir.

Söz buraya gelmişken, benim açımdan apaçık olan başka bir hususa da değinmek istiyorum ki o da şudur:

Zorunlu olarak halkın arasında Hak Teala'dan gelen bir şeriatın varolması gerektiğini anlayıp Yahudi şeriatı, Hıristiyan şeriatı ve İslam şeriatı şeklinde halkın arasında mevcut şeriatlara baktığımızda İslam şeriatını, birincisi hak akaid, ilahî maarif, Hakk'ın tavsif ve tenzihi, melaikenin kabulü ve enbiyanın (aleyhimuselam) tavsif ve tenzihi, ikincisi övülmüş özellikler, nefis ıslahı ve faziletli ahlak, üçüncüsü de bireysel, toplumsal, siyasal ve benzeri ameller olan üç esas bakımından diğer şeriatlardan daha mükemmel olduğunu görürüz. Aynı şekilde hangi insaflı şahıs gereksiz bir şekilde bu değerlendirmeyi yapsa bunun böyle olduğunu görecektir. Bütün insanlık tarihi boyunca bütün dünyevî ve uhrevî aşamalarda İslam şeriatından daha mükemmel ve bütüncül başka bir şeriat mevcut olamamıştır ve bu, onun hakkaniyetinin en büyük delillerinden biridir.

Genel nübüvvetin ve Allah Teala'nın insanlık için şeriat gönderdiğinin, onlara hidayet yolunu gösterdiğinin ve belirli bir nizam vazettiğinin isbati anmasından sonra artık İslam dininin, onu incelemek ve başka sistemlerle karşılaştırmaktan başka hiçbir mukaddimeye ihtiyacı kalmaz. İnsanlık, bütün dönemlerde hak marife, türsel ve şahsî görevlere, bireysel ve toplumsal vazifelere ihtiyaç duymaktadır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

*"İslam yücedir, ondan yüce birşey olamaz."*²⁵⁰

İnsan aklı ne oranda ilerlerse ilerlesin ve idraki ne kadar güçlenirse güçlensin, İslam'ın delil ve esaslarına baktığında, İslam'ın önünde tevazuyla eğilecek ve ondan daha sağlam bir hüccet bulamayacaktır.

Peygamberlerin Sonuncusu'nun (sallallahu aleyhi ve âlihi) nübüvvetinin isbatının sonucu şu olur: Nasıl ki kainatın mükemmel yapısı ve güzelliği bizi onun bir düzenleyicisi bulunduğuna yöneltiyorsa şu dünyevî ve uhrevî

²⁵⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 262

toplumsal ve bireysel, maddî ve manevî bütün ihtiyaçlara cevap teşkil eden mükemmel şeriat nizamı da bizi onun bir düzenleyicisinin bulunduğu ve bu düzenleyicinin insanlık ailesinin bütün ihtiyaçlarını bilen biri olduğuna yöneltmekte ve aklın icabı olarak, kemal ve marifetten uzak bir bölgede yaşayan ve tarihçilerce okuma yazma bilmediği açık bir şekilde ifade edilen birinin (Hz. Peygamberin) böyle mükemmel bir nizamı meydana getiremeyeceği apaçık bir husus olduğundan, zorunlu olarak bu şeriatın tabiat ötesi aleminden gayb yoluyla geldiğini ve vahiy yoluyla o yüce zata (Peygambere) iletildiğini kabul etmemizi gerektirmektedir. Bu bölümde tefekkürün bir diğer makamını da zikretmeyi düşünüyordum ama söz uzayıp bir oranda konunun dışına taşığından, bu kadarla yetiniyorum.²⁵¹

4. Bölüm: Gece İbadetinin Faziletine Dair

Geriye şu hadis-i şerifin başka bir yönüne işaret etmemiz kaldı:

"Geceleyin az uyu ve Rabbin Allah'tan sakın."²⁵²

Cenab-ı Mevla Emirulmüminin'in (selamullahi aleyh) bu mübarek sözünde, kalbî amel, uyandırıcı düşünce Allah'tan korkmayı, ibadet maksadıyla geceleyin az uyumayla birlikte zikretmiştir ki bu, gece ibadetinin fazilet ve öneminin açık bir delilidir. Nitekim hadis-i şeriflerde bu güzel amel çok övülmüş ve hidayet imamları, büyük şeyhler ve yüce alimlerin hayatı bu amelin ifasıyla geçmiş ve gecenin son kısmında eda edilen ibadetlere büyük bir önem atfetmişlerdir.

İmamiye'nin en büyük kitaplarından mezhebin dayanağı ve ulema ile fakihlerin müracaat kitabı Vesâil eş-Şîa'da bu ibadetin fazileti hakkında kırk bir hadis ve terkinin mekruhiyeti hakkında da birçok hadis mevcuttur. Ayrıca daha birçok hadis kitabında da benzeri pekçok rivayet vardır. Biz burada sadece birkaç hadis zikretmekle yetineceğiz:

Muaviye b. Ammar diyor ki: "Hz. Sadık'ın (a.s) şöyle buyurduğunu duydum:

"Peygamber'in (sav) Ali'ye (as) vasiyetinde şöyle bir ifade vardır: "Ey Ali! Sana bazı hasletleri vasiyet ediyorum, onları muhafaza et." Sonra da dedi ki:

"Allah'ım ona yardım et" Ve ilave buyurdu:

"Gece namazını eda et, gece namazını eda et, gece namazını eda et."²⁵³

Hadisin başlangıcı ve sonu, konunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Hz. Sadık dedi ki: Peygamber (s) Cebrail'e:

"*Bana öğütte bulun*" deyince, Cebrail dedi ki:

"Ey Muhammed, öleceğini bilerek yaşa; ayrılacağını bilerek sev, karşılığını göreceğini bilerek amel et ve bil ki mü'minin şerefi gece ibadetidir ve izzetli insanlarla çekişmekten sakınmasıdır."²⁵⁴

Peygamber'e (sav) bu öğüdün verildiğini belirtilmesi konunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Eğer Cebrail-i Emin bundan daha önemli bir şeyi bilseydi, öğüt sırasında onu zikrederdi.

İbn abbas diyor ki: "Rasulullah (sav) bir hadisinde buyurdu ki:

"*Bir erkek veya kadın gece namazı eda etmek maksadıyla Allah rızası için kalkıp gönül huzuru içinde abdest alır. Ve halis bir niyet, salim bir kalp, huşu içinde bir beden ve yaşlı gözlerle Allah (azze ve celle) için namaz kılsa, Allah Teala sayılarını kendisinden başkasının bilemeyeceği kadar çok meleşti yedi saf halinde onun arkasında saf saf durdurur ki her bir safın başlangıcı en doğuda, sonu da en batıda yer alır. Namazı bitirince de ona, onların sayısı kadar derece (sevak, hayır)yazar.*"²⁵⁵

Enes diyor ki: "Rasulullah'in (sav) şöyle buyurduğunu işittim:

"*Benim açımdan gece yarısı kılınan iki rekat namaz, dünya ve içindekilerden daha sevgilidir.*"²⁵⁶

Pekçok hadiste de gece namazının mü'minin şerefi ve ahiretin zineti olduğu belirtilmiştir. Tıpkı mal ve çoluk çocuğun dünyanın zinetleri olması gibi.

Cabir diyor ki: Rasulullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim:

"*Allah İbrahim'i sadece başkalarını yedirip içirmesi ve insanlar uykudayken kalkıp namaz kılmasından ötürü dost edindi.*"²⁵⁷

Benim gibisi için olmasa da ehli için gece namazının bu fazileti tek başına yeterlidir. Bizler o dostluğun nasıl bir dostluk olduğunu ve Allah Teala'nın bir kulu dost edinmesinin ne büyük bir makam olduğunu bilmiyoruz, akıllar bu dostluğu tasavvur etmekte aciz kalır. Bu dostluğu elde edene bütün cennetleri verseler onlara dönüp bakmaz bile. Senin de bir sevgilin veya aziz bir dostun varsa ve sana doğru geliyorsa, elindeki her nimeti unuttur ve sevgiliyle buluşma veya dostla karşılaşma şevkiyle onlardan müstağni olursun. Kaldı ki bu misal ile o dostluk arasındaki fark yer ile gök arasındaki mesafeden çok daha fazladır ve birbirleriyle karşılaştırılmaları bile mümkün

²⁵¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 259-263

²⁵² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 263

²⁵³ Vesâil eş-Şîa, C 5. Kitabu's-Salât, h. 10265. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 264

²⁵⁴ Vesâil eş-Şîa, C 5., Kitabu's-Salât, h. 10267. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 264

²⁵⁵ Vesâil eş-Şîa, C 5. Kitabu's-Salât, h. 10593. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 265

²⁵⁶ Vesâil eş-Şîa, C 5. Kitabu's-Salât, h. 10295. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 265

²⁵⁷ Vesâil eş-Şîa, C 5., Kitabu's-Salât, h. 10294. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 265

değildir.

H. Sadık'ın (a.s) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Hiçbir güzel amel yoktur ki Kur'an'da o amel için güzel bir mükâfat zikredilmemiş olsun, ama gece namazı müstesna. Bunun mükafatının belirtilmemesi ise, Allah katında çok büyük bir öneme sahip olduğu içindir. Bu nedenle şöyle buyurmuştur:

"Yanları yataklardan uzaklaşır (geceleyin ibadet etmek için uyanıp yataktan çıkarlar), korkarak ve umarak Rablerine dua ederler ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (infakta bulunup hayır için) harcarlar. Yaptıklarına karşılık olarak onlar için ne göz aydınlatıcı nimetlerin saklandığını hiç kimse bilemez." ²⁵⁸

Acaba bu, Allah'ın kendileri için saklayıp da hiç kimsenin bilmemesini dilediği göz aydınlığı nedir ve ne olacaktır? Eğer bu akan nehirler, yüksek kasırlar ve cennetin diğer türlü nimetleri olsaydı, beyan buyururdu. Nitekim diğer amellerin mükafatını beyan buyurmuş ve Allah'ın melekleri bundan haberdar kılınmıştır.

Şu halde bu mükafat başka türlü bir mükafat olmalıdır ve bu amel başkalarının idrakinin fevkinde bir azamete sahiptir. Özellikle de bu alemde ikamet edenler için. O alemin nimetlerini buradaki nimetlerle karşılaştırma. O alemin cennet ve bahçelerinin bu dünyanın bağ ve bahçeleri gibi olduğunu ama sadece biraz daha geniş ve yüce olduğunu zannetme. Orası Hakk'ın kerem diyarı ve misafirhanesidir. Bütün bu dünya o alemin hurirlerinin bir tek kıla değmez; o cennetin en ufak bir nimetine bile denk düşmez. Ama buna rağmen Hak Teala gece namazı eda edenleri sadece bu mükafatla ödüllendirmekle yetinmek istememiş ve bu nedenle böyle buyurmuştur. Ama heyhat ki bizim imanımız gevşektir, yakın ehli değilizdir, çünkü eğer bu durumda olmasaydık bu kadar gafil davranmaz ve bütün geceyi uykuyla geçirmezdik. Eğer gece namazı insanı hakikate ve namazın sırrına aşına kılar, kişi zikir ve fikirle Hakk'a enis olursa ve geceler O'na yakınlaştıran birer miraca dönüştürse artık insanı Hakk'ın güzel cemalinden başka mükafat paklamaz.

Eyvanlar olsun biz gaflet ehlinin haline ki, ömrümüzün sonuna kadar gaflet uykusundan uyanmayız ve tabiat sarhoşluğunda yaşayıp gideceğiz. Hatta her geçen gün gaflet ve sarhoşluğumuzu danada artırmaktadır. Bütün bildiğimiz hayvaniyet makamı yemek içmek ve şehvî duygularımızı tatmin etmekten ibaret. Ne yaparsak yapalım, velev yaptığımız ibadet gibi bile görünse, aslında karın ve fercimizi tatmin için yapmaktayız.

Sen Halilurrahman'ın namazının bizim namazımız gibi olduğunu mu sandın? Oysa Halil ihtiyacını Cebrail'e bile açmamışken bizler yerine getirebileceğini bilsek ihtiyacımızı şeytana bile iletmeye hazırız. Ama yine de umutsuz olmamak gerekir. Mümkündür ki bir süre gece namazına kalkıp buna alışkanlık kazandıktan sonra Alah Teala yavaş yavaş elinden tutsun ve hafî bir lütuf ile rahmet giysisini sana giydirdi. Yeter ki sen genel olarak ibadet sırrında gafil olma ve sadece kıraatin tecvidini ve zahirini düzeltmekle yetinme. Eğer ihlaslı olamıyorsan, hiç değilse Hak Teala'nın o saklı tuttuğu göz aydınlığına erişmek için çırpın ve hulus ile dua et:

"Allah'ım, bana bu gurur diyarından sakınmayı, ebediyet diyarına yönelmeyi ve ölüm erişmeden önce ölmeyi nasib eyle." ²⁵⁹

5. Bölüm: Takvaya Dair

Bil ki "takva" vakayeden gelir ve "sakınmak" anlamındadır. Örf ve rivayet dilinde, Hakk'ın emir ve nehiyelerine muhalefetten sakındırmak ve O'nun rızasını dilemek anlamına gelir. Daha çok, müştebihâtı terketmekten ötürü mahzurata düşmekten nefsi tam anlamıyla korumak anlamında kullanılmaktadır.

"Kim şüpheli olanı terketmezse harama süreklenir ve bilmediği bir yoldan helak olur." ²⁶⁰

"Ateşin çevresinde dolaşan ateşe düşmesi tehlikesi vardır." ²⁶¹

Ve bilmek gerekir ki takva her ne kadar kemal mertebelerinden biri değilse de onsuz herhangi bir mertebeye erişmek mümkün değildir. Çünkü nefis haramlara bulaşmış durumda olduğu sürece insanîyet yoluna giremez ve o yolda sülûk edemez. Nefsânî şehvet ve lezzetlere tabi olduğu sürece ilk insanî kemal makamına erişemez, kalbinde dünya ilgisi ve sevgisi bulunduğu sürece orta makama, zühd makamına ulaşamaz. Nefs sevgisine sahip olduğu sürece muhibler ve muhlisler makamına erişemez. Mülk ve melekût kesreti kalbinde olduğu sürece meczuplar makamını elde edemez. İsimlerin kesreti zatının batınında parladıkça küllî fenaya nail olamaz, kalbi makamlara iltifat ettiği sürece kamil fena makamına ulaşamaz ve Zat, ism'i Zat'ı makamıyla onun sırrında ezeli ve ebedî tecellisini gerçekleştirmez. Şu halde halk genelinin takvası haramlardan sakınmadır, hasların takvası müştehiyattan (iştahtan duyulan şeylerden) sakınmadır. Zahitlerin takvası dünyaya ilgi duymaktan sakınmadır, muhlislerin takvası nefis sevgisinden sakınmadır, meczupların takvası fiilî kesretin zuhurundan sakınmadır, fanilerin takvası isimlerin kesretinden sakınmadır, vasılların takvası fenâ'ya ilgi göstermekten sakınmadır ve mütekellimlerin takvası da telvînattan sakınmadır:

"Emrolunduğun doğrultuda git." ²⁶²

Ve bu mertebelerin her biri için uzun uzadıya yorumlar yapılabilir ki bu bizim gibiler için hayret ve şaşkınlıktan

²⁵⁸ Secde Suresi: 16, 17. Vesâil eş-Şîa, C 5. Kitabu's-Salât, h. 10318

²⁵⁹ Mefâtiḥ el-Cinân, Ramazan'ın 27. gecesinin duası. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 263-268

²⁶⁰ Kafi, C. 1. Kitab Fazlu'l-İlim, Bab İhtilaf el-Hadis, 9. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 268

²⁶¹ Vesâilü's-Şîa, C 18., Kitabu'l-Qaza, h. 33486. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 268

²⁶² Hud Suresi: 112.

başka bir netice vermez, her meydanın bir ehli vardır. Bu nedenle takvadan genelin yararına olacak tarzda söz etmekle yetineceğiz.²⁶³

6. Bölüm: Halk Genelinin Takvasına Dair

Bil ki ey aziz, nasıl ki bu beden için sağlık ve hastalık, ilaç ve tedavi vardır, insanın nefsi ve ruhu için de sağlık ve hastalık, ilaç ve tedavi sözkonusudur. Bunun sağlık ve selameti, insaniyet yolunda itidal sahibi olması, hastalığı ise insaniyet caddesinden sapmasıdır. Ve nefsanî hastalıklar, cismanî hastalıklardan binlerce mertebe daha önemlidir. Çünkü cismanî hastalıkların sonucu ölümdür ve ölüm erişip de ruh bedenden ayrılınca bütün cismanî hastalıklar son bulur, bütün bedensel sıkıntı ve acılar ortadan kalkar. Oysa eğer Allah muhafaza kişi nefsanî acılar ve ruhsal hastalıklara mübtela olmuşsa, beden ölür ölmez ve ruh bedenden ayrılır ayrılmaz bu hastalığın acı ve sıkıntıları ortaya çıkar.

Dünyaya duyulan alaka ve bağlılık insanı kendine yabancılaştıran bir uyuşturucu gibidir. Ruhun beden dünyasından ayrılması ise kişiyi yeniden kendine getirir ve insan kendine gelince de zatının derinliklerinde yer alan hastalık ve acılar hep birlikte saldırıya geçerler ve o zamana kadar küllenmiş ateş gibi saklı duran bütün o acılar birden alev alırlar. Ve bu hastalık ve elemeler ya hiçbir zaman ortadan kalkmazlar veya eğer yok edilebilir şeyler ise binlerce yıl süren eza ve cefalar ve ateşten kavrulmalar neticesinde ortadan kalkabilirler. Son çare dağlamaktır. Allah Teala buyurdu ki:

*"O gün cehennem ateşinde bunların üzeri ısıtılır, onunla, alınları, yanları ve sırtları dağlanır."*²⁶⁴

Ve enbiyanın (aleyhimusselam) konumu birer müşfik tabib konumudur ki tam bir şefkat hissi ile hastalara aynen yararlı reçeteleri vermekte ve onları hidayet yoluna iletmektedirler. "Biz Hakk'ın öğrencisi tabibleriz." Ruhsal ve kalbî ameller ile zahirî ve bedensel amellerin konumu da hastalıkları tedavi etme konumudur. Nitekim takvanın konumu, her aşamada hastalık için zararlı olan şeylerden perhizdir. Ve perhiz sözkonusu olmadıkça hiçbir hastalığın esenliğe dönüşmesi ve tabip reçetesinin etkili olması mümkün değildir.

Cismanî hastalıklarda kimileyin perhiz yapmadan da tedavi olmak ve hastalıktan kurtulmak mümkündür ama ruhsal hastalıklarda durum çok daha zariftir.

*"Muhakkak ki nefis, kötülüğü emredicidir."*²⁶⁵

Bu nedenle de perhizsizlik durumunda hastalıklar galebe çalar ve hastalık günbegün şiddetlenir. Şu halde nefsin esenliğini arzu eden ve kendine şefkat duyan insan, hastalıktan ve o elim azaptan kurtulmak için iki çareye sahip olduğunu bilmek durumundadır. Birincisi, nefsi sağlıklı tutacak şeyleri yerine getirmek, ikincisi de onu hasta edecek şeylerden perhiz etmek. Ve açıktır ki nefsi hastalığa sürüklemeye herşeyden daha etkili olanı, haramlara tevessül etmektir. Zaten haramlar da bu nedenle haram kılınmışlardır. Ve vacipler, esenliğe kavuşmada herşeyden daha önemlidirler. Vacip olmalarının sebebi de budur zaten. Bu iki şey (yani haramlardan perhiz ve vacipleri eda etmek) insaniyet yolunun en önemli hususlarıdır. Eğer kişi bunlara riayet ederse saadet ve kurtuluş ehli olur. Ve bu ikisinin önemlisi haramlardan ictinab etmektir. Sülük ehli de bunu daha önemli saymışlardır. Rivayetlere ve Nehcu'l-Belağâ'nin hutbelerine başvurulunca Masumların da bu aşamaya daha çok önem verdikleri açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Şu halde ey aziz, bu birinci aşamaya büyük bir önem ver ve ifası için çok çaba harca. Eğer ilk adımı doğru atar ve ayağını sağlam basarsan, diğer makamlara ulaşman umulabilir. Değilse o makamlara ulaşman mümkün olamaz ve kurtuluşun çok güç olur.

Büyük şeyh ve arifimiz Haşr Suresi'nin son ayetlerine çok dikkat etmemizi ve:

*"Ey inananlar, Allah'tan sakının ve kişi yarını için yapıp gönderdiğine baksın."*²⁶⁶ Ayetinden surenin sonuna kadar anlamını düşünerek namazların sonunda ve özellikle de gecenin sonunda, kalbin daha yalın olduğu bir sırada okumamızı ve bunun nefsin ıslahında büyük bir öneme sahip olduğunu buyurmuşlardı. Ayrıca nefis ve şeytanın şerrinden sakınmak için devamlı abdestli olmaya dikkat edilmesini öneriyor ve şöyle diyorlardı: "Abdest bir askerin giysisi gibidir." Ve her halükârda Kadir-i Zülcelal'den (celle celâluhu) niyaz et ki sana bu konuda inayet etsin ve seni takvayı elde etmede başarılı kılsın.

Ve bil ki işin başında bu sana bir miktar güç gelecektir ama bir süre devam ettirince zahmetler rahmet ve kolaylığa dönüşecek ve hatta ehlinin yakından bilindiği gibi, zahmetler birer halis rahmanı lezzete dönüşecektir ki ehli bu lezzeti hiçbir lezzete değişmez. Ve mümkündür ki, inşaallah sıkı bir murakebe ve güçlü bir takva sonucunda bu makamdan hasların takvası makamına gerişesin ki o takva nefsanî lezzetlerdendir. Bir kez de ruhanî lezzeti tadınca cismanî lezzetlerden yavaş yavaş uzaklaşır ve onlardan perhiz edersin. Böylece yol sana daha da kolaylaşır ve sonra fani nefsanî lezzetleri önemsiz saymaya başlarsın. Hatta onlardan nefret bile etmeye başlarsın. Dünya süsleri gözüne çirkin ve iğrenç görünür ve anlarsın ki bu alemin her bir lezzeti nefsinde bir eser ve kalbinde bu aleme ilgi duymayı şiddetli kılan bir kara leke vücuda getirmektedir. Ve dünyaya duyulan bu ilgi sekerat sırasında büyük

²⁶³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 268-269

²⁶⁴ Tevbe Suresi: 35. Nehcu'l-Belağâ'de geçen (Feyz, Hutbe 168) meşhur bir misaldir. Anlamı, "Son ilaç, yakmak ve dağlamaktır". Son çare anlamında kullanılmaktadır.

²⁶⁵ Yusuf Suresi: 53.

²⁶⁶ Haşr Suresi: 18.

acılarına dönüşür, çünkü ölüm sekeratı sırasında sıkıntılar dünyaya duyulan bu ilgiden kaynaklanmaktadır. Nitekim daha önce bu hususa değinildi. Ve bir kez de vicdanlı insan bu anlamı kavradı mı bu alemin lezzetleri tümüyle gözünden düşer, bütün dünyadan ve içindeki süslerden nefret etmeye başlar ve onlardan şiddetle kaçınır. Bu işe takvanın üçüncü makamına tırmanmayı sağlar.

Bu durumda Allah'a sülük etme yolu kolaylaşır, kişiye insanîyet yolu daha aydınlık ve geniş bir hal alır. Adımları yavaş yavaş Hakk'ın adımlarına dönüşür, riyazeti Hakk'ın riyazeti olur, nefsten ve onun hal ve eserlerinden kaçınmaya başlar, kendinde Hakk'a karşı aşk hissi duyumsar, cennet bağ ve bahçeler ve hurilerle iktifa etmemeye başlar, başka taleplere sahip olur ve hodbînlikten ve bencillikten nefret etmeye başlar.

Şu halde takva kişiyi nefis sevgisinden uzaklaştırır ve muttaki, kendine teveccüh etmekten ve bencillikten kurtulur. Ve bu oldukça narin ve güzel bir makam ve velilik mertebesinin başlangıcıdır. Allah Teala bu durumdaki kimseye kendi lütuf diyarında yer verir, onun elinden tutar, Hakk'ın has lütuflarına nail olur ve bundan sonra ortaya çıkacak şeyler yazılabileceklerin çok fevkindedir. Önde ve sonda zahirde ve batında övgü sadece ve sadece Allah'a özgüdür ve selam olsun Muhammed'e ve onun pâk âline.²⁶⁷

13- TEVEKKÜL

"Ali b. Suveyd diyor ki:

"Hz. Musa İbn Ca'fer'e (aleyhimusselam) Allah'ın (azze ve celle) *"Kim Allah'a tevekkül ederse O, ona yeter"* ²⁶⁸sözünü sordum. Buyurdu ki:

"Allah'a tevekkül etmenin dereceleri vardır. Bunlardan birisi bütün işlerinde Allah'a tevekkül etmen, O ne yaparsa yaptığından razı olman ve O'nun senden hiçbir iyilik ve fazlı esirgemeyeceğini ve bu konuda hüküm vermenin O'na ait olduğunu bilmendir. Şu halde Allah'a tevekkül et ve işlerinin sonunu O'na bırak.²⁶⁹

Şerh

Kelime anlamıyla "tevekkül" aczini açığa vurmak ve başkasına güvenip dayanmak demektir. "Tevekkül", "tefviz" (iş başkasına havale etmek)ten başka birşeydir ve bunların ikisi de "rıza ve "vusuk" (itimad)'dan farklıdır. Nitekim ileride bu durum açıklanacaktır inşaallah. Şimdi birkaç bölümde bu hadisin yorum gerektiren yanlarını yorumlayacağız.²⁷⁰

1. Bölüm: Tevekkülün Anlam ve Derecelerine Dair

Bil ki, "tevekkül"ün değişik kesimlerce birbirine yakın birçok tanımı yapılmıştır. Bu çerçevede Menazil es-Sairin'in sahibi şöyle buyurmaktadır:

"Tevekkül, bütün işleri sahibine havale etmek ve onun vekâletine güvenmek demektir." Bazı arifler de şöyle buyurmuşlardır:

"Tevekkül, bedenın kul haline getirilmesi ve kalbın rububiyete bağlanmasıdır."

Yani, beden güçlerinin Hakk'a itaat yolunda kullanılması ve O'na bağlı kılınması. Bazıları da şöyle demişlerdir: "Allah'a tevekkül etmek, kulun bütün arzularını yaratılmışlardan koparması ve onlardan kopup Hakk'a bağlanması demektir."

Bütün bu zikredilen tanımlar birbirine yakın anlamlardır ve anlamlarını irdelemeye gerek yoktur. Söylenmesi gereken, bu tevekkülün kimi derecelere sahip olduğu ve bu derecelenmenin kulların meşreplerinin farklılığından kaynaklandığıdır ve tevekkülün derecelerinin ilmi, kulların Hakk'ın rububiyetine ilişkin marifetine bağlı olmasından ötürü bunun üzerinde durmak gerekmektedir.

Şu halde bil ki salıkların onsuz herhangi bir makama erişemeyecekleri maarif usullerinden birisi, Hak'ın rububiyet ve malikiyetinin Zat-ı Mukaddes'in işlerdeki tasarrufunun mahiyetinin ilmidir ki biz bu hususa ilmi açıdan yaklaşmayacağız; çünkü bu husus "cebr" ve tafvîz'in incelenmesini gerektirmektedir; böyle bir inceleme ise bu sayfaların maksadına uygun düşmemektedir. Bunun yerine halkın marifetteki derecelerini açıklamakla iktifa edeceğiz.

Şunu belirtelim ki halk Zat-ı Mukaddes'in rububiyetinde birbirinden pek farklı ve muhtelifdir. Muvahhid avam kesimi Hak Teala'yı bütün işlerin yaratıcısı ve bütün cevher ve unsurların oluşturucusu olarak kabul ederken tasarrufunu sınırlı saymakta ve rububiyetin kuşatıcılığına kail bulunmamaktadırlar. Bunlar kimi zaman "işlerin takdir edicisi Hak'tır, herşey onun tasarrufu altındadır ve hiçbir varlık O'nun mukaddes iradesi olmaksızın var olamaz" demektedirler. Ama bunlar ne ilmen, ne imanen ne şuhuden ve ne de vicdanen bu makamın sahibi değiller. Diyelim ki bizim de içinde yer aldığımız bu halk kesimi Hak Teala'nın rububiyetinin ilmine sahip değildir.

²⁶⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 269-273

²⁶⁸ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu't-Tefvizi İla'llah Ve't-Tevekkülü Aleyh, h. 5. Talak Suresi: 3. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 275

²⁶⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 275

²⁷⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 276

Tevhidleri noksandır ve Hakk'ın rububiyet ve egemenliğinden mahcub (örtülü) kalmışlardır. Bunlar konumuz olan tevekkül makamına lafız ve iddia dışında sahip değillerdir. Bu nedenle de dünyevi işlerde hiçbir şekilde Hakk'a itimad edip dayanmamakta ve zahiri sebepler ve kevnî etkenlerin dışında hiçbir şeye tevessül etmemektedirler. Eğer bunlar kimi vakit Hakk'a yönelip O'ndan her hangi bir şey talep ediyorlarsa bu ya taklit yüzünden birşeydir veya ihtiyata yönelik bir durumdur. Çünkü bu eğilimleri onlara herhangi bir zarar getirmemekte ve menfaatlerine olacağı ihtimali mevcut bulunmaktadır. Bu durumda onlarda tevekkülden bir eser vardır. Ama eğer zahiri etkenleri uygun bulurlarsa, bunlar Hak Teala'dan ve O'nun tasarrufundan bütünüyle gafil olurlar, bu nedenle de "Tevekkül, kazanç ve iş ile çelişmez" sözü yerinde bir sözdür, delil ve nakle uygundur ama Hakk'ın rububiyet ve tasarrufundan ihtacab etmek (uzak durmak, örtülü bulunmak) ve etkenleri yeterli saymak tevekküle aykırıdır.

Dünyevî işlerle ilgili temessük ve tevekkül etmeyen bu kesim, ahiret hususunda ise tevekkülden çok fazla dem vurmaktadır. Hangi ilim ve marifette veya nefis tezkiyesi ibadat ve taatta tembellik edip gevşek davranırlarsa derhal Hakk'a itimattan dem vurup tevekküle sarılırlar. Amel ve çaba olmaksızın sadefee "Allah büyüktür" ve "Allah'ın fazlına tevekkül etmişiz" demekle ahiret derecelerini elde etmek isterler. Dünya işlerinde "çaba ve çalışma, Hakk'a tevekkül ve itimat etmekle çelişmez" derler. Ahiret işlerinde ise çaba ve ameli Hakk'ın fazlına ve O'na tevekkül etmeye aykırı sayarlar. Oysa bu, nefi ve şeytanın tuzağından başka birşey değildir. Çünkü bunlar aslında ne dünyevî işlerde ve ne de uhrevî işlerde mütevekkil değiller ve bunların hiçbirinde Hakk'a itimad etmemektedirler. Dünyevî hususları önemsedikleri için sebeplere meyletmekte ve Hakk'a ve O'nun tasarrufuna güvenmemekte, buna karşılık uhrevî hususlarda, bunlara önem vermedikleri ve kıyamet gününe hakkıyla inanmadıkları için, ahiret hususunda bahaneler üretmektedirler.

Kimi zaman Allah büyüktür (Allah kerimdir) derler. Kimi zaman da Hakk'a ve şefaathçilerin şefaatine güven duyduklarını ifade ederler. Oysa bunların laf olmaktan öte hiçbir anlamı ve gerçekliği yoktur.

İkinci kesim ise ya delil veya nakil ile Hak Teala'nın işlerin takdir edicisi, sebeplerin müsebbibi ve varlık aleminin müessiri olduğunu, kudret ve tasarrufunun sınırsız olduğunu kabul ve tasdik edenlerdir. Bunlar akıl boyutunda Hakk'a tevekkül ederler, yani onların katında tevekkül rüknü aklen ve naklen tamamdır. Bu nedenle kendilerini mütevekkil kabul eder ve tevekkülün gerekliliğini delillere dayandırır. Bu deliller şöyle sıralanabilir. Birincisi Hak Teala'nın kulların ihtiyaçlarını bilmesidir. Bir diğeri kullara rahmet ve şefaath etmesidir. Şu halde kullarına cimrilik etmeyen bu rahim alim ve kadire tevekkül edilmesi gerekir, çünkü O, kullarının imdadına yetişir, velev ki onlar salih işleri fasitlerinden ayırabilecek durumda olmasalar bile onların maslahatına uygun düşeni yapar.

Bu kesim her ne kadar ilmen mütevekkil iseler de aslında tevekkülleri iman mertebesine erişmiş değildir, bu nedenle de sarsıntılıdır ve akılları kalpleriyle çatışma halindedir. Bu durumda akılları mağlub demektir. Çünkü kalpleri ebeplere bağımlıdır ve Hakk'ın tasarrufundan mahcubtur (örtülüdür).

Üçüncü kesim, Hakk'ın varlıklar üzerindeki tasarrufunu kalben idrak etmiş, kalpleri işlerin takdir edicisinin Hak Teala olduğuna ve herşeyin egemen ve malikinin O olduğuna iman etmiş olanlardır. Bunlar akıl kalemiyle gönül levhalarına tevekkül rüknünü yazmışlardır. Tevekkül makamının sahipleridir bunlar, ama bu kesim de imanın aşama ve dereceleri hususunda birbirlerinden çok farklıdır. Ancak kâmil itminan derecesine ulaşanların kalbinde kâmil tevekkül derecesi ortaya çıkar ve bunlar, sebeplere gönül verip bağlanmazlar; gönülleri rububiyet makamına doğru kanat çırpıp ve O'na itminan ve itimat besler. Nitekim o arif de tevekkülü, bedeninin kulluğa yönelmesi ve kalbin rububiyete bağlanması olarak tarif etmişti.

Bu zikredilenlerin durumu, kalplerinin fiili kesrette egemen olması halinde böyledir. Değilse, tevekkül makamından geçer ve maksadın dışına çıkarlar.

Şu halde anlaşıldı ki tevekkülün dereceleri vardır ve belki de (yorumlamakta olduğumuz bu) hadis-i şerif, ikinci kesimin durumuna işaret etmektedir; çünkü tevekkülün başlangıcı olarak ilimden sözetmektedir ama diğer derecelere de işaret ediyor olabilir. Çünkü tevekkülün başka ayrımlar bakımından da dereceleri mevcuttur. Bu da şudur: Nasıl ki sülük derecelerinde irfan ve riyazet ehli mesela kesret makamından yavaş yavaş vahdet makamına erişirler ve mutlak ef alî fena (yokluk) birden bire gerçekleşmez, aksine tedricen gerçekleşir, aynı şekilde tevekkül, rıza teslim ve sair makamlar da terdiden gerçekleşirler. Mümkündür ki ilk aşamada işlerin bir kısmında ve gizli gaib sebeplerde tevekkül edilsin, sonra da yavaş yavaş mutlak makama erişilsin ve hem zahiri sebeplerde hem de batini sebeplerde hem kendi işlerinde hem de ilgili ve yakınlarını işlerinde tevekkül edilsin. Bu açıdan hadis-i şerifte bunun derecelerinden birisinin bütün işlerde tevekkül edilmesi olduğu buyurulmuştur.²⁷¹

2. Bölüm: Tevekkül İle Rıza Arasındaki Farka Dair

Bil ki "rıza" makamı "tevekkül" makamından farklı birşeydir. Rıza, tevekkülden daha ileri ve uludur. Çünkü "mütevekkil", kendi hayır ve maslahatını talep etmekte ve Hak Teala'yı hayrın faili kabul ettiğinden, O'nu kendine vekil kılmaktadır. Buna karşılık "razi", kendi iradesini Hakk'ın iradesinde fani kılmakta ve kendisi için hiçbirşey istememektedir. Nitekim kimi ehl-i sulûktan sordular:

Ne istiyorsun?" Dedi ki:

"İstememeyi istiyorum." İsteddiği rıza makamıdır.

²⁷¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 276-280

Hadis-i şerifteki: "O sana ne ederse, ettiğinden razı olmandır"²⁷² sözündeki maksat ise rıza makamı değildir. Bu nedenle de bu sözden hemen sonra:

"Hak Teala'nın yaptığı her şey senin hayrınadır"²⁷³ buyurulmuştur. Adeta Hazret, muhatabında tevekkül makamını vücuda getirmek istemiştir. Bu nedenle de tevekkül için kimi koşullar tertip etmiş ve önce şöyle buyurmuştur:

"Onun senden hiçbir iyilik ve fazlı esirgemeyeceğini bil"²⁷⁴ Sonra da şöyle buyurmuş:

"Ve bu konuda hüküm vermenin O'na ait olduğunu bilmendir."²⁷⁵

Elbette ki Hak Teala'nın her şeye kadir olduğunu bilen ve O'nun hayır ve fazlını kaybetmek istemeyen kimse tevekkül makamına erişir. Hadis de tevekkülün bu iki esasını zikretmiş ve belirgin oluşlarından ötürü diğer iki üç esas zikretme gereği duymamıştır.

Şu halde, zikredilen koşullardan çıkan netice, Hak Teala'nın yaptığı herşeyin hoşnutluk ve rızayla karşılanmasıdır. Çünkü hayır ve salah bundadır. Bu yolla da tevekkül makamına geçilir ve bu nedenle de şöyle buyurmuştur: Allah'a tevekkül et."²⁷⁶

3. Bölüm: Tefviz, Tevekkül ve Sıka Arasındaki Farka Dair

Bil ki "tefviz" (kulun bütün işlerini Allah'a ısmarlayıp O'na dayanıp güvenmesi) de "tevekkül'den farklı birşeydir. Nitekim "sıka" (itimad, itikad, itminan v.b) da her ikisinden (tefviz ve tevekkül'den) farklıdır. Bu nedenle de bunlar sâlikler makamlarında ayrı ayrı zikredilmişlerdir. Hâce Abdullah buyuruyor ki:

"Tefviz, tevekkül'den işaret açısından daha latif mana açısından daha geniştir."

Çünkü tefviz, kulun çekip çevirmeyi kendinden görmemesi ve bütün işlerde kendini tasarrufsuz bilip Hakk'a mutasarrıf kabul etmesidir. Oysa tevekkülde durum bu değildir. Çünkü mütevekkil, tasarruf, hayır ve salahın celbinde Hakkı kendine vekil kılar. "Olsa olsa tevekkül, tefvizin bir şubesidir sadece." Çünkü tevekkül mesâlihtedir, oysa tefviz mutlak anlamıyla bütün işlerdedir. Ayrıca tevekkül, tevekkülü gerektirecek bir sebep yani kulun ondan ötürü Allah'a tevekkül edeceği bir husus ortaya çıkmadıkça gerçekleşmez. Peygamber (s.a.v) ve ashabının kendilerine "İnsanlar size karşı ordu toplamışlar; onlardan korkun!" deyince bu söz onların imanını artırdı ve müşriklerden, korunmak için "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir"²⁷⁷ diyerek tevekkül etmelerinde olduğu gibi.

Oysa tefviz sebebin ortaya çıkmasından öncedir. Nitekim Rasulullah'tan (s.a.v) rivayet edilen bir duada şöyle buyurduğu aktarılmıştır:

"Allah'ım, nefsimi sana teslim ettim, sırtımı sana dayadım, işlerimi sana tefviz edip ısmarladım." ²⁷⁸

Kimi zaman da tefviz sebepten sonradır. Al-i Firavun ailesindeki mümin kulun (Habib-i Neccar'ın) tefvizi gibi.

Bu zikrettiklerim, tanınmış arif Abdurrezzak Kaşanî'nin kamil arif Hacı Abdullah'ın sözlerini şerhinden yapılmış birkaç alıntının tercümesinden ibarettir. Hacı'nın kendi sözleri de buna delalet etmektedir.

"Sıka'da "tevekkül" ve "tefviz"den farklıdır. Nitekim Hacı (Abdullah) şöyle buyurmuştur:

"Bil ki, bu üç makam onsuz (sıkasız) gerçekleşmez. Bu makamların ruhu Allah Teala'ya sıkadır. Ve kul, Hak Teala'ya vüsûk duymadıkça bunlara erişemez.

Şu halde Hazret'in tevekkül ve tefvizden sonra "Onda ve diğerlerinde Allah'a itimad et, O'na sıka et" demesinin nedeni anlaşıldı demektir."²⁷⁹

14- HAVF VE RECA

"Ravi diyor ki: "Hz. Sadık'tan (aleyhisselam) Lokman'ın vasiyetinin ne olduğunu sordum, dedi ki:

"Onda hayret verici şeyler vardı, en hayret vericisi de oğluna şunları söylemesiydi:

"Allah'tan (azze ve celle), velev insanların ve cinlerin bütün ibadetlerini yerine getirsen bile sana azap edecekmiş gibi kork (havf) ve Allah'tan velev insanların ve cinlerin bütün günahlarını işlemiş olsan bile sana merhamet edecekmiş gibi ümitvar ol. (reca) Hz. Sadık (a.s) daha sonra dedi ki: "Babam şöyle demişti:

"Hiçbir inanmış kul yoktur ki kalbinde iki nur bulunmasın. Korku nuru ve ümit nuru, öyle ki ikisi de tartılsa ne bu ona ağır basar ne de o buna."²⁸⁰

Şerh

²⁷² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 281

²⁷³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 281

²⁷⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 281

²⁷⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 281

²⁷⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 280-281

²⁷⁷ Al-i İmran Suresi: 173.

²⁷⁸ Sünen-i İbn Mace, C. 2, Kitabu'd-Dua, h. 3876. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 282

²⁷⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 281-283

²⁸⁰ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu'l-Havf ve'r-Reca, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 285-286

Bu hadis-i şerif korku (havf) ve ümitin (reca) her ikisinin de kâmil manada bulunması gereğine delalet eder ve rahmetten bütünüyle ye'se düşmek ile kötülükten bütünüyle kurtulmuş olduğunu düşünmenin yasak olduğunu bildirir. Bu konuyu birçok başka hadisler ve Kitab-ı Kerim de belirtmektedir. Ayrıca ikisinden (havf ve recâdan) herhangi birinin diğerinin önüne geçmemesi de gereklidir. Ve biz inşaai-lah bu konuyu ve hadis-i şerifin işaret ettiği sair hususları birkaç bölüm halinde ele alacağız.²⁸¹

1. Bölüm: Arif İnsanın İki Bakışı Olduğuna Dair

Bil ki hakikatlerin arifi ve "mümkün olan" ile "vacip olan" (celle ve ala) arasındaki nisbeti bilen insanın iki bakışı vardır.

Birincisi, kendinin ve kainattaki sair mümkinat'ın zatî noksanlığa bakmak ve bu bakışta ilmen ve aynen, bütün mümkinat'ın noksanlık zilletinde bulunduklarını ve imkan, yoksulluk ve ihtiyaç batağına dalmış bir halde olduklarını, hiçbir şekilde kendilerinden herhangi bir şeye sahip olmadıklarını, sırf noksanlık, düşüklük ve mutlak yetersizlik içinde olduklarını anlamasıdır ki belki bu ifadeler bile bu durumu anlatmak için yetersiz kalmakta ve başka bir şekilde ifade edememekten kaynaklanmaktadır. Zira yoksulluk ve ihtiyaç "şey olmak"ın (şey'iyet'in) fer'idir ve bütün mümkinat ve yaratılmışlar kendinden herhangi bir şeye sahip değildir. Dolayısıyla kişi bu bakışta velev rububiyetin mukaddes huzurunda her türlü ibadet, taat, avarif ve maarifi yerine getirse bile, boyun büküldüğü, utanç, zillet ve korkudan başka birşey elde etmiş olamaz. Ne ibadet ve taatiymiş bu? Kimden ve kim için? Bütün övünçler O'na doğrudur. O'na yöneliktir çünkü o "mümkün", O'nda herhangi bir tasarrufa sahip değildir. Olsa olsa, "mümkün"ün tasarrufu Hakk'ın övgü ve senasının belirtilip açıklanması olabilir ki şimdi biz kalemin yularını çekip bu konuya dalmaktan sarfı nazar ediyoruz ve bu makam hakkında şöyle buyurulmuştur:

*"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her kötülük de kendi nefsendendir."*²⁸² Nitekim birinci makam için şöyle buyurmuştur: *"De ki: "Hepsi Allah'tandır"*²⁸³ ve söz söyleme ehliyetine sahip birini bu makama ilişkin sözleri:

Yaratış kalemi için hata düşünülemez dedi pirimiz

Aferin o hatalar örten pak nazara

Pirin sözü ikinci makama sözü aktaranın sözü ise birinci makama ilişkindir. Şu halde bu makamda insanı korku, hüzn ve utanç çepeçevre sarar.

İkincisi de Vacip Olan'ın kemaline ve O'nun rahmet, yardım ve lütfuna bakmaktır. Bunlara bakıldığında, havsaların anlamayacağı kadar büyük olan bütün bu rahmetlerin eşi benzeri olmayan şeyler olduğu anlaşılır. O, kullarına hak edemeyecekleri şekilde bütün lütuf ve bağış kapılarını açmıştır. O'nun nimetleri ezeli ve ebedidir. Nitekim Hz. Seyyidu's-Sâcidin Zeynelâbidin (a.s) dua ve münacatında buna pek çok kez işaret buyurmuşlardır. Bu durumda kişinin recası güç kazanır ve Hakk'ın merhametinden ümitvar olur. Keremliliği sadece yardım ve rahmetinden ileri gelen kerim, bizim istememize gerek olmaksızın bize bütün akıllarını idrakinden aciz kalacakları oranda bunca yardım ve inayetlerde bulunan ve masiyet ehlinin isyanlarının O'nun geniş memleketinde her hangi bir gedik açmadığı ve taat ehlinin taatlarının O'na her hangi bir ilavede bulunamadığı bir Malike'l-Mülûk'tur O. O'nun insanları taat yollarına hidayet etmesi ve o Zat-ı akdes'in insanları isyandan menetmesi, sadece kendi kerîmane yardım ve rahmetini daha da genişlenmek istemesinden kaynaklanmakta ve bu yolla insanları kemalin makamına ve kamiliyet derecelerine ulaştırıp noksanlık, çirkinlik ve şaşkınlıktan uzaklaştırmak istemektedir; Şu halde O'nun izzet ve celal dergahına ve O'nun rahmet ve inayet huzuruna vardığımızda şunları arzetmemiz icabeder.

Rabbimiz, Bize varlık giysisini giydirdin, müdriklerin idrak edemeyeceği kadar geniş bir biçimde hayatınızı en güzel şekilde sürdürmemizi sağlayacak imkanlar bahşettin, bize bütün hidayet yollarını gösterdin, bütün bu inayetler sadece bizim içindir, bizim için açılmıştır bütün bu rahmet sofraları. Bizler şu anda ağır günahlarla yüklü olarak senin kerem diyarına ve senin izzet ve saltanat huzuruna gelmiş bulunuyoruz. Ama günahkârların günahları senin düzenine herhangi bir halel getirici değil ve senin memleketinde Jierhângi bir gedik açıcı değildir.

Senin huzurunda bir avuç topraktan başka birşey olmayan şu varlığa ne edersin rahmet ve inayet etmekten başka? Senin dergâhından rahmet umudundan başka birşey beklenir mi?

Şu halde insan her zaman bu iki nazar arasında gidip gelmelidir. Ne kendi kusur ve günahlarına göz yummalıdır ve ne de Hakk'ın (celle celaluhu) rahmetinden ve O'nun yardım, nimet ve lütuf genişliğinden umut kesmelidir.²⁸⁴

2. Bölüm: Havf Ve Reca'nın Aşamalarına Dair

Ey aziz! Bil ki havf ve recanın kulların durumlarına ve marifet mertebelerine uygun aşama ve dereceleri vardır. Nitekim halk geneli azaptan havf ettiği (korktuğu) gibi, havassın (seçkinlerin) korkusu kınanmaktan, ehass'ın (daha seçkin olanların) korkusu da ihticac'tan delil ileri sürmektendir. Ama biz şu anda bunları izah etmek konumunda

²⁸¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 286

²⁸² Nisa Suresi: 79.

²⁸³ Nisa Suresi: 78.

²⁸⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 286-289

değiliz ve başka şeyleri izah etmeye çalışacağız.

Şu halde bil ki hiçbir yaratılmış, Hak Teala'ya hakkıyla ibadet edemez. Çünkü ibadet O Zat-ı Mukaddes'i yüceltmektir ve her ferдин yüceltmesi O'nun hakkında sahip olduğu marifetin bir fer'inden ibarettir. Ve kulların çabalamaları O'nun izzet, celal ve marifetine bihakkın erişecek bir durumda olmadığından, O'nu bihakkın yüceltecek bir konuma erişmeleri de mümkün değildir. Nitekim yaratılmışların en şerefli ve varlıkların rububiyet makamını en iyi bilen bile noksanlığını itiraf etmiş ve şunları arz etmiştir:

"Sana hakkıyla ibadet edemedik ve seni hakkıyla tanıyamadık."²⁸⁵ Ve ikinci ifade, birincisinin gerekçesi durumundadır. Ve dedi ki:

"Sen kendin, kendini yüceltip ululadığın gibisin."²⁸⁶

Şu halde Hak (celle celaluhu) yegane en yüce varlıktır ve kullar o Zat-ı Mukaddes'i yeterince yüceltip O'na tam anlamıyla ibadet edecek durumda olmadıklarından, hiçbir kul Hakk'ın marifet ve Ubudeyyit'i olmaksızın kemal makamına erişemez. Bu, işin erbabı olanlarca gayet belirgin bir husustur ama halk geneli bu durumdan gafildir. Hak Teala kendi kapsamlı lütfü ve geniş rahmetiyle kulların yüzüne gaybî talimat, vahiy ve ilham yoluyla bir rahmet ve inayet kapısı aralamıştır ki bu kapı, ibadet ve marifet kapısıdır. Kendi ibadet yollarını kullarına öğretmiş ve önlere marifet kapıları açmıştır ki kendi yetersizliklerini olabildiğince telafi edebilsinler, kemale erişmeye çalışsınlar, kulluk nurundan feyiz alıp hidayete erişsinler ve Hakk'ın kerem diyarına, ruh ve reyhan ve cennet-i naim'e ve hatta Allah'ın en yüce razısına kavuşsunlar.

O halde ibadet ve ubudiyet kapısının açılması bütün kulların şükranla karşılaşması gereken büyük nimetlerden biridir ve bu nimetin şükrünü eda etmeye kimsenin gücü yetmez. Aksine, her şükür, kulların şükründen aciz oldukları yeni bir kerem ve lütuf kapısı durumundadır. Şu halde kişi bu meşrebe aşinalık kazanıp kalbi bu durumdan haberdar olduğu oranda kendi yetersizliğinin bilincine erişir ve velev bütün ins ve cinnin ibadetlerinin tümünü tek başına eda etse bile yine de korku ve yetersizlik yükünü sırtından atamayacağını anlar. Ve Hakk'ın arif kulları ve O'nun has velileri yüzlerine kader sırrından bir kapı açılmış olmasına ve gönülleri marifet nuruyla aydınlanmış olmasına rağmen kalpleri

Öylesine büyük bir korkuyla titrer ki velev bütün kemalatı elde etseler, bütün marifet anahtarları ellerine verilse ve gönülleri ilahi tecellilerle dolup tassa da korkularının zerresi bile eksilmez ve titremeleri hiçbir şekilde hafifletmez. Nitekim onlardan biri şöyle demiştir:

"Herkes işin sonundan korkar, bense başlangıcından."

"Subhanallah ve lâ havle ve lâ quvvete illâ billâh"

Allah Teala'ya sığınırım. Allah biliyor ki, insanın kalbi bu kelam karşısında parça parça olmalı, gönlü korkudan erimeli ve çöllere kaçmalıdır. İnsan ne kadar da gafildir.

Diğer bir husus da daha önce başka bir hadisin şerhinde de ifade ettiğimiz gibi bütün taat ve ibadetlerimizin kendi ihtiyaçlarımızı tatmine yönelik olması ve bizi harekete geçiren şeyin nefis sevgisi olmasıdır. Oysaki asıl zühd ahiret için olmalıdır, ama bizim zühdümüz dünya içindir.

Hasılı velev ins ve cinni bütün ibadetlerini tek başımıza eda etsek bile rububiyet dergahının bize bağışladığının dışında herhangi bir istihkak elde edemeyiz. Hak Tebarek ve Teala bizi kendine yakın bir makama çağırarak *"Seni kendim için yarattım"*²⁸⁷ buyurmuş, yaradılışın maksadını ilahi marifete erişmek olarak belirlemiş. Ve bize marifet yollarını kulluk yolunu göstermiştir ama bizler bütün bunlara rağmen karın ve fercimizi tatmin etmenin dışında hiçbir şeyin peşinde değiliz ve bencilliğin dışında herhangi bir maksat gütmemekteyiz.

Şu halde ey biçâre insan! Eğer taat ve ibadetlerin bile seni rububiyet makamından uzaklaştırıp kınanıp sorgulanma-na yol açıyorsa, o halde güvendiğin şey nedir? Niçin Allah korkusu seni huzursuz etmemekte ve yüreğini kanatmamaktadır? Başka bir dayanağın var mı? Kendi amellerine güveniyor musun acaba?

Eğer öyleyse eyvahlar olsun senin haline! Ama eğer Hakk'ın fazıl ve keremine, rahmete yönelik recâya (umud'a) ve Zat-ı Mukaddes'in inayetinin kapsamlılığına itimad ediyorsan, evet gerçekten de yerinde ve dosdoğru birşeye güvenmişsin ve uygun bir melce'e sığınmışsın demektir.

Allah'ım! Yarabbi, bizler yetersiz insanlarız, kendimiz de biliyoruz ki önemsiz ve naçiz kişileriz ve senin dergahına layık değiliz. Baştan ayağa noksan ve ayıplıyız, batın ve zahirimiz masiyet kirleriyle örtülüdür. Biz kimiz ki seni yüceltip ululamaya kalkışalım? Velilerin bile "Bu işe yaramaz dilimle mi sana şükredeyim?"²⁸⁸ demiş ve acz, zaaf ve yetersizliklerini ilan etmişlerken biz masiyet ehli sana ne diyelim? Diyebileceğimiz tek şey senin rahmetinin genişliğini rica ettiğimizdir, umut ve dayanağımızın senin fazl ve mağfiretin olduğunu belirtmemizdir. Nitekim senin velilerin de bunu ifade etmişlerdir:

Hız. Bakır (a.s) dedi: "Allah'ın rasulü (sav) dedi ki:

"Allah Tebarek ve Teala şöyle buyurdu:

"Amel edenler benim sevabım için ettikleri amellere güvenmesinler. Onlar bütün ömürleri boyunca olanca gayretleriyle bana ibadet etseler bile yine de kusurdan kurtulmuş olamazlar ve bu amelleriyle benden istediklerine, cennetlerimdeki kerem ve lütuflarıma ve katımdaki yüce mertebelere erişemezler. Şu halde benim rahmetime bel

²⁸⁵ Birinci ifade Sahife-i Seccâdiye'de, 3. Dua'da, meleklerin dilinden aktarılmıştır.

²⁸⁶ Bkz: Mu'cem-i Ehâdis-i Nebvi, c. 1. s 304. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 290

²⁸⁷ Feyz, İlme'l-Yakîn, C. 1. s. 381.

²⁸⁸ Ebu Hamza'nın duası.

*bağlasınlar, benim fazlımdan ümitvar olsunlar ve benimle ilgili olarak hüsnüzan beslesinler ki rahmetim onlara erişsin, ihsanım onları rızama ulaştırsın ve bağışlayıcılığım üstlerini bağışlamamla örtsün. İşte o, Rahman ve Rahim olan Allah benim ve bu isimle anılırım."*²⁸⁹

Rivayete göre Hak Teala kıyamet günü rahmetini öylesine yayacaktır ki şeytan bile Hakkın bağışlamasına tamah edecektir. Bu dünyada rahmetinden pek az bir kısmım tecelli ettirdiği halde, rahmeti herkesi ve herşeyi çepeçevre kuşattığına göre Allah Tebarek ve Teala o rahmet ve lütuf diyarında neler yapacaktır acaba? Şeytanın bile tamah edebileceği genişlikte bir lütuf ve rahmet.

Şu halde Hak Teala'yla ilgili hüsnü zannını mükemmelleştir ve O'nun fazlına güven:

*"Allah bütün günahları bağışlar."*²⁹⁰ Allah Teala bütün günahları bağışlar ve tümünü kendi lütuf ve rahmet deryasına garkeder. Hakkın vaadinde hilaf hiçbir şekilde mümkün değildir, ama vaade layık olup olmama sözkonusudur. Şu halde O'nun kamil rahmetinden gönül hoşnutluğu duy, eğer Hakk'ın rahmeti sana erişmeseydi var olman bile mümkün olamazdı, mahluk olamazdın ve her mahluk (yaratılmış) merhum'dur (rahmet edilmiştir). *"Rahmeti her şeyi kuşatmıştır..."*²⁹¹

3. Bölüm: Reca İle Gurur Arasındaki Farka Dair

Ama ey aziz! Reca ile gururu birbirinden ayırmada dikkatli davran. Gurur ehli olmana rağmen kendini reca ehli sanabilirsin. Bunları birbirinden ayırmak ise başlangıç noktasında kolay ve mümkündür. Acaba sende meydana gelen bu durum Hakk'ın emirlerini önemsememen ve Hakk'ı ve O'nun emirlerini küçümsemendenmi kaynaklanmıştır yoksa o Zat-ı Mukaddes'in rahmet ve azametini olan itikadından mı? Eğer bunu ayırmak zor gelirse, sahip olunan durumun meydana çıkardığı etkilere bakarak bir ayrıma gidilebilir. Gönülde Hakk'ın azameti yer etmişse eğer kalb o Zat-ı Mukaddes'in rahmet ve ihsanının kapsamlılığına iman etmiş ise itaat ve ubudiyyete yönelir, o doğrultuda hareket eder, çünkü Azim'in ve Nimat Bahşedici'nin ululanması ve O'na kulluk edilmesi fitrî bir durumdur ve yokluğunun düşünülmesi söz-konusu değildir. Şu halde eğer kuluk görevlerini ifa etmede ve taat ve ubudiyyette ciddi davranıyor, amellerine çok güvenmiyor, onları birşey saymıyorsan ve Hakk'ın rahmetine umut bağlayıp yaptıklarından ötürü her türlü kınamaya müstehak olduğunu kabul ediyorsan, bu durumda reca makamına sahipsın demektir. Allah Tebarek ve Teala'ya şükret ve O'ndan bu durumu kalbinde sağlamlaştırmasını ve sana daha yüce bir makam ihsan etmesini niyaz et. Ve eğer, Allah göstermesin, Hakk'ın emirlerini önemsemez bir haldeysen ve Zat-ı Mukaddes'in buyruklarını değersiz şeyler hükmünde görüyorsan, bil ki bu durum kalbinde yer etmiş gururdur ve şeytan ile nefis-i emmarenin tuzaklarında biridir. Eğer Hakk'ın rahmet ve azametini imanının varsa, bu imanı sende etkileri görülür. Amelleri iddialarda ters düşen kişi kendi kendini yalanlar durumdadır. Bunun muteber hadislerde pek çok dayanağı mevcuttur:

"Ravi der ki: "Hz. Sadık aleyhisselam'a dedim ki:

"Halktan bir bölümü masiyetler işledikleri halde "biz ümidvarız (reca ehliyiz) diyor ve bu durumlarını ölünceye değin sürdürüyorlar." Buyurdu ki:

"Onlar yersiz arzuların peşine düşmüş kimselerdir. Dedikleri yalandan ibarettir. Recâ ehli değildirler. Birşeyi umup dileyen kişi, onu elde etmek için gayret eder, birşeyden korkan kişi de o şeyden kaçınıp firar eder."²⁹²

Kafi-i Şerifte bu anlama delalet eden başka bir rivayet daha mevcuttur:

Ravi der ki: "Hz. Sadık aleyhisselam'ın şöyle buyurduğunu duydum:

"Mü'min kişi inanmış olamaz hem korku (havf) ve hem de ümit (recâ) içinde olmadıkça ve korku ile ümit içinde olamaz korku ve ümidin gereğini yerine getirmedikçe."²⁹³

Kimileri demiştir ki, amel etmediği halde beklenti ve reca sahibi olanın durumu, etkenleri devreye sokmadığı halde etki bekleyip uman kişinin durumuna benzer. Veya tohum ekmediği ya da toprağı koruyup gözetmediği, sulamadığı ve en-geleri ortadan kaldırmaya çalışmadığı halde ürün bekleyen çiftçiye. Buna, recâ sahibidir denilemez. Olsa olsa ahmak ve budala biridir bu.

Ahlak ıslahına yönelmediği ve masiyetlerden sakınmadığı halde amel eden kişinin durumu da tarlaya tohum ekenin durumuna benzer. Elbette ki böyle bir ziraattan hiçbir netice alınamaz. Şu halde istenen ve arzulana reca, kişinin Hak Teala tarafından kendisine bağışlanan bütün imkan ve tasarrufları devreye sokarak masiyetten uzaklaşmaya ve hidayete yönelmeye çalışmasıyla mümkündür. Ancak böyle olduğu zaman kişi Hak Teala'nın inayet ve ihsanına mazhar olabilir.

O halde eğer kul gönül tarlasını fasit ahlak dikenlerinden ve masiyet taşlarından arındırıp amel tohumlarını eker ve bu tohumları halis yararlı ilim ve iman suyuyla sular. Ve kendini beğenmişlik, riya ve benzeri zararlı otları bu tarladan uzak tutmaya gayret etikten sonra Hak Teala'nın inayet ve ihsanını niyaz ederse gerçek ve uygun recâyı gerçekleştirmiş olur. Nitekim Hak Teala şöyle buyurmaktadır:

²⁸⁹ Kafi, C. 2. Kitabul'İman ve'l-Küfr, Bab Husn ez-Zanni Billâh, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 192-193

²⁹⁰ Zümer Suresi: 53.

²⁹¹ Araf Suresi: 156. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 289-293

²⁹² Kafi C. 2. Kitabul'İman ve'l-Küfr, Babul'İman ve'l-Küfr, Babul'İman ve'l-Küfr, 5. hadis, İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 294-295

²⁹³ Kafi C. 2. Kitabul'İman ve'l-Küfr, Babul'İman ve'l-Küfr, Babul'İman ve'l-Küfr, 11. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 295

"Onlar ki inandılar, hicret ettiler. Allah yolunda dhad ettiler, işte onlardır Allah'ın rahmetini umanlar (recâ edenler)." ²⁹⁴

4. Bölüm: Havf Ve Recâ'nın Yekdiğerine Denk Olması Gerektiğine Dair

Bu hadis-i şerifin devamında, havf ve recanın birbirinden üstün tutulmaması ve yekdiğerine denk olması gerektiği zikredilmiştir. Nitekim Hz. Sadık (as) İbn Ebi Umeyr'e bu durumu bildirmiştir. İnsan yetersizliğini idrak edip ubudiyyete yöneldiğinde ve ahiret yolunun çetinliğini düşündüğünde büyük bir havfa (korkuya) sürüklenir. Ve günahlarını düşünüp kendisinden önce günahları ve imansızlıklarıyla göçüp giden, önceki durumları hoş ama sonraki durumları kötünün uç noktasıyla neticelenen kişilerin halini değerlendirdiğinde korkusu daha da şiddetlenir.

Kafi'de Hz. Sadık'tan (aleyhisselam) şöyle bir hadis nakledilmektedir:

Hz. Sadık (a.s) buyuruyor ki:

"Mü'min, iki korku arasındadır. İşlenmiş günah ki Allah'ın ona ne tür bir karşılık vereceğini bilmez ve geriye kalmış ömür ki onda da ne tür hareketlerde bulunacağını bilmez. Bu nedenle de korkuyla yatıp kalkar ve onu korkudan başka birşey ıslah etmez." ²⁹⁵

Kafi'de Hz. Sadık'tan (as) nakledilen hadiste yer alan Resul-i Ekrem'in (s.a.v) hutbesi de bu manaya delalet etmektedir. İnsan daima nihai derecede noksanlık ve kusur içinde, Hak ise daima nihai derecede mükemmellik, yücelik, bağışlayıcılık ve ihsan konumundadır ve kul bu iki durum arasında her zaman için hem korku (havf) ve hem de umut (recâ) mertebesindedir. Ve sâiikin kalbinde hem esmâ-i celâliyye ve cemâliyye birbirine denk bir şekilde tecelli ettikleri için, havf ve recâ birbirine denk durur, biri öbürüne ağır basmaz.

Kimileri de demiş ki kimi zamanlar havf (korku) insan için daha yararlıdır, sağlık ve esenlik zamanları gibi. Bu durumda korku insanı salih amele ve kemale sürükler, kimi zamanlar da recâ (ümit) daha yararlıdır. Ölüm belirtilerini ortaya çıktığı zamanlar gibi. Bu durumda umut insanın Hak Teala'ya daha münasib bir şekilde muhatab olmasını sağlar. Ama bu yorum, daha önce söylenenlere ve zikredilen hadislerle uygun düşmemektedir. Çünkü mahbûbun recası (umudu) onu salih amele ve ahirete kazanmaya sürükler ve Hak'tan korku duyma da her zaman tatlıdır ve umuda ters düşmemektedir.

Kimileri de demiş ki, havf, ahiret yurdunda nefsanî faziletler ve akli kemallerden biri değildir. Sadece dünyada ve amel durumunda yararlıdır, Çünkü bu durumda ibadetlerin yerine getirilmesini ve masiyetlerin terkedilmesini sağlamaktadır, ama dünyadan ayrıldıktan sonra herhangi bir yarar sağlamaz. Oysa reca (umut) dünyadan ayrıldıktan sonra ahirette de bakidir. Çünkü kul Allah'ın rahmetine ne kadar nail olsa Hakk'ın fazlına olan iştıyakı o oranda artar. Zira ki Hakk'ın rahmet hazineleri bitimsizdir. Şu halde havf geçici, reca ise kalıcıdır.

Muhakkik muhaddis Meclisi (rahimehullah) buyuruyor ki: Hak olan şudur ki mademki kul hali hazırda dünyada ve dar-ı teklifte bulunmaktadır, şu halde onun için hem havf ve hem de recâ vazgeçilmez şeylerdir. Ama ahiret diyarına intikal ettikten sonra herhalde bunlardan biri diğeri üstün bir konuma yükselecektir.

Ben ise diyorum ki: Ahiret aleminde havf ve recanın durumuyla ilgili olarak söylenen bu sözler reca ile ilgili zikrettiğimiz şeylere uygun düşmemektedir. Ve velev bu söylenenler doğru bile olsa bu havf ve recaları sevap mükafata yönelik olan kimseler için geçerli olabilir.

Oysa havas ve evliyanın durumu bundan çok farklıdır, zira azamet ve celalin müşahade edilmesi ve lütuf ve cemal isimlerini kalpte tecelli etmesiyle ortaya çıkan havf ve recâ, ahiret durumunun muayenesiyle ortadan kalkmaz ve yekdiğerine galebe çalmaz. Tersine ahiret aleminde celal ve azametin eserleri ve cemal ve lütfün tecellileri daha fazladır ve Hakk'ın azametinden kaynaklanan havf, ruhanî lezzetlerden biridir ve bu:

"İyi bil ki Allah'ın velilerine (sevdiklerine, dostlarına) korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır." ²⁹⁶ Ayet-i kerimesine de ters düşmemektedir. Düşünüldüğünde bunun böyle olduğu görülür. Yukarıda görüşü aktarılan kişinin de belirttiği gibi korku, nefsanî faziletlerden değildir ve korku celal ve azametten değildir. Çünkü O kemaldır, mükemmellerin mükemmelidir. Ve'lm-hamdu lilahi alâ cemâliki ve celâlihi ve 's-salâtu ala muhammedin ve âlihi. ²⁹⁷

15- MÜ'MİNLERİN İMTİHAN EDİLİP DENENMESİ

"Semâe, Hz. Sadık'ın (aleyhisselam) şöyle dediğini rivayet etmektedir:

"Ali'nin (as) kitabında şöyle bir ifade vardır. "Belaya mübtela olmak açısından peygamberler insanların en uç noktasında yer alırlar. Daha sonra peygamberlerin vekilleri (halefleri), onlardan sonra iyiler ve daha sonra da iyiler. Ve muhakkak ki mü'minler sahip oldukları iyilikler oranında belalara mübtela olurlar. Şu halde kimin dinî durumu iyi ve amelleri güzel olursa belası da o oranda şiddetli olur. Bu ise, Allah Teala'nın dünyayı mümin için bir mükafat diyarı kılmamış olmasından ve kafire bir ceza diyarı haline getirmemiş olmasından ileri gelmektedir. Kimin dini

²⁹⁴ Bakara Suresi: 218. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 293-296

²⁹⁵ Kafi, Kitabu'l-İman vel-Küfr, Bab el-Havf ve'r-Recâ, 12. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 296-297

²⁹⁶ Yunus Suresi: 62.

²⁹⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 296-298

mahdud ve aklı zayıf ise, onun belası da o oranda sınırlı ve zayıftır. Bela, muttaki müminin üstüne yağmurun yağışından daha hızlı yağar." ²⁹⁸

Şerh

Kimileri, "bu hadis-i şerifte geçen "insanlar" ("İnsanların en uc noktasında" ifadesinde geçen "insanlar") ifadesinden, insanların en mükemmel noktasında yer alan peygamberler, evliya ve asfiya kastedilmiştir, nitekim bu rivayetlerde vardır, demişlerdir. Oysa bu yersiz bir kandır. Burada bütün insanları kastedilmiş olmalıdır. Bu açık bir husustur. Bunun için Kafi'nin bu babına müracaat edilebilir. Ve eğer bir hadiste "nas" (insanlar) ifadesi kamil insanlar için kullanılmışsa bu, nasın her zaman kamil insanlar anlamına geldiği manasına alınamaz.

Bela ise deneme ve imtihan etme anlamındadır ve müsbet ve menfî anlamda kullanılabilir. Nitekim bunu dil bilginleri de belirtmişlerdir. Hak Teala'nın kullarını kendisiyle imtihan ettiği herşey bela ve ibtiladır. Bu hem dünyevi hastalık, illet, yoksulluk, zillet ve perişanlık olabilir, hem de onlar sayesinde kişinin imtihandan geçirileceği tam tersi durumlar, yani makam ve mevki, iktidar, servet, riyaset, izzet ve azamet olabilir. Ama ne zaman "bela", "beliye", "ibtıla" veya benzerleri mutlak şekliyle kullanılsa, o durumda bunlar ilk şıkkı ifade ederler. Şimdi de Allah Teala'nın izin ve keremiyle bu hadisın yorum gerektiren yanlarını birkaç bölüm halinde ele almaya çalışacağız. ²⁹⁹

1. Bölüm: İmtihanın Anlamı, Sonucu Ve Hak Teala'yla İlgisine Dair

Bil ki insanî ruhlar ortaya çıktığı sırada, bedenlerle ilişki içine girme ve mülk alemine (dünya) gönderilmesi sırasında bütün ilim, kültür ve güzel-kötü melekelerinde, bütün idrak ve kuvvelerinde bilkuvve (potansiyel) durumundadır ve yavaş yavaş faaliyete geçip Hakk'ın (celle ve ala) inayetiyle onda önce cüz'î ve zayıf idrakler gelişir (dokunma duyusu ve sair zahirî duyular gibi) ve sonra da tedrice batını idraklere kavuşur, ama gene de bütün kuvvelerinde bu bilkuvvelik (yani potansiyel durum) devam eder. Ve eğer etki altına alınmazsa doğası gereği habis kuvvelere mağlub düşer ve uygunsuz durumlara meyleder. Çünkü şehvet, öfke ve benzeri içsel cazibeler onu doğal olarak fisk ve fücra, zulmetmeye ve sapkınlığa yönlendirip çeker ve birkaç kez onlara tabi olunca da kısa süre zarfında oldukça garib bir hayvana ve acaib bir şeytana dönüşür. Ama Hak Teala'nın inayet ve rahmeti ezelden beri adem oğlunun haline şamil olduğundan, onda iki mükemmel mürebbi ve uyarıcı yer almıştır ki bunlar adem oğlunu onlar sayesinde cehalet, noksanlık ve kötülük çukurundan ilim, marifet, kemal ve cemel ve mutluluk doruğuna yükseltebileceği iki kanat durumundadır. Adem oğlu bu iki kanat sayesinde tabiatın dar alanından çıkıp geniş ve yüce melekût fezasına yükselir. Bunlardan bir tanesi batını mürebbi olan akıl ve değerlendirme kuvvesi, diğeri de harici mürebbi olan peygamberler ve saadet ve şekavet yollarının göstericileridir. Ve bu ikisinden hiçbirini yekdiğerinden ayrı ve müstakil olarak bu görevi tek başlarına ifa edemezler. Ne beşer aklı tek başına saadet ve şekavet yollarını keşfedebilir ve gayb alemleri ile ahirete yol bulabilir ve ne de peygamberlerin rehberlik ve yol göstericiliği tek başına, akıl ve değerlendirme kuvvesinden bağımsız bir şekilde buna muvaffak olabilir. Bu nedenle de Hak Tebarek ve Teala bu iki mürebbiyi birlikte lütfetmiştir. Bunları lütfetmesinin sebebi ise beşerin sınanmasıdır. Çünkü insanlar bu iki nimet sayesinde birbirinden ayrılıp sınıflanmakta, mesut ve şakî, itaatkâr ve âsi, kâmil ve noksan olanlar bu iki nimet sayesinde birbirinden ayrılmaktadır. Nitekim yüce Velayet Sahibi (Hz. Ali) şöyle buyurmuştur:

"Elçisini hak üzere gönderene andolsun ki belalara uğratılacak ve pek çok elekten geçirilip sınanacaksınız." ³⁰⁰

Kafi'de "Temhis ve İmtihan" babında da İbn Ebi Ya'fur Hazreti Sadık'tan (as) şunu nakletmektedir:

"İnsanlar istisnasız birşekilde arındırılacak, imtihan edilip birbirinden ayrılacak ve eleneceklerdir." ³⁰¹

"Buyurdu ki: "Ey Mansur! Muhakkak ki kıyamet erişmez size üzüntüden önce, kayır vallahi sizler elenip ayıklanmadıkça hayır vallahi sizler halis kılınıp arıtılmadıkça ve hayır vallahi kim üzülecek, kim mesut olacak belli olmadıkça." ³⁰²

Hiz. Ebul-Hasan'dan (as) rivayet edilen bir diğerk hadiste şöyle buyrulmuştur:

"Altının arıtılması giri arıtılacaklar." ³⁰³

Yine Kafi'de senedi Hiz. sadık'a ulaşan bir rivayette şöyle buyrulmuştur:

"Allah'ın istek, kaza ve iptilası olmaksızın gerçekleşen hiçbir daralma ve genişlik yoktur." ³⁰⁴

Yine Hiz. Sadık'tan (as) nakledilen bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

"İçinde darlık ve genişlik bulunan Allah Teala'nın hiçbir emri ve buyurması veya sakındırması yoktur ki içinde

²⁹⁸ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Kufr, bab Şiddetu İbtıla el-Mü'min, 29. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 299-300

²⁹⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 300-301

³⁰⁰ Feyz, Nehcu'l-Belâge, Hutbe 16.

³⁰¹ Kafi, C. 1. Kitabu'l-Hucce, Babu't-Temhis ve'l-İmtihan, 2. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 302

³⁰² Kafi, C. 1. Kitabu'l-Hucce, Babu't-Temhis ve'l-İmtihan, 3. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 302

³⁰³ Kafi, C. 1. Kitabu'l-Hucce, Babu't-Temhis ve'l-İmtihan, 4. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 302-303

³⁰⁴ Kafi, C. 1. Kitabu'l-Hucce, Babu't-Temhis ve'l-İmtihan, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 303

Allah Teala'nın imtihanı ve yargısı bulunmasın." ³⁰⁵

Burdaki "darlık" (Kabz) sakındırma ve engellenme, "genişlik" (bast) ise ihsan ve lütuf anlamındadır. O halde her imkan ve lütuf her emir ve sakındırma, imtihan amacına yöneliktir. Demek ki peygamberlerin gönderilmesi ve semavi kitapların tenzil edilmesinin tümü insanların birbirinden temyiz edilmesi ve şakiler ile saidlerin, mutiler ile asilerin birbirinden ayrılması içindir. Hakk'ın imtihanı da bu temyizi bilmek değil, insanların gerçekten birbirinden ayrılmasıdır. Çünkü Hak Teala'nın ilmi ezeldir ve herşeyi henüz var edilmeden önce bile kapsamaktadır. Filozoflar bu imtihan ve ibtila hakkında daha pek çok şey söylemişlerdir. Ama bunların zikri bu kitabın kapsamını aşmaktadır. Sadece şu kadarını söylemekle yetiniyoruz ki bu imtihanın aslı, said ve şaki olanların birbirinden ayrılıp temyiz edilmesidir.

Bu imtihanda herkesin durumu delil ve açıklanmışlık doğrultusunda gerçekleşmekte ve herkes bilerek saadet veya şekavet yolunu tercih etmektedir. İtirazı gerektirecek bir şey kalmamıştır. Kim saadeti ve ebedi hayatı tahsil ederse, bunu Hakk'ın tevfiğ ve hidayetiyle tahsiledecektir. Çünkü o bütün imkanları insanlara bağışlamıştır, kim de şekaveti tahsil eder, helaka sürüklenir ve şeytana ve nefsinde tabi olursa hidayetin bütün yolları ve saadete ulaşmanın bütün imkanları kendisine açık olduğundan, kendi eliyle kendisinin helak ve şekavete sürüklemiştir; itirazını haklı çıkaracak hiçbir şey yoktur.

"Herkesin kazandığı iyilik lehine kazandığı kötülük de kendi aleyhinedir." ³⁰⁶

2. Bölüm: Enbiya, Asfiya ve Mü'minlerin İptilasının Şiddetine Dair

Bil ki, bundan önce insanın ortaya koyduğu her davranışın ve hatta beden mülkünde gerçekleşen ve nefsin idrakine müteallik olan herşeyin nefsi üzerinde bir etkisinin olduğu belirtilmişti. Bunlar ister iyi ameller olsunlar, ister kötü ameller, değişmez.

Mesela insanın yiyip içtiklerinden veya tattıklarından elde ettiği her lezet nefis üzerinde etki bırakır, ruhun derinliklerinde o şeye karşı ilgi ve muhabbet doğar ve nefsin ona olan ilgisi artar. Ve bunlara ne kadar rağbet edilirse nefsin bu aleme duyduğu ilgi ve sevgi o oranda şiddetlenir. Nefs dünyaya bağlanır, onun tiryakisi olur. Aldığı zevk arttıkça bu sevgisi daha da kokleşir. Hayat şartları ne oranda rahatlaşıp kolaylaşırsa, dünyaya ilgi duyma ağacı o oranda gelişip serpilir. Ve nefis ne oranda dünyaya yönelirse, Hak'tan ve ahiret aleminden o oranda gafilleşir. Ne zaman ki nefsin bütün esasları dünyevileşti o zaman bütün eğilimleri maddi ve dünyevî bir hal alır. Hak Teala'dan ve O'nun kerem diyarından yüzçevirir. Ve:

"Tere yapışıp kaldı ve hevesine tabi oldu" ³⁰⁷

Şu halde lezzet ve iştihâ denizine dalmak muhakkak dünyayı sevmeyi doğurur. Dünyayı sevmek, ondan başkasına nefret etmeyi beraberinde getirir ve mülk alemine yönelmek melekût aleminden gafil olmaya neden olur. Nitekim bunun tersine eğer insan herhangi bir şeyden kötülük görürse, nefste o şeye karşı nefret doğar. Onun nefreti ne oranda güçlü ve belirgin olursa, batınî nefret de o oranda güçlü olur. Nitekim bir kişi herhangi bir şehirden geçerken bir hastalığa yakalansa ve dahilî ve haricî sıkıntılarla yüzyüze gelse derhal oradan nefret duyar ve ayrılmak ister. Hastalık ve sıkıntı ne oranda fazla olsa, kaçma arzusu ve nefret de o oranda fazla olur. Ve eğer daha iyi bir şehir biliyorsa o şehre göç eder. Yok eğer oraya gidemiyorsa hasretini çeker ve gönlünü oraya hicret ettirir.

Şu halde eğer insanın bu dünyadan elde ettiği şey sadece bela, sıkıntı ve rahatsızlıklar olursa ve dünya, üstüne fitne ve sıkıntı dalgalarını salıp durursa hemen dünyadan nefret duymaya başlar, ona olan ilgisi azalır ve dünyaya güvenmeme durumu ortaya çıkar. Ve eğer başka bir aleme itikadı varsa ve elem ve sıkıntıdan, arınmış bir diyarın varlığından haberdarsa, derhal o diyara sefer eder. Eğer cismanî sefere gücü yetmiyorsa, ruhanî yönden sefer eder ve gönlünü oraya gönderir.

Çok açıktır ki bütün ruhsal, ahlaki ve amelî fesatlar dünyayı sevmekten ve Hak teala ve ahiretten gafil olmaktan kaynaklanmaktadır. Dünya sevgisi her günahın anasıdır. Buna karşılık bütün nefsanî, ahlakî ve amelî ıslahatın kaynağı da Hakk'a ve O'nun kerem diyarına yönelmek ve dünyaya ilgi duymayıp onun süslerinden yüz çevirmek ve onlara güvenmemektir.

Demek ki Allah Teala'nın kime lütuf ve inayeti daha fazla ise ve merhameti kimin haline daha şamil ise onu o oranda bu dünyadan ve içindeki süslerden uzaklaştırır. Bela ve fitne dalgalarını daha çok üstüne salar ta ki ruhu bu dünyadan ve süsünden uzaklaşsın, imanı oranında ahiret alemine yönelsin ve gönlünün yüzü o tarafa yönelik olsun. Ve belalara tahammül etmek için bu durum yeter de artar bile.

Hadis-i şeriflerde de bu manaya işaret edilmektedir:

"Hz. Bakır (as) buyuruyor ki:

"Muhakkak ki Allah Teala mümini bela ile hediyeledir, tıpkı kişinin seferden dönünce aile bireylerine hediye getirmesi gibi ve onu dünyadan perhiz ettirir, tıpkı hekimin hastayı perhiz ettirmesi gibi." ³⁰⁸

Aynı anlamda bir hadis daha vardır, ama Hakk'ın bazı kullarına muhabbet göstermesi ve Zat-ı Akdes'in bunlara büyük yardımlarda bulunmasının (Allah Muhafaza) anlamsız ve yersiz birşey olduğu sanılmasın. Aksine, mü'min

³⁰⁵ Kafi, C. 1. Kitabu'l-Hucce, Babu'l-İbtılâ ve'l-İhtibâr, 2. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 303

³⁰⁶ Bakara Suresi: 286. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 301-304

³⁰⁷ A'raf Suresi: 176

³⁰⁸ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Bab Şiddetu İbtıla'el-Mü'min, 17. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 306

bir Allah kulunun Rabbine doğru attığı her adımla birlikte Hakk'ın yardımı o kula yönelir ve Hak Teala ona mesafelerce yaklaşır.

İmanlı olmak ve başarının sebeplerini hazırlamak, karanlık bir yolda insanı elinde bir lamba bulunmasına benzer. Bu lamba, attığı her adımda önünü aydınlatır ve bir sonraki adımı atmasına zemin hazırlar. İnsan da ahiret yönünde attığı her adımla yolunun aydınlanmasını sağlar ve Hakk'ın ona olan inayeti artar, kendisine yakınlaşmanın yolunu kolaylaştırır ve uzaklaşmayı güçleştirir. Ve Hak Teala'nın enbiya ve evliyaya olan ezeli yardımı, O'nun ezeli ilmi ve onların her zaman O'na itaat etmelerinden ötürüdür. Nitekim eğer iki çocuğunuz varsa ve daha bebekliklerinden itibaren bunlardan birinin sizi razı ve memnun etmek için elinden geleni yapacağını, öbürününse sizi daima üzeceğini biliyorsanız elbette ki ilkini daha bekleğinden itibaren daha çok sevecek ve ona daha çok ilgi göstereceksiniz.

Allah'ın has kullarının belalara şiddetli bir şekilde mübtela olmalarını bir diğer yönü de onların bu sıkıntı ve belalar yüzünden Hak Teala'yı daima hatırdan tutmaları, Zat-ı Mukaddes'e daima niyaz edip münacaatta bulunmaları ve O'nun zikir ve fikriyle hemhal olmalarıdır.

İnsanoğlu doğası gereği, bela ve sıkıntılarla yüzyüze geldiğinde hemen birkurtuluş çaresi arar. Buna karşılık rahat ve huzurlu olduğu sıralarda da gaflete sürüklenir. Ve Allah'ın has kulları Hak Teala'nın dışında bir esasa yönelmediklerinden sıkıntı halinde hemen O'na yönelip devayı O'nda arar ve Allah Teala'nın rahmet ve inayetin kazanmaya çalışırlar. İşte peygamberler bu nedenle yoksulluğu zenginliğe, belayı esenliğe ve sıkıntıyı başka bir duruma tercih etmişlerdir. Nitekim hadis-i şeriflerde bu hususun delil ve tanıkları bulunmaktadır.

Bir hadis-i şerifte Cebra'il'in yeryüzünün bütün hazinelerinin anahtarlarını Hz. Peygambere (s.a.v) sunup bunları kabul etmesi halinde uhrevî makamından hiçbir şey de kaybetmeyeceğini belirttiği, Ama Hz. Peygamber'in Hak Teala karşısında tevazu gosterek bunları kabul etmediği ve yoksulluğu tercih ettiği de ifade edilmektedir.

Kafî'de senedi Hz. Sadık'dan (as) ulaşan bir hadis de şöyledir:

Kâfir, eğer Allah'tan dünyayı ve içindekilerin tümünü istese Allah verir ona." ³⁰⁹

Bir diğer hadiste de Allah Teala'nın cisimler alemini yaratmasından itibaren bu aleme lütuf nazarıyla bakmadığı belirtilmektedir.

Mü'minlerin bu ibtila şiddetinin bir diğer yönü de rivayetlerde de ifade edildiği gibi onlar için kimi makamların bulunması ve bu makamlara belalara katlanmanın dışında bir yolla erişememeleridir. Ve bu makamların dünyadan uzaklaşmak ve Hakk'a yönelip yakınlaşmak olması mümkündür. Ayrıca bu bela ve sıkıntıların melekutî suretlerinin bulunması ve onlara katlanmak dışında bu suretlere erişmenin mümkün olmaması da ihtimal dahilindedir. Nitekim bu konuda Kafî'de senedi Hz. Sadık'a (as) ulaşan bir hadis-i şerif mevcuttur:

"Buyurdu ki: "Muhakkak ki her kulun Allah'ın katında bir derece ve makamı vardır ki o makama şu iki özelliğin dışında bir yolla erişemez: Ya malını mülkünü yitirmesi veya cismine bir bela ve rahatsızlığın erişmesi." ³¹⁰

Hz. Seyyidu's-Şüheda (imam Hüseyin'in) (aleyhisselam) şehadetiyle ilgili rivayette de Hz. Rasul'ü (s.a.v) rüyasında gördüğü belirtilmektedir. Hz. Peygamber o mazluma buyurmuş ki, "*Senin için cennette bir derece vardır ki ona şehadetin dışında bir yolla erişemezsin.*"

Elbette ki Allah yolunda şehid düşmenin melekutî sureti onun mülk diyarında gerçeklik kazanması ve kişinin şehit düşmesinin dışında bir yolla elde edilmesi mümkün değildir. Nitekim yüce ilimlerde mütevatir rivayetlerde her amelin öbür alemde bir suretinin olduğu delillerle ifade edilmiştir: Kafî'de Hz. Sadık'tan (as) şu ifade nakledilmektedir:

Buyurdu ki: "Muhakkak ki ecrin büyüğü belanın büyüklüğüyle elde edilir. Ve Allah hangi topluluğu sevmiş ise onları belaya mübtela kılmıştır." ³¹¹

Bu konuda daha pek çok hadis rivayet edilmiştir. ³¹²

3. Bölüm: Peygamberlerin Nefret Edilen Hastalıklara Mübtela Olmalarına Dair

Büyük muhaddis Meclisi (aleyhirrahme) buyuruyor ki: "Bu hadislerde (yani peygamberlerin iptilasıyla ilgili rivayet edilen hadislerde) peygamberler ve evliyanın hissi ve cismanî hastalıklarda sair insanlar gibi oldukları hususu gayet açıktır. Hatta onlar ecirlerinin daha fazla olabilmesi için bu tür sıkıntılara sair insanlara oranla daha açık bir durumdadırlar ki bu yolla dereceleri yükselsin. Ve bu durum onların sahip olduğu makama ters düşüyor da değildir. Aksine, bunlar onları daha da yüceltmektedir. Çünkü eğer bu tür sıkıntılara uğramazlarsa gösterdikleri mucize ve harikuladeliyetlerden ötürü hristiyanların kendi peygamberleri için söyledikleri durumla yüzyüze getirilirler. Ve bu durum rivayetlerde de belirtilmektedir.

Araştırma ve incelemeci Tusî (attarallahu merqadehu) Tecrid'de peygamberlerin kendisinden berî olmaları gereken durum hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Kendisinden nefret edilen her şey"

Bunun tefsirinde de: "Peygamberlerin, verem ve cüzzam gibi hastalıklardan münezze olmaları lazım, çünkü

³⁰⁹ Kafî, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Bab Şiddetu İbtıla'el-Mu'min, 28. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 308

³¹⁰ Kafî, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Bab Şiddetu İbtıla'el-Mu'min, 23. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 308

³¹¹ Kafî, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Bab Şiddetu İbtıla'el-Mu'min, 3. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 309

³¹² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 304-309

bunlar nefret çeker ve nefrete mucib olmaları bi'setin anlamına aykırı düşer" denilmiştir.

Ben diyorum ki: Peygamberlik makamı nefsanî kemale ve ruhanî makamlara tabidir, cismanî makamlarla bir ilgisi yoktur ve cismanî hastalık ve noksanlıklar onların ruhanî makamlarına herhangi birzarar veremez. Ve nefret çeken hastalıklar onların yüceliklerinden ve makamlarının azametinden hiçbir şey eksiltemez. Bunlar olsa olsa onların kemalini tekid eder ve sahip oldukları dereceyi gösterirler. Nitekim bu duruma işaret edildi. Ama bu iki araştırmacının kendisinden söz ettikleri durum da gözden ırak tutulabilecek birşey değildir. Çünkü halk geneli dereceler arasındaki farkı tesbit edecek durumda olmadığından ve cismanî noksanlığın ruhanî noksanlıktan kaynaklandığını veya onun bir gereği olduğunu düşündüklerinden ve kimi noksanlıkları yüce makamlara layık görmediklerinden, Hakk'ın inayeti, şerait ve risalet sahibi peygamberlerin bu bir nefret çeken hastalıklara mübtela olmasını izin buyurmamaktadır. Şu halde peygamberlerin bu tür illetlere mübtela olmamaları bunların nübüvvet makamı için bir noksanlık teşkil etmelerinden ötürü değil, olsa olsa tebliğin daha etkili olması içindir. Dolayısıyla da şeriat sahibi olmayan kimi peygamberlerin, büyük velilerin ve müminlerin bu tür hastalıklara mübtela olmamaları için herhangi bir sebep yoktur. Nitekim Hz. Eyyub ve Hz. Habib Neccar bunlara mübtela oldular ve Hz. Eyyüb'ün bu ibtilasıyla ilgili pekçok rivayet mevcuttur.

Bunlardan birini de Ali b. İbrahim, Ebî Basîr'den, o da Ebu Abdullah (as)'dan rivayet ettiği uzun bir hadiste der ki: "Onun aklı ve iki gözü haricinde bedenine musallat etti. İblis ona üfledi ve başından ayaklarına kadar bir yara açıldı. Uzun bir zaman böyle kaldı. Allah'a hamd ve şükürler etti. Hatta vücuduna kurt düştü. Kurt bedeninden çıkınca onu çıktığı yere tekrar iade ediyor ve "Allah'ın seni yarattığı yere tekrar dön" diyordu. Böylece pis bir koku peydah oldu. Köy halkı onu köyden çıkararak köyün dışındaki çöplüğe attı." ³¹³

Kafi'de ise Ebu Basîr Abdullah (as)'dan rivayet eder:

"Ona dedim ki: "Kur'an'ı okuyacağın zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın. Şeytan'ın iman eden ve rablerine tevekkül edenler üzerinde sultanı yoktur. Ve dedi ki:

Ey Eba Muhammed, vallahi mü'minin bedenine musallat olur, ama dinine musallat olamaz. Nitekim Eyyub'a musallat oldu ve onun şeklini çirkinleştirdi, ama dinine musallat olamadı. Mü'minlerin de bedenlerine musallat olabilir ama dinlerine musallat olamaz." ³¹⁴

Naciye'den rivayet olunur: "Ebu Abdullah (as)'a dedim ki: Muğire diyor ki:

"Mü'min cüzam, abraş ve şuna, şuna mübtela olmaz." Dedi ki:

"Öyleyse o kolları çolak olan Habib-i Neccar'dan habersizdir. Zira Habib-i Neccar'ın kolu felç (veya titrek) idi." İmam daha sonra elini felçlilerin eli gibi yaparak şöyle buyurdu:

"Sanki ben onun çolak kolların görüyor gibiyim. Onlara geldi ve uyardı. Ertesi gün tekrar geldi ve onu öldürdüler. Sonra dedi ki:

Mü'min her bela ile mübtela olur, her şeyden ölebilir. Ama kendi nefsinin öldürmez." ³¹⁵

Bu hadislerden ve benzeri daha pek çok hadisten anlaşıldığı gibi mü'minler ve peygamberler kimi zaman bazı maslahatlar gereği nefret çekici hastalıklara mübteila olurlar. Gerçi bu rivayetlerin aksine, Hz. Eyyüb'ün (as) başına bu türden illetler geldiğine ilişkin sözleri reddeden rivayetler de vardır, ama onlara değinmek hem sözü çok uzatacaktır ve hem de bunun pek bir yararı da yoktur.

Hasılı, bu tür hastalıklar mü'minlerin haline herhangi bir zarar vermez, bu onlar için ve peygamberler için herhangi bir noksanlık teşkil etmez. Aksine olsa olsa makamlarını yüceltir ve onları daha yüksek mertebelere çıkarır.

"Doğrusunu Allah bilir." ³¹⁶

4. Bölüm: Dünyanın Hak Teala'nın Mükafat Ve Ceza Diyarı Olmadığına Dair

Bil ki, dünya alemi sahip olduğu noksanlık, zaaf ve kusurlardan ötürü ne Hak Teala'nın kerem ve sevap ve ne de ceza ve azap diyarıdır. Çünkü Hakk'ın kerem diyarı, nimetleri halis, rahatı da yorgunluk ve sıkıntı icab ettirmeyen bir alemdir ve bu alemde şöyle bir nimet mümkün değildir. Çünkü bu diyar zahmet diyarıdır ve her nimeti zahmet ve sıkıntılarla içiçedir. Filozoflar demiş ki:

Bu alemin lezzetleri elemeleri defetmek kabilindendir ve denilebilir ki lezzetleri elemeler gerektirmektedir. Çünkü burada her lezzet, sıkıntı elem ve yorgunluk gerektirir, bu alemin maddesi halis rahmeti içerip kapsayacak genişlikte değildir. Nitekim bu hususa hadis-i şerifin metninde işaret edilmişti ve biz bu yorumlamaya gayret etmiştik.

Allak Teala bu dünyayı mümin için mükafat ve kafir için ceza diyarı kılmış değildir." Burası görev diyarıdır, ahiretin tarlasıdır ve kazanç alemidir. Ahiret alemi ise mükafat ve ceza, sevap ve ikab diyarıdır. Hak Teala'nın bu dünyada masiyet ve sapkınlığa sürükleneni veya birine haksızlık ve zulüm edeni derhal cezalandırıp engelleyeceğini sananlar bunun sünnetullah'a aykırı olduğundan gafil olanlardır.

Burası imtihan diyarı ve şakı ile saidin, itaatkâr ile asinin birbirinden ayrılıp ayıklandığı bir faaliyetler alemidir. Amellerin sonuçlarının alındığı yer değil. Ve eğer Hak Teala nadiren bu zalimi derde giriftar ediyorsa, denilebilir

³¹³ Buhar, c. 12. s. 342.

³¹⁴ Ravza-i Kafi, s. 288, h. 433.

³¹⁵ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Bab Şiddetu İbtıla'el-Mü'min, 12. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 311-312

³¹⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 309-312

ki bu, Hak Teala'nın o zalime bir lütfudur. Eğer zulüm ve masiyet ehlini kendi hallerine bırakırsa aşama aşama azaba yaklaştırmaktır. Nitekim Allah Teala şöyle buyurmuştur:

"Onları bilmedikleri yerden aşama aşama (azaba) yaklaştıracaktır. Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu benim tuzağım metindir (ondan kurtuluş yoktur)." 317

Ve buyurmuş ki:

"Kâfirler sanmasınlar ki kendilerine mühlet vermemiz kendileri için hayırlıdır. Biz onlara mühlet veriyoruz ki günahı artırsınlar. Onlar için elim bir azap vardır." 318

Ve Mucme'u'l-Beyân'da Hz. Sadık'tan (as) şu rivayet yapılmaktadır:

"Bir kul günah işlediğinde onun için bir nimet yenilenir ki bu günahından istiğfar etsin ve bu kendisine verilen bir mühlettir." 319

5. Bölüm: Ruhsal İptilânın Şiddetin İdrakin Şiddetine Tabi Olduğuna Dair

"Dini ve aklı zayıf olanın belası da az olur." 320 Hadis-i şerifinin zeylinden anlaşıldığı üzere belalar hem cisanî olabilirler ve hem de ruhanî.

Akılları zayıf ve idrakleri yetersiz kimseler akıl ve idraklerinin kapasitesi oranında ruhanî belalardan ve aklı sorunlardan uzak kalırlar. Buna karşılık akılları kamil ve idrakleri güçlü olanlar ise akıllarını kemali ve idraklerinin şiddeti oranında ruhsal ibtilaları şiddetli olur. İdrakler ne oranda mükemmel ve ruhaniyet ne kadar güçlü olursa belalar o oranda çok ve duyumsanması o oranda şiddetlidir. Bu nedenle Hz. Rasulullah'ın (s.a.v) *"Hiçbir peygamber benim çektiğim kadar eziyet çekmemiştir."* 321 Buyruğu da bu anlama delalet ediyor olabilir. Çünkü rububiyetin azamet ve celaletini kim daha çok idrak ediyor ve Hak Celle ve Ala'nın mukaddes makamını kim daha iyi tanıyorsa o, kulların isyanından ve muharrematı irtakab etmelerinden daha çok müteessir ve müteallim olur. Aynı şekilde, kimin Allah'ın kullarına merhamet, inayet ve şefkati fazla ise onların sapkınlık ve şakiliklerinden o daha çok eziyet eder. Ve elbette ki Hatemu'n-Nebiiyyin (s.a.v) bu makamda ve sair kemal aşamalarında enbiya, evliya ve diğer insanlardan daha kamil bir mertebede idi ve bu nedenle de çektiği sıkıntılar daha çok ve teessürü daha fazlaydı. Ayrıca bu hususun bir diğer yönü de var ama bu, konumuzun kapsamı dışında kalmaktadır. "Vallahu'l-alimu ve lehu'l-hamd." 322

16- SABIR

Ebu Basir diyor ki: "Hz. Sadık'ın (as) şöyle dediğini duydum:

"Özgür kişi her haliyle özgürdür. Başına musibet gelirse sabreder, musibetler sel gibi aksa üstüne yine de onu yenilgiye uğratamaz. Ama eğer esir olursa kahırlı olur ve kolaylıklar güçlüğü dönüşürler. Nitekim Yusuf un (as) köleleştirilmesi, esir edilmesi ve kahra uğraması onun özgürlüğüne herhangi bir halel getiremedi. Ne kuyunun karanlığı ona bir zarar verebildi, ne de başına gelen sair musibetler. Derken Allah ona lütfu bulundu ve melik kılıp ona zulmeden kendisine kul etti. Sonra da onu peygamber kıldı ve onun sayesinde bir ümmete rahmette bulundu. İşte sabır bu şekilde ardından hayrı getirir. Şu halde sabredin, sabırla donanın ki ecre ulaşsınız." 323

1. Bölüm: Şehvete Esir Olmanın Bütün Esaretlerin Kaynağı Olduğuna Dair

Bil ki eğer insan şehvet ve nefsanî hevaların boyunduruğu altına girerse, bu bağımlılığı, zillet ve kulluğu günbegün şiddetlenir. Buradaki kulluğun anlamı, kişinin birine boyun eğmesi ve onu tam anlamıyla itaat etmesidir. Ve şehvet ve nefsi emmareye boyun eğen insan da bunların kulu ve köle-sidir. Onlar neyi emrederlerse tam anlamıyla yerine getirir ve onların huzurunda tam bir köle gibi davranır. Derken durum öyle bir noktaya ulaşır ki, onlara itaat etmeye Allah Teala'ya itaat etmekten daha fazla önem vermeye başlar. Onlara kul olmayı Hakiki Maliku'l-Mulk'ün kulluğuna tercih eder. Böylece hem izzetini, hem de özgürlük ve bağımsızlığını kaybeder. Gönülünü zillet, yoksulluk ve kulluk tozları örter ve dünya ehlinin kulu kölesi olur. Kalbi ehl-i dünyanın ve haşmet sahiplerinin önünde secdeye varır ve nefsanî arzularını tatmin etmek maksadıyla türdeşlerinden sıkıntı ve zillet çeker, zillate katlanır. Karnını ve belden aşağısını tatmin etmek için alçalır. Şehvet ve nefsin esiri olduğu sürece şeref, yiğitlik ve özgürlükten hiçbir nasibi olamaz. O uğurda önüne gelene boyun eğip kulluk eder. Naçizlerin minnetine katlanır ve eğer sayesinde arzusuna ulaşabilecekse halkın en değersizine ve en reziline yaltaklanıp durur.

Şehvetlerinin ve dünyanın kulu kölesi olanlar ve nefsin hevasının boyunduruğunu boyunlarına geçirenler, dünyalıklarını kendisinden bekledikleri veya umdukları herkese kulluk ederler. Bunlar zahirde ne kadar izzet ve

³¹⁷ Kalem Suresi: 44, 45.

³¹⁸ Al-i İmran Suresi: 178.

³¹⁹ Mucma'el-Beyân, C. 5, s. 340. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 312-314

³²⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 314

³²¹ El-Cami' el-Sağir, C. 2, s. 44. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 314

³²² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 314-315

³²³ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Kufr, Babu's-Sabr, 5, 6. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 317-318

iffetten dem vururlarsa vursunlar, bu durumdadırlar. Amel ve sözleri iddialarını yalanlar. Ve bu esaret ve kölelik kişiyi her zaman sıkıntı, zillet, yorgunluk ve rezilliğe sürükler. Bu nedenle, şeref ve izzet-i nefis sahibi insanların ne edip edip kendilerini bundan korumaları gerekir. Ve bu pislikten arınmak ve bu zillet boyunduruğundan kurtulmanın yolu da nefsin esaslı bir şekilde tedavi edilmesidir. Bu tedavi ise yararlı ilim ve amel ile mümkündür. Buradaki amel, şer'i prensiplere riayet ve nefse muhalefet etmektir. Nefsi dünyaya ifrat derecesinde bağlılıktan ve şehvete tabi olmaktan bir süreliğine uzak tutmak gerekecektir. Ta ki nefis, hayırlara ve kemalata itiyat kaz ansın. Burdaki ilimden maksat ise, kişinin kendi nefsine ve kalbine diğer mahlukatın da kendisi gibi güçsüz, muhtaç ve fakir olduklarını kabul ettirmesi ve diğer yaratılmışların da kendisi gibi her alanda mutlak gani olan Allah'a muhtaç olduklarını tam anlamıyla idrak etmesidir. Onların da kendisi gibi kimsenin ihtiyacına cevap veremeyeceklerini ve nefsin onlardan niyazda bulunup kendilerine kul köle olmasının gerektirecek bir özelliğe sahip olmadıklarını bilmesi ve onlara izzet, şeref ve mal mülk lütfeden Kadir-i Mutlak'ın bunu herkese lütfedebilecek durumda olduğunu anlamasıdır.

İnsanın karnını doyurmak veya şehvetini tatmin etmek için bunca zillet ve horlanmaya razı ve elinden hiçbir şey gelmeyen, kendisi himmete muhtaç, zelil ve cahil insanların minnetine katlanması gerçekten büyük bir ayıptır.

Eğer minnet altına gireceksen Ganiyyi Mutlak ve Halik-i Semavat ve Arz'ın minneti altına gir ki onun şefkat ve rahmeti sayesinde her iki dünyada said olasın ve kula kul olma boyunduruğunu boynundan atasın.

"Allah'a kul olmanın, özü, özgürlük ve rububiyettir." ³²⁴

Hakk'a kul olmak, tek bir merkezî mihvere yönelmek ve ilahî egemenlik şemsiyesi altında bütün saltanatları yok saymak sayesinde kalpte öyle bir hal vücuda gelirken kişi bütün aleme egemen olur. Ve ruhta öyle yüce bir hal meydana gelir ki kişi rububiyetin huzurundan ve kendilerine itaatin Hakk'a itaat sayılacağı kimselerin huzurundan, başka bir huzurda boyun eğmez ve başka bir kimseye itaat etmez. Ve eğer işler ters gider de bir dem başkalarının egemenliği altına girerse, bir an bile sarsılmaz ve nefsin bağımsızlık ve özgürlüğü mahfuz kalır. Nitekim Hz. Yusuf ve Hz. Lokman'ın (aleyhimes-selam) zahiri ubudiyet altına girmek zorunda kalmaları onların kalbi özgürlüklerine hiçbir zarar verememiştir.

Peki ya yüce nefis özgürlüğünden zerre kadar nasib almamış zahiri egemenlik ve güç sahipleri? Onlar zelil birer kul ve nefis ve nevanın itaatkâr köleleridirler ve bu nedenle de naçiz ve değersiz yaratıklara bile yaltaklanırlar.

Hz. Ali b. Hüseyin'in (selamullahi aleyhima) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Ben dünyayı yaratıcısından bile istemeye haya eder iken nasıl olur da kendim gibi bir yaratılmıştan isterim." ³²⁵

Ey aziz! Eğer dünyayı istemekten utanmıyorsan, hiç değilse kendin gibi zayıf bir yaratılmıştan dileme onu. Bil ki yaratılmışlarda senin dünyanı bayındır kılacak güç yoktur. Diyelim ki bir kulun iradesini binbir minnet ve zillet ile celbettin, ama onun Hak mülkünde iradesi geçersizdir ve hiç kimse Malik el-Mulûk'un memleketinde hüküm yürütemez. Şu halde bu birkaç günlük dünya hayatı ve geçici şehvetler uğruna naçiz halka yaltaklanma rabbinden gafil olma, özgürlüğünü ve bağımsızlığını koru, kulluk ve esaret boyunduruğunu boynundan çıkarıp at ve her halükarda azad ol. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Özgür kişi her haliyle özgürdür." ³²⁶

Ve bil ki zenginlik gönül zenginliğinde ve ruhun hallerine ihtiyaçsız olmaktadır. İnsana bağlı olmayan harici hususlarda zenginlik yoktur. Ben kendim, servet ve mal mülk sahibi öyle kimseler gördüm ki söyledikleri şeyleri haya sahibi hiçbir yoksul söyleyemezdi. Öylesine utanç verici şeylerden söz ediyorlardı. O biçarelerin gönlünü zillet ve rezalet külleri kaplamıştı. Yahudiler dünyanın en zengin kişileri olmalarına rağmen yüzlerinden daima zillet ve yoksulluk okunmakta ve bütün ömürlerini zahmet, alçalma, acz ve sefalet içinde geçirmektedirler. Bu, o gönül yoksulluğu ve ruh zilletinden başka birşey midir?

Zühd ehlinin arasında öylelerini gördüm ki gönülleri öylesine zengin ve ihtiyaçsızdı ki bütün dünya mülküne en ufak bir değer bile vermiyorlar ve Hak Teala'dan başka hiç kimseyi ihtiyaçlarını arzetmeye değer bulmuyorlardı. Sen de ehl-i dünya ve ehl-i riyaletin haline bir bak da durumlarını gözden geçir. Göreceksin ki onların halk önündeki zillet ve yaltaklanmaları herkesten daha fazladır ve halkın önünde eğilip durmaktadırlar. Kimi mürid severler ve irşad iddiasındaki kişiler de birkaç gün için karınlarını doyurup belden aşağılarını tatmin etmek için alçalmakta ve nice ziletlere katlanmaktadırlar.

Bu zikredilenler dünyevî zillet ve fesatlardır. Eğer perdeler kaldırılırsa şehvet ve hevanın zincir boyundurukları altındaki bu esaretin nasıl bir suret olduğu görülecektir. Allah Teala buyuruyor ki:

"Yaptıklarının karşılığını hazır bulacaklardır." ³²⁷ Ve buyuruyor ki:

"Herkesin kazandığı iyilik lehine ve kazandığı kötülük de kendi aleyhinedir." ³²⁸

O alemde başımıza gelen herşey kendi amellerimizin suretidir. (Şu halde) şehvet ve hevaların girift kördüğümelerini parçala, gönlünü azad, et, esaretten kurtul ve bu alemde azadane yaşa ki öbür alemde de azad olasın. Değilse, bu emareti orada da hazır bulacaksın. Ne korkunç esarettir o! Öylesine ki, Allah'ın velileri mutlak özgürlüğe eriştikleri

³²⁴ Misbah eş-Şer'i'a.

³²⁵ İlel el-Şerâiyi, C. 1. B 165, s 230 ve Vesâ'il, c 10, s. 29.

³²⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 321

³²⁷ Kehf Suresi: 49.

³²⁸ Bakara Suresi: 286.

halde bu durum karşısında gönülleri Öylesine titriyor ve Öylesine inliyorlardı ki akıllar şaşar.³²⁹

2. Bölüm: Nefse Esir Olmanın Kötü Sonuçları ve Fesatları

Her ne kadar bu söylenenler bilinen ve tekrar edilip duran şeylerse de bunda herhangi bir sakınca yoktur. Nefsi uyarmak ve hakkı tekrar etmek güzel birşeydir. Zikir, vird ve ibadet tekrarın makbul olması da bundandır. Bundan maksat nefsi alıştırmak ve razı etmektir. Şu halde ey aziz, tekrardan sıkılma ve bil ki insan nefis ve şehvetin esiri oldukça ve şehvetin uzun zincirleri boynuna bağlı durdukça hiçbir manevî ve ruhanî makama erişemez, nefsin batmî egemenliği ve etkili iradesi ortaya çıkamaz ve ruhanî kemal makamlarının en büyüğü olan nefsin bağımsızlık ve izzeti meydana gelemez. Olsa olsa, bu esaret ve zillet insanı nefsin buyruklarından dışarı çıkamaz hale gefirir. Nefisle şeytanın derunî egemenliği güçlendiği için bunlar sadece masiyetlerle de yetinmezler ve yavaş yavaş kişiyi küçük günahlardan büyüklere, orada da inanç gevşemesine, oradan fikirlerin bozulup çarpılmasına ve oradan da peygamberlere ve evliyaya düşmanlık etmeye sürüklerler Bir kez onlara boyun eğen kişi kolay kolay kurtulamaz. Şu halde bu kulluk ve esaretin sonu çok vahimdir ve insanı çok korkunç bir noktaya sürekleyebilir. Halinden haberdar kişinin ne edip edip kendini bu esareten kurtarması ve henüz eli ayağı tutar haldeyken, genç ve zindeyken ve sağlık durumu elverişliyken bu duruma karşı kıyam etmelidir. Bir süre haline dikkat etmeli ve geçmişte bu duruma mübtela olanların nelerle karşılaştıklarını hatırd tutmalıdır. Kalbine bu üç beş günlük hayatın gelip geçici olduğunu kabul ettirmeli ve Resul-i Ekrem'in (s.a.v) buyruğu olan şu hakikati tam anlamıyla idrak etmelidir:

"Dünya ahiretin tarlasıdır." ³³⁰

Eğer birkaç gün içinde ekin ekmezsek ve salih ameller işlemezsek fırsat elden çıkar, ölüm vakti erişip de öbür alem başladığında bütün amellerin sonu gelir ve umutlar boşa çıkar. Ve eğer Allah göstermesin şehvete kulluk ve çeşit çeşit nefsanî hevaların esiri durumunda iken meleku'l-mevt çıkagelirse mümkündür ki şeytan son hamlesini yapıp imanı elden alsın ve Hakk'a, peygamberlere ve velilere düşmanlık içinde göçüp gitme duygusu aşılayıp son amacına da böylece erişsin. Ama Allah biliyor ki bu perdenin ardında ne bedbahtlıklar, karanlıklar ve korkunç durumlar mevcut.

Şu halde ey habis nefis ve ey gafil gönül! Uykudan uyan ve yıllardır seni ifsad edip duran seni esarete duçar kılan ve nereye istiyorsa oraya sürükleyen, seni her türlü uygunsuz amel ve davranışa davet eden bu düşman karşısında kıyam et, bu boyundurukları kır ve zincirleri parçala, Özgür ol, zillet ve alçalmayı bir yana bırak ve Hakk'm (celle celaluhu) kulluğu gölgesi altına gir ki her türlü kulluk ve kölelikten azad olup her iki alemde de mutlak ilahi egemenliğe nail olasın.

Ey aziz! Her ne kadar bu alem ceza diyarı ve Hakk'ın egemenliğinin açığa vurulduğu mekan değilse ve müminin zindanı ise de eğer nefsin esaretinden kurtulup Hakk'a kul olmaya yönelir, gönlünü muvahhid kılar, ruhundaki pasları giderir ve gönlünü mutlak kemal mihverine yönlendirir sen bu alemde de bu etkisini açıkça müşahade edeceksin. Gönlünde öylesine büyük bir ferahlık vücuda gelir ki, gönlünün ilahî kemalin mükemmel bir tecelli merkezi olur ve bütün alemlerden daha geniş bir hal alır:

"Ne yere sığarım ne göğe ama mümin kulumun gönlü kapsar beni." ³³¹

Ve gönlünde Öylesine büyük bir ganîlik vücuda gelir ki bütün zahiri ve batını diyarları naçiz görürsün ve iraden öylesine güçlenir ki Maliku'l-Mulûk'a bağlanır ve her iki alemin de kendine layık bulamazsın. ³³²

3. Bölüm: Sabrın Anlamına Ve Sabrın Nefsin Boyunduruğundan Kurtulmanın Sonucu Olduğuna Dair

Nefsin boyunduruğundan ve esaretinden kurtulup özgür olmanın büyük sonuçlarından ve muazzam semerelerinden birisi de sıkıntı ve belalara sabretmedir.

Şimdi de sabrı kısaca tanımlayıp kısım ve semerelerini ve özgürlükle olan ilişkisini anlatmamız icab etmektedir. Hak taifesinin muhakkiki ve araştırmacısı, ilim ve amelde mükemmel bir şahsiyet olan Nasiruddin Tusî'nin (qadde-sellahu nefsehu el-qudsiyye) tarifine göre sabır, nefsi mekruh karşısında boyun eğmekten korumak anlamındadır. Meşhur arif ve muhakkik Menazil es-Sairîn'de buyuruyor ki:

"Sabır, nefsi, sonucu kestirilemeyen gizli sıkıntılardan şikayet etmekten sakındırmaktır."

Ve bil ki sabır makamı orta düzeyde bir makam sayılmıştır. Çünkü musibet ve belaları mekruh sayan ve bu yüzden onlardan kaçman bir nefsin marifet makamı noksandır. Bu nedenledir ki kazaya rıza ve belalardan hoşnut olma makamı, daha yüce bir makamdır, ama bu makam da orta düzeydeki makamlardan biri sayılmıştır. Aynı şekilde, masiyete karşı taatta sabretmek de İbadet ve masiyet ile taatın esrarına yönelik marifetin bir noksanlığıdır. Çünkü ibadetin hakikatini idrak eden ve onun güzel uhrevî suretlerine iman eden ve aynı şekilde müminin maiyetlerinin korkunç uhrevî suretlerine muttali olan kişi için sahip olduğu konum bakımından sabrın anlamı yoktur. Hatta bu husus tersten işler. Eğer hoşnut olacağı rahat bir durumda bulunsu veya durumu herhangi bir ibadeti terketmesine

³²⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 318-322

³³⁰ İhya el-ulûm, C 4, s 14. Kunûz el-Şaqâ'iq, (Cami' es-Sağîr'in haiyesinden)c 1, s. 133. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 323

³³¹ Gevalî el-Le'alî, C 4, s. 7. 324.

³³² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 322-324

ya da masiyete sürüklenmesine yol açsa, o rahat durum karşısında sabırsızlık gösterir.

Her halükarda gerçek anlamıyla sabır nefsin sıkıntılar karşısında sabırsızlık göstermekten sakındırılmasıdır. Ve hidayet imamları veya yüce peygamberlere ilişkin olarak sabır adı altında rivayet edilen hususların cismanî rahatsızlıklara sabretmek şeklinde olması muhtemeldir veya sabırları, mahbubun ayrılığına sabretme olabilir ki bu muhiblerin yüce makamlarından birisidir ve daha sonra bu hususa işaret edilecektir. Değilse, taat, masiyet ve belalar karşısında sabretmek sadece onlar açısından değil, hatta onların tabileri açısından bile bir anlam ifade etmez.

Tanınmış arif Kemaleddin Abdurrezzak Kasam Menâzil şerhinde diyor ki:

"Sabır, şikayetten kaçınmadır. Yaratılmışın şikayet edilebilir ama Hak Teala'dan şikayet edilemez. Nitekim Hz. Eyyub'un şikayet ediş biçimi şu şekildedir:

*"Şeytan bana bir yorgunluk ve azab dokundurdu."*³³³ Ve Allah Teala da onu şu sözleriyle övmüştür:

*"Gerçekten biz onu sabredici bulmuştuk."*³³⁴

Ne güzel bir kuldu o, daima (Allah'a) yönelirdi. Hz. Ya'kub da şikayetini şöyle arzetmiştir:

*"Ben üzüntü ve tasamı Allah'a şikayet ederim."*³³⁵ Ama o, sabredicilerdendi ve bu şikayeti Allah'a yönelik değil, haklılığını savunmaya ve kendisini sıkıntıya sokanlara karşı çıkmaya yönelikti."

Yüce peygamberlerin ve masum imamların (salavatullahı aleyhim ecmain) siretlerinden de anlaşıldığı üzere, onların makamı sabır, rıza ve teslim makamından daha yüce olmasına rağmen hiçbir zaman Mabud'un dergahından niyaz, aczini bildirme ve tazarrudan uzak durmadılar. İhtiyaç ve dileklerini Hz. Hak Teala'ya arz ediyorlardı ve bu ruhaniyet makamına ters düşmemektedir. Aksine, Allah'ı anmak, mahbub ile üns ve halvette olmak ve Mutlak Kâmil'in azametine kulluk ve zillet izharında bulunmak, ariflerin emellerinin sonu ve salıkların sülûkunun neticesidir.³³⁶

4. Bölüm: Sabrın Sonuçlarına Dair

Bil ki sabrın pek çok neticesi vardır ki riyazet ve nefis terbiyesi bunlardandır.

Eğer insan başına gelen belalara, ibadetlerin doğurduğu zahmet ve sıkıntılara, kimi lezzetleri teketmenin verdiği rahatsızlıklara Hak Teala'nın buyruğu doğrultusunda bir süreliğine sabreder. Ve velev zor da olsa bütün bu sıkıntılara katlanırsa nefsi yavaş yavaş bu duruma alışır, güçlüklerle katlanabilme gücü kazanır ve bu yolla sabır makamından daha yücelere yükselerek diğer yüce makamlara erişir. Masiyetlere bulaşmamakta direnip sabretmek nefsin muttakileşmesine kaynaklık eder, taatta bulunmakta direktip sabretmek Hakk'a ünsiyet kazanmayı sağlar ve belalara sabretmek ilahî kaza ve kaderden razı olma imkanını doğurur. Ve bunlar ehl-i imanın ve hatta ehli irfanın yüce makamlarıdır. Ehl-i Beyt hadislerinde sabırdan büyük bir sitayişle söz edilmiş ve mesela Kafi'de senedi Hz. Sadık'a (as) ulaşan şöyle bir hadis rivayet edilmiştir.

"Buyurdu ki: "Sabrın imanla münasebeti başın bedenle olan münasebeti gibidir. Baş gittiğinde beden de gider. Aynı şekilde, sabrın gittiğinde iman da gider."³³⁷

Senedi Hz. Seccad Ali b. el-Huseyn'e (aleyhimesselem) ulaşan başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur:

"Sabır imandandır imanla olan münasebeti başın bedenle münasebeti gibidir ve kimin sabrı yoksa imanı da yoktur."³³⁸

Sabır, saadet kapılarının anahtarı ve helakten kurtulmanın en temel kaynağıdır. Sabır belaları insana kolaylaştırır, katlanılır kılar, problemleri kolaylaştırır, azim ve iradeyi güçlendirir, ruha istikrar bahşeder. Buna karşılık sabırsızlık bizzatîhi sahip olduğu rezaletin yanı sıra insanı sebatsızlaştırır, iradesini zayıflatır ve aklı gevşetir.

Büyük araştırmacı Hacı Naşir Hazretleri (qaddesellahu sirrehu) buyuruyor ki:

"Sabır batını zıdraptan, dili şikayetten ve uuvuları uygunsuz davranışlardan sakındırır."

Sabırsız insanın kalbi muzdarip ve korkulu, gönlü sarsıntılıdır. Ve bizzatîhi bu durum insanın musibetlerine eklenen bir musibet ve beladır ve insanda rahat huzur bırakmamaktadır. Oysa sabır, musibeti hafifletir, kalbi belalar karşısında güçlendirir ve iradeyi musibetler karşısında galib kılar. Sabırsız ve dirençsiz insan uygun olsun olmasın herkese şikayette bulunur ve bu halk arasında rezil düşmeye ve gevşek biri olarak tanınmaya yol açmasının yanı sıra, kişinin melaiketullah ve rububiyet dergahının huzurunda değersiz bir hale gelmesine yol açar.

Hak'tan ve Mutlak Sevgili'den gelen bir musibete tahammül edemeyen bir kul ve kendisinden binlerce nimet aldığı veliyyi Nimeti'nden bir musibet görünce herkese şikayette bulunan bir insanın ne imanı olabilir? Hakk'ın mukaddes makamına ne teslimiyeti olabilir? Şu halde sabrı olmayanın imanı da yoktur denilmesi yerinde bir husustur. Eğer sen Cenab-ı Rabb'e iman besliyorsan, işlerin mecrasının O'un yed-i kudretinde olduğuna inanıyorsan ve O'ndan başka hiç kimseyi olup bitenlere egemen saymıyorsan elbette ki olup bitenlerden Hak Teala'nın dışında birine

³³³ Sad Suresi: 41.

³³⁴ Sad Suresi: 44.

³³⁵ Yusuf Suresi: 86.

³³⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 324--327

³³⁷ Kafi, c. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Kufr, Babu's-Sabr, 2. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 327

³³⁸ Kafi, c. 2. Kitabu'l-İman vel-Kufr, Babu's-Sabr, 4. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 328

şikayette bulunamazsın, hatta onları canı gönülden katlanır ve Hak Teala'nın nimetlerine şükredersin. Şu halde o batını ızdıraplar, o lisanı şikayetler ve azalarımızın o uygunsuz hareketleri bizim ehl-i imandan olmadığımızı tanıklık etmektedir. Nimet mevcut olduğu sürece şeklen şükrediyoruz ve bu da sadece nimetlerin daha da fazlalaşması içindir. Ne zaman ki bir musibete duçar olduk veya bir dert ve hastalıkla yüzyüze geldik halka Hak Tebarek ve Teala'da şikayette bulunuyoruz ve kinayeli bir dille olur olmaz herkese şikayet yetiştiriyoruz. Derken bu şikayet ve sabırsızlıklar yavaş yavaş Hak'tan kazayı ilahiden nefret etme tohumları ekmeye başlar. Tohumlar yavaş yavaş yeşerir ve serpilip boy atarak birer kuvveye dönüşürler. Hatta Allah göstermesin tam anlamıyla Hak Teala'ya ve O'nun kaza ve kaderine kin güdülmeye başlanır. O zaman dizginler elden kaçar ve insan durumun kontrolünü tamamen kaybeder, zahir ve batını Hak Teala'ya düşmanlık rengine bürünür ve bu halde öte dünyaya göçüp ebedi azap ve zulmetlere duçar olur. Böyle bir durumdan Allah'a sığınırım. Şu halde, sabır gidince iman da gider denilmesi tamamen sahihtir.

O halde ey aziz! Bu husus çok önemli ve yol çok tehlikelidir. Canı gönülden çaba harca, musibetlere tahammül et ve nefesine kabul ettir ki sabırsızlık bızatihi büyük bir kabahat olmasının yanı sıra o bela ve musibetlerin ortadan kalkmasına da hiçbir yarar sağlayamaz. Zayıf, kudretsiz ve güçsüz kullara kazayı ilahiden ve Hakk'ın etkin iradesinden şikayette bulunmanın hiçbir yararı yoktur.

Nitekim Kafi'de yeralan bir hadis-i şerifte de bu duruma işaret edilerek şöyle buyurulmaktadır:

"Sema'e dedi ki: 'Ebu Hasan Kazım (as) bana buyurdu ki:

"Seni hacca gitmekten ne alıyordu?" Dedim ki:

"Canım sana feda olsun, büyük bir borcun altında kaldım ve malı mülküm elimden gitti, ama borcum giden malımdan da daha fazla. Eğer dostlarımızdan biri beni bu durumdan kurtarmasaydı ben kendi başıma kurtulamazdım." Bunun üzerine bana buyurdu ki:

Eğer sabredersen sana gıpta edilecek bir hale gelirsin, ama eğer sabretmezsen, ister bundan razı ol ister olma, Allah yine kendi hükmünü yürütüp ne yapacaksa yapar." ³³⁹

Şu halde demek ki sabırsızlığın hiçbir yararı yoktur, hatta çok korkunç zararları da vardır ve peşi sıra imanı alıp götüren bir musibet de getirmektedir. Oysa sabır ve fedakarlık muazzam bir sevap ve ecir kazandırır. Nitekim yorumlamaya çalıştığımız hadis-i şerifin zeylinde şöyle buyurulmaktadır:

"İşte sabır bu şekilde ardından hayrı getirir. Şu halde sabredin, sabırla donanın ki ecre ulaşasınız." ³⁴⁰

O halde bu alemde sabrın sonu hayırdır ve Hz. Yusuf'un (as) hayatında da görüldüğü üzere sonucu hayır olan bir durumdur.

Kafi'de senedi Ebu Hamza'ya (rahimehullah) ulaşan bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

"Hz. Sadık (as) buyurdu ki: "Bir musibete duçar olup da ona sabreden bir mümine bin şehidin eciri vardır." ³⁴¹

Bu hususta daha pek çok hadis mevcuttur ki onlardan bir kısmını sonraki bölümlerde zikredeceğiz. Şu kadarını belirtelim ki sabrın berzahta çok güzel bir suretinin olacağı delillerle sabit olmakla birlikte bu husus kimi hadis-i şeriflerde de zikredilmiştir. Nitekim Kafi'de senedi Hz. Sadık'a (as) ulaşan bir hadiste şöyle denilmektedir:

"Buyurdu ki: "Mü'min kişi kabre girdiğinde namazı sağında zekatı solunda, iyilikleri önünde durur ve sabrı da etrafını sarar. Ne zaman ki onu sorguya çekecek melekler gelir, Sabır, namaz, zekat ve iyiliklere der ki: "Dostunuzu koruyun. Eğer siz korumazsanız ben korurum onu." ³⁴²

5. Bölüm: Sabrın Derecelerine Dair

Bil ki, hadis-i şeriflerden anlaşıldığı üzere sabrın dereceleri vardır ve ecir ve sevabı da dereceleri gibi farklıdır. Nitekim Kafi'de senedi muttakilerin mevlası ve Mü'minlerin Emiri'ne (aleyhisselam) ulaşan şöyle bir hadis mevcuttur:

"Hz. Emir (Ali) (as) buyurdu ki: "Rasulullah (salallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

"Sabır üç çeşittir: Musibete sabretmek, taatta sabretmek, masiyete sürüklenmemekte sabretmek. Musibete, musibet güzelliğe dönüşüncüye değin sabreden (yani güzel bir sabır ile musibetin şiddetini reddeden) kişiye Allah üç yüz derece yazar her bir dereceyle öbür derecenin arası, yerle göğün arası kadardır. Taatta sabreden kişiye de Allah altı yüz derece yazar ki her bir dereceyle öbür derecenin arası, yerin dibiyle arşın arası kadardır ve masiyete sürüklenmemekte sabreden kişiye de Allah dokuz yüz derece yazar ki her bir dereceyle öbür derecenin arası, yerin dibiyle arşın en üst noktası kadardır." ³⁴³

Bu hadis-i şeriften, masiyete sürüklenmemekte sabretmenin sair sabır mertebelerinden daha faziletli olduğu anlaşılmaktadır. Hem dereceleri daha fazladır ve hem de dereceleri arasındaki mesafe daha çoktur. Ayrıca cennetin kapsamının da bizlerin tahmininden çok daha fazla olduğu görülmektedir.

Ve cennetin hudutlarına ilişkin "*Genişliği göklerle yer arası kadar olan*" ³⁴⁴ ayetinin de amel cennetine ilişkin

³³⁹ Kafi, c. 2. Kitabul-İman ve'l-Kufr, Babu's-Sabr, 10. k. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 330

³⁴⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 330

³⁴¹ Kafi, c. 2. Kitabul-İman vel-Kufr, Babu's-Sabr, 17. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 330

³⁴² Kafi, c. 2. Kitabul-İman ve'l-Kufr, Babu's-Sabr, 8. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 327-331

³⁴³ Kafi, c. 2. Kitabul-İman ve'l-Kufr, Babu's-Sabr, 133. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 331332

³⁴⁴ Al-i İmran Suresi: 133.

olması icab eder. Ama bu hadiste yer alan hudutlarıyla cennet, ahlak cennetidir ve ahlak cennetinde ölçü, iradenin kuvvet ve kemalidir. Bu cenneti hiçbir sınırla sınırlandırmamak gerekir.

Kimileri buyurmuş ki, "Burada maksat yüksekliktir, o ayette ise genişlik sözkonusudur. Arada çelişki yoktur. Genişlikte birlik ama yükseklikte farklılık mümkün bir durumdur."

Ama bu uzak bir ihtimaldir. Çünkü buradaki genişlikten maksat, uzunluğun karşısı olan genişlik (yani "en") değil, boyutların genişliği (yani "mutlak anlamıyla genişlik) manasıdır. Zaten yerin ve göğün de öyle uzunluk ve genişliği yoktur. Her ne kadar terim olarak yerin "enlem" ve "boylam"ı varsa da, Kitabullah bu terimler doğrultusunda bir tanımla yapıyor değildir. Kafi'de senedi Hz. Sadık'a (as) ulaşan bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Hz. Sadık (as) buyurdu ki: "Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

*"Bir zaman gelecek ki egemenlik, öldürme ve cebrin dışında bir yolla, zingilik, gasb ve cimrilik dışında bir yolla, sevmek de dinden çıkma ve hevaya tabi olma dışında bir yolla elde edilemeyecek. Sizden o zamana ulaşmış da zengin olabilecek durumda iken yoksulluğa sabreden, halkın sevgisini kazanabilecek durumda iken onların öfke ve kinine sabreden ve izzet sahibi olabilecek durumda iken zelil sayılmaya sabreden kişiye Allah, beni tasdik eden elli didikın sevabını bahşeder."*³⁴⁵

Ayrıca Hz. Emimi'l-Mü'minin'den (as) de bu muhtevada bir hadis rivayet edilmiştir. Yani bu konuda pek çok hadis vardır. Ama biz bu birkaç hadis-i şerifle yetiniyoruz.³⁴⁶

6. Bölüm: Ma'rifet Ehlinin Sabır Dereceleri Dair

Bil ki, bu makama kadar zikredilen şeyler halk genelinin ve orta düzeyde bulunanların hallerine ilişkindi. Nitekim bu bölümlerin başında da belirttiğim gibi sabır, orta düzeydekilerin makamı sayılmıştır. Ama sabrın, ehl-i sülûk ve kemal ve evliyanın durumuna ilişkin dereceleri de vardır. Bu derecelerden biri munisleri ve hatta bizatihi kendini bile sevgili yolunda terketmektir ki bu ehl-i sülûkun makamıdır.

Bir diğer aşama da "sabr ma'allah"tır ki bu, ehl-i huzur'un ve Allah'ın cemalini müşahade edenlerin beşeriyet giysilerinden sıyrılıp fiil ve sıfat örtülerinden çıkarak ulaştıkları bir makamdır.

Diğer aşama ise "sabr anillah" tır ki bu ehl-i şuhuddan aşık ve müştakların kendi alemlerine dönüşleri ve yeniden kesret aleminde yaşamaya başlamaları durumunda sahip oldukları bir makamdır. Ve bu sabır derecelerinden en zoru ve en zahmetlisidir. Salıkların mevlası, Kamillerin Öncüsü ve Müminlerin Emiri (Ali aleyhisselam) "Küme'yi Duası"nda bu mertebeye işaret buyurmuştur:

""Faraza sabrettim ama senden ayrı olmaya nasıl sabredeyim?"

"Rivayet olunduğuna göre muhiblerden bir genç Şibli'ye sabır hakkında sorarak dedi ki:

Hangi sabır daha şiddetlidir? Dedi ki:

Sabrı lillah. Dedi ki:

Hayır. Dedi:

Sabrı billah. Dedi ki:

Hayır. Dedi:

Sabrı Alallah. Dedi ki:

Hayır. Dedi:

Sabrı Fillah. Dedi ki:

Hayır. Dedi:

Sabrı Ma'allah. Dedi ki:

Hayır. Dedi:

Peki hangisidir öyleyse? Dedi ki:

Sabrı Anillah. Ve hayrete düşen Şibli bayılarak yere düştü."³⁴⁷

Diğer bir derece de "sabr billah"tır ki bu temkin ve istikamet ehli içindir. Allah'ın ahlakıyla ahlaklandıktan sonra bu mertebeye erişirler. Ama bizim bu mertebelerden herhangi bir nasibimiz ve hazzımız olmadığından sözü burada kesiyoruz.

"Ve'l-hamdu lillahi evvelen ve ahiren ve sallallahu ala muhammed ve âlihi't-tâhirin."³⁴⁸

17- TEVBE

"Muaviye İbn veheb diyor ki: "Hz. Sadık'ın (as) şöyle buyurduğunu duydum:

"Bir kul halis bir şekilde tevbe ederse Allah'ın sevgisini kazanır ve Allah onu dünya ve ahirette koruyup gözetir."

Dedim ki:

"Nasıl koruyup gözetir?" Dedi ki:

³⁴⁵ Kafi, c. 2. Kitabul'İman ve'l-Kufr, Babu's-Sabr, 12. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 332-333

³⁴⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 331-333

³⁴⁷ Şerh Menazil es-Sairin, Bab es-Sabr, s. 88. "Sabır anillah" Allah'tan uzak düşmeye sabretmektir ki aşklar için cehennem azabından daha zordur. (Mut.)

³⁴⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları:333-334

"İki meleğine ona ilişkin yazdıkları günahları unutturur, o kişinin beden uzuvlarına, işlediği günahları gizli tutmalarını ve yeryüzüne de onun dünyada işlediği suçları örtüp gizlemesini vahyeder. Bu nedenle Allah'ın muhatabı olur ve aleyhinde tanıklık edecek hiçbirşey kalmaz." ³⁴⁹

Şerh

Bil ki tevbe önemli ve güç bir menzildir. Tevbe, masiyetler ve uygunsuz davranışlardan sonra, nefse tabi olmaktan vazgeçilip dönülmesidir. Bu şu demektir:

Nefs, fitratın başlangıcında her türlü kemal, cemal ve nurdan uzaktır, ama aynı şekilde bunların karşıtlarından da uzak birhaldedir. Boş bir sayfa gibidir, üzerinde ne ruhani kemalden eser vardır ne de bunun karşıtından. Ama özünde her türlü makama ulaşabilmeni istidat nuru mevcuttur. Bu nedenle masiyete yöneldiğinde gönlünde bir sıkıntı hisseder ve masiyetin oranı artıkça hissettiği sıkıntı da artar. Ta ki gönül tamamen kararır, fitrat nuru söner ve ebedi azaba duçar olur. Ama eğer henüz karanlık bütün gönlü sarmadan gaflet uykusundan uyanılır ve "yakza" (uyanma) aşamasından "tevbe" aşamasına geçilirse (ki inşaallah bunun şartları ileriki sayfalarda izah edilecektir), bu durumda karanlıktan ve sıkıntıdan asli fitrat nuruna ve zati ruhaniyete dönmüş olur. Yani yeniden o kemalattan ve zıtlarından arınmış boş sayfaya rücû eder. Nitekim bir hadis-i şerifte buyrulduğu gibi, "Günahtan tevbe eden kişi hiç günahı olmayan kişi gibidir." ³⁵⁰

Demek ki tevbe, günahtan ruhaniyet ve fitratın hükümlerine geri dönüştür, "inâbe" (bir aşamadan öbürüne geçme) ise fitrat ve ruhaniyetten Allah'a ve nefis diyarından asıl hedefe hicret etmedir. Şu halde tevbe aşaması inabe aşamasından daha önceliklidir, ama bu hususun ayrıntılarına girmek konumuzun dışında kalmaktadır. ³⁵¹

1. Bölüm: Önemli Bir Nokta

Kurtuluş ve hidayet yolu yolcusunun şu önemli hususu dikkat etmesi gerekir. İleride belirtilecek özellikleriyle sahih bir şekilde tevbe etmek zor bir iştir ve çok az kişi o aşamaya ulaşabilir. Çünkü günah işlemek ve özellikle de günah-ı kebâireye sürüklenmek kişiyi tevbe etmekten de tam anlamıyla gafil eder ve eğer günah ağacı insanın gönül tarlasında güçlü bir şekilde kök salarsa, çok kötü sonuçlar doğurur ki bunlardan bir tanesi de kişiyi tevbeden tamamen uzaklaştırmasıdır. Ve eğer o haldeki insanın hatırına nadiren de olsa tevbe etme düşüncesi erişse bile, yarma, öbür güne, gelecek aya, öbür aya erteleyerek kendi kendine, *"ömrümün sonunda, ihtiyarlığımda kesin bir şekilde tevbe ederim"* diyerek oyalanıp durur. Oysa bilmez ki bu Allah'a tuzak kurmaya çalışmaktır. ³⁵²

Sanma ki günah kökleri sağlamlaştıktan sonra insan tevbeye yönelebilsin veya tevbenin şartlarını yerine getirebilsin. Şu halde tevbenin baharı, günah yükünün daha hafif, gönül sıkıntılarının daha az ve tevbenin şartlarının daha kolay olduğu gençlik günleridir.

Yaşlılıkta insanın da haris olduğu ve makam mevkiye daha düşkün olduğu tecrübelerle sabittir. Peygamber hadisleri de buna tanıklık etmektedir. Ama diyelim ki insan yaşlılık günlerinde bu tevbe işine yeltenebildi ve bunu gerçekleştirebildi. Acaba ecelin gençlikte erişmeyeceğine ve yaşlılığa ulaşabileceğine ilişkin bir garantisi var mıdır? Yaşlıların azlığı, ölümün gençlere yakın olduğunun delilidir. Elli bin nüfuslu bir şehirde seksen yaşına ulaşmış elli kişi bile bulmak mümkün olmayabilmektedir.

Şu halde ey aziz! Şeytanın tuzaklarından kork ve "elli şu kadar yıl şehvetlerin peşinde koşar, sonra da tevbe ederim" diyerek Allah'a oyun oynamaya kalkışma. Çünkü bu ham hayalden öteye gidemez.

Eğer hadis-i şerifte Hak Teala'nın bu ümmete lütufda bulunduğunu ve ölüm belirtilerini görülmeye başladığı süreye kadar tevbelerini kabul buyuracağını okumuş veya işitmişsen, evet bu doğrudur, ama heyhat ki tevbe o hengamede insandan kaçır durur. Tevbe sadece sözden mi ibarettir acaba? Hayır, tevbenin gereğini yerine getirmek zahmetli bir iştir. Tévbeden dönmemenin azim ve gayreti ile ilmî ve amelî riyazet lazımdır. Değilse, pek az kişi kendiliğinden tevbe etmeyi düşünür ve tevbe etmeye muvaffak olur veya eğer muvaffak olur ise tam anlamıyla gereğini ifa edebilir. Ayrıca daha tevbenin gereğini yerine getirmeye kalmadan ecel erişebilir ve kişiyi bütün o masiyet yüküyle alıp götürebilir. Ve o zaman insanın ne sıkıntı ve ezalara duçar olacağını Allah bilir. O alemde velev kişi kurtuluş ve mutluluk ehli olsa bile, masiyetlerin ceremesi kolay bir iş değildir. İnsanların şefaate layık ve Erhamurrahimin'in rahmetine nail olabilmesi için nice sıkıntı ve ezalara katlanması gerekecektir. Şu halde ey aziz! Enkisa zamanda toparlan, azmini güçlendir, iradeni kavi kıl ve daha gençken, dünya hayatındayken tevbe et ki Allah'ın lütfettiği fırsat elden kaçmasın, şeytanî aldatmalara ve nefis-i emmarenin tuzaklarına itibar etme. ³⁵³

Önemli Bir Husus

³⁴⁹ Kafi C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu't-Tevbe, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 335

³⁵⁰ Kafi C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Küfr, Babu't-Tevbe, 10. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 336

³⁵¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 336

³⁵² Al-i İmran Suresi: 54.

³⁵³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 337-338

Dikkat edilecek bir diğer husus da, tevbe eden kişinin tevbe etmesine rağmen o batınî sayfayı ve halis fikir nurunu elde edememesidir. Nitekim kararmış beyaz bir kağıdı eski haline getirmek isteseler asla o eski beyazlık ve parlaklığına döndüremezler. Veya kırık bir kabı tamir etseler eski haline dönmesi çok zordur. Bütün bir ömür insana halisane davranmış bir dost ile hıyanet eden ve daha sonra bu tutumundan ötürü özür dileyen dost arasında çok büyük fark vardır.

Buna ilaveten, pek az kişi tevbenin gerektirdiği amelleri hakkıyla ifa edebilir.

Şu halde insan mümkün mertebe masiyet ve günahlara bulaşmamaya gayret etmelidir. Çünkü bir kez bulaştıktan sonra nefsi ıslah etmek çok zordur. Ama eğer Allah göstermesin bunlara bulaşırsa hiç vakit geçirmeden tedaviye çalışılmalıdır, çünkü hem küçük fesadı ıslah etmek daha kolaydır ve hem de ıslahın niteliği daha güçlü olur.

Ey aziz! Bu makamda başıboş ve önemsemez tavırla geçip gitme. Halini düşün taşın ve durumunun sonu ne olacak anla, Kitabullah'a, Hatem-i Enbiya ve hidayet imamlarının (selamullahi aleyhim ecmaîn) hadislerine, ümmetin alimlerini sözlerine ve vicdanıyla aklının hükmüne, vicdanlı bir şekilde müracaat et, bu kapının yüzüne kapanmasına izin verme, bu fırsata gereken önemi ver ve Allah Tebarek ve Teala'dan başarı niyaz et. Resul-i Ekrem ve hidayet imamlarının (selamullahi aleyhim) ruhaniyetinden yardım iste ve veliyy-i emr, namus-i zaman Hz. İmam-ı asr'a (Mehdi) (accelallahu ferecehu) sığın. Elbette ki o yüce şahsiyet, güçsüzlerin elinden tutacak biçarelere yardım buyuracaktır.³⁵⁴

2. Bölüm: Tevbenin Rükünlerine Dair

Bil ki mükemmel bir tevbenin kimi rükün (esas) ve şartları vardır ki onlar olmadıkça sahih tevbe gerçekleşemez. Şimdi bunların en önemlilerine değineceğiz.

En önemli rükün olan ilk rükün, geçmiş kusur ve günahlardan pişmanlık duyma, ikincisi ise o kusur ve günahlara ilelebed dönmemeye azmetmektir. Ve bu ikisi tevbeni temel şartları ve gerçekleşmesinin temel destekleridir. Gerçek tevbe bu yolla gerçekleşir. Bunların olabilmesi de insanın masiyetlerin ruhtaki etkilerini ve berzah aleminde doğuracağı sonuçları anlaması ve bu günah ve masiyetlerin berzah aleminde kişiyi bilinç ve iradesi yoluyla sıkıntı ve azaba sürüklediklerini bilmesiyle mümkündür ki bu durum hem akli delillerle ve hem de İsmet Ehl-i Beytinin (aleyhimusselam) rivayetleriyle sabittir. Nitekim cehennem ateşi de insanı bilinç ve iradesi yoluyla yakar. Çünkü o, yaşanan hayatın yankısıdır.

Şu halde o alemde olup bitecekler, bizim bu alemdeki iyi ve kötü amellerimizin sonuçlarının birer suretidir ki bizimle birlikte haşredilirler. Bu hususa hem hadis-i şeriflerde ve hem de Kur'an-ı Kerim'de açıkça veya ima yoluyla pek çok kez işaret edilmiş ve bu husus aynı zamanda "İşrak hükeması"nın (İşrak felsefesi mensuplarının) görüşlerine ve eh-i sülük ve irfanın keşiflerine de uygun düşmektedir. Aynı şekilde her masiyet ruhta bir etki bırakır ki bu etki hadis-i şeriflerde "siyah nokta" olarak isimlendirilmiştir ve kendini kalb ve ruhta hissedilen bir sıkıntı şeklinde açığa vurmakta ve yavaş yavaş şiddet kazanarak insanı küfür ve zındıklığa sürüklemektedir ki daha önce bu hususa değinmiştik.

Şu halde bu anlamı kavrayan, enbiya ve evliyanın (aleyhimusselam), arif, filozof ve ulemanın (rıdvanullahi aleyhim) buyruklarına bir doktorun reçetesi kadar olsun önem veren akıllı kişi muhakkak ki masiyetlerden perhiz edecek. Çevrelerinde dönüp durmayacak ve eğer Allah muhafaza, bunlara mübtela olursa derhal geri çekilip pişmanlığını gösterecek ve bu pişmanlığın sureti onun kalbinde arzı endam edecektir.

Böyle bir pişmanlığın sonucu çok önemli ve etkisi çok güzeldir. Uygunsuz şeylerin ve masiyetlerin terkine yönelik azim bu pişmanlığın etkisiyle gerçekleşir.

İşte, tevbenin bu iki rükünü gerçekleştğinde ahiret yolu salikinın işi kolaylaşır ve ilahi tevfiğ, başarısını perçinler. Tevbesinde samimi olan kişi "*Muhakkak ki Allah tevbe edenleri sever.*"³⁵⁵ ayet-i kerimesinin muhatabı haline gelir.

İnsan, ilmi ve ameli riyazetler ve gerekli düşünme ve tedbirlerle halis bir tevbeye ulaşmak için çırpınmalı ve Hak Teala'nın sevgisini kazanmanın öyle hesap kitap işi olmadığını anlamalıdır. Hakk'ın sevgisinin o alemlerdeki suretinin ne manevi nurlar ve mükemmel tecelliler olduğunu ve Allah Tebarek ve Teala'nın kendi mahbubuna nasıl davranacağını Allah bilir.

Ey insan, ne kadar da zalim ve cahilsin! Veliyyi Nimet'in nimetlerini değerim bilmiyorsun. Kendisine (neûzu billah) en ufak bir faydası dokunmadığı halde senin bütün ihtiyaçlarını karşılayan böyle bir Veliyyi Nimet'e karşı koydun, muharrematı çiğnedin yıllar yılı hayasızlık ve serseriliğin artırdıkça artırdın. Ama sonunda pişman olup yaptıklarından döndün, tevbe ettin ve Hak Teala seni mahbub edindi. Nasıl bir rahmet ve ne geniş bir nimet deryasıdır bu bir bak!

Rabbimiz! Senin nimetlerinin şükründen aciziz biz. Dilimiz dönmüyor senin hamd ve senanı hakkıyla eda etmeye. Utanç içinde boyun büküp hayasızlıklarımızdan ötürü af dilemekten başka birşey gelmiyor elimizden. Biz ne oluyoruz ki senin rahmetine layık olalım? Ama senin rahmet ve nimetin kimsenin havsalasının alamayacağı kadar geniştir.

³⁵⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 329

³⁵⁵ Bakara Suresi: 222.

"Sen kendini övdüğün kadar yücesin." ³⁵⁶

Ve insan pişmanlık suretinin gönlünde güçlenmesi için çaba harcamak ki Allah'ın izniyle "yanma" evine dahil olsun. Bunun yolu da masiyetlerin korkunç eser ve sonuçlarını düşünüp gönlünde pişmanlığı kuvvetlendirmek ve kendi kendine "Allah'ın alevli ateşi" örneğini gönlünde tutuşturmak, kalbi pişmanlık ateşinde yakarak bütün masiyetlerin bu ateşte yanıp kül olmasını sağlamak ve bu yolla gönlün keder ve pasını silip atmaktır.

Bil ki eğer insan bu ateşi kendisi için tutuşturmaz ve aslında cennetin kapılarından biri olan bu cehennem kapışım aralamazsa bu alemde göçtüğünde elim bir ateşle karşılaşacak yüzüne cehennem kapıları açılacak cennet ve rahmet kapıları yüzüne kapanacaktır.

Rabbimiz! Bize yanık bir gönül lütfet, gönüllerimizde pişmanlık ateşini tutuştur ve onu bu dünya ateşiyle yak, kalbi gamlarımızı bertaraf et ve bizi bu alemde masiyetlere tabi olmadan götür.

"İnneke veliyyun-ni'am ve ala külli şeyin gadir." ³⁵⁷

3. Bölüm: Tevbenin Şartlarına Dair

Geçen bölümde zikredilenler tevbenin rükünleriydi. TevbeniN kabulü ve mükemmelliğiyle ilgili kimi şartları da vardır ki şimdi onları zikredeceğiz.

Tevbenin iki temel şartı vardır. Ayrıca mükemmelliğinin şartı da ikidir ve biz bu bölümde mevlalar mevlasının (Hz. Ali'nin) buyruğunu zikredeceğiz. Çünkü o sözlerin derleyip toparlayıcısı, meliklerin sözü ve sözlerin melikidir.

"Cenab-ı Seyyid Rıza (raziyallahu anh) Nehcu'l-Belâge'de şunları rivayet ediyor:

"Adamın biri Hz. Emir'in (Hz. Ali'nin) (as) huzurunda "Estağfurullah" dedi. Bunun üzerine Hz. Emir buyurdular ki:

"Annen mateminde ağlasın! Acaba istiğfarın ne olduğunu biliyor musun? İstiğfar "illiyân" derecesidir ve bu, altı anlama gelen bir isimdir:

Birincisi: Geçmişten pişmanlık duymaktır.

İkincisi: Bir daha asla o duruma dönmemeye azmetmektir.

Üçüncüsü: Muhlukatin hakkını onlara vermendir ki bu yolla Allah'ın huzuruna tertemiz ve arınmış bir şekilde çıkasın. (Yani kimsenin hakkının üzerinde bulunmaması)

Dördüncüsü: Eda etmen gerekirken eda etmediğin her farzı yerine getirip hakkını teslim etmendir.

Beşincisi: Haram yolla elde ettiğin beden etini sıkıntılar çekerek eritmen, derinin kemiğine yapışmasını sağlaman ve deriyle kemiğin arasında yeni bir etle doldurmandır.

Altıncısı: Bedenine tıpkı masiyetlerin lezzetini tattırdığın gibi taatın acılarını tattırmandır." ³⁵⁸

Bu hadis-i şerif önce tevbenin iki rükününü kapsamaktadır. Birincisi, pişmanlık, ikincisi de geri dönmemeye azmetmek, sonra da tevbenin kabul edilmesinin iki temel şartını kapsamaktadır. Birincisi, mahlukun hakkını geri vermek, ikincisi de Halik'in hakkını eda etmek. İnsan sadece "tevbe ettim" demekle tevbe etmiş olmaz. Tevbe eden kişi, halktan haksız yere aldığı her şeyi onlara iade eden ve birinin herhangi bir hakkını gasbetmişse, mümkün mertebe o hakkı telafi etmeye çalışandır. Eğer Allah'ın farzlarını terketmişse, o farzları kaza eder veya eda eder ve eğer tümünü yerine getirmek mümkün değilse, mümkün olan kısmını yerine getirendir.

Bil ki bunlar her halükarda tediyesi istenecek şeylerdir ve öbür alemde bunları tediye etmenin, başkalarının günahlarını üstlenmek ve salih amellerin onlara vermekten başka bir yolu yoktur. Şu halde bu durumdaki kişi o zaman biçare ve bedbaht olur ve önünde hiçbir kurtuluş çaresi olmaz.

Ey aziz! Sakın şeytan ve nefs-i emare sana egemen olup tevbeden uzaklaştırarak seni helaka sürüklemesinler.

Bil ki bu hususta ne kadar olursa olsun velev çok az bile olsa çaba harcamak ve girişimde bulunmak iyidir. Eğer bazı namazlar eda edilmemiş, oruçlar tutulmamış, Hakk'ın hukuku çiğnenmiş ve pek çok günah işlenmişse bile Hakk'ın lütfundan meyus olma ve O'nun rahmetinden umut kesme. Çünkü eğer biraz çaba harcayıp tevbeye yönelirsen O sana yolu kolaylaştıracak ve kurtuluş yolunu gösterecektir. Bil ki Hakk'ın rahmetinden umut kesmek öylesine büyük bir günahdır ki sanırım hiçbir günah nefste bu günah kadar büyük bir etki bırakamaz. Hakk'ın rahmetinden umut kesenin gönlünü öylesine muazzam bir karanlık kuşatır ki onu hiçbir şeyle ıslah etmek mümkün değildir. Sakın Hakk'ın rahmetinden gafil olma ve sakın günahlar ve sonuçları sana olduğundan büyük görünmesin. Çünkü Hakk'ın rahmeti her şeyden daha büyük ve daha kuşatıcıdır. "Hakk'ın yardımı kabiliyet gerektirmez."

Sen daha önce ne idin? Yokluk karanlığında kabiliyet ve istidattan eser yoktur. Ama Hak (celle ve ala) sana istihkak ve istidatsız, isteme ve duan olmasız vücut nimeti ve varlık kemalatı bahşetti. Sınırsız ve bitimsiz nimet imkanlarını açtı ve bütün mahlukatı sana musahhar etme lütfunda bulundu. Şimdiki halin o halden daha yokluk ve umutsuzluk içinde değildir. Hak Teala, rahmet ve mağfired vaadinde bulunmuştur. Sen bir adım ilerleyip O'nun mukaddes dergahına yaklaşırsan O her vesileyle seni kendisine yakınlaştıracaktır. Ve eğer kendi hukukuna riayet etmeni istemezse kendi haklarından vazgeçecek, başkalarının haklarını eda edemediğini görürse bunu telafi

³⁵⁶ Mu'cem-i Ehâdis-i Nebevî, C 1. s. 304. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 342

³⁵⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 340-342

³⁵⁸ Feyz, Nehcu'l-Belâge, Hikmet, 409.

edecektir.

Ey aziz! Hakk'ın yolu kolaydır ama biraz dikkat gerektirmektedir. Girişimde bulunmak gerekmektedir. İşi geciktirip günah yükünü günbegün ağırlaştırmak durumu zorlaştırır. Oysa girişimde bulunmak ve nefsi ıslaha kalkışmak yolu kısaltıp işi kolaylaştırmaktır. Hele bir dene ve bir kez girişimde bulun. Eğer netice alırsan durumun sıhhatına inanırsın yok eğer sonuç alamazsan nasıl olsa fesadın yolu açık ve senin günahkar elin uzundur. Emirülmüminin Hazretlerinin (aleyhisselam) buyurduğu diğer iki şartsa, tövbenin onlarsız imkansız olduğu ve kabulünün mümkün olmadığı şartlar değil, tevbenin kemalinin ve mükemmelliğinin şartlarıdır.

Bu ki salıkların her birinin kalbi durumuna uygun bir menzili vardır. Tevbe etmiş kişi eğer bu mertebelerin kamili-ne erişmek istiyorsa, terkettiği şeyler gibi, hazı da tedarik etmelidir. Yani masiyet günlerinde elde ettiği nefsanî hazları tedarik etmelidir. Bu da, vücudundan masiyetlerden meydana gelen ruhsal ve cismanî etkilere egemen olması ve bu yolla nefsinin ilk ağırlığına ve fitrî ruhaniyete geri dönmesiyle mümkündür. Çünkü anlaşıldığı gibi her masiyet ve lezzet ruhta bir etki bırakır, tıpkı bedende bunların bir kısmından güç elde edilmesi gibi. Şu halde tevbe etmiş kişi yiğitçe ayaklanmalı, o etkileri bütünüyle ortadan kaldırmalı ve bunun gerçekleşebilmesi için de cismanî ve ruhsal riyazete yönelmelidir. Tıpkı Hz.Mevlanın (Hz. Ali'in) buyurduğu gibi. Şu halde masiyetlerin kazandırdığı et ve eserlerin eritilmesi gerekir. Ve ruhsal riyazet ve ibadetlerle haza ulaşılmalıdır. Bu riyazet ve ibadetlerden haz alınacak hale gelinmelidir ki nefis yeniden serkeşlik edip masiyetlere yönelmesin.

O halde ahiret yolunun yolcusunu ve masiyetlerden tevbe etmiş kişinin riyazet ve ibadet sıkıntısına katlanması ve masiyet içinde geçirdiği her gün için bir gün ibadet etmeye yönelmesi lazımdır. Eğer bir gününü nefsanî lezzet ve masiyetlerin peşinde geçirmişse o günün karşılığını bir günlük oruç ve menasikle ödemelidir. Ta ki nefsi dünya sevgisinden ve ona bağlı olmaktan tam anlamıyla kurtulsun. Ve elbette ki bu suretle tevbe daha kamil ve nefsin nurani mükemmelliği daha fazla olur. Ardından da bunları yerine getirmenin yanı sıra, masiyetlerin sonuçlarını ve Hak Teala'nın öfkesinin şiddetini, amel terazisinin dakiklığını ve ahiret alemindeki azabın korkunçluğunu daima düşünmeli ve nefsinin bütün bunların kendi amellerinin sonucu ve Maliku'i-Muluk'a muhalefetinin neticesi olacağını kabul ettirmelidir. Bu ilim ve düşünme sonucunda nefsin masiyetlerden nefret etmeye başlaması, onlardan tam anlamıyla uzaklaşarak tevbe kapısını ardına kadar açması ve tevbesinin kamil ve tam olması umulur. Şu halde bu iki makam, tevbe menziline tamamlayıcıları ve tek mil edicileridir. Ama elbette ki henüz tevbenin ilk aşamasında bulunan ve tevbe etmeye henüz niyetlenmiş olan insan kendisinden hemen bu son aşamaya uygun davranmasını bekleneneğini ve bu işin çok zor olduğunu düşünmemeli ve herşeyi yüzüstü bırakmamalıdır. Ahiret yolu yolcusunun durumu ne kadarına elveriyorsa yalnızca o kadar kendisinden beklenir ve o kadarı kafi ve uygundur, bir kere bu yola girdi mi, Allah Teala ona yolu kolaylaştıracaktır. Şu halde yolun güçlüğü insanı asıl maksadından uzaklaştırmamalıdır. Çünkü maksat çok büyük ve çok önemlidir. Eğer bu büyüklük ve azameti anlarsak bu yoldaki her zahmet bize kolay gelecektir. Acaba hangi maksat ruhun ebedi kurtuluşundan ve ebedi mutluluktan daha yüce olabilir? Ve herhangi zahmet ve sıkıntı ebedi helaktan daha korkunç ve tehlikelidir? Tevbenin terki veya geciktirilmesi yüzünden insanın ebedi helaka sürüklenmesi ve aksi halde tevbe sayesinde ebedi mutluluğa erişip Hak Teala'nın sevgili kullarından biri olması mümkündür. O halde maksat bu kadar muazzam olunca, birkaç günlük sıkıntının lafı mı olur?

Ve bil ki girişim ne oranda olursa olsun yararlıdır. Uhrevî durumu dünyevî durumla bir karşılaştır. Dünyada büyük bir maksada ulaşılmayınca küçük maksattan vazgeçiliyor mu hiç? Ve mükemmel bir istek ve arzu elde edilemeyince, küçüğünden de geçilmiyor. O halde sen de eğer tevbenin en mükemmeline erişemiyorsan hiç değilse maksadın aslından ve öz hakikatından da ayrı düşme ve olabildiği oranda tahsiline gayret et.³⁵⁹

4. Bölüm: İstiğfarın Sonucuna Dair

Tevbe eden kişinin yapması gereken şeylerden birisi, Hak Teala'nın bağışlayıcılık makamına sığınması ve istiğfar halini tahsilidir. Hz. Hakkın (celle ve ala) bağışlayıcılık makamından kal ve hal diliyle, alenen ve gizlice, acizane ve niyaz ile kendisine yardımcı olması ve günahlarını görüp bağışlamasını dilemelidir. Ve elbette ki Zat-ı Mukaddes'in bağışlayıcılık ve settariyeti (örtücülüğü) günah ve ayıpları örtmesini gerektirir.

Tevbe amellerin melekûtî suretlerini hayra çevirmektir. Ve insanın işlediklerinden haberdar olmuş herkese ve herşeye Hak Teala bu hususta unutkanlık vermekte ve bu amelleri unutmalarını sağlamaktadır. Nitekim hadis-i şerifte bu duruma işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Onun günahlarını yazan meleklerine bunları unutturur." ³⁶⁰

Ve Hak Teala'nın insanın azalarına ve yeryüzüne hadis-i şerifte buyrulduğu gibi kişinin işlediği günahları unutmalarını vahyetmesi de mümkündür. Ama belki de bundan maksat, uzuvlardan masiyet unsurlarının defedilmesidir ki bu yolla uzuvlar kişinin arınmışlığına tanıklık ederler. Nitekim kişi yaptıklarından tevbe etmediğinde de bütün uzuvları kal ve hal diliyle günah ve masiyetlerine tanıklık ederler. Nasıl ki Hak Teala'nın gaffariyet ve settariyeti uzuvlarımızın ve zaman ve mekânın bu alemde aleyhimizde tanıklık etmemelerini sağlamışsa ve tevbe etmemiz halinde bunlar diğer alemde de tanıklık etmeyecekler ama tevbe etmememiz halinde

³⁵⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 342-347

³⁶⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 348

bu tanıklık behemehal gerçekleşecektir. Fakat Hakk'ın (celle ve ala) keremi tevbe etmiş insanın kimsenin karşısında boynu bükük ve mahcup olmamasını gerektirmektedir. "Vallaku el-âlim."³⁶¹

5. Bölüm: Tevbe-i Nasûh'a Dair

Bil ki tevbe-i nasuh'un (kesin tevbenin) yorumunda ihtilaf mevcuttur ve bunları zikretmekte yarar vardır. Biz burada yüce muhakkik Şeyh Behaî'nin (qaddes allahu nefsehu) söylediklerini tercüme etmekle yetiniyoruz.

Değerli muhaddis Meclisi (rahimehullah) Şeyh Behaî'nin şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

Müfessirler tevbe-i nasuhla ilgili farklı yorumlar zikretmişlerdir. Bunlardan biri, halka nasihat eden tevbe anlamına geldiğidir. Yani bu tür tevbe halka ve kişilere kötü amellerini terketmeleri ve bir daha o amellere dönmemelerini nasihat etmektedir.

Diğer yorum ise nasuh tevbenin sadece Allah'ın rızası maksadıyla yapılan tevbe olduğunu belirtmektedir. Nitekim mumundan arındırılmış halis bala da "nasuh bal" denilmektedir. Buradaki halislik ise kişinin günahlarından azaptan korktuğu için değil, bu günahların çirkinliğinden veya Hak Teala'nın rızasına aykırı olmalarından ötürü pişmanlık duyup tevbe etmesidir.

Yüce muhakkik Tusî de Tecrid-i Hikem'de korkudan ötürü duyulan pişmanlığın tevbe olmadığını buyurmaktadır. Diğer bir yorum ise tevbe-i nasuh'taki "nasuh" ifadesinin "nesahâftan yani "dikmek"ten geldiğini ve tevbenin, günahların dinde meydana getirdikleri yırtılmaları dikip onardığını belirtmektedir. Veya tevbe, tevbe edenle Allah'ın veli ve dostlarının arasını bulup onları birbirine yaklaştırmaktadır, tıpkı terzinin giysi parçalarını birbirine dikmesi gibi.

Başka bir yorumda da burada geçen nasuh ifadesinin tevbe edenin şahsını nitelediği ve tevbe kelimesiyle olan bağlantısının mecazi olduğu belirtilmektedir. Yani tevbe-i nasuh, kendi sahibine nasihatta bulunarak onu tevbesini mükemmel bir hale getirmeye ve bu yolla günahlardan bütünüyle arınmaya yönlendirmektedir ve bu da nefsin sıkıntılarla eritilmesi ve kötülük karanlığının iyilik ve güzellik aydınlığıyla aydınlatılması yoluyla gerçekleşir.³⁶²

Bütün Varlıkların İlim ve Hayat Sahibi Olduklarına Dair

Bil ki tevbenin kimi hakikatleri, incelikleri ve sırları vardır ve her Allah yolu yolcusunun kendi makamına has bir tevbesi mevcuttur. Ama bizim o makamlardan bir haz ve nasibimiz olmadığından, bu sayfalarda onlardan söz etmemiz uygun değildir. Şu halde en iyisi hadis-i şeriften anlaşılan ve Kitab-ı İlahî'ni zahirine ve pek çok hadis-i şerif te de mutabık düşen bir hususla sözlerimizi sona erdirmektir ki o da her varlığın ilim, hayat ve bilinç sahibi olduğu hususudur. Aynı şekilde bütün varlıklar Hakk'ın (celle ve ala) mukaddes makamını da bilmektedir. Kur'an-ı Şerifte de zikredildiği gibi bütün varlıklar Allah Teala'yı zikretmekle meşguldür ve bu hususa değinen pek çok hadis-i şerif de vardır. Ve bu durum onları ilim, idrak ve hayat sahibi olduklarına delalet etmekte ve hatta yaratıcı ile yaratılan arasındaki Hak Teala'nın Zat-ı Mukaddesi ve O'nun uygun bulduğu kullarından başka hiç kimsenin bilmediği münasebete işaret etmektedir.

Bu, Kur'an-ı Kerim'in ve masum imamların hadislerinin insanoğluna duyurdukları ve işrak felsefesine, tasavvuf ehlinin keşiflerine ve sülûk ve riyazet ehlinin müşahedelerine uygun düşen bir husustur. Ve tabiat ötesi yüce ilimlerinde (ulum-i âliye-i ma qabl et-tabî'e) de isbatlanmış olduğu üzere "vücûd" (varlık) kemalat, esma ve sıfatlara sahiptir ve hangi aşamada bulunursa bulunsun, hayat, ilim ve benzeri durumlara malik haldedir ve varlık hakikatinin her tecelli aşaması ehadiyet ve rububiyet makamıyla münasebet halindedir. Nitekim ayet-i şerifede şöyle buyurulmaktadır:

*"Hiçbir canlı yoktur ki O, onun perçeminden tutmuş olmasın."*³⁶³

Derler ki ayette geçen "huve", gayb ve hüviyet makamına işaret eder ve "perçeminden tutmak" da hiçbir varlığın muttali olamadığı o asıl gaybî, sırsal ve vücudî irtibata işaret etmektedir.³⁶⁴

18- ALLAH'I ZİKRETMEK

"Ebu Hamza Sumalî, Hz. Bakır'ın (as) şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: "Tahrife uğramamış Tevrat'ta Musa'nın (as) rabbine şöyle dediği yazılıdır:

"Ey rabbim! Acaba sana dua edebileyim diye mi bana bu kadar yakınsın ve seni çağırayım diye mi bu kadar bana uzaksın?" Bunun üzerine Allah (azze ve celle) ona şunları vahyetti: *"Ey Musa! Ben beni zikredenin yanındaım, ona yakınım."* Musa dedi ki: "Senin koruyucu örtünden başka bir örtünün bulunmadığı günde kimdir senin koruyucu örtüne sığınabilen?" Buyurdu ki: *"Beni zikredip de kendilerini zikrettiklerim ve beni sevip de kendilerini sevdiklerim. Ve bunlar, kendilerine öfkelenmiş kişileri kendileri aracılığıyla defettiğim kimselerdir."*³⁶⁵

³⁶¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 348-349

³⁶² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 349-350

³⁶³ Hud Suresi: 56.

³⁶⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 350-351

³⁶⁵ Kafi C. 2. Kitabu'd-Dua, Bab Ma Yecib Min Zikrillahi Fi Külli Meclisin, 4. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 353

Şerh

Hak Teala'nın Kuyyûmî Kuşatıcılığına Dair

Burada Hz.Musa'nın duayı hakkıyla eda etmedeki aczini dile getirmiş olması muhtemeldir. Demek istiyor ki: "Ey rabbim! Sen yakınlık ve uzaklıktan münezzehsin ta ki seni yakınlar ve uzaklar gibi çağırayım. Bu yüzden şaşkınlık ve hiçbir duayı sana layık görmüyorum. Bana sen dua yöntemini ve duanın niteliğini öğret ki sana layık şekilde dua edebileyim." Bunun üzerine Allah Teala'nın dergahından cevap geliyor ki:

"Ben her yerde hazır ve nazırım. Bütün alemler benim huzurumdur. Ben her zaman zikredenlerle beraberim." Elbette ki Zat-ı Mukaddes'in yakınlık ve uzaklıkla nitelenemez, O'nun kayyumî, şumulî ve vücudî kuşatıcılığı vardır ve bu kuşatıcılığı bütün varlık alemlerini kapsamaktadır, Kitab-ı Kerim-i İlahî'de geçen:

"Kullarım sana benden sorarlarsa (de ki): Ben yakınım." ve: *"Biz ona şah damarından daha yakınız."*³⁶⁶ Türünden ayetler bir mecaz ve istiare hükmündedirler. Çünkü Allah Teala'nın mukaddes sahası duyusal ve ruhsal yakınlık ve uzaklıktan münezzehdir. Kaldı ki bunlar bir sınırlama ve benzetme de ihtiva etmekte ki Hak Teala bundan münezzehdir. Onun mevcudat üzerindeki kuşatıcılığı kayyumî ve şumulî bir kuşatıcıdır.

Bu hadis-i şerif ve başka hadislerden kalbî ve gizli zikrin daha tercihe şayan olduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim bu ayet-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

*"Rabbini içinden yalvararak ve korkarak zikret."*³⁶⁷

Ve bir hadis-i şerifte bu tür zikrin sevabının Allah Teala'dan başkasının bilemeyeceği kadar büyük olduğu belirtilmiştir. Ama bazı yerlerde zikrin alenen yapılması da emredilmiştir. Gaflet ehlinin gafletten uyanması için Allah'ı alenen zikretmek gibi. Nitekim Kafi'de yer alan bir hadis-i şerifte, gafiller arasında Allah'ı zikretmenin cihad etmekle müsavi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca şu hadis rivayet edilmektedir:

"Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve alihi) şöyle buyurduğu rivayet ediliyor:

"Pazarda hal gaflet içinde işleriyle meşgulken onlara ihlas ile Allah'ı zikreden kimseye Allah Teala bin hasene yazar ve ona hiçbir kulun kalbine doğmamış oranda mağfiret eder."³⁶⁸

Aynı şekilde ezanda., hutbede ve benzerlerinde zikrin edası da müstehabdır.³⁶⁹

1. Bölüm: Allah'ı Zikretmenin Faydalarına Dair

Bu hadis-i şeriften, Allah'ı zikretmenin ve O'nun yolunda birbirini sevmenin bazı faydaları olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri (ki diğerlerinden daha önemli ve büyüktür

Kişinin Allah'ı zikretmesinin Allah'ın da o kişiyi zikretmesine yol açmasıdır. Nitekim bu hususa başka hadis-i şerifler de işaret etmektedir ve buradaki zikir, Allah Teala'nın şu ayette işaret buyurduğu "nisyan'ın (unutmanın) karşısıdır.

*"İşte böyle. Sana ayetlerimiz geldi, sen onları unuttun. Bu gün sen de öyle unutulursun."*³⁷⁰

Nasıl ki ayetlerin unutulması ve Hakk'ın cemal ve celalinin belirtilerinin görülmesine engel olan batını körlük öbür alemde de körlüğe yol açıyorsa, ayetlerin hatırlanması ve Hak Teala'nın isim, sıfat ve celal ve celalinin zikredilmesi de basireti güçlendirir ve zikrin gücü oranında engellerin ortadan kalkmasını sağlar. Hakk'ın ayetlerini zikretmek batını basireti öylesine güçlendirir ki Hakk'ın cemal cilvelerinin ayetlerde müşahade edilmesine yol açar. İsim ve sıfatların zikri de Hakk'ın isim ve sıfatlarında müşahade edilmesini sağlar. Hakk'ın ayet, isim ve sıfat örtülerinden sıyrılmış bir şekilde zikredilmesi ise bütün hicapları aradan kaldırır ve örtüsüz tecelliye götürür. Ve bu, ariflerin ve evliyanın seçkinlerin, üç fütuhatinin yorumu ve izahıdır. Bu üç fütuhât ise, "feth-i qarib", "feth-i mübin" ve fetihlerin fethi olan "feth-i mutlak"tır.

Nasıl ki üç tür zikir, üç hicabın ortadan kalkmasını sağlıyorsa Allah yolunda birbirini sevmek de Alah sevgisine yol açar ve bu sevginin sonucu da hicapların ortadan kalkmasını sağlar. Nitekim seçkin arifler de bunu ifade etmişlerdir.

Mahcubiyetin (örtülülüğün) kimi mertebeleri vardır. Nitekim "hubb-i fillah'ın da halislik bakımından pek çok mertebeleri mevcuttur. Tam anlamıyla halislik, isim ve sıfatların kesretinden bile arınmış halisliktir ve bu, tam bir sevgiye yol açar. Bu durumda kişi ile sevgili arasında hiçbir örtü kalmaz. Bu yolla Musa'nın (as) iki sorusunu da birbirine bağlamak mümkündür. Çünkü Hz. Musa Hak Teala'nın "*Ben beni zikredenlerin yanında*" dediğini görüp gönlünde yatan arzuyu sevgiliden duyunca bunu gerçekleştirmenin yolunu öğrenmek istedi ki görevini tam anlamıyla yerine getirebilsin. Bunun üzerine arzetti ki:

"Senden başka hiç kimseye sığınılmayacak günde kim senin sığıntın altındadır?" Buyurdu ki:

"İki taife. Beni zikredenler ve benim yolumda birbirini sevenler ki bu da benim cemalimin mükemmel bir mazharı

³⁶⁶ Kaf Suresi: 16

³⁶⁷ A'raf Suresi: 205.

³⁶⁸ İddet ed-Dâ'i, s 242.

³⁶⁹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 354-355

³⁷⁰ Taha Suresi: 126.

olan insanın şahsında beni zikretmesidir. Bunu yapanlar benim sığınmam altındalar, benimle birlikteler, ben onlarla birlikteyim.”

Şu halde demek ki bu iki taifenin büyük bir hasleti vardır ve bu hasletin de büyük bir neticesi, Çünkü Hak Teala da onları anar, Hakk'ın sevgili kulları olurlar. Ve bunun sonucundan da Hakk'ın sığınması altına girerler ve Hak onlarla birlikte olur.

Bir diğer hasletleri de Hak Teala'nın onlar sayesinde kullarında azabı kaldırmasıdır. Yani onlar kullar arasında bulundukları sürece Hak Teala kullara azab ve bela vermez.³⁷¹

2. Bölüm: Düşünme İle Zikretmenin Arasındaki Farka Dair

Bil ki zikretme, düşünmenin sonuçlarından biridir. Bu nedenle de düşünme menzili zikretme menzilinden önde sayılmıştır. Hacı Abdullah Hazretleri buyuruyor ki:

"Zikretme fikretmenin üstündedir, çünkü fikretme istemek iken zikretme bu istemeni sonucudur."

İnsan henüz istek ve araştırma aşamasında arzusuna ulaşmamış durumdadır. Oysa sevgiliye ulaşınca tahsil yükünden kurtulmuş olur. Ama zikrin gücü ve mükemmelliği, tefekkürün güç ve mükemmelliğine bağlıdır. Ve neticesi Mabudun mükemmel zikri olan tefekkürü başka hiçbir amelle karşılaştırmak ve diğer amellerle bir saymak mümkün değildir. Nitekim rivayet-i şerifelerde bir saatlik tefekkür bir yıllık, altmış yıllık ve hatta yetmiş yıllık ibadetten üstün sayılmıştır. Çünkü bilindiği gibi ibadetlerin gayesi ve en önemli semeresi Hak Teala'nın marifetine erişmek ve O'nu zikretmektir ve bu sahih bir tefekkürle daha iyi elde edilir.

Bir saatlik tefekkür salikin yüzüne öylesine büyük marifet kapıları açabilir ki bu imkanı yetmiş yıl ibadet etmek bile sağlamayabilir. Veya bu bir saatlik tefekkür insanı öylesine mahbubun zikrine muhatab kılabilir ki bu makamı yıllarca sıkıntı çekerek elde etmek mümkün olmayabilir.

Ve bil ki ey aziz! Mahbubu zikredip anmak bütün kesimlere pek çok neticeler sağlar. Ama kamil insanlar, evliya ve ariflerin emellerinin sonudur bu zikir ve bu yolla onlar mahbublarının cemaline erişirler: "Ne mutlu onlara!"

Avam ve orta düzeydekiler için de zikir en iyi ahlakî ve zahiri batını amellerin vücuda gelmesini sağlar.

Bütün hal ve tavırlarında Hak teala'yı aklından çıkarmayan ve kendini daima o Zat-ı Mukaddes'in huzurunda gören insan elbette ki O'nun rızasına aykırı amellerden kaçınır ve nefsinin serkeşlikten uzak tutar. Ve nefs-i emmare ve şeytanın bütün musibet ve sapkınlıkları da Hakk'ı ve O'nun azab ve ikabını unutmaktan kaynaklanır. Hak'tan gafil olmak gönlün keder ve sıkıntısını artırır, nefsi ve şeytan-ı recimi insana musallat eder, fesadı günbegün artırıp güçlendirir. Hakk'ı zikredip anmak ise gönle huzur ve güç verir, gönlü mahbubun tecelligahı kılar, ruhu halis hale getirir, insanı nefsin zincir ve bağlarından kurtarır, bütün hata ve günahların kaynağı olan dünya sevgisini gönlünden uzaklaştırır ve gönlü asıl sahibinin ikameti için temizleyip donatır.

Şu halde ey aziz! Zikir ve mahbubun anılması yolunda hangi meşakkat ve sıkıntıya katiansan azdır. Gönlüne mahbubu anma alışkanlığı kazandır ki belki Allah diler de gönül sureti Hakk'ı zikretme suretine dönüşür. Ve lailahe illallah kelime-i tayyibesi nefsin için bundan daha iyi bir azık, nefsin ayıpları için bundan daha büyük bir iyileştirici ve marifet-i ilahiye ulaşmak için bundan daha güzel bir yol gösterici bulunamaz.

O halde eğer manevi kemalin peşindeysen, ahiret yolunun yolcusu ve muhacir-i ilallah isen kalbini mahbubun zikrine alıştır ve gönlünü Hak teberek ve Teala'yı anmayla yoğur.³⁷²

3. Bölüm: Mükemmel Zikrin, Hükmü Bütün Beden Ve Varlığa Egemen Olan Zikir Olduğuna Dair

Gerçi Hakk'ı zikretmek ve o Zat-ı Mukaddes'i anmak kalbin sıfatlarındandır ve eğer kalb zikrederse zikrin sahip olduğu büyü yararı elde eder ama daha iyisi odur ki kalbin zikrinden sonra dilde bu zikri tekrarlasın. Zikrin en mükemmeli kişinin hem batnında ve hem de zahirinde etkin olan zikirdir. Zaten eğer zikrin hakikati kalbin batını suretine dönüşür ve kalb memleketi zikirle fethedilirse, zikir bedeninin diğer unsurlarına da hükmeder ve oraları da egemenliği altına alır. Göz, dil, el vesair azaların amelleri, hareket ve sekenati Hakk'ın zikri doğrultusunda gerçekleşir ve görevlerinin dışına çıkmaz olur. Hareket ve sekenati Hakk'ın zikriyle başlayıp sona erer. Ve: "*Onun gitmesi de durması da Allah içindir.*"³⁷³

Bütün varlığa nüfuz eder ve sonuçta kişi isim ve sıfatların hakikatini idrak eder. Hatta ism-i azam'ın sureti ve mazharı haline gelir ki bu insanî kemalin doruğu ve ehlullah'ın emellerinin son noktasıdır. İnsan bu mertebeden ne kadar uzaktaysa zikrin etkisi o kadar az olur ve insanın kemali o kadar noksan olur. Zahir ve batının noksanlıkları yekdiğerini etkiler, çünkü insanî varlığın unsurları birbirine bağlı ve birbirinden etkilenir haldedir. Ve buradan, bütün zikirlerden daha aşağı mertebede yer alan "lisanen zikir'in de faydalı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü herşeyden önce bu yolla dil görevini ifa etmiş olur. Velez kalp ruhsuzbile olsa ikinci olarak bu tür zikrin gereklerini yerine getirilmesi halinde gönül dilini de harekete geçirmesi mümkündür. Arif-i Kamil Şeyh Şahabadi (ruhî fedahu) buyuruyor ki:

³⁷¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 355-357

³⁷² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 357-359

³⁷³ Hud Suresi: 41

"Zikreden kişi zikirde, henüz konuşmaya başlamamış bir çocuğa konuşmayı öğretmeye çalışan kişi gibi olmalıdır. Tekrar edip durur ki çocuk dile gelip konuşsun. O kelimeyi söyleyince çocuk da peşinden onu tekrar eder ve böylece tekrarın verdiği yorgunluk kaybolur. Sanki çocuktan ona yardım erişir. Aynı şekilde, zikreden kişi de henüz zikretmeye başlamamış kalbine zikir dilini öğretmelidir. "

Ve bilinmelidir ki ruhaniyet batından ve kalbin özünden melekutî bir zindelik kazanmadıkça zahiri amellerin gayb ve haşır makamına layık bir konuma sahip olması mümkün değildir. Bu nedenle de rivayet-i şerifelerde, amellerin kabulünün gönlün durumuna bağlı olduğu ifade edilmiştir. Ama herşeye rağmen lisanı zikir makbul ve arzulanır birşeydir ve kişiyi önünde sonunda hakikate ulaştırır. Bu nedenle de rivayet ve eserlerde iisani zikir çok övülmüştür. Pek az bab zikir babı kadar çok hadise sahiptir, kitab-ı Kerim'in ayetlerinde de zikir çok övülmüştür. Gerçi çoğunda kastedilen zikir kalbî zikir veya ruhî zikirdir ama Hakk'ı zikretmenin her aşaması makbuldür. Bu bölümü de teberrüken birkaç hadis-i şerifin zikriyle bitiriyoruz.³⁷⁴

4. Bölüm: Allah'ı Zikretmeye İlişkin Bazı Hadislere Dair

"İyiler ve kötülerin toplanıp da Allah'ı zikretmedikleri hiç bir toplantı yoktur ki kıyamet günü pişmanlığa yol açmasın."³⁷⁵

Bilindiği gibi kıyamet günü zikrin ne büyük neticelere yol açtığını anlayan kişi ne büyük nimet ve ödüller kaçırdığını anlayıp pişmanlık duyacaktır. Şu halde insan fırsatı ganimet saymalı ve henüz vakit varken zikre yönelmelidir.

"Kim mükemmel bir tartıyla tartılmak istiyorsa (yani sevaplarının tam ve noksansız olmasını istiyorsa) bir toplantıdan veya oturumdan ayrıldığında şu ayet-i şerifeleri okusun.

"Kudret ve şeref sahibi Rabbin onların nitelemelerinden münezzehtir. Selam, gönderilmiş peygamberlere, hamd, alemlerin rabbi Allah'adır."³⁷⁶

H. Sadık'tan (as) H. Emirulmuminin'in (Ali) (as) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Kim kıyamet günü sevaplarının tam olmasını istiyorsa bu ayet-i şerifeleri her namazdan sonra okusun."³⁷⁷

Ayrıca H. Sadık'tan (as) rivayet edilmiştir ki:

"Bir meclisten ayrılırken bu ayetleri okumak günahlara kefarettir olur."³⁷⁸

Diyor ki: "Allah Teala İsa'ya buyurdu ki: *"Ey İsa! Beni kendi nefsinde zikret ki ben de seni nefsimde zikredebeyim. Beni toplumdan zikret ki ben de seni insan toplumundan daha yüce bir toplumdan zikredebeyim. Ey İsa, benim için kalbini yumuşat, beni halvet halinde çokça zikret ve bü ki benim hoşnutluğum bana yönelmendedir."*³⁷⁹

"H. Sadık (as) buyuruyor ki:

"Allah (azze ve celle) buyuruyor ki:

*"Beni zikreden kişiye benden dilekte bulunandan çok daha fazla ihsanda bulunurum."*³⁸⁰

"H. Rasul (sallallahu aleyhi ve alihi) buyurdu ki:

"Bilin ki Allah'ın katında sizin amellerinizin en hayırlısı, en temiz, en incesi ve güneşin üzerinde doğup battığı şeylerin en iyisi sizin Allah Teala'yi zikretmenizdir. Çünkü Allah Teala:

"Ben beni zikredenle beraberim" buyurmuştur."³⁸¹

"Velhamdu lillahi evvelen ve ahiren ve zahiren ve bâtinin."³⁸²

19- GIYBET

"Sekunî diyor ki: "H. Sadık (as) Resul-i Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve alihi) şöyle buyurduğunu söyledi: *"Gıybet, müslüman kişinin dininde yemeğin midesinde yaptığı etkiden daha hızlı bir etki yapar."* Ve dedi ki: Resul-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Namazı beklemek üzere mescidde oturmak bir başka sonuç doğurmadığı sürece ibadettir." Denildi ki:

"Ya rasulallah! Hangi sonucu doğurmadığı sürece?" Buyurdu ki:

*"Gıybeti."*³⁸³

1. Bölüm: Gıybetin Tanımına Dair

³⁷⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 359-361

³⁷⁵ Kafi C. 2. Kitabu'd-Dua, Bab Ma Yecib Min Zikrillahi Fi Külli Meclisin, 1.hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 361

³⁷⁶ Kafi C. 2. Kitabu'd-Dua, Bab Ma Yecib Min Zikrillahi Fi Külli Meclisin, 3. hadis. Saffat Suresi: 180-182. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 361

³⁷⁷ Camî el-Ehadis, kitab es-Salât, h. 3487.

³⁷⁸ Vesail eş-Şia, C 15, h. 28901.

³⁷⁹ Kafi, C. 2. Kitabu'd-Duâ, Bab Zikrullahi Fissır, 3. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 362

³⁸⁰ Kafi, C. 2. Kitabu'd-Duâ, Bab el-İştigal bi Zikrillah, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları:362

³⁸¹ Umdu'tu'd-Dâ'i, s. 238. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 362

³⁸² İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 361-362

³⁸³ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Kufr, Babu'l-Gıybe ve'l-Biht, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları:363

Bil ki fukaha (rızvanullahı aleyhim ecmaîn) gıybeti pek çok tarzda tanımlamışlardır. Biz bu tanımları ayrıntılı bir şekilde tartışıp değerlendirmek yerine, özet bir şekilde ele alacağız.

Muhakkik Şeyh Şehid buyuruyor ki:

Gıybetin iki tanıma vardır. Fukaha arasında en meşhur tanım olan birincisi: şöyledir:

"Gıybet, bir kişi hakkında onun bulunmadığı bir yerde hoşlanmayacağı şeyler söylemek, kınamak ve kötülemek maksadıyla onu halk arasında hoş karşılanmayacak şeylerle nitelemektir.

İkinci tanımın özet anlamı da şudur:

Gıybet, nisbet edilmesi hoşla gitmeyecek şeyler hakkında uyarıda bulunmaktadır. İkinci tanım birincisinden daha geneldir.

Hız. Ebu Zer diyor ki: "Dedim ki:

Ya Rasulallah, gıybet nedir? Buyurdu:

"*Kardeşinden hoşlanmayacağı bir şekilde söz etmendir.*" Dedim ki:

Ya Rasulallah! Eğer o kişi sözünü ettiğim hususiyete sahip olmasa mı? Buyurdu:

"*Eğer sahip ise bu gıybettir, yok eğer sahip değilse bu durumda iftira etmiş olursun.*" ³⁸⁴

Ve yine rivayet edilmiştir ki:

"Gıybetin ne olduğunu biliyor musunuz? Dediler:

Allah ve rasulü daha iyi bilir. Dedi:

"*Kardeşini onun hoşuna gitmeyecek şekilde anmandır...*" ³⁸⁵

Ayrıca rivayetlerde şu husus da belirtilmiştir:

"*Gıybet zinadan beterdur.*" Dedim:

Niçin ya Rasulallah? Dedi:

Çünkü kişi zina edip de bundan tevbe ettiğinde Allah onu bağışlar, oysa gıybet, gıybeti edilen kişi bağışlamadıkça bağışlanıcı değildir." ³⁸⁶

Buradan anlaşılan odur ki burada kasıt sözkonusudur. Değilse, sırf merhamet ve uyarı maksadıyla sözünü etmek gıybet ve kişinin etini yemiş olmak değildir. Bu durum Aişe'nin şu rivayetinde de görülmektedir:

"Diyor ki: "Bize bir kadın geldi. Yüzünü çevirince elimle onun kısa boylu olduğunu işaret ettim. Rasulallah sallallahu aleyhi ve alihi buyurdu ki:

"*Onun gıybetini ettin.*" ³⁸⁷

Şu halde gıybet etmiş sayılmak için illa da bunu sözle gerçekleştirmiş olmak gerekmez. Her ne kadar gıybet genellikle sözlerle gerçekleştiriliyorsa da aynı maksadı işaret ve ima yoluyla da gerçekleştirmek mümkündür.

Geriye başka bir husus kaldı. Rivayetlerden anlaşıldığı üzere müminlerin sırlarını ifşa etmek de haramdır. Yani ister ahlakî, ister yaratışsal ve amelî olsun müminlerin saklı kalmış, açığa çıkmamış kusurlarının açıklanıp ifşa edilmesi haramdır. Ancak bu durum kişinin noksanlarını açığa vurup onu küçük düşürmeye yönelik olduğundan böyledir. Değilse, şer'an açıklanıp ifşa edilmesi gereken suçların ortaya çıkarılmaması ve gizlenmesi haramdır. Ve bu durum gıybet prensiplerinin çiğnenmesi anlamına gelmemektedir. Ayrıca, müminlerin noksanlarını açığa vurmanın, velev küçük düşürme amacı taşınmasa da haram olması mümkündür. Ama bu hususta ayrıntıya girmek konumuzun çerçevesini aşmaktadır. ³⁸⁸

2. Bölüm: Gıybetin Haramlığına Dair

Bil ki gıybet icmaen haramdır, fikhın zorunluluklarından ve gıybet kötü özelliklerin başında gelir, ama bu hususun ayrıntılarına girmek bu sayfaların kapsamı dışında kalmaktadır. Burada asıl üzerinde durulması gereken şey bu günahın fesadından söz etmek ve Allah'ın izniyle bu günaha bulaşmamamız için veya eğer bulaşırsak derhal tevbe edip geri dönmemiz ve bu büyük günahla ahiret alemine intikal etmememiz için gıybetin sonuçlarını anlatmaktır ki bu günahın uhrevî ve melekutî sureti oldukça korkunç ve çirkin bir surettir ve bedenî azabın dışında ayrıca kişiyi enbiya ve mukarreb meleklerin huzurunda rezil de etmektedir.

Allah Teala Kitab-ı Kerim'inde bu günahın melekutî suretini ifade etmiş ve hadis-i şeriflerde de bu durumdan söz edilmiştir.

Allah Teala buyuruyor ki:

"*Biriniz diğerinizin gıybetini etmesin. Hanginiz ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever? Bundan iğrendiniz değil mi?*" ³⁸⁹

Bizler, amellerimizin öbür alemde bu suretlerle bize geri döneceğinden gafiliz. Bu amelin leş yemek suretine sahip olduğunu bilmiyoruz. Bu günahı işleyen kişi, leş yiyen bir köpek gibi cehennemde leş yeme suretiyle yüzyüze gelecektir.

³⁸⁴ Vesâil eş-Şîa, C 8, h. 16312. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 364

³⁸⁵ el-Mehaccetu el-Beyza, G 5, s. 256. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 364

³⁸⁶ Vesâil eş-Şîa, C 8, h. 16312. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 365

³⁸⁷ Cami es-Se'adât, c 2, s. 294. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 365

³⁸⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 363-365

³⁸⁹ Hucurat Suresi: 12.

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve alihi) zina ettiğinden ötürü bir adamı recmetti. Orada bulunanlardan biri arkadaşına:

"Bu adam köpek gibi bulunduğu yerde öldürüldü" dedi. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (sav) bu iki adama nefret ve iğrenmeyle yöneldi ve onlara buyurdu ki:

"Haydi dişlerinize bu leşten parçalar kopartın." Arz ettiler ki:

"Ya rasulullah! Yani ölünün etinden mi yiyelim" Buyurdu ki:

"Kardeşinizden size erişen şey, ölü eti yemekten daha iğrendiricidir." ³⁹⁰

Evet, Resul-i Ekrem (sav) basiret nurunun verdiği güç ile o kişilerin amellerinin leş yemekten daha iğrenç olduğunu görüyordu.

Başka bir rivayette de gıybet edicinin kıyamet günü kendi etini yiyeceği ifade edilmiştir.

Ayrıca Vesail'de senedi Hz. Emir'e (Ali) ulaşan bir hadiste de şöyle buyurulmaktadır:

"Nuf diyor ki: "Mevla (Ali) (as) Hazretlerine dedim ki:

"Bana nasihatla bulun". Buyurdu ki:

"Gıybetten uzak dur, çünkü gıybetçi ateş köpeklerinin yiyeceğidir." Sonra da buyurdu ki:

"Ey Nuf, helalzade olduğunu sanıp da insanların beden etini gıybet yoluyla yiyen kişi (bu sanışında) yalancısıdır." ³⁹¹

Ve bu rivayetler arasında çelişki sözkonusu değildir. Bütün bunların gerçekleşmesi mümkündür. Hem murdar et yiyebilir, hem de kendi etinden yiyebilir, hem murdar şeyler yiyen bir köpek olabilir ve hem de cehennem köpeklerinin yediği bir leşe dönüşebilir. Çünkü o alemde suretler faaliyetlere bağlıdır ve bir varlığın pek çok suretlere sahip olması mümkündür.

"Buyurdu ki:

"Kardeşinin gıybetini edip gizlisini açığa vuran kişi attığı ilk adımda cehenneme yuvarlanır ve Allah Teala onun gizlisini halk arasında açığa vurur."

Bunlar Hak Teala'nın onu kulları arasında rezil rüsva edeceği ahiret ve cehennemdeki durumudur.

Vesail'de senedi Hz. Sadık'a (as) ulaşan bir rivayette Hz. Rasul'un (s.a.v) şöyle buyurduğu belirtilmektedir:

"Rasul-i Ekrem (sav) buyurdu ki:

"Bir müslümanın gıybetini yapan kişinin orucu batıl olur, abdesti bozulur ve kıyamet günü ağzından leş kokusundan daha iğrenç bir koku olduğu halde çıkagelir. Orada bulunanlar kendisinden eziyet çeker ve eğer bu durumdan tevbe etmeden ölürse, Allah'ın haram kıldığı birşeyi helal saymış olarak ölür." ³⁹²

Kaldı ki bu durum, ölümden önceki durumdur ve bu durumuyla rezil rüsva ve kafir sayılmaktadır.

Çünkü Allah'ın haram şeyi helal sayan kişi kafirdir. Böyle birinin berzahtaki durumuna ilişkin olarak da Rasulullah'tan (s.a.v) şu rivayet gelmiştir:

"Enes b. Malik diyor ki: "Rasulullah (s.a.v) buyurdu ki:

"Miraç gecesi yüzlerini turnaklarıyla yırtan bir topluluğun yanından geçtim. Cebrail'den bunların kimler olduğunu sordum. Dedi ki:

"Bunlar insanların gıybetini yapan kişilerdir." ³⁹³

Şu halde demek ki gıybetçi kişi berzahta rezil rüsvadır ve cehennemde de bu rezil rüsvalığı devam edecektir. Hatta bazı açılardan o rezilliğin etkileri bu dünyada da görülmektedir. Nitekim Kafi'de yer alan bir hadis-i şerifte bu duruma işaret edilmektedir:

"Hz. Sadık (as) Hz. Rasul'ün (s.a.v) şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

"Ey diliyle müslüman olduğunu ifade ettiği halde henüz kalben iman getirmemiş olanlar! Müslümanları kötüleyip çekiştirmeyin ve onların gizli kabahatlerini araştırmayın, çünkü onların gizlilerini araştıranın Allah gizlilerini araştırır ve Allah'ın gizlilerini araştırdığı kişi velev evinden dışarı çıkmasa bile rezil rüsva olur." ³⁹⁴ Kafi'de senedi Hz. Bakır el-Ulûm'a (as) ulaşan bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

"Hz. Bakır (as) buyurdu ki: "Resul-i Ekrem (s.a.v) miraç sırasında arzetti ki:

"Yarabbi! Senin katında müminin durumu nedir?" Buyurdu ki:

"Ey Muhammedi Benim dostuma hakaret eden kişi muhakkak ki bana karşı savaş açmış demektir. Ve ben dostlarıma yardıma koşmakta herşeyden daha hızlı ve seriyim." ³⁹⁵

Ve bu hususta daha pek çok hadis mevcuttur.

Şeyh Sadûk, senedi Hz. Sadık'a (as) ulaşan bir hadis-i şerifte şöyle buyrulduğunu rivayet etmektedir;

"Onun (yani kendi inancında kötü bir durumu olsa bile zahirde setr ve adalet ehli olan birinin) gıybetini yapan kişi Allah'ın velayeti altından çıkıp şeytanın velayeti altına girer." ³⁹⁶

Malumdur ki Hakk'ın velayetinden çıkıp şeytanın velayeti altına giren kişi kurtuluş ve iman ehli olamaz. Nitekim İshak Ibn Ammar'ın rivayet ettiği yukarıdaki hadiste gıybetçinin İslamının lisanı İslam olduğu ve henüz kalben iman etmiş biri olmadığı buyrulmuştur. Bilindiği gibi, Allah Teala'ya iman eden ve hesap gününe inanıp

³⁹⁰ El-Mihecce el-Beyzâ, C 5, s. 253. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 367

³⁹¹ Vesâil eş-Şîa, C 8, h. 16319. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 367

³⁹² El-Mihaccet el-Beyzâ, C 5, s. 251. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 368

³⁹³ El-Mihaccet el-Beyzâ, C 5, s. 251. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 368

³⁹⁴ Kafi, Ca.2. Kitabu'l İman ve'l-Küfr, Bab Men Talebe Asrat el-Muminin, 2. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 369

³⁹⁵ Kafi, Ca. 2. Kitabu'l İman ve'l-Küfr, Bab Men Talebe Asrat el-Muminin, 2. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları:369

³⁹⁶ Bihâr, C 75. Babu'l-Gıybe, 12. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları:369

yaptıklarının karşılığını mutlaka göreceğini bilen birinin böylesine kınanmış bir amele yönelmesi mümkün değildir. Şu halde eğer böyle bir amele yöneldiğimizi görüyorsak bilelim ki iman henüz kalbimizde yer etmiş değildir. Eğer iman kalbe yerleşirse ameller ıslah olur. Etkisi bütün amellere, zahire ve batına sirayet eder. Şu halde batını tedavi etmek ve kalb hastalığına çare aramak gerekir. Hadis-i şeriflerden anlaşıldığı üzere, nasıl ki iman gevşekliği ve ihlâssızlık ahlakî ve amelî fesatlara yol açıyorsa, ahlakî ve amelî fesatlar da imanın zayıflamasına ve ihlâssızlığın artmasına sebep olmaktadır. Ve bil ki gıybet masiyeti başka bir açıdan da sair masiyetlerden daha şiddetli ve etkileri daha fazladır. Bu açıdan bu hususta hukukullahı ilâveten hukukunnâs'ın (insanların hakkının) da sözkonusu olması ve Hak Teala'nın gıybeti yapılmış kişi bağışlamadıkça gıybetçiye bağışlanmayacağıdır. Nitekim bu husus pek çok kanaldan birçok hadis-i şerifte ifadesini bulmuştur:

"Resul-i Ekrem (s.a.v) Hz. Ebu Zer'e (rıdvanullahi aleyh) vasiyeti çerçevesinde buyuruyorlar ki:

"Gıybetten kork, çünkü gıybet zinadan daha tehlikelidir." Arzettim ki:

"Niçin ya Rasululluh ³⁹⁷ Buyurdu ki:

*"Çünkü zina eden kişi tevbe ettiğinde Allah Teala tevbesini kabul eder ama gıybeti yapılan kişi bağışlamadıkça Allah gıybetçiye bağışlamaz."*³⁹⁸

Aynı hadis bu haliyle veya buna yakın ifadelerle ilel ve Hisal'da ve Mucme'l-Beyân'da da yer almaktadır. Ve eğer, Allah göstermesin, kişi üzerinde kul hakkı bulunduğu halde bu dünyadan göçerse durumu oldukça tehlikelidir. Hukuk-ilahîde kişinin durumu öfke, kin ve düşmanlık gütmeyen Halik-i Rahim'in merhametine kalmıştır ama eğer kullarının hakları çiğnenirse, bu durumda olmayan ve belki de hakkından asla vazgeçmeyecek birine çatmak mümkündür.

Şu halde insan kendine çok dikkat etmek zorundadır, çünkü durum çok tehlikelidir. Ve gıybetle ilgili hadis-i şerifler bu sayfaların alamayacağı kadar çoktur. Bu nedenle de küçük bir bölümünün zikriyle yetiniyoruz. "Hz. Resul-i Ekrem (s.a.v) bir hutbesinde aşağıdaki hadiste yer aldığı üzere faizden söz edip çok kötü birşey olduğunu ifade ederek buyurdular ki:

*"Faizin bir dirhemi otuzaltı zinadan daha beterdir ama faizden de daha beteri müslümanı küçük düşürüp tahkir etmektir."*³⁹⁹

*"Kulun hasenatını yakıp kül etmede gıybet, kuru şeyleri yakan kül eden ateşten daha etkilidir."*⁴⁰⁰

"Resul-i Ekrem (s.a.v) buyuruyor ki:

"Kıyamet günü bir şahıs Hakk'ın huzuruna getirilir ve eline amel defteri verilir. Ama işlediği hasenatı defterinde göremez. Bunun üzerine der ki:

"Ya rabbi! Bu benim defterim değil. Hasenatımı içinde göremiyorum." Kendisine denilir ki:

"Muhakkak ki rabbın yanılğan ve unutkan değildir. Senin amellerin halkın gıybetini etmeden ötürü kayboldu." Ardından bir başkası huzura getirilip kendisine amel defteri verilir. O şahıs defterinde işlemediği hasenatın kayıtlı olduğunu görür. Bunun üzerine der ki:

"Ya rabbi! Bu benim defterim değil. Çünkü ben bu amelleri işlemedim." Ona denilir ki:

*"Fılan kişi senin gıybetini etmişti. Bu nedenle de onun hasenatı sana yazıldı."*⁴⁰¹

"Peygamber (sav) buyuruyor ki:

*"Küfrün ilk aşaması kişinin kardeşinden birşey duyup da o sözü başkalarına söyleyerek kardeşini küçük düşürmeye çalışmasıdır. Böyle kimseler için hiçbir nasip ve hisse yoktur."*⁴⁰²

Bunlar da baba ilişkin rivayetlerdir ama aynı doğrultuda başka bablarda da rivayetler mevcuttur. Gıybetle aynı kefedeyen yer alan ve benzer ceza ve kınamalara muhatap olan o rivayetler, mümine hakaret etmek ve benzeri bablarda yer almaktadır ki bu hususların her biri tek başına insanın helakine yol açabilecek şeylerdir. Herbiri hakkındaki rivayet ve haberlerin bir teki bile havsalanın alamayacağı şiddettedir. Ama biz sözü uzatmamak için bu kadarla yetiniyoruz.

3. Bölüm: Gıybetin Toplumsal Zararlarına Dair

Bu büyük günah ve masiyet, iman ve ahlakın, zahir ve batının fesada uğraticısı olmasına ve insanı dünyada ve ahirette rezil rüsva etmesine ilâveten bu rezalet aynı zamanda toplumsal fesada da yol açmakta ve bu açıdan pek çok fesattan daha kötü ve çirkin bir yapı arz etmektedir.

Şeriatlerin ve büyük peygamberlerin (selamullahi aleyhim) büyük maksatlarından bir tanesi de bizatihi kendisi müstakil bir maksat olmasına ilâveten başka büyük maksatların ve medine-i fazılanın gerçekleşmesine 3^0! açan tev-hid-i kelime, tevhid-i akîde, işlerin önemlilerinde birlik içinde bulunmak ve insanlığın fesadına ve medine-i fazıla'nın yıkılmasına ebep olan haksızlık ve zulümlere karşı çıkmaktır. Toplumun ve bireyin ıslahı olan bu büyük maksat ise ancak vahdet, gönül birliği, kardeşlik ve toplum bireylerinin yek vücut olması, toplumun bir bedene

³⁹⁷ Vesail eş-Şia, C 8. h. 16112. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 370

³⁹⁸ el-Mihaccet el-Beyzâ, C 5, s. 251. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 370

³⁹⁹ el-Mihaccet el-Beyzâ, C 5, s. 253. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 371

⁴⁰⁰ el-Mihaccet el-Beyzâ, C 5, s. 264. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 371

⁴⁰¹ Cami el-Ahbâr, s. 171. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 371

⁴⁰² Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Kufr, Bab men Talebe İserat el-Mu'minin. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 371

dönüşmesi ve her bireyin bu bedenin bir uzvu olması, toplumun bütün gayret ve çabasının tek ilahi maksat mihveri etrafında dönmesi ve bu yolla toplumun ve bireyin salaha ermesiyle gerçekleşebilir. Ve eğer bir toplumda bu tür bir kardeşlik ve dayanışma gerçekleşirse, o toplum bu özelliğe sahip olmayan bütün topluluklara galebe çalar. Nitekim İslam tarihine ve Özellikle de İslam savaş tarihine müracaat edilmesi bunun böyle olduğunu görülmesini sağlayacaktır. Bu ilahi düzenin ilk günlerinde müslümanların arasında sınırlı oranda bile olsa kardeşlik ve dayanışmanın mevcudiyeti çok büyük fetihlerin gerçekleşmesine yol açtı ve müslümanlar çok kısa bir zaman zarfında en önemlileri İran ve Roma olan zamanın imparatorluklarına galib geldiler. Çok küçük miktarda olmalarına rağmen sınırsız topluluklara galebe çaldılar. Peygamber-i Ekrem daha ilk dönemde müslümanların birbirine kardeşlik bağıyla bağladı ve bu çaba "*Muhakkak ki müminler kardeşler*"⁴⁰³ nassıyla müslümanların yekdiğerine kardeş saymasıyla noktalandı.

Kafi'de şöyle bir rivayet yer almaktadır:

Akarkufi İmam Sadık (as)'dan ashabına şöyle buyurduğunu naklediyor:

Takvalı olun birbirinize karşı kardeşçe davranın. Birbirinize katılın ve dost olun. Birbirinizi ziyaret edin ve bizim hakkımızda konuşun ve bunu ihya etmeye çalışın. Hakeza "Müslümanlar birbirine katılmalı yardımlaşmak muhabbet etmeli muhtaçlara yardımcı olmalı ve birbirine karşı merhametli olmalıdır ki Allah Teala da onlar hakkında "*müminler birbirlerine karşı şefkatlidir*" diye buyurmuştur."

Hakeza: "Birbirinizle ilişkiniz olsun. Şefkat ve merhametli olun, sevgili kardeşler olun. Allah da böyle olmanızı emretmiştir."⁴⁰⁴

Müslümanlar birbirine dostluk, iyilik ve yakınlık göstermek ve birbirine kardeş ve detek olmakla yükümlüdürler. Ve bu maksadın gerçekleşmesine yardımcı olan herşey makbul olduğu gibi, gerçekleşmesine engel olan herşey de merduttur, reddedilmiş ve günah sayılmıştır. Ve çok açıktır ki gıybet cemiyette yaygınlaştığında kin, kıskançlık, öfke, düşmanlık ve fesada yol açmaktadır. Toplumda nifak ve ikiyüzlülük tohumları ekmektedir. Birlik ve dayanışma esaslarını yıkmakta ve dinin temellerini sarsmaktadır.

Şu halde gayretli ve dindar her müslümanın kendi şahsını ve din kardeşlerini bu fesattan koruması ve kardeşlik bağlarını güçlendirerek buna aykırı durumları engellemeye çalışması gerekir ve eğer, Allah muhafaza, bugüne değin bu kabih duruma sahip ise bundan tevbe etmesi ve gıybetini ettiği kişiden bağışlanma dileyerek İslam dairesine dahil olması lazımdır. "Vallahu'l-hadî ila sebîlu'r-reşâd."⁴⁰⁵

4. Bölüm: Bu Hastalığın Tedavisine Dair

Bil ki diğer günahlar gibi bu büyük günah da yararlı ilim ve amel ile tedavi edilebilir.

Bunun ilmi yönü, bu günah hakkında düşünmek ve onu doğurduğu kötü sonuçlarla bir bütün halinde ele alarak akıl terazisinde değerlendirip tartmaktır, elbette ki insan kendine düşmanlık edemez. Şu halde bütün masiyetler cehaletten ve sonuçlarından gafil olmaktan kaynaklanmaktadır. Masiyetlerin tevehhümü yararı ise insanın kısa bir süre için şehvet ve arzusunu tatmin etmesidir.

Gıybetin kötü sonuçlarından bir kısmını geçen bölümde gördün. Şimdi de başka bir yönüne kulak ver, ibret al ve mukayese terazisinde tart. Elbette ki bu tefekkür ve muvazenenin yararlı sonuçları olacaktır.

Bil ki gıybetin bu alemdeki sonuçlarından bir tanesi kişinin halkın gözünden düşmesi ve aralarındaki güven hissini yitirme sidir. Çünkü halk fitraten kemale ve iyiliğe meyillidir. Ve bunlara sevgi duymaktadır. Noksanlık, çirkinlik ve kötülükten de nefret etmektedir. Ve muhakkak ki halkın gıybetini eden ve sağı solu çekiştiren kişileri diğerlerinden ayırmaktadır. Hatta bizzat gıybetçi bile bu gınahtan uzak duran kimseleri kendinden üstün görmektedir.

Eğer gıybetçi işi aşırıya vardırırsın ve halkın onur ve namusuna dil uzatırsın Allah Teala onu bu alemde de rezil rüsve edecektir. Ve kişinin, Hak Tela'nın rezil rüsve etmesinden şiddetle kaçınması gerekmektedir, çünkü bunun telafisi mümkün değildir.

Hak Teala'nın öfkesinden ona sığınırım. Mü'minlerin onurunu çiğnenmesi ve sırlarını açığa vurulmasının insanı helake sürüklemesi de mümkündür. Çünkü bu kötü huy nefste kök saldıığında çok kötü sonuçlar doğurur ki bunlardan bir tanesi de gıybeti edilen kişilere öfke ve kin duyulmasıdır. Bu öfke ve kinin zamanla Hak Teala'ya yönelmesi ve Ondan da nefret edilmeye başlanması mümkündür. Çünkü insan her zaman düşmanının dostuna da düşmanlık etmeye eğilimli olduğu gibi, düşmanlık ettiği kişinin dostlarından da düşmanlık görme durumundadır. Bir kez de Allah'ın ve meleklerin düşmanlığını kazanarak bu alemde göçtü mü artık onu ebedi bir azap bekleyecektir.

Azizim! Allah'ın rahmet ve nimetlerine muhatab olmuş ve İslam ve iman beratlarıyla donanmış Hakkın kullarına sevgi duy ve onlara karşı kalben muhabbet besle. Sakın Hakk'ın dostlarına düşmanlık etme, çünkü Hak Teala kendi dostunun düşmanının düşmanıdır, seni bu yüzden kendi rahmet kapısından kovacaktır. Allah'ın has kulları halkın arasında saklı durumdadırlar ve senin müminlerin sırlarını açığa vurup onları küçük düşürmeye çalışmanın Allah'ın sırlarını küçük düşürmeye dönüşüp dönüşmeyeceği de bu yüzden belli değildir.

⁴⁰³ Hucutar Suresi: 10.

⁴⁰⁴ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Kufr, bab et-Terâhum ve't-Te'atuf, 1-4. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 373

⁴⁰⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 372-374

Müminler Hakk'ın dostlarıdır. Onlara dostluk göstermek Hakka'a dost olmak demek olduğu gibi, onlara düşmanlık etmek de Hakk'a düşmanlık etmek anlamına gelmektedir. Hakk'ın gazabından kork ve ceza günü şefaathçilerin öfkesinden çekin: "Şefaathçileri kendisine hasım olan kişinin vay haline!" Bu masiyetin dünyevî ve uhrevî sonuçlarını biraz düşün. Kabirde ve ahirette kendilerine mübtela olacağın o korkunç suretleri gözünün önüne getirmeye çalış, ashabın (rıdvanullahi aleyhim) ve tahir imamların (selamullahi aleyhim) kitap ve rivayetlerine başvur ve bu masiyetin sonuçlarının ne kadar büyük bir tehlike arzettiğini gör. Ve birkaç dakikalık gevezelik ve şehvet tatminini (eğer sonunda kurtulma ümidin varsa) binlerce yıllık azab ve sıkıntıyla karşılaştı. Değilse onu ebedî cehennem azabıyla karşılaştırmam gerekecektir, eğer bu dünyadan iman sahibi olarak göç etmezsen. "Neûzu billahi minh."

Buna ilaveten eğer sen gıybetini ettiğin kişiye düşmansan, bu düşmanlığının gereği bile onun gıybetini etmemendir. Eğer hadislere imanın varsa. Çünkü hadislerde gıybetini ettiğin kişiye seni hasenatının nakledileceği ve onun günahlarının sana yazılacağı belirtilmiştir. Şu halde sen bu yolla ona düşmanlık etmekle aslında kendine düşmanlık etmekte. O halde bil ki sen Allah'la yarışıp çekişemezsin. Allah Teala senin bu gıybetinle bile o kişiyi halkın arasında aziz etmeye kadirdir. Ve seni gıybetin yüzünden halkın arasında rezil rüsva edebilir. Amel defterini günahlarla doldurabilir. Seni rezil etmişken, gıybetini ettiğin kişinin amel defterini hasenatla doldurabilir ve onu aziz ve saygın kılabilir.

O halde ne kadar cebbar biri karşısında diklendiğini bil ve ondan kork.

Gıybetin amelî tedavisine gelince: Ne edip edip nefsin bu gınahtan arındırılması, dilin gemlerini ele alınması ve bir süre bu durumun sürdürülmeye çalışılması gerekmektedir. Umulur ki inşaallah bir süre sonra nefis ıslah olur ve bu kötü özelliğin kökleri kazınmış olur. Derken yavaş yavaş işin kolaylaşır ve bir süre sonra bu durumdan doğal bir şekilde uzak durduğunu görmüş olursun. Şu halde yapman gereken şey bu durumu terketmektir.⁴⁰⁶

5. Bölüm: Caiz Olan Durumlarda Bile Gıybet Yanaşılmasına Dair

Bil ki ulema ve fukaha (rıdvanullahi aleyhim) kimi hususları gıybet haramlığının dışında tutmuşlardır ki bunlar on husus kadardır, ama bunları saymaya kalkışmayacağız. Çünkü bu sayfaların konusu işin fıkıh yönü değildir. Burada asıl belirtilmesi gereken şey insanın kendini hiçbir zaman nefsin tuzaklarından korunmuş saymaması, büyük bir dikkat ve ihtiyatla hareket etmesi ve haram sayılmayan sözkonusu durumlardan birine dahil olmak için mazeret yontmaya kalkışmamasıdır.

Nefsin tuzakları oldukça dakiktir. İnsanı şer'î yolla dahi aldatması ve helake sürüklemesi mümkündür. Sözelimi fasıkın gıybetini etmek (arkasından konuşmak) caizdir, hatta kimi durumlarda vaciptir ve "nehyî anil münker'den sayılmaktadır ama kişinin kendi haline dikkat etmesi ve bunu şer'î amaçla mı yoksa şeytanî amaçla mı yaptığını anlaması gerekmektedir. Eğer sözkonusu gıybeti ilahî amaçla yapıyorsa bu, ibadettir, hatta kendisi anlamasa bile gıybeti edilen şahsa halini düzeltmesi için ihsan edilen bir ilahî lütuf ve rahmettir. Ama eğer bu gıybet nefsanî heva ve hevese bulanmış halde yapılıyorsa, halkı küçük düşürme amacı güdüyor-dur ve bu durum nefsin gıybet etmeye alışması sonucunu doğuracaktır. Çünkü nefis şer ve kabahate eğilimlidir. Eğer caiz olan alanlarda arzusuna uygun tarzda hareket etmesine ve sınır tanınamasına göz yumulacak olursa sonunda haram alana yönelmesi mümkündür. Nitekim şüpheli alanlara adım atmak caiz olmasına rağmen makbul değildir. Çünkü onlar haramlara komşudur ve onlara yönelmek kişiyi haram olanlara sürükleyebilir. Bu nedenle de insan bu durumlardan kaçınmalı ve nefsin dizginlerini koparmasına imkan sağlayabilecek hallerden uzak durmaya gayret etmelidir.

Evet, gıybetin vacip olduğu durumlarda elbette ki bu vacibin ifa edilmesi gerekir ama bu yapılrken niyetin, nefsin nevasından ve şeytanın aldatmasından arındırılması ve halis tutulması lazımdır. Ama sadece caiz olduğu durumlarda gıybetin terkedilmesi daha evladır. İnsan her caiz işi yapmamalı hele de nefsin ve şeytanı tuzaklarına çok elverişli olan böyle bir durumda çok dikkatli olmalıdır.

Rivayetlerde Hz.İsa'nın (selamullahi aleyh) havarileriyle bir köpek leşinin önünden geçtiği aktarılmaktadır. O sırada havariler demiş ki:

"Şu leş ne kadar da kötü kokuyor!" Bunun üzerine Hz. İsa (as) buyurmuş ki:

"Dişleri ne kadar da beyaz"

Elbette ki insanlık mürebbilerinin böylesine arınmış bir nefse sahip olması gerekmektedir. Hak Teala'nın bir yaratıcısından bu şekilde kötü söz edilmesine rıza göstermedi. Onlar onun noksanını gördüler. Ama Hz. İsa güzel yanını onlara hatırlattı. Bir hadiste Hz.İsa'nın (as) şöyle buyurduğunu işittim:

"Pisliğe konan sinek gibi halkın ayıplarına dikkat edip durmayın."

Ve Hz. Resul-i Ekrem'in (sav) de şöyle buyurduğunu rivayet edilmiştir:

*"Kendi ayıplarıyla meşgul olmanın kendisine başkalarının ayıplarıyla uğraşması fırsatı vermediği kimseye ne mutlu!"*⁴⁰⁷

İyi olan odur ki başkalarının ayıplarıyla uğraştığı oranda kendi ayıplarını da görüp uğraşsın. Ne kadar kötüdür ki insan binlerce ayıba sahip olduğu halde hep başkalarının ayıbından söz etsin ve o ayıpları kendi ayıplarına örtü

⁴⁰⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 374-377

⁴⁰⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 379

kılsın.

Eğer insan bir miktar kendi ayıplarına eğilir ve onları islah etmeye çalışırsa işleri salih olacaktır. Kendini ayıptan ve kusurdan arınmış sayan kişi cahil ve nadandır. Ve hiçbir ayıp kişinin kendi ayıplarını görmemesinden ve kendisi pek çok ayıba sahip olduğu halde başkalarının ayıplarından söz edip durmasından daha kötü değildir.⁴⁰⁸

6. Bölüm: Gıybet Kulak Vermenin de Haram Olduğuna Dair

Nasıl ki gıybet haramdır, aynı şekilde gıybet kulak vermek de haramlıktır ona ortaktır ve rivayetler, kulak vermenin gıybet etmekle her açıdan aynı kadere sahip olduğunu göstermektedir.

"Gıybeti dinleyen de gıybet edenden sayılır." ⁴⁰⁹

"Gıybet kulak veren de gıybetçidir."⁴¹⁰ Ve pek çok rivayet gıybetin reddedilmesinin vacip olduğunu göstermektedir.

"Peygamber-i Ekrem (sav) gıybeti ve gıybet kulak vermeyi nehyettikten sonra buyurdu ki:

"Bil ki kim bir mecliste bir kardeşinin gıybetinin edildiğini duyar da o gıybeti reddederse Allah Teala ondan dünya ve ahirette bin şerrin kapısını reddeder, kapatır. Ve eğer gücü yetmesine rağmen onu reddetmezse, kendisine gıybetçinin günahının yetmiş katı yazılır." ⁴¹¹

"Rasul-i Ekrem (sav) Hz. Emirülmüminin Ali'ye (as) vasiyetleri çerçevesinde buyurdu ki:

"Ey Ali! Kim yanında bir müslüman kardeşinin gıybeti edildiğinde onu savunabilecek durumdayken savunmazsa Allah Teala onu dünya ve ahirette rezil rüsva eder." ⁴¹²

"Kim kardeşinin gıybet edilmesine engel olursa Allah onun için bin şer kapısını kapatır. Ama engel olmazsa o da gıybet etmiş gibi sayılır." ⁴¹³

Büyük alim ve muhakkik ilim ve amel faziletinin sahibi Şeyh Ensarî (rıdvanullahi teala aleyh) buyuruyor ki:

"Anlaşıldığı kadarıyla burada sözkonusu olan red biçimi, gıybatten nehyetmekten başka birşeydir ve reddin maksat, gıybeti edilen kişiyi yokluğunda destekleyip korumaktır. Şu halde eğer sözkonusu olan ayıp dünyevî bir ayıp ve kusur ise asıl ayıp kusurun Allah Teala'nın ayıp olarak gösterip tanıttığı masiyetler olduğu ve Allah Teala'nın ayıp saymadığı şeylerle kardeşinin ayıplanmaması gerektiğini göstermen gerekir. Veya eğer ayıp dinî ise kardeşini bundan koruman ve kurtarman lazım. Müminler de kimi zaman masiyete mübtela olabilirler. Eğer bu durumdaki kişi halinden haberdar değil ise ona durumunu hatırlatmak gerekecektir. Bunun yolu da onu ayıplayıp kınamak değil, ona nasihat etmektir. Çünkü senin o ayıplaman ve kınamanın Allah'ın katında onun masiyetinden daha büyük olması da mümkündür."

Kimi zaman da dinleyicinin gıybetçiye engellemek şöyle dursun onu teşvik ettiği de görülmektedir. Ve belki de sözü geçen hadis-i şerifte kendilerinden gıybetçinin günahından yetmiş kat daha günahkar olarak sözedilenler bu tür kişilerdir.

"Neuzu billah. ⁴¹⁴

Şehid Sani'nin (Rahimehullah) Sözleri

Büyük şeyh ve muhakkik şehid Said'in (rıdvanullahi aleyh) bu konuda kimi sözleri var ki biz bu makamı onun sözleriyle tanımlamak istiyoruz.

Buyuruyor ki:

"Gıybetin en kötü türlerinden biri kimi kişilerin ehli ilim kisvesi içinde bazı şahısları çekiştirip gıybetlerini etmeleridir. Çünkü bu tür kişiler bu fiillerini ilim ve takvanın gereği olarak tanıtabilmektedir. Bunlar gıybet etmekte ve ama sanki gıybatten kaçınıyorlarmış gibi bir tutum sergilemekteler, ama bilmemekteler ki bu tutumlarıyla iki kötülüğü, hem gıybet ve hem de ikiyüzlülüğü bir arada gerçekleştirmektedirler.

Böyle kişilerin durumu, yanında birinden sözedilince "Elhamdülillah bir riyaset peşinde değiliz" veya "dünyalık peşinde değiliz" veya "biz filan sığfata sahip değiliz" veya "haya eksikliğinden Allah'a sığınırız" ya da mesela "Allah Teala bizi filan amelden korusun" diyerek o kişiyi ima yoluyla kınayıp gıybetini etmesidir. Hatta kimi zaman sadece "elhamdülillah" diyerek de bu kötü fiil gerçekleştirilebilir. İşte bu, kendini salih amel örtüsüyle örtmüş bir gıybettir."

Kimi zaman da gıybete başka türler eklenir ve yükünü daha da ağırlaştırır. Mesela gıybetçi arkasından çekiştirdiği kişiye yanında dostluk gösterisinde bulunur ki, bu rivayetlerde şiddetle kınanmış bir nifak, ikiyüzlülük ve ikidillilik örneğidir: Buyuruyor ki:

⁴⁰⁸ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 377-379

⁴⁰⁹ el-Mihaccet el-Beyzâ, C. 5. s. 260. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 380

⁴¹⁰ Çurer el-Hikem, c. 2, s. 12. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 380

⁴¹¹ Vesâil eş-Şia, C. 8 h. 16316. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 380

⁴¹² Vesâil eş-Şia, C. 8, h. 16340. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 380

⁴¹³ Vesâil eş-Şia, C. 8, h. 16336. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 380

⁴¹⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 379-381

"Kim müslümanlara ikiyüzlülük ve ikidillilik ederse, kıyamet günü ateşten, iki dilli olarak hakedilecektir."⁴¹⁵ İşte ahiret aleminde bu kötü amelin ve bu nifakın sureti ve sonucu budur. Dilimin ve nefsi-i emmarenin şerrinden Allah Teala'ya sığınırım.
"Velhamdu lillahi evvelen ve ahiren."⁴¹⁶

20- İHLAS

"Sufyan, "Ki hanginizin daha güzel amel yapacağını denemek için" (Hud Suresi, 7 ve Mülk Suresi, 2) ayet-i kerimesinin tefsiriyle ilgili olarak Hz. Sadık'tan (as) şunları naklediyor: "Buyurdu ki:
"Burada amellerinizin çokluğu değil amellerinizin doğru dürüst olup olmaması ve bunlar yapılırken bir-niyet ve Allah korkusunun taşınıp taşınmaması sözkonusudur." Sonra da dedi ki: "amelin halis olması için çaba harcamak amel etmekten daha zordur, amelin halis olması ise, Allah Teala'dan başka hiç kimsenin rızasını aranmamasına bağlıdır ve niyet amelden daha faziletlidir. "İyi bilin ki niyet de ameldir."⁴¹⁷ Daha sonra da imam Allah Teala mn şu buyruğunu okudu:
"De ki, herkes kendine uygun yolda hareket eder."⁴¹⁸ Yani kendi niyeti doğrultusunda davranır.

Şerh

Burada hadis-i şerifin yorumu elverişli yanlarını birkaç bölümde şerh etmeye çalışacağız, inşaallah.

1. Bölüm: Belaların Hak Teala'ya Nisbet Edilmesinin İzahına Dair

"Mülk (mutlak egemenlik) kendi elinde bulunan yüce Allah kutludur. O herşeye kadirdir. O, hanginizin daha güzel amel yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı."⁴¹⁹ Sözüne işaret etmektedir.
Ölüm genel olarak zahiri ve mülki alandan batını ve melekutî alana intikal etmek demektir. Veya ölüm, ilk mülki hayattan sonraki ikinci melekutî hayattır ve her halükârda mülki hayatın tamamlayıcısıdır.
"İhtibar" ve "imtihan" ve bunların Hak Teala'ya (celle celaluhu) olan isnadıyla ilgili olarak ise daha önceki hadislerin şerhinde açıklamalar yapıldı. Şimdi o açıklamaları özet bir şekilde yeniden zikrediyoruz:
İnsani nefisler, fitrat ve yaratılışın başlangıcında sadece istidat ve kabiliyetten ibaret ve her türlü kötü ve iyi amelden arınmış halde iken tabii hareket alanına ulaştıktan sonra istidatlar faaliyet alanına geçmektedirler.
Şu halde iyinin kötünden ayrılması ancak mülki hayat sayesinde mümkündür. Ve hayatın amacı da nefislerin birbirinden ayrılıp sınıflanmasıdır. O halde insanların imtihanının anlamı anlaşıldı. Ölümün yaratılmasına gelince, ölüm de bu imtihanın bir parçasıdır. "Eyyukum ahsenu amelen" sözü de bu hadis-i şerifin delaletiyle amellerin en iyisinin anlaşılmasına dönmektedir ve amellerin en iyisi de halis niyete bağlanmıştır. Şu halde amellerin imtihanı, zatî durumun imtihanı anlamına da gelmektedir. Ve eğer bu hadis-i şerifi ve İmam Sadık'ın yorumunu görmezden gelip sadece ayet-i kerimenin zahirine baksak da yine aynı şeyin kastedildiğini göreceğiz. Çünkü bizatihi dünyaya gelme ve ölüm ile hayatın yaratılması, iyi ve kötü amellerin birbirinden ayrılmasını gerektirmektedir. Hayatın yaratılmasını ne anlama geldiği ise malumdur. Ölüm de bu imtihanın sonu ve amellerin birbirinden ayrılmasının gereğidir.

2. Bölüm: Amelin Sevabının Allah Korkusu Ve Halis Niyete Bağlı Olduğuna Dair

Bil ki bu hadis-i şerifte amelin sevap ve iyiliği iki esasa bağlı sayılmıştır. Amelin tamlığı ve kemali bu iki esasa bağlıdır. Birincisi, Hak Teala'dan havf ve haşyet, diğeri de samimi niyet ve halis irade. Şimdi bize düşen, bu iki esasın mükemmel amel ve sevabıyla olan ilişkisini ortaya koymaktır.
Şunun belirtilmesi gerekmektedir ki Hak Teala'dan korkmak ve O'nu karşısında haşyet duymak nefislerin takvasının ve sakınmasının bir gereğidir. Ve bu da amellerin kabulünü kolaylaştırmaktadır. Ayrıca her iyi veya kötü amelin nefse bir tesiri vardır. Amel güzel ve ibadet olduğunda tabii kuvveler aklı kuvvenin emri altına sokar, nefsin melekutî yanını mülke egemen kılar ve tabiatı ruhaniyete tabi eder, böylece ruhî cezabeler ortaya çıkar ve asıl maksada erişilir. Ve hangi amel bunu daha çok gerçekleştirebilecek istidada sahipse, o amel daha iyi ve güzeldir. Genel olarak amellerin fazilet ölçüsü budur. Ve "En faziletli amel en zor olan ameldir."⁴²⁰ hadis-i şerifi de bu hususa bağlanabilir.
Bu mukaddimemin anlaşılmasından sonra, bilinmelidir ki takva nefisleri gam ve kederden arındırır ve elbette ki eğer nefis sayfası masiyet kirlerinden ve bu kirlerin doğurduğu kederlerden arı ise güzel ameller nefste daha çok

⁴¹⁵ Kafi C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Kufr, Bab zil-lisaneyn, 1. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 382

⁴¹⁶ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 381-382

⁴¹⁷ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Kufr, Babu'l-İhlâs, 4. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 383

⁴¹⁸ İsra Suresi: 84.

⁴¹⁹ Mülk Suresi: 1,2.

⁴²⁰ İbn Esir Nihâye, C 1, s. 440. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 386

etkili olurlar. Şu halde nefis takvasında etkili hususlardan biri olan Allah korkusu nefsi ıslah etmenin en müessir etkenlerinden biridir. Çünkü takva bizatihi kendisi de nefsin maslahatlarından birisi olmasına ilaveten kalbî ve kalıbî amellerin daha etkili olmalarının ve aynı zamanda kabul de edilmelerinin temel etkenlerinden biridir. Nitekim Allah Teala şöyle buyurmaktadır:

*"Muhakkak ki Allah sadece muttakilerden kabul eder."*⁴²¹

Amellerin mükemmel olmasının ikinci etkeni de sadık niyet ve halis iradedir ki ibadetlerin mükemmelliği ve noksanlığı sıhhati ve fesadı tam anlamıyla bu esasa bağlıdır ve ibadetler ne oranda halis niyetle yapılırsa o oranda mükemmeldirler. İbadetlerde hiçbir şey halis niyetten daha önemli değildir, niyetlerin ibadetlere nisbeti, ruhların bedenlere ve nefislerin cesetlere nisbeti gibidir. Ve hiçbir ibadet halis niyet olmaksızın Allah Teala'nın kabulüne razı olamaz. Ve gönülün ağıyardan arındırılması ve içine Hak Teala'dan başka hiç kimseyle yol verilmemesi gerekir ki halis olabilsin. Nitekim Kafi'de yer alan bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

"Sufyan b. Uyeyne diyor ki: "Hz. Sadık'tan (as) Allah Teala'nın kıyamet günüyle ilgili *"O gün ne mal ne de oğullar fayda sağlar. Allah'a sağlam ve temiz bir kalb getirmekten başka."*⁴²² Ayetlerini sordum. Buyurdu ki:

"Kalb-i selim, rabbiyle mülakat eden ve içinde O'na denk hiçbir şey bulunmayan kalptir." Ve buyurdu:

"Ve içinde şirk veya tereddüt bulunan her kalb helak olmuştur. Allah Teala dünyada zühdü emretmiştir ki kalpler ahiret için boşalsın."⁴²³

Elbette ki içinde Hak Teala'dan başkasının yer aldığı şüphe ve gizli-açık şirk taşıyan birkaç Allah Teala'nı mukaddes huzurunda sakıttır. Sebeplere güvenmek ve Hak'tan başkasına istinad etmek de gizli şirkin unsurlarıdır. Halis niyet ise O zat-ı Mukaddes'in menziline (kalpten) Allah'tan başkasını ihraç etmektir. Hak'tan başkasına mutlak anlamda güvenip dayanmak ve yaratılmıştan ummak, yakînin zayıflığından ve imanın gevşekliğindendir. Aynı şekilde görevde gevşeklik göstermek de böyledir. Kalb-i selim, şirk ve şüpheden mutlak anlamda arınmış kalptir. Ve *"Zühdü emretti ki..."*⁴²⁴ hadis-i şerifi de dünyadaki zühdün kalbin yavaş yavaş dünyayı terketmesi, ondan nefret duyması ve gerçek maksadına yönelmesini sağladığına dikkat çekmektedir. Şu halde kalbinde Hak'tan başkası bulunan ve O'ndan başkasına meyledip ilgi gösteren herkes ehli dünyadır ve dünyada zahid değildir, velev başka manevî mertebelere ve yüce cennet mertebelerine sahip olsa bile gerçek ahiretten cennetin en yüce mertebesi olan "lika cenneti"nden mahrumdur. Nitekim ehli dünya arasında da dünya malı ve makamlarında farklılıklar vardır ve o makamlar ehlullahtan çok uzaktır.⁴²⁵

3. Bölüm: İhlasın Tanımına Dair

Bil ki İhlasın birçok tanımı yapılmıştır ki biz burada bu tanımları kısaca zikredeceğiz.

Büyük arif ve hakim Hacı Abdullah Ensari Hazretleri buyuruyor ki:

"İhlas ameli her türlü karışıklıktan arındırmadır. Ve bu, hem şahsî rızadan kaynaklanan karışıklığı, hem de başkalarını memnun etmek için gerçekleştirilen karıştırmayı kapsamaktadır." Ve Şeyh Behaî'den de gönül ehlinin, ihlası şu şekilde tanımladıkları nakledilmiştir: Denilmiş ki:

"İhlas, ameli sadece Allah için yapmak ve O'ndan başkasını amele ortak etmemektir. Ve bu da geçen tanıma yakın bir tanımdır. Ve denilmiş ki:

"Kişinin ameli için dünyevî bir karşılık beklememesidir."

Ğeraib el-Beyan'ın yazarından da nakledilmiştir ki: İhlaslılar, kendilerini, alemi ve ehlini O'na kulluk etme konumunda görmeden Allah'a ibadet edenler ve rububiyeti müşahedede kulluk sınırını aşmayanlardır."Ve budur Hak Teala'nın kendi için seçtiği din ve onu kendinden başkasından arındırarak şöyle buyurmuştur:

*"İyi bil ki halis din sadece Allah'a özgüdür."*⁴²⁶

Muhakkik şeyh Muhyiddin Arabi'nin şöyle dediği nakledilmiştir:

"Din Allah'tan gayrisinden ve enaniyetten arındırılırsa Allah için olur. Zira Hakk'ın zatında tümüyle fenaya erince senin için ne bir zat ne sıfat ne fiil ve ne de din kalır. Aksi takdirde din Allah için olamaz."

Ububiyet, gayrilik ve enâniyet adetleri bakî olduğu sürece ve işin içinde abid, mabud, ibadet, ihlas ve din bulunduğu müddetçe gayrilik ve enâniyet katışıklığı sözkonusudur ve bu, marifet ehli açısından şirktir. Hulus ehlinin ibadeti, mahbubun tecelli haritasıdır ve kalplerinde Zat-ı Hakk-ı Vahid'den başkasına geçit yoktur. Ama buna rağmen bütün vazife ve ibadetlerini yerine getirirler. Ancak onların bu kulluğun rivayet ve tefekkür esasına değil, tecelli easına bağlıdır.⁴²⁷

4. Bölüm: İhlasın Amelden Sonra Geldiğine Dair

⁴²¹ Maide Suresi: 27.

⁴²² Şuara Suresi: 88,89.

⁴²³ Kafi, C. 2. Kitabu'l-İman ve'l-Kufr, Babu'l-İhlas, 5. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 387

⁴²⁴ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 387

⁴²⁵ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 385-388

⁴²⁶ Zümer Suresi: 3.

⁴²⁷ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 388-389

Bil ki "Amelin halis olması için çaba harcamak amelden daha zordur" hadis-i şerifi insanı yaptığı annelerde Özenli davranmaya yönelten bir teşviktir. Yani insan hem ameli ifa ederken ve hem de amelden sonra ihlasını korumalıdır. Çünkü kişi ameli ifa ederken ihlaslı iken amelden sonra bu ihlasını koruyamaması mümkündür. Nitekim Kafi'de yer alan bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

"Hz. Bakır el-Ulûm'un (as) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Amele dikkat etmek amel etmekten daha zordur." Ravi diyor ki:

"Amele dikkat etmek nedir?" Buyurdu:

"Kişi salih bir amelde bulunur veya infak eder ve bunu şeriki olmayan Allah Teala için yapar (yani ameline riyakârlık etmez) bunun üzerine o amel ona gizlice yazılır ve kendisine gizli bir sevap verilir. Derken o amelinin sözünü etmeye başlar. Bunun üzerine o gizli sevap silinir ve aşıkârı yazılır. Yani amelinin sevabı alenen verilir kendisine. Ardından yine sözünü etmeye başlayınca o da silinir ve yerine riya yazılır."⁴²⁸

İnsan, ömrünün sonuna değin hiçbir zaman şeytan ve nefsin şerrinden güvenlikte değildir. Sanmasın ki yaratılmışların rızasını ona karıştırmadan sadece Allah rızası için bir ameli yerine getirdi mi artık nefsin şerrinden güvenlidir. Eğer dikkat ve titizlik göstermezse, nefsin ona o amelinin açıklaması ve başkalarına duyurtması mümkündür. Kimi zaman bu açıklama ima ve işaret yoluyla olabilir. Şu halde insan bir hastanın derdiyle ilgilenen doktor ve hastabakıcı gibi kendi haline eğilmeli ve nefsin gemi alıp kendisini helak ve zillete sürüklememesi için dizginlerine sınıksız sarılmalıdır. Ve her halükârda şeytan ve nefsin şerrinden Allah Teala'ya sığınmalıdır.

*"Muhakkak ki nefis, daima kötülüğü emredicidir, meğerki rabbimin esirgediği bir nefis ola."*⁴²⁹

Ve bilinmelidir ki niyyetin her türlü şirkten, riya ve benzerlerinden halis kılınıp bu haliyle muhafaza edilmesi çok zor ve önemli bir iştir. Hatta belki de bu durumun bazı aşamaları tamamen halis olmuş evliyaullah'tan başkası için mümkün değildir. Makam mevki düşkün ve riyakâr olan ve bu durumun kendisini çepeçevre kuşatmış olduğu bir kimsenin bütün amacı, bu makam mevki emeline ulaşmaktır. Dolayısıyla, ifa ettiği ameller de bu maksada yöneliktir, ama bu amel kalbinde mevcut olduğu sürece amelleri halis olamaz. Çünkü bencillik ile ilahiliğin bir araya gelmesi mümkün değildir. Böyle biri velev Allah'ı bile istese kendi için isteyecektir ve bütün amacı ve amelleri şahsına ve nefsinin yöneliktir.

Şu halde demek ki niyyetin şirkten mutlak anlamda arındırılması öyle herkesin harcı olmayan çok büyük bir iştir ve amellerin kemali ve noksanlığı, niyetlerin kemal ve noksanlığına tabidir. Çünkü niyet amelin fiiliyyet sureti ve melekutî yönüdür. Nitekim buna daha önce işaret ettik. Ve şu hadis-i şerifte de aynı anlama işaret edilmektedir:

*"Niyet amelden daha üstündür. Hatta niyet amelin ta kendisidir."*⁴³⁰

Niyet amelden daha faziletlidir. Hatta amelin bütün hakikatidir ve bu, bazılarının sandığı gibi abartma da değildir. Hakikatten ibarettir sadece. Çünkü niyet, amelin kamil sureti ve tahsil edicisidir. Amellerin sıhhat ve fesadı, kemal ve noksanlığı ona bağlıdır.

Zahirde Ali b. Ebi Talib (as) ile falan münafığın namazı arasında herhangi bir fark yoktur. Her ikisi de aynı hareket ve rükunleri yerine getirmektedir. Ama Ali'nin namazı onu nîrac-ı ilallaha götürmektedir.

İsmet ailesinin (Peygamber ehlibeytinin) (aleyhimusselam) Allah yolunda infak ettiği birkaç ekmeği övmek üzere pek çok ayet-i kerime nazil olmuştur. Cahil, birkaç gün aç kalıp yiyeceğini yoksullara dağıtmayı önemli bir iş sayar. Oysa bu herkesin yapabileceği önemsiz birşeydir. Önemli ise halis niyyet ve kasıttan kaynaklanır. Amelin ruhu, halis arınmış bir kalp ve niyyettir ve ameli önemli kılan da budur. Peygamber-i Ekrem (s.a.v)'in sureti zahirde diğer insanlardan hiç de farklı değildir. Öyle ki kendisini tanımayanlar huzuruna vardıklarında "Hanginiz peygambersiniz?" diye soruyorlardı. Peygamber (s.a.v) başkalarından ayıran şey o serverin yüce ve latif ruhu idi, mübarek cismi ve şerif bedeni değil. Ve aklî ilimler, birşeyin mahiyetinin onun maddesine değil, suretine bağlı olduğunu belirtmektedir. Şu halde amellerin bütün hakikati, onların sureti ve melekutî yanları olan niyyettir. İşte bu nedenledir ki, Hz. Sadık (as) bu hadis-i şerifte önce amellerin suretine ve özüne dikkat çekmiş, suret yönünü maddi yönden daha faziletli olduğunu belirtmiş ve niyyetin amelden efdal olduğunu buyurmuştur. Tıpkı ruhun bedenden efdal olduğunu belirtmemiz gibi. Evet, ruhsuz beden de bedendir ama beden ruhla canlıdır ve bu hamur, niyet ve amel, ruh ve bedenle yoğrulmuştur. Her birinin melekutî yönü, maddî ve mülkî yönünden efdaldır. Ve bu, meşhur hadisin anlamıdır.

"Ve o yüce insan amelin niyyette, mülkün melekutta ve mazharın zahirde fani oluşuna bakarak şöyle buyurdu:

"Amel niyyetin ta kendisidir ve niyyetten başka hiçbir şey yoktur. Bütün ameller niyyette fanidirler ve müstakil bir yapıya sahip değiller. Ardından da Allah Teala'nın "De ki herkes kendi yapısına uygun bir şekilde amel eder"⁴³¹ buyruğunu tanık olarak getirdi.

Ameller nefsin yapısına bağlıdır. Ve her ne kadar nefsin yapısı batın ve ruhsal ise de niyetler nefsin zahiri yapısıdır-lar.

Denilebilir ki ameller nefsin ilk yapısı, niyetler ise ikinci yapısıdır ve ameller niyetlere tabidir. Nitekim o yüce insan niyyetin yapı olduğunu beyan buyurmuştur. Bu da amellerin her türlü şirk, riya ve benzerlerinden arındırılmasının nefsin islahıyla mümkün olduğunu göstermektedir. Çünkü bu, bütün islahatın kaynağı ve bütün

⁴²⁸ Kafi, C 2, Kitabu'l-İman ve'l-Kufr, babu'r-Riya, 16. hadis. İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 390

⁴²⁹ Yusuf Suresi: 53.

⁴³⁰ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 391

⁴³¹ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 392

kemalatın menbaıdır. Nitekim eğer insan dünya sevgisini ilmî ve amelî riyazetle kalbinden atarsa, artık asıl maksadı dünya olmayacaktır. Amelleri halka riyakarlık etmekten ve onların rızasını kazanmaya çalışmaktan kurtulacak ve gizlisi açığı yekdiğerine denk olacaktır. Ve eğer nefsanî riyazetle nefis sevgisini gönülden kovabilirse, gönül ne oranda bencillikten arınırsa o oranda ilahî olacak ve amelleri gizli şirkten de armacaktır. Nefis sevgisi gönülde var olduğu sürece, insan Allah yolunun yolcusu olamaz. Allah'a seferin ilk adımı nefis sevgisinin terk edilmesi enâniyetin çiğnenmesidir.

Kimileri diyor ki:

*"Kim, Allah ve Rasulunun hicret etmek maksadıyla evinden çıkar da kendisine ölüm erişirse, onu mükâfatı, Allah'a düşer."*⁴³² Ayet-i kerimesinin anlamı; *"Kim nefis evinden çıkıp manevî bir sefer ile Hakk'a doğru hicret eder ve kendisine ölüm erişirse, onun mükâfatı Allah'a düşer"*dir. Ve açıktır ki böyle bir yolcuya o Zat-ı Mukaddes'in müşahede edilmesini ve O'nun zatında fanî olmanın dışında bir ecir layık değildir. Nitekim böylelerinin dilinden şöyle denilmiştir:

"Özümüzde dosttan başkasına yer yoktur

Her iki alemleri düşmana ver sen, bize dost yeter."⁴³³

⁴³² Nisa Suresi: 100.

⁴³³ İmam Humeyni, Kırk Hadis Şerhi, Hamd Yayınları: 389-393